

T. C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
TÜRK İSLAM EDEBİYATI BİLİM DALI

İSMAİL HAKKÎ BURSEVÎ
NAKDÜ'L-HÂL (225a-298a)
İNCELEME – METİN

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Hilal BAYALAN

BURSA – 2022

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

TÜRK İSLAM EDEBİYATI BİLİM DALI

İSMAİL HAKKÎ BURSEVÎ

NAKDÜ'L-HÂL (225a-298a)

İNCELEME – METİN

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Hilal BAYALAN

Danışman:

Dr. Öğr. Üyesi Ali İhsan AKÇAY

BURSA - 2022

TEZ ONAY SAYFASI

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İslam Tarihi Ve Sanatları Anabilim Dalı, **Türk İslam Edebiyatı** Bilim Dalı'nda **701922003** numaralı **Hilal BAYALAN**'ın hazırladığı "**İsmail Hakkî Bursevî - Nakdü'l-Hâl (225a-298a) İnceleme - Metin**" konulu Yüksek Lisans Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 19/07/2022 Salı günü 10.30-11.30 saatlerini arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin başarılı olduğuna oybirliği ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu

Başkanı)

Dr. Öğr. Üyesi Ali İhsan AKÇAY
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye

Prof. Dr. Bilal KEMİKLİ
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Olcay KOCATÜRK
Selçuk Üniversitesi

19/07/2022

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “İsmail Hakkî Bursevî - Nakdü’l-Hâl (225a-298a) İnceleme - Metin” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntılarının kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı : Hilal BAYALAN
Öğrenci No : 701922003
Anabilim Dalı : İslam Tarihi ve Sanatları
Programı : Tezli Yüksek Lisans
Statüsü: : Yüksek Lisans

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

23/06/2022

Tez Başlığı / Konusu: “İsmail Hakkî Bursevî - Nakdû'l-Hâl (225a-298a) İnceleme - Metin”
Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 323 sayfalık kısmına ilişkin, 23/06/2022 tarihinde şahsım tarafından Turnitin* adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 7'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dahil
- 3- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı: Hilal BAYALAN

Öğrenci No: 701922003

Anabilim Dalı: İslam Tarihi ve Sanatları

Programı: Tezli Yüksek Lisans

Statüsü: Y.Lisans

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Ali İhsan AKÇAY

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı	: Hilal BAYALAN
Üniversite	: Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitüsü	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim/Anasanat Dalı	: İslam Tarihi ve Sanatları
Bilim/Sanat Dalı	: Türk İslam Edebiyatı
Tezin Niteliği	: Yüksek Lisans Tezi
Mezuniyet Tarihi	:
Tez Danışman(lar)ı	: Dr. Öğr. Üyesi Ali İhsan AKÇAY

İSMAİL HAKKÎ BURSEVÎ - NAKDÜ'L-HÂL (225a-298a) İNCELEME - METİN

İsmail Hakkî Bursevî, Osmanlı tarihinin en velûd müelliflerinden olup, birçok alanda eser telif etmiştir. Mutasavvıf bir şair olması yönüyle de vâridât türünde pek çok eser kaleme almıştır. Vârid kelimesinin çoğulu olan vâridât, *kulun çabası ve kastı olmaksızın gaybdan kalbine gelen manalar* anlamına gelmektedir.

Hazırlanan bu çalışma, İsmail Hakkî Bursevî'nin 1133/1721 - 1134/1722 yıllarında vâridât türünde kaleme aldığı *Nakdü'l-Hâl* adlı eserinin 225a-298a varaklarının transkripsiyonlu metin çevirisidir. Eserin müellif nüshası bulunmamaktadır. Çalışmada esas alınan nüsha, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazmalar 2153 numarada kayıtlı olan nüshadır. Metne tam ve doğru olarak ulaşabilmek amacıyla İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazmalar 2161 numaralı nüsha ile Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Âtîf Efendi Bölümü 1515 numaralı nüsha esas nüsha ile mukayese edilmiştir.

Nakdü'l-Hâl eserinin transkripsiyonlu metnini edebiyat sahasına kazandırmak amacıyla hazırlanan bu çalışmada; genel hatlarıyla Bursevî'nin yaşadığı dönem ve hayatı hakkında bilgi verilmiş, akabinde metne dair mana ve mefhum bölümü oluşturulup eserdeki tasavvufî terimler hakkında bilgi verilmiştir. En son olarak eserin transkripsiyonlu metin çevirisi, ardından orijinal sayfalar verilerek çalışma sonlandırılmıştır.

Anahtar Sözcükler: İsmail Hakkî Bursevî, Mutasavvıf, Şair, Vâridât, Transkripsiyon, Nakdü'l-Hâl.

ABSTRACT

Name and Surname : Hilal BAYALAN
University : Bursa Uludag University
Institution : Social Science Institution
Field : Islamic History and Arts
Branch : Turkish Islamic Literature
Degree Awarded : Master
Degree Date :
Supervisor/s : Dr. Öğr. Üyesi Ali İhsan AKÇAY

ISMAIL HAKKÎ BURSEVÎ - NAKDÜ'L-HÂL (225a-298a) ANALYSIS - TEXT

Ismail Hakkî Bursevî is one of the most prosperous authors of Ottoman history and has written works in many fields. In terms of being a mystic poet, he wrote many works in the genre of varidat. Varidat, which is the plural of the word varid, means the meanings that come to the heart from the unseen without the effort or intent of the servant.

This prepared work is the transcribed text translation of the 225a-298a leaflets of Nakdû'l-Hâl, which was written by İsmail Hakkî Bursevî in the type of vâridât between 1133/1721 - 1134/1722. There is no author copy of the work. The copy based on the study is the copy registered in Istanbul University Rare Works Library Turkish Manuscripts number 2153. In order to reach the text completely and accurately, Istanbul University Rare Works Library Turkish Manuscripts copy numbered 2161 and Süleymaniye Manuscript Library Atıf Efendi Department copy numbered 1515 were compared with the original copy.

In this study, which was prepared in order to bring the transcriptional text of Nakdû'l-Hâl to the field of literature; in general, information about the period and life of Bursevî was given, then the meaning and notion section of the text was created and information was given about the mystical terms in the work. Finally, the work was concluded by giving the transcription of the text, followed by the original pages.

Key Words: Ismail Hakkî Bursevî, Sufis, Poet, Incomes, Transcription, Nakdû'l-Hâl.

ÖNSÖZ

Türk edebiyatının ana kollarından olup Dinî Tasavvufî Türk Edebiyatı veya Tekke Edebiyatı olarak isimlendirilen alan, Ahmet Yesevî ile kurulup, Yunus Emre ile gelişerek Türk - İslam coğrafyasında yayılmıştır. Böylelikle Tasavvuf edebiyatı, Ahmet Yesevî'nin dilinden hikmetle, Yunus Emre'nin gönlünden ilâhi ile kimi zaman da Bursevî'nin kaleminden bir vâridle günümüze kadar gelmiştir. Bu açıdan vâridler, hem edebî hem tasavvufî alanda önemli bir etkiye sahiptir.

Bursevî'yi daha yakından tanıma, saklı kalmış vârid ve manzûmelerini açığa çıkarma, Osmanlıca ve sözlüklerle hemhâl olma isteği neticesinde bu eseri çalışmayı uygun gördük. Elinizdeki çalışma, giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde kısaca; vâridin tanımı yapıp, vâridâtın tasavvuf alanında hâmil olduğu anlamlar ve Bursevî'nin vâridât tanımı hakkında bilgi verilmiştir.

Birinci bölümde; Bursevî'nin yaşamış olduğu dönem siyasî, kültürel ve ilmî açıdan ele alınıp, akabinde Bursevî'nin hayatı, ilmî, edebî, tasavvufî kişiliği ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. Bursevî hakkında akademik sahada yapılan çalışmaları görmek adına da ilgili bir başlık eklenmiş, bilhassa tez çalışmaları kronolojik sıra gözetilerek listelenmiştir.

İkinci bölümde, bu çalışmanın konusu olan *Nakdû'l-Hâl*'in genel özellikleri, dil ve üslubu, hâiz olduğu konular ele alınmış; *Mana* ve *Mefhum* başlığında da eserin ilgili varaklarında yer alan tasavvufî ıstılahlar incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise; eserin 225a-298a varaklarının transkripsiyonlu metni sunulmuş, ardından varakların orijinal sayfaları eklenerek çalışma tamamlanmıştır.

Pek çok manzûmeye sahip olan metni gün yüzüne çıkarmak, Bursevî'nin dînî ve tasavvufî görüşlerine ışık tutmak ve bu nâdide eseri edebî ve tasavvufî sahaya kazandırmak amacıyla hazırladığımız çalışmada en doğruyu sunabilme gayretinde olsak da hatalardan hâlî değildir.

Bu süreçte; engin bilgi ve tecrübelerinden istifade ettiğim, tez seçme aşamasından bitirme aşamasına kadar desteğini eksik etmeyen kıymetli ilk danışman hocam Doç. Dr. M. Murat YURTSEVER'e, fikir ve tavsiyeleri ile tez konusunda yol gösterip yardımlarını ve ilgisini esirgemeyen kıymetli son danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Ali İhsan AKÇAY'a, dersleri ve eserleriyle ilminden, tecrübelerinden her daim istifade ettiğim kıymetli hocam Prof. Dr. Bilal KEMİKLİ'ye sonsuz şükrân ve saygılarımı sunarım. Arapça metinlerin tercümesi hususunda yardım eden Taha BAYRAMPINAR'a, çalışma boyunca sorduğum her soruya sabırla cevap veren kıymetli arkadaşım ve hocam Hilâl Nur KILIÇ'a; eserdeki Arapça ibâreler ve hadis kaynaklarını bulma konusunda yardımlarını esirgemeyen, ilk okumalarımı yapan ve beni her daim destekleyen kıymetli dostum Hacer ŞAHİN'e müteşekkirim. Benden maddî ve manevî desteklerini hiçbir zaman esirgemeyip her dâim yanımda olan aileme, bilhassa pek kıymetli anneme ve babama hürmetlerimi sunar teşekkür ederim.

Hilâl BAYALAN
BURSA 2022

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
YEMİN METNİ	iii
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU	iv
ÖZET	v
ABSTRACT.....	vi
ÖNSÖZ	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	xi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İSMAİL HAKKÎ BURSEVÎ VE DÖNEMİ

I. 17. VE 18. YÜZYILDA OSMANLI SİYASÎ, KÜLTÜREL, İLMÎ HAYATINA GENEL BAKIŞ.....	4
A. 17. Yüzyıl.....	4
1. Siyasi Hayat.....	4
2. Kültürel Hayat	6
3. İlmî Hayat	7
B. 18. Yüzyıl.....	7
1. Siyasi Hayat.....	7
2. Kültürel Hayat	9
3. İlmî Hayat	9
II. İSMAİL HAKKÎ BURSEVÎ.....	11
A. Hayatı	11
B. İlmî, Edebî ve Tasavvufî Kişiliği	19
1. İlmî Kişiliği	19
2. Edebî Kişiliği.....	20
3. Tasavvufî Kişiliği	21
C. Eserleri	22

1. Tefsîr İlmine Dair Eserleri.....	22
2. Hadîs İlmine Dair Eserleri.....	24
3. Fıkıh İlmine Dair Eserleri.....	25
4. Akâid ve Kelâm İlmine Dair Eserleri	26
5. Tasavvuf İlmine Dair Eserleri	26
6. Tuhfe Türü Eserleri	31
7. Vâridât ve Şerhlerine Dair Eserleri	33
8. Şiire Dair Eserleri	36
9. Vaaz ve Hutbeye Dair Eserleri	37
10. Diğer Eserleri	37
11. Kayıp Eserleri	38
D. Bursevî Hakkında Yapılan Akademik Çalışmalar	38
1. Doktora Tezleri.....	38
2. Yüksek Lisans Tezleri	40
3. Makaleler	47

İKİNCİ BÖLÜM

NAKDÜ'L-HÂL'DE MÂNÂ VE MEFHUM

I. İSMAİL HAKKÎ BURSEVÎ'NİN VÂRİDÂT TÜRÜNDE ESERLERİ	50
II. NAKDÜ'L-HÂL.....	52
A. Nakdü'l-Hâl'in Nüshaları.....	59
III. MÂNÂ VE MEFHUM	62
A. Zebân-ı Hâl.....	62
B. Münâfık	63
C. Vücûd	65
D. Vefâ	65
E. Takyîd	68
F. Ecsâm, Ervâh ve Esrâr	68
G. Karâbet	70
H. İrâdet-i Cüz'îyye	72
İ. Kesb ve Cebr	73
J. Kağıd-ı Mu'allak.....	75
K. Halîl.....	76

L. Dehr.....	77
M. Tahâret	78
N. Muhammed	80

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METİN

I. METNİN HAZIRLANMASINDA İZLENEN YOL.....	82
II. ÇEVİRİYAZI ALFABESİ	84
III. METİN.....	85
SONUÇ	245
KAYNAKÇA.....	247
ORİJİNAL METİN SAYFALARI	250

KISALTMALAR

A. mlf.: Aynı müellif.

A : Âtîf Efendi Yazma Eser Kütüphanesi No. 1515.

Bk. : Bakınız.

Çev. : Çeviren.

Ed. : Editör.

H. : Hicrî.

Haz. : Hazırlayan.

İ1 : İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 2153.

İ2 : İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi No. TY 2161.

No : Numara.

Nşr. : Neşreden.

Öl. : Ölümü.

TDV : Türkiye Diyanet Vakfı.

TTK : Türk Tarih Kurumu.

TY : Türkçe Yazmalar.

(s.a.v.): Sallallahu aleyhi ve sellem.

thk. : Tahkik.

GİRİŞ

Türk insanının gönlünü ve zihnini besleyen en önemli kaynaklardan birisi tasavvufudur. Tasavvufun bu etkisi sanatın farklı dallarında ortaya çıkmıştır.¹ Bunlardan biri şüphesiz edebiyat olmuştur. Ahmet Yesevî ile kurulan Dinî Tasavvufî Türk Edebiyatı, Yunus Emre ile gelişerek devam etmiştir. Böylelikle Anadolu, tasavvuf şiirinin önemli merkezlerinden biri olmuştur.²

Eserler çoğunlukla tekke çevresinde yazıldığı için Tekke edebiyatı olarak da isimlendirilen Tasavvuf edebiyatı; sûfî şairlerin manzûm, mensûr, bazen de manzûm - mensûr karışık olarak kaleme aldıkları eserlerden meydana gelmektedir. Bu edebiyatın ana kolunu ise Yunus Emre, Eşrefoğlu Rûmî, Akşemseddin, Aziz Mahmud Hüdâyî, Erzurumlu İbrahim Hakkı ve İsmail Hakkî Bursevî gibi şairler oluşturmaktadır. Tekke edebiyatının temel konusu İlâhî aşktır. Bu sebeple İlâhî aşkı beşerî aşktan ayırt etmek için birçok terim ve mecaza yer verilmiştir. Bunun bir sonucu olarak da tasavvuf şiirini anlamak için tasavvufî âlem anlayışını idrâk etmek gerekmektedir.³

Sûfilerin vâridlerine yer verdiği ve bunları şerh ettiği eserler edebiyatta vâridât türünü oluşturmuştur. Bu türün en meşhur eseri ise Şeyh Bedrettin Simâvî'nin *Vâridât*'ıdır.⁴

Vârid kelimesi; gelmek, ulaşmak, görünmek, ortaya çıkmak, belirtmek anlamlarına gelen Arapça v-r-d kökünden türemiştir. Vârid; gelen, ulaşan demektir. Aynı zamanda mütekaddim, bahadır, şecî anlamlarına gelmekle birlikte; uzun ve sarkık saçta da vasf olmaktadır.⁵ Aynı kökten türeyen vird kelimesi ise su yolu manasına gelmektedir.⁶

¹ Bilal Kemikli, “Önsöz”, *Sûfî Aşk ve Ölüm* (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2021), IX.

² bk. Bilal Kemikli, *Dost İlinden Gelen Ses* (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2017), 83.

³ A. Azmi Bilgin, “Tekke Edebiyatı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 19 Haziran 2022).

⁴ Semih Ceyhan, “Vârid”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 19 Haziran 2022).

⁵ bk. Ahterî Mustafa Muslihuddin el- Karahisârî, *Ahterî-yi Kebir*, haz. Ahmet Kırkkılıç, Yusuf Sancak (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2017), “vârid”, 1053; Mütercim Âsım Efendi, *el-Okyânûsu'l-Basît fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît*, haz. Mustafa Koç, Eyyüp Tanrıverdi (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2013), “vârid”, 1631.

⁶ Serdar Mutçalı, *Arapça - Türkçe Sözlük* (İstanbul: Dağarcık Yayınları, 1995), “verede”, 973-974.

Tasavvufî terim olarak vârid: Kulun kastı olmaksızın gaybdan yani Hak'tan kalbe gelen manalardır.⁷ Kâşânî ise vâridi şöyle açıklamıştır: “Kulun çabası olmaksızın kalbine gelen her türlü manalardır.”⁸ İbnü'l-Arabî'ye göre vârid, “Her İlâhî isimden kulun kalbine gelip, bir ilim verdikten sonra ayrılan şey demektir.” Vârid; sahv, sekr, bast, kabz, üns gibi pek çok hâl getirebilir.

Vârid, tasavvufî düşüncede özellikle iki terimle ilgilidir. Bunların biri sekr yani sarhoşluk, diğeri ise sahv yani uyanıklıktır. Sekr, sûfîlerin tanımıyla güçlü bir vârid nedeniyle kendinden geçmektir. Sekr hâline sonra sahv hâli gelir. Sahv ise, güçlü bir vârid sebebiyle kendinden geçmişken tekrar bilinç hâline dönmektir. Vâridin şartı bilgi vermesidir. Tasavvufta bilgi vermeyen vârid, ne sekr ne de sahv'dır.⁹

Bursevî ise vâridâtı, “Ve ilhâm ve vâridât ki kerâmet-i ilmiyyedür; kalem-i velâyetden munsabb olmağa bilindi.”¹⁰ sözleriyle tanımlamaktadır. Bursevî'nin tanımına göre vâridât, ilmî bir kerâmettir. Öyle ki akarsu gibi velîlik kaleminden döküldüğünü ifade etmektedir. Burada munsabb kelimesini kullanmış olması mânidardır. Çünkü nasıl ki su önünde bir engel tanımaz taşarak akar, aynı şekilde de vârid kişinin gönlüne geldiğinde dilinden ve kaleminden adeta taşan bir ırmak gibi dökülmektedir.

Bursevî; yine vâridâtı, feyzi suya benzetmekte, bunu ise bir şiirinde şu sözlerle ifade etmektedir:

“Cân u dilde olan letâfet-i feyz

Cevher-i la'l veya akarsudur”¹¹

Bursevî, feyiz kelimesi dışında hikmet, ilham, feth, keşf, müşâhede, havâtır, mükâşefe, levâih kelimerini de vâridât anlamında kullanmıştır.¹²

⁷ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 2016), “Vârid”, 374.

⁸ Abdürrezzak Kâşânî, *İstulâhâtü's-Sûfiyye*, çev. Abdurrezzak Tek (Bursa: Bursa Akademi, 2014), “Vârid”, 15.

⁹ bk. Suad el-Hakîm, *İbnü'l-Arabî Sözlüğü*, çev. Ekrem Demirli (İstanbul: Alfa Yayınevi, 2017), “Vârid”, 525-528.

¹⁰ İsmail Hakkî Bursevî, *Nakdû'l-Hâl* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, 2153), 253a.

¹¹ Nuran Döner, “İsmail Hakkî Bursevî'nin Kitâb-ı Kebîr'i ve Bursevî'de Vâridât Kültürü”, *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 15 (2005), 318.

¹² Döner, “İsmail Hakkî Bursevî'nin Kitâb-ı Kebîr'i ve Bursevî'de Vâridât Kültürü”, 324.

Hatta bazen yazanın, vâride vukûfunun olmadığını şu sözlerle dile getirmiştir:

“Ma’lum ola ki bazı kelimeler vardır, şâirin kaleminden çıkmış gibi görünse de aslında âlem-i gaybdan vârid olmuştur. Hatta yazanın, o kelâmın hakikatına vâkıf olmadığı bile olur.”¹³

Bursevî, “Gökten ve yerden rızık veren Allah’tır.” mealindeki Fâtır Suresinin 3. ayetini bir vâridinde açıklarken rızıkın, semâvî ve arzî olmak üzere iki çeşit olduğunu söylemiştir. Birinci rızık, ulvî ruhla ilgili olup semâdan kulun bir gayreti olmaksızın kalbe gelen vâridât olarak; ikinci rızık ise kişinin yeryüzündeki gayret ve çabası sonucu elde ettiği şey olarak açıklamıştır.¹⁴

İsmail Hakkî Bursevî, döneminin en velûd müelliflerinden olup hemen hemen her alanda eser kaleme almıştır. Özellikle Tasavvuf edebiyatı alanında önemli bir yere sahip olan Bursevî, vâridât türünde yirmi üç eser telif etmiştir. Çalışmamızın konusunu teşkil eden *Nakdû’l-Hâl* eseri de Bursevî’nin vâridât türünde yazmış olduğu ve pek çok manzûmeye hâiz bir eserdir. Bu açıdan edebiyat alanında önemli bir yere sahip olduğu aşikârdır.

Eserin hem edebî hem de tasavvufî sahaya katkı sağlayıp vâridât türünde yeni bir pencere açacağı kanaatindeyiz. Bu önemine binâen eserin transkripsiyonlu metnini edebiyat sahasına kazandırma amacı ile elinizdeki çalışmayı hazırladık. Çalışmada güzel bir hat ve dikkatli bir imlâ ile yazıldığı için İ1¹⁵ nüshası esas alınmıştır. Yine hatasız imlâ ve güzel bir hatla yazılmış olmaları, ayrıca tarih olarak ilk nüshaya yakın olmaları sebebiyle esas nüsha ile mukâbele konusunda İ2¹⁶ ve A¹⁷ nüshaları tercih edilmiştir. Aynı zamanda *Mânâ ve Mefhum* bölümü eklenerek müellifin kastettiği anlama muhatabın daha kolay bir dille ulaşması amaçlanmıştır.

¹³ M. Murat Yurtsever, “Şiir Vadisinde İsmail Hakkî Bursevî”, *Bursa’da Düünden Bugüne Tasavvuf Kültürü*, ed. Ramis Dara (İstanbul: Bursa Kültür Sanat ve Turizm Vakfı Yayınları, 2002), 116.

¹⁴ Döner, “İsmail Hakkî Bursevî’nin Kitâb-ı Kebîr’i ve Bursevî’de Vâridât Kültürü”, 317-318.

¹⁵ İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 2153.

¹⁶ İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi No. TY 2161.

¹⁷ Âtîf Efendi Kütüphanesi No. 1515.

BİRİNCİ BÖLÜM

İSMAİL HAKKÎ BURSEVÎ VE DÖNEMİ

I. 17. VE 18. YÜZYILDA OSMANLI SİYASÎ, KÜLTÜREL, İLMÎ HAYATINA GENEL BAKIŞ

A. 17. Yüzyıl

1. Siyasi Hayat

Osmanlı Devleti, 16. yüzyılın sonuna kadar Türk tarihinin en saltanatlı çağlarını yaşamış, kuvvet ve ihtişamı ile adeta bir dünya hâkimiyeti manzarası çizmiştir.¹⁸ İsmail Hakkî Bursevî'nin de yaşamış olduğu 17. yüzyıl ise, Osmanlı Devleti'nin duraklama devresine girdiği bir dönem olmuştur. Ancak bu durum heybetli manzarasını kaybetmemesi, hatta zaman zaman 16. asırdaki ihtişamını anımsatan hamleler yapması neticesinde pek fark edilememiştir.¹⁹

Bu yüzyılın Osmanlı padişahları şunlardır: III. Mehmed (öl. 1012/1603), I. Ahmed (öl. 1026/1617), I. Mustafa (öl. 1048/1639), II. Osman (öl. 1031/1622), IV. Murad (öl. 1049/1640), Sultan İbrahim (öl. 1058/1648), IV. Mehmed (öl. 1104/1693), II. Süleyman (öl. 1102/1691), II. Ahmed (öl. 1106/1695) ve II. Mustafa (öl. 1115/1703).²⁰ Osmanlı Devleti, her ne kadar Eğri Fatihi ve Haçova Meydan savaşı galibiyetiyle 17. yüzyıla başlasa da devlet otoritesindeki zaafı neticesinde birtakım isyanlar ve facialarla karşı karşıya kalmıştır.²¹

Sultan III. Mehmed döneminde Anadolu'da başlayan Celâli isyanları devlet otoritesini sarsan olaylara neden olmuştur.²² I. Ahmed döneminde de devam eden bu isyanlar neticesinde devletin Avrupa'da ilerleyişini durduran ve Avrupa devletleri karşısında Türk üstünlüğünü ortadan kaldıran Zıttarok Antlaşması imzalanmıştır. Bu olayların

¹⁸ Nihad Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi* (İstanbul: Milli Eğitim Yayınları, 1987), 1/515.

¹⁹ bk. Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi* (İstanbul: Milli Eğitim Yayınları, 1987), 2/643.

²⁰ Türk Tarih Kurumu (TTK), "Osmanlı Padişahları" (Erişim 15 Ocak 2022).

²¹ bk. Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, 2/643-644.

²² Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, 2/643.

ardından devlete karşı başlayan hoşnutsuzluk, halktan fazla vergi alınmasıyla artarak devam etmiştir.²³

II. Osman dönemindeki Yeniçeri isyanları ise sanki devlet otoritesine saplanan bir hançer olmuştur. Öyle ki Osmanlı tarihinde ilk defa bir padişah kendi ordusu tarafından şehit edilmiştir.²⁴ Devlet idaresinde disiplin bozulmuş, otorite kaybedilmiş; Osmanlı teşkilatı zayıflamış, memleket ehliyetsiz adamların eline düşmüştür. Devletin iç ve dış yönetiminde kadınların müdahalesi artmıştır.²⁵

IV. Murad'ın almış olduğu tedbirler ve uygulamalar devlete biraz nefes aldırılmış,²⁶ IV. Mehmed döneminde ise devlet iç ve dış siyasette eski gücüne kavuşmaya başlamıştır.²⁷

II. Mustafa döneminde imzalanan Karlofça Antlaşmasıyla Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki ilerleyişi durmuş ve batıdaki topraklar Avrupalıların eline terk edilmiştir.²⁸

Uzun süren savaş yılları idârî, mâlî, askerî, adlî ve iktisâdî alanlarda pek çok soruna neden olmuştur. Devlet otoritesi sarsılmış ve meydana gelen isyanlar neticesinde de eski otoritesini tekrar inşâ edememiştir. Ordu yönetiminin bozulması ve liyakatsiz kişiler elinde olması neticesinde de Osmanlı Devleti'nin askerî gücü zayıflamış hatta asırlarca süren düşman üzerindeki Türk satveti silinmiştir.²⁹

Devlet otoritesi ve işleyişindeki bozulmanın yansıması topluma da aksetmiştir. 17. yüzyıl mutasavvıf şairlerinden Kâdirî Muhyiddin (öl. ?), *Nasîhatnâme* adlı eserinde kahve ve tütünün yaygınlaşması, halkın dinden uzaklaşması, camilere olan ilgisizlik, meşâyih tabakasındaki bozulmalar, büyüklere saygının kalmaması, baş ile selam verilmeye başlanması gibi konularda zamaneden şikâyet türünde şiirler kaleme alarak

²³ bk. Mücteba İlgürel, “Ahmed I”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/30-31.

²⁴ bk. Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, 2/644.

²⁵ Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, 2/644.

²⁶ Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, 2/644.

²⁷ Abdülkadir Özcan, “ Mehmed IV”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/415.

²⁸ Ali Namlı, *İsmail Hakkı Bursevî Hayatı, Eserleri, Tarikat Anlayışı* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2001), 21.

²⁹ bk. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988), 3(1)/594-595.

toplumsal eleştirilerini dile getirmiştir.³⁰ Bu yüzyılın devlet-halk münasebeti konusunda risâle kaleme alan Koçi Bey de, idâri ve içtimaî zeminde dönemin sorunlarını tespit etmekle kalmayıp bu meselelerin kaynağına da gitmiş, alınması gereken tedbirleri eserinde zikretmiştir.³¹

Osmanlı Devleti bu yüzyılda çeşitli isyanlar, ilmî sınıfta ortaya çıkan mezhep tartışmalarıyla yoğrulurken, Avrupa’da devletler büyümeğe başlamış ve Rönesansın etkisiyle yeni medeniyet yolunun her alanında ilerlemeye başlamışlardır.³²

2. Kültürel Hayat

17. asırda Osmanlı Devleti toplumsal ve idârî hayatta bir duraklama yaşasa da kültür, sanat ve edebiyat hayatı canlılığını muhafaza edip yükselişe devam etmiştir. Bunun sebebi ise sanat ve edebiyat sahasında geçen asırlarda atılan sağlam temellerdir. Öyle ki bu temeller üzerinde yükselen Osmanlı Devleti bir duraklama evresi yaşadığını dahi hissetmemiştir.³³

Osmanlı sanatı bu asırda bir Mimar Sinan (öl. 996/1588) yetiştirememiş ancak Sultan Ahmed Cami’ni inşa eden Sedefkar Mehmed Ağa (öl. ?) ve Yeni Cami’yi inşa eden Mimar Davud Ağa’yı (öl. ?) yetiştirmiştir.³⁴

17. asırda yükselen diğer bir sanat ise mûsikîdir. Bu asrın ilk musiki üstadı Hafız Post’tur (öl. 1105/1694). Hafız Post’un talebesi Buhûrizâde İtrî (öl. 1123/1711) ise Türk klasik mûsikîsini zirveye ulaştıran önemli bir bestekârdır.³⁵

³⁰ bk. Habibe Kazancıoğlu, “17. Yüzyıl Mutasavvıflarından Kâdirî Muhyiddin’in Nasihatnâmesinde Osmanlı Devlet İşleyişi ve Sosyal Hayat”, *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi* 4/1 (Haziran 2019), 49-56.

³¹ bk. Ömer Faruk Akün, “Koçi Bey”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 26/144; Bu konuda bk. Ahmet Kolbaşı, “Koçi Bey Risalesi’ne Göre 17. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’nda Devlet-Halk Münasebetlerini Etkileyen Faktörler”, *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi* 6/12 (Eylül 2008), 119-129.

³² bk. Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, 2/644.

³³ Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, 2/649.

³⁴ Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, 2/649-650.

³⁵ bk. Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, 2/650.

3. İlmî Hayat

17. asırda âlimlerin azlığı, aklî ilimlerin terk edilmesi, rüşvet ve iltimasın artması, ehil olmayanların göreve gelmesi gibi pek çok neden medrese teşkilatının bozulmasına sebep olmuştur.³⁶ Kadızâde Mehmed Efendi (öl. 1045/1635) ile Sivâsî Abdülmecid (öl. 1049/1639) arasındaki fikrî ve dinî konularda meydana gelen tartışmalar ise bir medrese-tekke mücadelesini başlatmıştır.³⁷ Tarihe Kadızâdeliler ve Sivâsîler mücadelesi olarak geçen tartışmalar üzerine Kâtip Çelebi (öl. 1067/1657), *Mîzânü'l-Hak* adlı eserini kaleme almış ve bu tartışılan konular hakkında değerlendirmelerde bulunmuştur.³⁸

17. asırda; tarih, coğrafya, bibliyografya sahasında Evliya Çelebi (öl. 1095/1684 [?]), Naimâ (öl. 1128/1716) ve Kâtip Çelebi gibi asırlarca kendinden söz ettiren ilim adamları yetişmiştir. Şiir sahasında ise Nefî (öl. 1044/1635), Nâilî (öl. 1077/1666), Neşâtî (öl. 1085/1674) gibi şairlerin yetişmesi de bu asrın büyük kazançlarındandır.³⁹

17. yüzyıldaki diğer meşhur ilim adamlarının bazıları da şunlardır: Nevizâde Atâî (öl. 1045/1635), Nevî Efendi (öl. 1069/1659), Sarı Abdullah Efendi (öl. 1071/1660), Hıbrî Ali Efendi (öl. 1083/1672 [?]), Hezarfen Hüseyin Efendi (öl. 1103/1691), Müneccimbaşı Ahmed Dede (öl. 1113/1702).⁴⁰ Yine bu asrın başlarında İstanbul'da Aziz Mahmud Hüdayî (öl. 1038/1628) gibi ve asrın sonlarında Bursa'da Niyâz-i Mısırî (öl. 1105/1694) gibi iyi tesir uyandırmış tasavvuf büyükleri de olmuştur.⁴¹

B. 18. Yüzyıl

1. Siyasi Hayat

Bu yüzyılın Osmanlı padişahları şunlardır: III. Ahmed (öl. 1149/1736), I. Mahmud (öl. 1168/1754), III. Osman (öl. 1171/1757), III. Mustafa (öl. 1187/1774), I. Abdülhamid (öl. 1203/1789), III. Selim (öl. 1223/1808).⁴²

³⁶ bk. Namlı, *İsmail Hakkı Bursevî Hayatı*, 24.

³⁷ bk. Kemikli, *Dost İkinden Gelen Ses*, 28.

³⁸ bk. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, 3(1)/544.

³⁹ Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, 2/651.

⁴⁰ bk. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1982), 3(2)/532-549.

⁴¹ Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, 2/651.

⁴² TTK, "Osmanlı Padişahları".

18. yüzyıla Karlofça Antlaşmasının ağır hükümleri altında başlayan Osmanlı Devleti; yaşanan toprak kayıpları, iç isyanlar, askerî alandaki disiplinsizlikler, ekonomik sorunlar neticesinde bir gerileme devrine girmiştir.⁴³ Bu durum karşısında ise yenilik hareketleri kaçınılmaz olmuştur.

III. Ahmed döneminde iktisadî ve sosyal konularda yenilik hareketlerine büyük önem verilmiştir.⁴⁴ Yapılan yeniliklerle refah bir dönem yaşanmış, daha sonra “Lale Devri” de denilen bu dönemde teknik alanlarda ilerlemeler kaydedilmişse de Patrona Halil İsyanı bu döneme son vermiştir.⁴⁵

I. Mahmud, yönetimi süresince halkın refahını düşünerek hareket etmiş, iç ve dış siyasette bir denge gözetmiş, döneminde iç isyanlar yaşansa da bunlarla başa çıkmış ve yenilik hareketlerine devam etmiştir. Öyle ki Osmanlı Devleti’ne son parlak dönemini yaşatmıştır.⁴⁶

18. yüzyılın ikinci yarısında da devletin siyasi, iktisadî, askerî durumunu düzeltmek için ıslahat hareketlerine devam edilmiş, ordu ve donanmada çeşitli yenilikler yapılmıştır.⁴⁷ Özellikle III. Selim döneminde kurulan Nizâm-ı Cedîd ordusu askerî alandaki önemli bir reform hareketi olmuştur.⁴⁸

Bu yüzyıl, Osmanlı Devleti’nin batıda Fransa ve İngiltere ile yakınlık kurarak kültür ve medeniyet hayatında yenilik hareketlerine yöneldiği bir devir olmuş ve yeni yüzyıla da bu yenilik hareketlerine devam ederek girmiştir.⁴⁹

⁴³ bk. Feridun Emecen, “Osmanlılar (Siyasî Tarih)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33/495-496.

⁴⁴ M. Münir Aktepe, “Ahmed III”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/37.

⁴⁵ Emecen, “Osmanlılar (Siyasî Tarih)”, 33/496.

⁴⁶ bk. Abdülkadir Özcan, “Mahmud I”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27/351.

⁴⁷ bk. Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, 2/741.

⁴⁸ bk. Kemal Beydilli, “Selim III”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/421.

⁴⁹ bk. Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, 2/741.

2. Kültürel Hayat

18. yüzyıldaki en önemli gelişmelerden birisi dönemin sadrazamı Damat İbrahim Paşa'nın (öl. 1143/1730) yardımları, Mehmed Said Efendi (öl. 1175/1761) ve İbrahim Müteferrika'nın (öl. 1160/1747) da gayretleri ile Türkçe kitap basan matbaanın kurulmasıdır.⁵⁰ Kültürel faaliyetlere önem veren I. Mahmud döneminde ise pek çok kütüphane açılmış, İstanbul adeta kütüphanelerle tezyin edilmiştir.⁵¹ Dönemin padişahlarından III. Ahmed'in çiçeklere olan merakı neticesinde de "şükûfecilik" denen çiçekçilik meslek haline gelmiştir.⁵² Yine bu yüzyılda çağdaş anlamda ilk yangın söndürme kurumu olan Tulumbacı Ocağı kurulmuştur.⁵³

Çiçek aşısının Avrupa'da henüz keşfedilmediği dönemde İstanbul'da çiçek hastalığını tedavi eden Seretıbbâ Mehmed Efendi, Tabip Süleyman Efendi, Ömer Efendi (öl. 1155/1742) gibi bilgili doktorlar yetişmiştir.⁵⁴ Hatta dönemin padişahı II. Ahmed'in çiçek hastalığı geçirip tedavi edilmesi şiirlere konu olmuştur.⁵⁵

Mimari başta olmak üzere pek çok alanda Fransız tesiri hissedilmiş, süsleme sanatında ise barok ve rokoko tarzları tercih edilmeye başlanmıştır.⁵⁶ Kayserili Mehmed Ağa (öl. 1155/1742), Mehmed Tâhir Ağa (öl. 1202/1788'den sonra), el-Hac Kara Ahmed Ağa dönemin önemli mimarlarındanıdır.⁵⁷

3. İlmî Hayat

18. yüzyılda medreseler geçen asırdan gelen etkilerle önemini yitirmiş; dinî, hukukî eser telifi azalırken müspet ilimlere dair eserlerde artış görülmüştür.⁵⁸ Bu yüzyıl, Osmanlı devletinde modern eğitim kurumlarının kurulduğu aynı zamanda bir arayışın olduğu bir dönem olmuştur. Bu yeni eğitim kurumlarında, mühendishânelerde ve Batı Avrupa'da

⁵⁰ bk. Aktepe, "Ahmed III", 2/37.

⁵¹ Özcan, "Mahmud I", 27/352.

⁵² bk. Aktepe, "Ahmed III", 2/37.

⁵³ Abdülkadir Özcan, "Lâle Devri", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27/82.

⁵⁴ Aktepe, "Ahmed III", 2/37-38.

⁵⁵ bk. Mesut Bayram Düzenli, "18. Yüzyıl Divan Şairlerinin Gözüyle Padişahlar ve Saltanat Dönemleri", *Turkish Studies* 7/3 (2012), 1079.

⁵⁶ Özcan, "Lâle Devri", 27/82.

⁵⁷ bk. Ahmet Vefa Çobanoğlu, "Osmanlılar (Mimari Dönemler)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33/580.

⁵⁸ bk. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1983), 4(2)/522.

eğitim gören öğrencilerin sayısı artmıştır. Bunun neticesinde de Osmanlı Devleti'nin ilim ve fikir dünyasında köklü değişimler meydana gelmiştir.⁵⁹

Bu yüzyılda resmî bir tercüme heyeti kurulmuş, Doğu ve Batı'dan önemli eserler Türkçe'ye çevrilmiştir. Osmanzâde Ahmed Tâib (öl. 1136/1724), Safâyî (öl. 1138/1725-26), Sâlim (öl. 1156/1743) ve İsmail Belîğ (öl. 1142/1729) pek çok eseri tercüme etmiş ve yeni eserler telif etmişlerdir.⁶⁰

Dilin ve edebiyatın merkezi İstanbul olmakla beraber, Edirne, Bursa ve birçok Balkan şehrinde edebî hayat canlılığını sürdürmüştür.⁶¹ İran edebiyatının etkisi azalmakla birlikte dilde mahallîleşme ön plana çıkmaya başlamıştır.⁶²

Seyyid Vehbi (öl. 1149/1736), Neylî (öl. 1161/1748), Nedîm (öl. 1143/1730), Koca Ragıp Paşa (öl. 1176/1763), Fıtnat Hanım (öl. 1194/1780), Şeyh Galib (öl. 1213/1799), Nahîfî (öl. 1151/1738), Sünbülzade Vehbi (öl. 1224/1809) gibi önemli divan şairleri yetişmiştir.⁶³ Bu asırda Bursalı Şeyh İsmail Hakkı (öl. 1137/1725), İbrahim Hakkı (öl. 1194/1780), Şeyh Zati (öl. 1175/1761), Şeyh Zekai (öl. 1227/1812-1813) gibi şeyh şairler de yetişmiştir.⁶⁴

Çalışmamızın müellifi olan İsmail Hakkı Bursevî, 17. ve 18. yüzyıllarda; IV. Mehmed, II. Süleyman, II. Ahmed, II. Mustafa ve III. Ahmed'in saltanat dönemlerinde yaşamıştır. Yukarıda da zikrettiğimiz gibi bir duraklama ve gerileme dönemi olması sebebiyle pek parlak bir devirde yaşamasa da bu zor şartlar altında şârih, müfessir, muhaddis, mutasavvıf ve şair olan Bursevî, adını bugün de andığımız önemli bir şahsiyet olarak tarihteki yerini almıştır.

⁵⁹ İhsan Fazlıoğlu, "Osmanlılar (İlim ve Kültür)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33/549-550.

⁶⁰ Özcan, "Lâle Devri", 27/82.

⁶¹ Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, 2/744.

⁶² bk. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, 4(2)/541.

⁶³ Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, 2/746.

⁶⁴ Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, 2/796.

II. İSMAİL HAKKÎ BURSEVÎ

İnsanların şehirleri inşa ettiği gibi şehirlerin de inşa ettiği insanlar vardır. “Bursa tarihî bir şehirdir; mekânları, mâbetleri, ulu çınarlarıyla tarihî olduğu kadar, yetiştirdiği âlimleri, devlet adamları, şairleri ve sanat adamlarıyla da tarihî”dir.⁶⁵ “18. asır Türk tasavvufunun meşhur siması olarak tanınan değerli Türk âlimi”⁶⁶ İsmail Hakkî de Bursa’da ömrünün en uzun ve en velûd dönemini yaşadığı için “Bursevî” nâmıyla meşhur olmuştur. Böylece Bursa’ya muhacir olarak gelmesine rağmen Bursevî ismini mahlas edinen ender şahsiyetler arasında yer almıştır.⁶⁷

İsmail Hakkî Bursevî’nin hayatına dair elde edilebilecek bilgilerin en güvenilir kaynağı, yine kendine ait çok sayıdaki eserdir. “Özellikle *Silsilenâme-i Celvetiyye* ve *Tamâmü’l-Feyz* gibi kendisine geniş ölçüde yer ayırdıklarının yanı sıra vâridât, makâlât ve mektûbât türündeki eserleri ve bir kısım eserinde kaleme aldığı sebeb-i te’lif bölümü hayatı hakkında tafsilâtlı bilgiler vermektedir.”⁶⁸

Bursevî tanıtılması kolay bir şahsiyet değildir. “Müşârun ileyhin terceme-i hâlini yazmak ve haklarındaki tettebbu’ât ve tedkîkât ve istitlâ’âtdan bahse kalkışmak, doğrusu erbâb-ı kemâlin hakkı olup bu ‘abd-i ahkar-ı rüsvây gibi bir echelin kârı değildir.”⁶⁹ sözlerine inanmakla birlikte, bu başlıkta özet olarak İsmail Hakkî Bursevî’nin hayatı ele alınmaya çalışılmıştır.

A. Hayatı

İsmail Hakkî Bursevî, 1063/1653 yılında bugün Bulgaristan sınırları içinde bulunan Aydos’da dünyaya gelmiştir.⁷⁰ Babası Mustafa Efendi, annesi Kerime Hanımdır.⁷¹

⁶⁵ Bilal Kemikli, *Şehir Hayat ve Derviş* (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2017), 10.

⁶⁶ Sakıp Yıldız, “Türk Müfessiri İsmail Hakkî Burûsevî’nin Hayatı”, *zenodo.org* (Erişim 16 Aralık 2021).

⁶⁷ M. Murat Yurtsever, *İsmail Hakkî Bursevî* (İstanbul: Ketebe Yayınları, 2018), 13-14.

⁶⁸ M. Murat Yurtsever, *İsmail Hakkî Bursevî Divan* (Bursa: Arasta Yayınları, 2000), 3.

⁶⁹ Hüseyin Vassaf, *Kemal-name-i İsmail Hakkî*, nşr. M. Murat Yurtsever (Bursa: Arasta Yayınları, 2000), 5.

⁷⁰ Yurtsever, *İsmail Hakkî Bursevî Divan*, 3.

⁷¹ Namlı, *İsmail Hakkî Bursevî Hayatı, Eserleri*, 35.

Babası aslen İstanbulludur, ancak yaşanan büyük bir yangın olayından sonra Aydos’a yerleşmiştir.⁷² Bursevî, nesebinin ise ehl-i beyte ulaştığını dile getirmektedir.⁷³

İsmail Hakkî Bursevî bir müddet Üsküdar’da yaşadığı için “Üsküdârî”, Celvetiyye tarikatına mensûb olduğu için “Celvetî”, uzun süre Bursa’da ikamet ettiği için “Bursevî” nisbeleriyle anılmıştır.⁷⁴ Mahlasının “Hakkî” olduğunu ise şu beyitlerde ifade etmektedir:

“Çün itdün mahlasum Ya Râb Hakkî
Beni abdü’l-Hak eyle vir terakkî”⁷⁵

Babası Mustafa Efendi’nin tasavvufî çevrelere ilgisi neticesinde o dönemde Aydos’ta halife sıfatıyla bulunan Osman Fazlî Efendi’nin (öl. 1102/1691) meclislerinde bulunmuştur.⁷⁶ Bursevî, Osman Fazlî’nin kendisine yakınlık gösterip şakalaştığını çocukluğunun hatırası olarak zikretmiştir.⁷⁷ Üç yaşındayken babasıyla birlikte bu meclislere katılmaya başlayan İsmail Hakkî Bursevî için Osman Fazlî Efendi “Sen bizim üç yaşından beri mürîd-i hâlisimizsin.” sözlerini söyleyerek onu tebciî etmiştir.⁷⁸

İsmail Hakkî Bursevî, on altı yıl süren tahsil hayatını Celvetiye tekkelerinde ve şeyhlerinin ders halkalarında tamamlamıştır. Tahsilinin ilk beş yılını Aydos’ta Şeyh Ahmed Efendi’nin (öl. 1106/1694) yanında geçirmiştir.⁷⁹ Çok küçük yaşta Kur’an-ı Kerim okumayı öğrenmiş, on bir yaşına kadar hat sanatı ile meşgul olup bazı alet ilimleriyle ilgili kitaplar okumuştur.⁸⁰ Bursevî henüz yedi yaşında iken vefat eden annesinden miras olarak aldığı on iki bin dirhem gümüşü kitap temini ve geçimi için harcamıştır.⁸¹

⁷² Mehmed Ali Aynî, *İsmail Hakkî Bursevî* (İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2013), 37.

⁷³ Namlı, *İsmail Hakkî Bursevî Hayatı*, 35.

⁷⁴ Namlı, *İsmail Hakkî Bursevî Hayatı*, 34.

⁷⁵ Yurtsever, *İsmail Hakkî Bursevî Divan*, 3.

⁷⁶ Namlı, *İsmail Hakkî Bursevî Hayatı*, 35.

⁷⁷ Yıldız, “Türk Müfessiri İsmail Hakkî Bursevî’nin Hayatı”, 105.

⁷⁸ bk. Vassaf, *Kemal-name-i İsmail Hakkî*, 8.

⁷⁹ Yurtsever, *İsmail Hakkî Bursevî Divan*, 4.

⁸⁰ Namlı, *İsmail Hakkî Bursevî Hayatı*, 36.

⁸¹ bk. Aynî, *İsmail Hakkî Bursevî*, 37-38.

Tahsil hayatının sonraki yedi yılını ise Edirne’de Şeyh Abdülbâkî Efendi’nin yanında geçirmiştir.⁸² Bu süre zarfında sarf ve nahiv ilimlerini; mantık, fıkıh, kelâm, fenn-i âdâb, meânî, beyân ve diğer ilimlerden pek çok risâle okumuştur. Talebelik yıllarında okuduğu kitapların çoğunu kendisi istinsah etmiştir. Yazıya olan bu istîdatını daha sonra meşhur hattat Hâfız Osman’dan (öl. 1110/1698) meşk ederek geliştirmiştir.⁸³ Edirne’deki bu tahsil yılları onun genel kültürünü zenginleştirmiş ve temel İslâmî ilimleri öğrenmesine vesile olmuştur.⁸⁴

Şeyh Abdülbâkî Efendi, kalan eğitimini tamamlaması için İsmail Hakkî Bursevî’yi bir mektup ile İstanbul’da bulunan Osman Fazlî Efendi’ye göndermiştir. İsmail Hakkî Bursevî 1083/1672 yılında İstanbul’a gelmiş, Osman Fazlî Efendi’nin dergâhında mânevî terbiyesi ile birlikte zâhirî ilimlerle ilgili eğitimini de sürdürmüştür.⁸⁵ Tahsilinin bu son üç yılında ayrıca tecvîd, hat ve mûsikî dersleri almıştır.⁸⁶ Mûsikîye olan ilgisini ise “Zamanımızın musikişinasları gibi bî-perde değilim.” sözleriyle ifade etmiş, Aziz Hüdayî’nin birçok ilahisini bestelemiştir.⁸⁷ Farsça öğrenmiş; Hâfız’ın (öl. 792/1390 [?]) *Dîvân*’ı, Mevlânâ’nın (öl. 672/1273) *Mesnevî*’si, Sadî Şîrâzî’nin (öl. 691/1292) *Bostân* ve *Gülistân*’ı gibi pek çok kıymetli eseri bizzat kendi dilinden okumuştur.⁸⁸

İsmail Hakkî Bursevî, zâhirî ilimlerle ilgili eğitimini tamamladıktan sonra şeyhinin tavsiyesiyle Zeyrek Cami’nde halvete girmiştir. Halvet süresi bitince dervişlerin hizmetinde bulunmuş, Osman Fazlî Efendi yerine vaaz vermiştir. Bu eğitimi tamamladıktan sonra şeyhi Osman Fazlî Efendi tarafından Üsküp’e halife tayin edilmiştir.⁸⁹

İsmail Hakkî Bursevî, 1086/1675 yılında geldiği Üsküp’te altı sene kalmıştır.⁹⁰ İlk evliliğini burada, Şeyh Mustafa Uşşâkî’nin kızı ile yirmi dört yaşında iken

⁸² Yurtsever, *İsmail Hakkî Bursevî Divan*, 4.

⁸³ bk. Namlı, *İsmail Hakkî Bursevî Hayatı*, 37.

⁸⁴ Yıldız, “Türk Müfessiri İsmail Hakkî Bursevî’nin Hayatı”, 107.

⁸⁵ Namlı, *İsmail Hakkî Bursevî Hayatı*, 37-38.

⁸⁶ Yurtsever, *İsmail Hakkî Bursevî Divan*, 5.

⁸⁷ bk. Aynî, *İsmail Hakkî Bursevî*, 40.

⁸⁸ bk. Namlı, *İsmail Hakkî Bursevî Hayatı*, 38-39.

⁸⁹ Namlı, *İsmail Hakkî Bursevî Hayatı*, 39-40.

⁹⁰ Yurtsever, *İsmail Hakkî Bursevî Divan*, 5.

gerçekleştirmiştir. Şeyhinin tavsiyesi üzerine de zâhirî ilimlerle ilgili dersler de vermiştir.⁹¹

Üsküp'teki görevi esnasında bazı ileri gelenlerin yanlış davranışları karşısında sert bir tutum sergilemiş ve vaazlarında eleştirilerini dile getirmekten çekinmemiştir. Bu tutumu karşısında da pek çok sıkıntıyla karşılaşmıştır. Yaşanan olayların ve gerginliklerin mahkemeye intikali neticesinde Osman Fazlî Efendi, İsmail Hakkî Bursevî'yi Köprülü'ye Köprülü'deki halifesini de Üsküp'e tayin etmiştir.⁹²

İsmail Hakkî Bursevî 1092/1681 yılında Köprülü'ye gelmiş ve burada on dört ay kalmıştır. Köprülü halkıyla bir sıkıntı yaşamayan Bursevî'ye çevre kasabalardan müftü olması için talepler gelmiştir. Şeyhinin razı olmaması üzerine bu taleplere red cevabı vermiş, bu hususta daha sonra şeyhine duacı olmuştur.⁹³

İsmail Hakkî Bursevî'nin ilmî ve ahlâkî faziletini öğrenen Ustrumca halkı, Osman Fazlî'den Bursevî'yi kendi beldelerinde görevlendirmesini rica etmişler.⁹⁴ Ustrumca halkının isteği üzerine Osman Fazlî Efendi, İsmail Hakkî Bursevî'yi Köprülü'den Ustrumca'ya görevlendirmiştir. Bursevî, otuz ay kaldığı Ustrumca'da vaaz ve ders vermenin yanında eser telifiyle de meşgul olmuştur.⁹⁵

Osman Fazlî Efendi, Edirne'de bulunduğu sırada Bursevî'yi yanına çağırmıştır. Bursevî, bu buluşmada çeşitli eserleri okuyup mütalaa etmiş, muhtelif tasavvufi konularda şeyhi ile istişare edip sohbetlerde bulunmuştur.⁹⁶ Daha sonra Osman Fazlî Efendi'nin Bursa'daki halifesi Sun'ullah Efendi'nin vefatı üzerine 1096/1685 yılında Bursevî, Bursa'ya halife olarak görevlendirilmiştir.⁹⁷

⁹¹ Namlı, *İsmail Hakkî Bursevî Hayatı*, 42-43.

⁹² bk. Namlı, *İsmail Hakkî Bursevî Hayatı*, 43-46.

⁹³ bk. Namlı, *İsmail Hakkî Bursevî Hayatı*, 46-48.

⁹⁴ Aynî, *İsmail Hakkî Bursevî*, 45.

⁹⁵ bk. Namlı, *İsmail Hakkî Bursevî Hayatı*, 48.

⁹⁶ bk. Namlı, *İsmail Hakkî Bursevî Hayatı*, 49-50.

⁹⁷ Yurtsever, *İsmail Hakkî Bursevî Divan*, 6.

“Aceb midir hayât-ı nev bulursa mürdeler onda

Hakikat mazhar-ı envâr-ı Rûh-ı Kuds’dür Bursa” sözleriyle övdüğü Bursa’da hayatının en uzun ve en verimli dönemini geçirmiştir.⁹⁸ Ancak Bursa’daki ilk zamanları barınma ve geçim sıkıntısı, sağlık sorunları gibi birtakım zorluklar içerisinde geçmiş, kızı Hatice vebadan dolayı vefat etmiştir. İsmail Hakkî Bursevî, yaşamış olduğu bütün zorluklara rağmen görevini eksiksiz olarak yerine getirmiştir. Ulucami’de halkı aydınlatan vaazlar ve nasihatlerde bulunmuş, kalan vakitlerini ise eserlerinin telifine ayırmıştır.⁹⁹ Ulucami’de vermiş olduğu vaazlar neticesinde de *Rûhu’-l Beyân* tefsirini kaleme almıştır.¹⁰⁰

Bursa’da görevini îfâ ederken beşi İstanbul ve sonuncusu Kıbrıs’ta olmak üzere şeyhi Osman Fazlî Efendi’ye zaman zaman ziyaretlerde bulunmuştur. Bu ziyaretler esnasında yapılan sohbetlerde tutmuş olduğu notlar ile *Tamâmü’l-Feyz fî Bâbi’r-Ricâl* adlı eserini kaleme almıştır.¹⁰¹

İsmail Hakkî Bursevî şeyhi tarafından Kıbrıs’a çağırılmıştır. Çağırılma nedenini, “Seni buraya getiren mirasıdır. Zira senden başkasına taalluk bulmadım.”¹⁰² sözleriyle ifade eden Osman Fazlî Efendi, kendisinden sonra tarikat silsilesindeki yerini Bursevî’ye emanet etmek istiyordu. Bu isteğini ise şu sözlerle dile getirmiştir: “Bu nefes ve tesir benden sonra sana ulaşacak, başkasına değil.”¹⁰³

İsmail Hakkî Bursevî, Kıbrıs’tan dönerken şeyhinin tavsiyesi üzerine pek çok türbe ziyaretinde bulunmuştur. Beş aydan uzun süren bu seferin ardından Bursevî, 1102/1691 yılı Mayıs ayında Bursa’ya ulaşmıştır. Bursa’ya dönüşünden kısa bir süre sonra ise şeyhi Osman Fazlî Efendi vefat etmiştir.¹⁰⁴ Bursevî, şeyhinin vefatına düşürdüğü tarihlerden birisi şöyledir:

“Bülbül-i hoş lehce-i gülzâr-ı manâ yanî şeyh
Bulmadı âhir bu fânîde bekâdan râyiha

⁹⁸ Yurtsever, *İsmail Hakkî Bursevî*, 13.

⁹⁹ Yurtsever, *İsmail Hakkî Bursevî Divan*, 6-7.

¹⁰⁰ bk. Namlı, *İsmail Hakkî Bursevî Hayatı*, 54.

¹⁰¹ bk. Namlı, *İsmail Hakkî Bursevî Hayatı*, 54.

¹⁰² Aynî, *İsmail Hakkî Bursevî*, 87.

¹⁰³ Namlı, *İsmail Hakkî Bursevî Hayatı*, 67.

¹⁰⁴ bk. Namlı, *İsmail Hakkî Bursevî Hayatı*, 68-70.

Kudsiyân-ı pâk-i dil Hakkî el açup dediler

Rûh-i pâkiyçün azîzin okuyalım Fâtiha”¹⁰⁵

Şeyhi Osman Fazlî Efendi’nin emanetini üstlenen İsmail Hakkî Bursevî, Celvetiye silsilesinin 32. şeyhi olarak görevi devralmıştır.¹⁰⁶

Bursevî, Sultan II. Mustafa döneminde, 1107/1695 ve 1108/1696 yıllarında meydana gelen Avusturya seferlerinin ikisine de Sadrazam Elmas Mehmed Paşa (öl. 1109/1697) tarafından orduya nasihat ve vaaz vermesi için davet edilmiştir. Katıldığı bu savaşlarda çok fazla yara almış, bu yaraların iyileşmesi beş on yıl sürmüştür.¹⁰⁷

İsmail Hakkî Bursevî, 1111/1700 yılında ilk hac yolculuğuna gitmiştir. Bu hac, arefe günü cuma gününe tesâdüf ettiği için hacc-ı ekber olmuştur. Bursevî, bu durumun pek çok fütûhâta vesîle olduğunu ve ömrünün kalanında da bunun etkisini hissettiğini dile getirmiştir. Hacdən dönüş yolunda eşkıya saldırısı başta olmak üzere pek çok sıkıntı ve zorluklarla karşılaşan Bursevî, Şam’a vardığında ise İbn Arabî’nin (öl. 638/1240) kabrini ziyaret etme imkânı elde etmiştir. Bu ilk hac yolculuğunun gidiş ve dönüşü on yedi ay sürmüş, Bursevî bu durumu işârî olarak yorumlamıştır.¹⁰⁸

İsmail Hakkî Bursevî hacdan döndükten birkaç yıl sonra 1114/1703 senesi Ocak ayında Bursa Ulucami’de bir saldırı vukû bulmuş ve bu saldırıda sûfilerden birisi ölmüş ve bazıları yaralanmıştır. Arap asıllı bir hocanın tahrikleriyle yapılan bu saldırının nedeni ise Kadir gecesi namazıydı. İsmail Hakkî Bursevî bu durum karşısında eleştirisini dile getirmiş, kendisini çok üzen bu acı olaydan sonra Şam’a hicret etmeyi dahi düşünmüştür. Bir müddet Ulucami’de vaaz vermemiş, inzivâ ve halveti tercih etmiştir.¹⁰⁹

İsmail Hakkî Bursevî, 1117/1705 yılı Eylül ayında *Rûhu’l-Beyân* tefsîrini tamamlamıştır. 1112/1710 yılında ise ikinci defa hac niyetiyle yola çıkmış,¹¹⁰ yolculuk esnasında Şam ve Kahire’de bir müddet kalarak dönemin ilim adamları ile tanışmış ve

¹⁰⁵ Namli, *İsmail Hakkî Bursevî Hayatı*, 70.

¹⁰⁶ Yurtsever, *İsmail Hakkî Bursevî Divan*, 7.

¹⁰⁷ bk. Namli, *İsmail Hakkî Bursevî Hayatı*, 72-73.

¹⁰⁸ bk. Namli, *İsmail Hakkî Bursevî Hayatı*, 73-79.

¹⁰⁹ bk. Namli, *İsmail Hakkî Bursevî Hayatı*, 79-81.

¹¹⁰ Namli, *İsmail Hakkî Bursevî Hayatı*, 85-86.

müzâkerelerde bulunmuştur.¹¹¹ İlk haccında olduğu gibi bu haccında da pek çok manevî ve rûhânî hal yaşamıştır. İkinci hac seferi de birincisi gibi on yedi ay sürmüştür.¹¹²

İsmail Hakkî Bursevî, Bursa'ya döndükten sonra Tekirdağ, Şam ve Üsküdar'da üçer yıl ikamet etmiştir.¹¹³ 1126/1714 yılında Tekirdağ'a gitmiş, aynı yıl şeyhi Osman Fazlî Efendi'nin kızı Ayşe Hanım ile ikinci evliliğini gerçekleştirmiştir.¹¹⁴ Bursevî, üç yıl kaldığı Tekirdağ'dan 1129/1717 yılında tekrar Bursa'ya dönmüştür.¹¹⁵

İsmail Hakkî Bursevî, Bursa'ya döndükten kısa bir süre sonra 1129/1717 yılında Şam'a gitmiştir. Bursa'dan Şam'a hicretini manevî sebeplere dayandırıp, *Tuhfe-i Recebiyye* adlı eserinde şu sözleriyle ifade etmektedir: “Hitâb-ı ilâhî ile me'mûr ve vârid-i gaybî ile mecbûr.” Bursevî, Şam'da birtakım sıkıntılar yaşasa da orada kaldığı üç yıl boyunca on kadar kitap ve risale yazmış, oradaki ulemâ ve tasavvufî çevreler ile görüşmüş, tefsîr dersleri vermiştir.¹¹⁶

İsmail Hakkî Bursevî, Şam'da da üç yıl geçirdikten sonra 1132/1720 yılı Mayıs ayında Şam'dan ayrılmış 1132/1720 yılı Temmuz ayında Üsküdar'a ulaşmıştır. Üsküdar'da da telif hayatı verimli geçen Bursevî, burada ikamet ettiği üç senede otuz kitap kaleme almıştır.¹¹⁷

İsmail Hakkî Bursevî, 1135/1723 yılı Ocak ayında Üsküdar'dan ayrılarak tekrar Bursa'ya dönmüştür. Bursa'ya yerleştikten sonra kitaplarını vakfetmiş, ev eşyasını dağıtmış ve elinde olan para ile de tekkesinin yanına cami yaptırmıştır.¹¹⁸ Cami-i Muhammedî adını verdiği bu caminin tamamlanmasına şöyle tarih düşmüştür:

¹¹¹ Yurtsever, *İsmail Hakkî Bursevî Divan*, 7.

¹¹² Namlı, *İsmail Hakkî Bursevî Hayatı*, 88-89.

¹¹³ bk. Namlı, *İsmail Hakkî Bursevî Hayatı*, 89-104.

¹¹⁴ Yurtsever, *İsmail Hakkî Bursevî Divan*, 7.

¹¹⁵ Namlı, *İsmail Hakkî Bursevî Hayatı*, 91.

¹¹⁶ bk. Namlı, *İsmail Hakkî Bursevî Hayatı*, 92-95.

¹¹⁷ Namlı, *İsmail Hakkî Bursevî Hayatı*, 104-106.

¹¹⁸ Namlı, *İsmail Hakkî Bursevî Hayatı*, 108-109.

“Kâle li’t-târihi bânihi’l-fakîr

Temme beytullâhi sallû va’budû”¹¹⁹ Bu beytin yer aldığı manzûme caminin cümle kapısında yer almaktadır.¹²⁰

İsmail Hakkî Bursevî, Bursa’da ömrünün son günlerini eser telifiyle, çeşitli camilerde vaaz vererek ve irşad ile geçirmiştir. Bursevî’nin vefat zamanına dair pek çok vâridâtı vardır.¹²¹ *Nakdû’l-Hâl* isimli eserinde yer alan bir manzûmenin sonundaki beyit, İsmail Hakkî Bursevî’nin vefat tarihine işaret etmektedir:

“Âteş-i tevhîdi her kim yaktı kânûn-i dile

Hakkıyâ envâr-ı Hakk ile pür oldu merkadi”¹²² Bu şiirin tamamı bir taşta yazılarak mezarına asılmıştır.¹²³

İsmail Hakkî Bursevî, 1137/1725 yılı 20 Temmuz Perşembe günü Bursa’da vefat etmiştir.¹²⁴ Kabri, Bursa Tuzpazarı semtinde bulunan cami, medresesi ve çilehanesi ile birlikte “İsmail Hakkî Tekkesi” adı verilen külliyeinin kible tarafında yer almaktadır.¹²⁵ Bursevî’nin vefatına pek çok tarih düşürülmüştür.¹²⁶ Hâdî Çelebi tarafından düşürülen tarih, mezar taşında yer almaktadır:

“Hak Hak didi azm eyledi Hakkî Efendi cennete”¹²⁷

Zamanla harap olan İsmail Hakkî Tekkesi, “1900 yılında Bursa İdâre-i Vilâyet Meclisi âzası Hacı Ali Paşa’nın başkanlığında kurulan bir heyet tarafından ve devrin valisi Halil Paşa’nın himayesinde yeniden tamir edilmiştir.”¹²⁸

İsmail Hakkî Bursevî; hayatı boyunca en az beş kez evlenmiş, yirmi kadar çocuğu olup çoğu küçük yaşta vefat etmiştir. Kendisinden sonra oğlu Bahâeddin Muhammed, tahsilini ve Celvetiyye usulüyle sülûkunu babasından tamamlayıp icâzet almıştır.

¹¹⁹ Namli, *İsmail Hakkî Bursevî Hayatı*, 109-110; “Fakir bânî şöyle tarih düşürdü: Tamamladı Allah evini; namaz kılıp dua edin ve ona kulluk edin.” Aynî, *İsmail Hakkî Bursevî*, 113.

¹²⁰ Namli, *İsmail Hakkî Bursevî Hayatı*, 109.

¹²¹ Namli, *İsmail Hakkî Bursevî Hayatı*, 110-111.

¹²² Bursevî, *Nakdû’l-Hâl*, 236a.

¹²³ Namli, *İsmail Hakkî Bursevî Hayatı*, 112.

¹²⁴ Namli, *İsmail Hakkî Bursevî Hayatı*, 112.

¹²⁵ Yurtsever, *İsmail Hakkî Bursevî Divan*, 9.

¹²⁶ bk. Vassaf, *Kemal-name-i İsmail Hakkî*, 24-25.

¹²⁷ Yurtsever, *İsmail Hakkî Bursevî Divan*, 9.

¹²⁸ M. Murat Yurtsever, “İsmail Hakkî Tekkesi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23/111.

Babasının vefatından sonra yaklaşık bir yıl babasının yerine postnişîn olmuş ve genç yaşta vefat etmiştir.¹²⁹

İsmail Hakkî Bursevî, yirmi üç yaşında başlamış olduğu vaaz, irşad ve talim vazifesine yaşadığı tüm zor şartlara rağmen yetmiş beş yaşına kadar sebatla devam etmiştir. Onun bu mücadelesinin kaynağı ise içindeki aşk olmuştur. Bu aşkını da şu sözleriyle dile getirmiştir:

“Tutuştı nâr-ı mihnetle vücudum
Ko yansun bunda ben yanmağa geldim
Cihâne geldi âdem yanmağ için
Yanup âb-ı hayâta kanmağ için
Benim de bu dilim uslanmağ için
Ko yansun bunda ben yanmağa geldim”¹³⁰

B. İlmî, Edebî ve Tasavvufî Kişiliği

1. İlmî Kişiliği

İsmail Hakkî Bursevî, İslam âlemin faziletli âlimlerinden, tasavvuf ehlinin ileri gelenlerinden ve meşhur müelliflerden olup kadri yüce bir şahsiyettir.¹³¹ Çok küçük yaşta başladığı tahsil hayatında Şeyh Ahmed Efendi, Osman Fazlî Efendi başta olmak üzere önemli şahsiyetlerin tedrisinden geçmiştir.¹³² İbnü'l-Arabî, Sadreddin Konevî (öl. 673/1274), Aziz Mahmud Hüdayî, Mevlânâ da gönül ve fikir dünyasının inşasında etkili olan önemli şahsiyetlerdir.

Rumeli’de başlayıp Bursa’da, vefatına kadar devam eden irşâd faaliyetine elli yıl devam etmiştir. Bu süreçte muallim, vaiz, mürid ve müellif olarak dört ayrı hizmeti birlikte icrâ etmiş,¹³³ zamanını hiç boş geçirmemiş ve gayretle çalışmayı sürdürmüştür.¹³⁴

¹²⁹ Ali Namlı, “Kitâbetle Mübtelâ Olmak: İsmail Hakkî Bursevî”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 16/31-32 (2018), 338.

¹³⁰ Aynî, *İsmail Hakkî Bursevî*, 28.

¹³¹ bk. Vassaf, *Kemal-name-i İsmail Hakkî*, 26.

¹³² Yurtsever, *İsmail Hakkî Bursevî*, 4.

¹³³ Mustafa Kara, *Bursa’da Tarikatlar ve Tekkeler* (Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2012), 544.

¹³⁴ Mehmed Şemseddin, *Yâdigâr-ı Şemsî I-II*, nşr. Mustafa Kara - Kadir Atlansoy (Bursa: Uludağ Yayınları, 1997), 178.

Müfessir, muhaddis, şârih, mutasavvîf olmasının yanında çok iyi bir şair olan Bursevî, muhtelif alan ve konularda pek çok eser kaleme almış, bu eserleriyle ilim ve irfan dünyasına hayat vermiştir. Mûsikî ilmine de vâkıf olan Bursevî, Aziz Mahmud Hüdâyî'ye ait pek çok şiiri bestelemiştir.¹³⁵

Türk müellifleri arasında mümtaz bir şahsiyet olan İsmail Hakkı Bursevî, zahirî ve batınî ulema arasındaki ihtilafı meseleleri olağanüstü irfânı ile çözüme kavuşturmuştur. Arapça ve Farsça dillerine çok iyi derecede hâkim olan Bursevî; talik, nesih, rika, sülüs kırması ve sülüs hatlarını da çok iyi bilmektedir.¹³⁶

2. Edebî Kişiliği

Seçkin eserleriyle ilim ve irfân dünyasını tezyin eden Bursevî, muhtelif alanlarda eserler telif etmiştir.¹³⁷ Eserlerini genel olarak Türkçe ve Arapça olarak kaleme almıştır. Zaman zaman Farsça'ya da yer veren Bursevî'nin Türkçe-Arapça karışık olarak telif ettiği eserleri de vardır.¹³⁸

Eserlerinde sade bir dile yer veren Bursevî için Muallim Nâci, “Türkçe tarz-ı ifâdesi, o zamana göre fevkalâde addolunsa lâyıktır.” demiştir.¹³⁹ Bursevî; anlama ve öğrenmenin kolay olması, tam istifade edilebilmesi, herkese hitap etmesini istediği için eserlerinde sade bir dil kullanmıştır.¹⁴⁰ Bununla birlikte özellikle nesirlerinde sanatlı, secili ve belîğ bir dile de yer vermiştir. İfade tarzı okuyucuya bezginlik vermeyip, fikir ve tahayyül dünyasının ihtişamı karşısında da hayran olmamak elde değildir.¹⁴¹

Âşıkâne ve ârifâne yazmış olduğu şiirlerini üç lisanda da kaleme almıştır. Gerek divanında gerek diğer eserlerinde yüz bin beyitten fazla şiiri olduğu söylenmektedir.¹⁴² Bazı şiirleri bestelenip dergâhlarda okunmaktadır.¹⁴³ Bursevî; şiiri, tasavvufî duygu ve

¹³⁵ bk. Vassaf, *Kemal-name-i İsmail Hakkî*, 36.

¹³⁶ bk. Vassaf, *Kemal-name-i İsmail Hakkî*, 30-35.

¹³⁷ bk. Vassaf, *Kemal-name-i İsmail Hakkî*, 27-29.

¹³⁸ Namlı, *İsmail Hakkı Bursevî Hayatı*, 163.

¹³⁹ Namlı, *İsmail Hakkı Bursevî Hayatı*, 164.

¹⁴⁰ Namlı, *İsmail Hakkı Bursevî Hayatı*, 163.

¹⁴¹ bk. Vassaf, *Kemal-name-i İsmail Hakkî*, 27-37.

¹⁴² bk. Vassaf, *Kemal-name-i İsmail Hakkî*, 31.

¹⁴³ Şemseddin, *Yâdigâr-ı Şemsî I-II*, 181.

düşüncenin ifade edilmesinde bir vasıta olarak görmüştür.¹⁴⁴ “Manzûmelerinde lafızdan ziyâde mananın ifâdesine özen göstermiştir.”¹⁴⁵

“Şol dem ki ezel sırrı bu âb u gile düştü

Aşk âteşinin derdi derûn-ı dile düştü

Hakkî şol ezel kismetidir sana Hudâ’dan

Kim böyle güzel hâme-i müşğîn ele düştü” diyerek nazımdaki kabiliyetinin ilâhî bir lütuf olduğunu belirtmiştir.¹⁴⁶

3. Tasavvufî Kişiliği

İsmail Hakkî Bursevî, şeyhi Osman Fazlî Efendi’nin vefatından sonra Celvetiyye tarikatının otuz ikinci şeyhi olarak vaaz ve irşad görevine devam etmiştir. Şeyhleri Bursevî hakkında, Aziz Mahmud Hüdâyî’ye dahi böyle bir halife ihsan buyurulmadı diyerek övgüde bulunmuşlardır.¹⁴⁷

Telif ettiği eserleri, vermiş olduğu vaaz ve sohbetleri neticesinde edindiği dostları tarafından çok sevilen İsmail Hakkî Bursevî, kendisine hürmet edilen ilim ve irfan sahibi bir şeyh olarak tanınmıştır. Tasavvufî yaşayışı; tembellikten, insanlığa hizmetten uzak, münzevî bir hayat olmaktan kurtarmıştır.¹⁴⁸ Zâhir ve bâtın ilimler arasında denge kurup, iki tarafı uzlaştırmaya çalışmış; bu iki ilme sahip olmayı büyük bir kemâl olarak görmüştür.¹⁴⁹

Zamanının âlim ve şeyhlerinden, İsmail Hakkî Bursevî kadar eser kaleme alan pek az olmakla birlikte; Bursevî’nin vasıflarını, ilmî, edebî, tasavvufî olgunluğunu burada kemâle erdirmek mümkün değildir.¹⁵⁰

¹⁴⁴ Yurtsever, “Şiir Vadisinde İsmail Hakkî Bursevî”, 114.

¹⁴⁵ M. Murat Yurtsever, “İsmail Hakkî Bursevî (Edebî Yönü)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23/107.

¹⁴⁶ Yurtsever, “Şiir Vadisinde İsmail Hakkî Bursevî”, 115.

¹⁴⁷ bk. Vassaf, *Kemal-name-i İsmail Hakkî*, 14.

¹⁴⁸ Yıldız, “Türk Müfessiri İsmail Hakkî Bursevî’nin Hayatı”, 115-125.

¹⁴⁹ Namlı, “Kitâbetle Mübtelâ Olmak: İsmail Hakkî Bursevî”, 357.

¹⁵⁰ bk. Şemseddin, *Yâdigâr-ı Şemsî I-II*, 182.

C. Eserleri

“Hak Teâlâ bu kulunu kitâbetle mübtelâ etmiştir.”¹⁵¹ diyen İsmail Hakkî Bursevî, kaleme almış olduğu eserleriyle devrinin en çok eser veren müelliflerindendir. Bu kadar velûd oluşunu ise yıldızının Utarid olması ile açıklamaktadır.¹⁵²

Altmış yılı aşan telif hayatını belli konulara ayırmamış; edebiyat, tasavvuf, tefsir, hadis, fıkıh, akaid gibi pek çok bilim dalında eser kaleme almıştır.¹⁵³ Eserlerinin çoğu Türkçe, kırk kadarı Arapça olmakla birlikte, Türkçe-Arapça karışık eserler de telif etmiş; çok olmamakla birlikte Farsça’ya da yer vermiştir. Eserlerinde yaşadığı dönemin diline göre sade bir dil kullanmıştır.¹⁵⁴ *Kitâbü’n-Netîce* adlı eserinde on beş eserinin adını zikredip, yüzden fazla eser telif ettiğini belirtmiştir.¹⁵⁵

Bursevî ile ilgili yapılan çalışmalarda eserlerinin sayısı hakkında farklı rakamlar ortaya çıkmaktadır. Bu durumun pek çok nedeni olmakla birlikte bu hususları eserlerinin çokluğu, eser tespitinde esas alınan kriterler, eserlerin kütüphane kayıtlarında farklı isimlerle yer alması, başka müelliflere ait eserlerin Bursevî’ye nispet edilmesi şeklinde sıralamak mümkündür.¹⁵⁶ Bundan dolayı, Bursevî’nin eserleri hakkında yapılan çalışmalar arasında karşılaştırma yaparak daha güvenilir ve sağlıklı bir eser listesi oluşturan Ali Namlı’nın çalışmasının dikkate alınması uygun görülmüştür. Eserler, aşağıda belli bir tasnif gözetilerek eklenmiştir.¹⁵⁷

1. *Tefsîr İlmine Dair Eserleri*

1. *Rûhu’l-Beyân fî Tefsîri’l-Kur’ân*

İsmail Hakkî, şeyhinin tavsiyesi üzerine farklı camilerde özellikle Bursa Ulucami’de yapmış olduğu vaazlar neticesinde Kur’ân-ı Kerîm’i tefsîr etmiştir. *Rûhu’l-Beyân fî Tefsîri’l-Kur’ân* adını verdiği bu tefsirini Arapça olarak üç cilt halinde yazmıştır. Her

¹⁵¹ Namlı, “Kitâbetle Mübtelâ Olmak: İsmail Hakkî Bursevî”, 339.

¹⁵² bk. Aynî, *İsmail Hakkî Bursevî*, 113-114.

¹⁵³ Yurtsever, *İsmail Hakkî Bursevî Divan*, 9.

¹⁵⁴ Namlı, “Kitâbetle Mübtelâ Olmak: İsmail Hakkî Bursevî”, 340.

¹⁵⁵ Namlı, *İsmail Hakkî Bursevî Hayatı*, 161.

¹⁵⁶ bk. Namlı, *İsmail Hakkî Bursevî Hayatı*, 162.

¹⁵⁷ bk. Namlı, “Kitâbetle Mübtelâ Olmak: İsmail Hakkî Bursevî”, 341-356; bk. a.mlf., *İsmail Hakkî Bursevî Hayatı*, 165-219.

ciltte yaklaşık on cüzün tefsirine yer vermiştir. Bu eserini yirmi sene on aylık bir sürede tamamlamıştır.

2. *Ta'lika alâ evâili Tefsîri 'l-Beydâvî (Şerh-i Tefsîr-i Fâtiha)*

Beydâvî'nin (öl. 685/1286) “*Envâru't-Tenzîl*” adlı eserinin Fâtiha sûresi ile Bakara sûresinin son ayetleri üzerine yazılmış ta'lika türünde bir eserdir. Arapça olarak kaleme alınmıştır. Eserde âyetlerin zâhirî açıklamalarının yanında tasavvufî yorumlara da yer verilmiştir.

3. *Şerh alâ tefsîri 'l-cüz 'i 'l-âhir li 'l-Kâdi 'l-Beydâvî*

Beydâvî Tefsîri'nin Amme cüzü üzerine Arapça olarak yazılmış bir şerhtir.

4. *Kitâbü 'l-Mir'ât li hakâiki ba'di 'l-ehâdis ve 'l-âyât*

İsmail Hakkî Bursevî'nin seçmiş olduğu bazı âyet ve hadîslerin tasavvufî yorumlarına yer veren bir eserdir. Arapça olarak kaleme alınmıştır.

5. *Tefsîr-i Sûreti 'l-Fâtiha*

Fâtiha Sûresi üzerine Türkçe olarak kaleme alınan tasavvufî bir tefsirdir. Her âyetin tefsîrinden sonra manzûmelere yer verilmiştir.

6. *Tefsîru Âmene 'r-Rasûlü*

Bakara sûresinin son iki âyetinin Arapça olarak kaleme alınan tefsîridir.

7. *Tefsîr-i Âmene 'r-Rasûlü*

Bakara sûresinin son iki âyetinin Türkçe olarak kaleme alınan kısa bir tefsîridir.

8. *Kelimetün Zâbbe Ammâ Yeridü Alâ Metni Dâbbe veya Şerhu “Vemâ besse fihimâ min dâbbe”*

Şûrâ sûresinin 28. âyeti üzerine Arapça olarak kaleme alınan kısa bir tefsîridir.

9. *Tefsîru Sûreti 'z-Zelzele*

Kâhire'de meydana gelen depremden sonra Şeyh Yûnus el-Arabî'nin isteği üzerine kaleme almıştır. Zilzâl sûresi ile ilgili kalbine vârid olan bilgileri Arapça olarak yazdığı bir tefsîridir.

10. *Mecmûatü âyâtî 'l-müntehabe (a)*

İsmail Hakkî Bursevî'nin 1686-1687 yıllarında vaazlarında kullanmak için kaleme aldığı Arapça bir tefsîr mecmûasıdır.

11. *Mecmûatü âyâtî 'l-müntehabe (b)*

İsmail Hakkî Bursevî'nin 1689-1690 yıllarında vaazlarında nakletmek için Arapça olarak kaleme aldığı bir tefsîr mecmûasıdır.

12. *Mecmûatü 't-Tefâsîr*

İsmail Hakkî Bursevî'nin 1687-1712 yıllarında vaazlarında nakletmek üzere Arapça olarak kaleme aldığı bir tefsîr mecmûasıdır. Eserde bazı âyetlerin kısa tefsîrine ve bazı hadîslerin şerhine yer vermiştir.

13. *Levâih Teteallaku bi-Ba'dı 'l-Âyâtî ve 'l-Ehâdîs*

İsmail Hakkî Bursevî'nin bazı âyet ve hadîslerle ilgili kalbine vârid olan yorumları Arapça olarak kaleme aldığı eseridir. Eserde âyetler ile ilgili yorumlar çoğunluktadır.

14. *Şerhu "Yâ eyyühe 'n-nâsü 'budû Rabbeküm"*

Şeyh Seyyid Ali el-Hanefî'nin isteği üzerine kaleme alınan eser Bakara sûresinin 21 ve 22. âyetlerinin Arapça tefsîridir.

2. Hadîs İlmine Dair Eserleri

15. *Şerhu Nuhbeti 'l-Fiker*

İbn Hacer'in (öl. 852/1449) hadîs usûlü üzerine yazdığı *Nuhbetü 'l-Fiker* adlı eserinin Arapça olarak kaleme alınmış şerhidir.

16. *Şerhu 'l-Hadîsi 'l-Erbaîn*

İsmail Hakkî Bursevî'nin *Riyazu 's-Salihîn* adlı eserden seçtiği hadîsler ve zaman zaman bunların kısa şerhlerine yer verdiği kırk hadîs şerhidir. Arapça olarak kaleme alınmıştır.

17. *Şerhu 'l-Erbaîne Hadîsen*

İmâm Nevevî'nin (öl. 676/1277) meşhur *Kırk Hadîs* eserinin Türkçe olarak yazılmış tercüme ve şerhidir.

18. *Kenz-i Mahfî*

Kutsî hadîs olarak meşhur olan "Küntü kenzen mahfiyyen fe-ahbebtü en u'rafe fe-halaktü 'l-halka li-u'rafe" rivâyetinin Türkçe olarak on bölümde değerlendirilip şerh

edildiği eserdir. Eserin geri kalan kısmında ise İsmail Hakkî Bursevî'nin vâridât ve şerhlerinin yanında yer yer manzumeler de yer almaktadır.

19. *Şerhu'l-Hadîs "el-Mü'minü mir'âtü'l-mü'min"*

"Mümin müminin aynasıdır." anlamındaki hadîsin tasavvufî şerhi olup Arapça olarak kaleme alınmıştır.

20. *Şerhu'l-Hadîs "İzâ tehayyartüm fi'l-umûr fe'ste'înû min ehli'l-kubûr"*

"İşlerinizde şaşırıp kaldığınızda kabir ehlinden yardım isteyiniz." anlamındaki hadîs rivâyetinin Türkçe şerhidir.

21. *Şerhu'l-Hadîs "le-ene ekramü alellâhi min en yedeanî fi'l-ardı ekser min selâs"*

Benzer rivayetlerine bazı âlimler tarafından asılsız veya mevzu denilen Hz. Peygamber'in kabirde kalacağı zamana dair rivâyetin Türkçe olarak kaleme alınan şerhidir.

22. *Mecmûatü'l-Müteferrika*

Türkçe - Arapça olarak kaleme alınıp seçme bazı hadîslerin tasavvufî şerhlerine yer verilen bir eserdir.

3. *Fıkıh İlmine Dair Eserleri*

23. *Şerhu'l-Fıkhi'l-Keydânî*

Fâzıl Keydânî adıyla meşhur olan Lütfullah en-Neseî'nin namaz üzerine kaleme aldığı risâlesinin Arapça şerhidir.

24. *Risâle-i Mesâil-i Fıkhiyye*

Çeşitli fikhî konularla ilgili altmıştan fazla meseleyi ele alıp, yer yer tasavvuf ve kelâmla ilgili mevzûlara da yer veren Türkçe bir eserdir.

25. *Ecvibetü'l-Hakkıyye an es'ileti's-Şeyh Abdurrahmân veya Ecvibetün Hakkıyyetün Şehdiyye an Esviletin Hakkâniyyetin Abdiyye*

Bursevî Abdî Efendi olarak bilinen Abdurrahmân b. Şâban Efendi'ye nisbet edilip ibâdetlerle ilgili yedi soruya ve cevabına yer veren bir manzûmenin Türkçe şerhidir.

4. *Akâid ve Kelâm İlmine Dair Eserleri*

26. *Şerhu Şuabi'l-Îmân*

Îmânın yetmiş yedi şubesi hakkında olup, dokuz bölümde Türkçe olarak kaleme alınan bir eserdir.

27. *Şerhu'l-Kebâir (Rumûzü'l-künûz)*

Mehmed es-Sûfî el-Basîr'in isteği üzerine İsmail Hakkî Bursevî tarafından tespit edilen yetmiş büyükh günaha dair Türkçe olarak kaleme alınan bir şerhtir.

28. *İhtiyârât*

Allah'ın üstün kıldığı varlıklara dair Türkçe olarak kaleme alınan bir eserdir.

29. *er-Risâletü'l-Câmia li'l-Mesâili'n-Nâfia*

Akâid, kelâm ve fıkıhla ilgili konuları ihtivâ eden bir eserdir. Türkçe olarak kaleme alınan eser, kısa bir mukaddime ile başlayıp konu başlıkları ile devam etmektedir.

30. *Tuhfe-i Halîliyye*

İsmail Hakkî Bursevî'nin büyük kardeşi Halil Çelebi'nin isteği üzerine iman ve şubelerine dair Türkçe olarak kaleme alınan bir eserdir. Eserde zaman zaman tasavvufî konulara da değinilmiştir.

5. *Tasavvuf İlmine Dair Eserleri*

31. *Kitâbü Tamâmi'l-Feyz fî Bâbi'r-Ricâl*

Osman Fazlî Efendi'nin vefatından sonra onu tanıtmak amacıyla kaleme alınmıştır. Arapça olarak yazılan eser giriş ve on yedi bölümden oluşmaktadır.

32. *Kitâbü's-Silsileti'l-Celvetiyye (Silsilenâme-i Celvetî)*

Celvetiyye şeyhlerinin biyografileri hakkında yazılan Türkçe bir eserdir. İsmail Hakkî Bursevî silsileyi Allah Teâla ile başlatmış; İsrâfil, Mikâil ve Cebrâil ile devam ettirmiştir. Peygamberimiz'den itibaren otuz üçüncü sırada kendisini zikreden Bursevî, hayatı ile ilgili de bilgi vermiştir. Eserin son kısmında ise Celvetiyye Tarikatı'nın usûl, âdâb ve erkânıyla ilgili hususlara da değinmiştir.

33. *Kitâbü'l-Hitâb*

İtikad, ibadet, tasavvuf ve tarikatlerle ilgili konuların ele alındığı eser yirmi bölümden müteşekkil olmakla birlikte Türkçe olarak kaleme alınmıştır.

34. *Kitâbü'n-Necât*

Konu, üslûp ve muhtevâ bakımından *Kitâbü'l-Hitâb*'a benzeyen Türkçe bir eserdir.

35. *Kitâbü'l-Fadlî ve'n-Nevâl*

Ömer en-Nevâlî için yazıldığı tahmin edilen eserde; fıkıh, akaid ve tasavvufla ilgili çeşitli konular ele alınmıştır. Türkçe olarak yazılan eserde zaman zaman manzûmelere de yer verilmiştir.

36. *Şerhu'l-Usûli'l-Aşere*

Necmüddîn Kübrâ'nın (öl. 618/1221) *el-Usûlü'l-Aşere* adlı eserinin Türkçe tercüme ve şerhidir.

37. *Şerh-i Esmâ-i Seb'a*

Şerh-i Kelime-i Tevhîd, *Kitâbü Şecereti't-Tevhîd*, *Kitâbü't-Tevhîd* isimleriyle de anılan eserde Lâ ilâhe illallah, Allah, Hû, Hakk, Hayy, Kayyûm ve Kakhâr isimlerinin şerhleri Türkçe olarak kaleme alınmıştır.

38. *Risâle*

İsmail Hakkî Bursevî tarafından isimlendirilmemiştir. Arapça olarak yazılan eser Mekke'de bazı ulemanın Kâdî Beydâvî tefsîri ile İsâmüddîn haşiyesindeki müşkil yerlerin açıklamasını istemeleri üzerine kaleme alınmıştır.

39. *Kitâbü Zübdeti'l-Makûl*

“Nun. Kaleme ve kalemle yazdıklarına andolsun.” mealindeki Kalem sûresinin ilk âyetinin işârî tefsîridir. Eserde daha sonra “kûl ve hâl”, “makûl”, “kıyl”, “kûl ve kavî”, “zübde-i kelâm” kelimelerinin açıklamalarına yer verilmiştir. Son olarak hüsn-i hat ve kitâbet adabı ile ilgili bilgilere yer verilen eser Türkçe olarak kaleme alınmıştır.

40. *Kitâbü'l-Envâr*

İsmail Hakkî Bursevî'nin tasavvufî muhtevalı doksan sekiz beyitlik kasîdesine yine kendisi tarafından yazılmış olan Türkçe şerhidir.

41. *Risâletü'l-Hazarât*

Seyyid Şerif Cürcânî'nin (öl. 816/1413) *et-Ta'rîfât* adlı eserinde yer alan “el-hazarâtü'l-hamsü'l-ilâhiyye” ve “el-insânü'l-kâmil” maddeleri üzerine Türkçe olarak kaleme alınan şerhtir.

42. *Kitâbü Hucceti'l-Bâliğa*

Konu başlıkları ve sistemli bir tasnif olmaksızın tasavvufî konuları ihtivâ eden Türkçe bir eserdir.

43. *Mecû'li-Beşîr li-Ecli't-Tebşîr*

“... Benden sonra gelecek Ahmed adında bir peygamberi de müjdeleyici olarak geldim.” mealindeki Saff sûresinin 6. âyetinin tasavvufî tefsîrini Arapça olarak kaleme aldığı bir risâledir. Risâlenin hâmişlerinde İsmail Hakkî Bursevî'ye ait elliden fazla nazım da bulunmaktadır.

44. *Vesîletü'l-Merâm*

Muhtelif tasavvufî konuları ele alan Türkçe bir eserdir.

45. *Kitâbü's-Şecv*

Üç bölümden meydana gelip; musibet, felâket, âfet, hüzn ve bunların sebeplerinin ele alındığı Arapça bir eserdir.

46. *Risâle-i Nefesi'r-Rahmân*

Seyyid Abdurrahmân b. Abdullah Efendi adlı bir zâta ithaf edilmiştir. Türkçe olarak kaleme alınan eser aynı zamanda İsmail Hakkî Bursevî'nin son eserdir.

47. *Şerhu Salevâtî İbn Meşîş*

Abdüsselâm b. Meşîş el-Hasenî'ye ait salavatın Türkçe olarak kaleme alınan tercüme ve şerhidir.

48. *Kitâbü'l-Fasl fi'l-Esrâr*

Bazı tasavvufî terimlerin açıklamalarına dair Türkçe olarak yazılmış bir risâledir.

49. *er-Risâletü’ş-Şem’iyye* veya *Şem’-i Pür-Nûr-i İlâhî Berây-i Tenvîr-i Cân-ı Sipâhî*

“Âdem bir demdir...” sözünün Türkçe şerhi olup, Şem’î Mehmed Bey Sipâhî için kaleme alınmıştır.

50. *Risâle-i Hakâik-ı Hurûf-i Teheccî (Hakâiku’l-Hurûf)*

Arap alfabesindeki harflerin sırları ve işârî anlamları üzerine Arapça olarak kaleme alınan bir eserdir.

51. *Esrâru’l-Hurûf*

Harflerin sırlarından bahseden Türkçe bir eserdir.

52. *Mecmûa-i Hakkî*

Arapça-Türkçe karışık olarak kaleme alınan eser iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde; Osman Fazlî Efendi’nin isimsiz bir risâlesi ve *er-Risâletü’l-Berkıyye* adlı eserinin, Abdurrahmân el-Câmî’nin de *ed-Dürretü’l-Fâhira* adlı risâlesinin istinsahı yer almaktadır. İkinci bölümde ise, İsmail Hakkî Bursevî’nin bazı varidât ve şerhleri yanında hayatı hakkında da bilgiler yer almaktadır.

53. *Bey’atnâme ve İcâzetnâmeler*

İsmail Hakkî Bursevî tarafından Muhammed eş-Şâmî, Bahrî Hüseyin Efendi, Tûbâzâde Mehmed Ağa gibi çeşitli kimselere verilen bey’atnâme ve icâzetneâmeler müstakil birer eser olarak kabul edilebilir. Bu eserler Türkçe - Arapça olarak kaleme alınmıştır.

54. *Ferâhu’r-Rûh (Şerhu’l-Muhammediyye)*

Yazıcıoğlu Mehmed Efendi’nin (öl. 855/1451) *Muhammediyye* adlı eserinin Türkçe şerhidir.

55. *Rûhu’l-Mesnevî (Şerhu’l-Mesnevî)*

Mevlânâ’nın *Mesnevî* eserinin ilk 738 beytinin Türkçe şerhidir.

56. *Şerh-i Pend-i Attâr*

Ferîdüddîn Attâr’a (öl. 618/1221) isnâd edilen *Pendnâme* eserinin Türkçe olarak kaleme alınan tercüme ve şerhidir.

57. *Şerh-i Nazmî's-Sülûk li'ş-Şeyh Ömer ibni'l-Farîz*

Ömer İbnü'l-Fârîz'ın (öl. 632/1235) *Nazmüs's-Sülûk (et-Tâiyyetü'l-Kübrâ)* isimli kasîdesinin ilk dört beytine Türkçe olarak yapılan bir şerhtir.

58. *Şerh-i Ebyât-ı Hacı Bayrâm-ı Velî*

Hacı Bayram-ı Velî'nin (öl. 833/1430) “Çalabım bir şâr yaratmış / İki cihân âresinde” mısraları ile başlayan ilâhisinin Türkçe şerhidir.

59. *Şerh-i Ebyât-ı Yûnus Emre (I)*

Yunus Emre'nin (öl. 720/1320 [?]) “Çıkdım erik dalına anda yedim üzümü” satırıyla başlayan şiirinin Türkçe şerhidir.

60. *Şerh-i Ebyât-ı Yûnus Emre (II)*

İsmail Hakkî Bursevî, Yunus Emre'nin “Çıkdım erik dalına anda yedim üzümü” mısrasıyla başlayan şathiyesine Âşıkpaşazâde'nin (öl. 889/1484'ten sonra) “ Çıkdım bâdem dalına anda yedim üzümü” satırıyla başlayan nazîresini Yunus Emre'ye nisbet edip Türkçe olarak şerh etmiştir.

61. *Şerh-i Ebyât-ı Yûnus Emre (III)*

Yunus Emre'nin “Sırâttan gel sıfâta anda safâ bulasın” mısrasıyla başlayan şiirinin Türkçe şerhidir.

62. *Şerh-i Ebyât-ı Yûnus Emre (IV)*

Yunus Emre'nin “Adım adım ileru beş âlemde içeru” dizesi ile başlayan ilâhisinin Türkçe şerhidir.

63. *Şerh-i Nazm-ı Hayretî*

Hayretî'nin (öl. 941/1534) “Sînemin bağında bitmiş bir ağaçta dört dal” satırıyla başlayan şiirinin Türkçe şerhidir.

64. *Şerh-i Ebyât-ı Hasan el-Kâdirî*

“Bu gönül hem Hak'dadır, hem anda Hak” dizesi ile başlayan lügaz bir şiirin Türkçe şerhidir. İsmail Hakkî Bursevî şerh etmiş olduğu şiirin sahibi hakkında bilgi vermemiştir.

65. *Şerh-i Nazm-ı Ahmed veya Ahmedî*

Dukakinzâde Ahmed Bey'e ait şathiye türünde bir şiirin Türkçe şerhidir.

66. *Es'ile-i Şeyh Mısırî'ye Ecvibe-i İsmâil Hakkî*

Niyâzî-i Mısırî'nin "Müşkilim var size ey Hak dostları eylen küşâd" dizesi ile başlayıp pek çok soruyu ihtivâ eden şiirinin Türkçe şerhidir.

67. *Es'iletü's-Sahafîyye ve Ecvibetü'l-Hakkîyye veya Şerhu'l-Atâ li-Ehli'l-Ğitâ*

Şeyh Mehmed Sahafî'nin "Ey kelâm-ı Hakk'ı dâna, safha-i eşyâ nedir? / Kesret içre sırr-ı vahdet görüben ihfâ nedir?" beytiyle başlayıp kırktan fazla soruyu içeren manzûmesinin Türkçe şerhidir.

68. *Risâletü't-Tehaccî fi Hurûfi't-Teheccî*

Harflerin sırları ve tasavvufî açıklamaları üzerine Arapça olarak kaleme alınan bir eserdir.

69. *Mecmûatü'l-Esrâr*

Eser, ihtivâ ettiği konular açısından iki bölümde incelenebilir. İlk bölüm; İbn Arabî, Sadreddîn Konevî, Dâvûd-i Kayserî (öl. 751/1350), Akşemseddîn (öl. 863/1459), Azîz Mahmud Hüdâyî, Abdullah Bosnevî (öl. 1054/1644) ve şeyhi Osman Fazlî Efendi'nin çeşitli eserlerinden seçilen yazılardan oluşmaktadır. İkinci bölüm; İsmail Hakkî Bursevî'nin şeyhini ziyaretleri sırasında şeyhi ile yaptığı sohbetlerde tutmuş olduğu notlardan oluşmaktadır. Eser Arapça olarak kaleme alınmıştır.

6. Tuhfe Türü Eserleri

70. *Sülûkü'l-Mülûk (Tuhfe-i Aliyye)*

Sırât-ı müstakîm, vezirlik mertebesi, mehdiyy-i muntazar, sefer duası, Hz. Ali'nin zorluk çektiği anlarda okuduğu dua, salavat ve vefk gibi konuları ihtivâ eden eser Türkçe olarak kaleme alınmıştır. İsmail Hakkî Bursevî bu eserini Çorlulu Ali Paşa'ya (öl. 1123/1711) ithâf etmiştir.

71. *Tuhfe-i Recebiyye*

İsmail Hakkî Bursevî bu eserini kendisine ve eserlerine ilgi gösteren Şam valisi Recep Paşa'ya hediye etmek üzere telif etmiştir. On iki esmâ-i hüsnânın şerhine yer verilen eser Türkçe olarak kaleme alınmıştır.

72. *Tuhfe-i Bahriyye*

Hû ismi, tevhîd, cem', fark, kara ve denizin sırları gibi çeşitli konuları ihtivâ eden eser Türkçe olarak kaleme alınmıştır. Eser, Bahrî Hüseyin Efendi'ye ithâf edilmiştir.

73. *Tuhfe-i Hüseyniye (Risâle-i Hüseyniyye)*

Hüseyin isminin ve harflerinin tasavvufî açıklamalarını içeren esen Türkçe olarak kaleme alınmıştır. Bahrî Hüseyin Efendi'ye ithâf edilen ikinci eserdir.

74. *Tuhfe-i Hasakiyye*

Kelime-i tevhîd ve “Muhammedü'r-rasûlullâh”ın tasavvufî şerhi, Peygamberimizin soyu, ilmihâl ve tasavvufla ilgili konuları ihtivâ edip, konular arası geçişlerde manzumelere yer verilen eser Türkçe olarak kaleme alınmıştır. Eser, Tûbâzâde Mehmed Ağa için telif edilmiştir.

75. *Kitâbü's-Sülûk (Tuhfe-i Vesîmiyye)*

Muhtelif tasavvufî konuları ihtivâ eden eser Türkçe olarak kaleme alınmıştır. Seyyid Ahmed Vesîm Ağa'nın isteği üzerine telif edilmiştir.

76. *Tuhfe-i Ömeriyye*

“Ömer” isminin işârî yorumunu ve muhtelif tasavvufî konuları ele alan Türkçe bir eserdir. Derviş Ömer Nevâlî için telif edilmiştir.

77. *Tuhfe-i İsmâiliyye*

Îmânî konuları ve tasavvufî öğütleri ihtivâ eden Türkçe bir eserdir. Lefkevîzâde Hacı İsmail Piyâde'nin ilmihâl ile ilgili konuları sorması üzerine telif edilmiştir.

78. *Tuhfe-i Atâiyye*

Konu başlıkları ve sistemli bir tasnifi olmayan eser, çeşitli tasavvufî yorumlar ve fikhî meseleler üzerine Türkçe olarak kaleme alınmıştır. Eserde yer yer manzumelere de yer verilmiştir. Hacı Mehmed Atâî'nin isteği üzerine telif edilmiştir.

79. *Risâle-i Bahâiyye*

İsmail Hakkî Bursevî'nin oğlu Bahâeddîn Muhammed için kaleme aldığı Türkçe bir eserdir.

80. *Şerh-i Ebyât-ı Füsûs*

Fusûsu'l-Hikem'in Kelime-i İshâkiyye Fası'nın sonunda yer alan beyitler üzerine Türkçe olarak kaleme alınan bir şerhtir.

81. *Risâletü'l-Umâriyye*

İmâm Şâfiî'nin (öl. 204/820) “Küllemâ zekerake'z-zâkirûn...” sözü üzerine kaleme alınan Arapça şerhtir. Risâlenin sonunda İsmail Hakkî Bursevî'nin Mısır ulemasına sorduğu on soru yer almaktadır.

7. Vâridât ve Şerhlerine Dair Eserleri

82. *Vâridât-ı Hakkıyye (Vâridât-ı Kübrâ)*

İsmail Hakkî Bursevî'nin 1703-1704 yıllarındaki vâridâtı ve şerhleri üzerine kaleme aldığı Arapça bir eserdir.

83. *Vâridât*

Kitâbü'n-Necât adlı eserinin baş tarafında yer alıp, 1719 yılı Zülka'de ayına ait vâridât ve şerhlerine dair Türkçe - Arapça olarak yazılmış bir risâledir.

84. *El-Vâridât*

İsmail Hakkî Bursevî'nin vâridâtı ve şerhleri üzerine kaleme aldığı Arapça bir eserdir. Ancak zaman zaman az da olsa Türkçe metinlere de yer verilmiştir. Müellif nüshasında *Kitâbü'l-Hitâb*'ın hemen ardından gelmektedir.

85. *Risâletü'l-Eyyühe'l-Bülbül*

İsmail Hakkî Bursevî'nin vâridât ve şerhlerini ihtivâ eden Arapça bir eserdir.

86. *Mecmûatu'l-Hutâb ve'l-Vâridât*

Müellif tarafından isimlendirilmediği için kaynaklarda; “*Mecmûatü'l-hutab ve'l-vâridât*”, “*Mecmûa-i Hakkî*”, “*Makâlât-ı Şeyh İsmâil Hakkî*” gibi farklı isimlerle geçmektedir. Eserin baş tarafındaki *Kitâbü'l-Hutabâ* haricindeki bölüm İsmail Hakkî

Bursevî'nin 1707-1714 tarihlerindeki şiir, vâridât ve Arapça şerhlerinden oluşmaktadır. Eser, Türkçe - Arapça olarak kaleme alınmıştır.

87. *Kitâbü'd-Düresi'l-İrfâniyye*

İsmail Hakkî Bursevî'nin 1718-1719 yılları arasındaki vâridât ve şerhleri üzerine Arapça-Türkçe karışık olarak kaleme aldığı bir risâledir. Eserde zaman zaman Türkçe manzumelere de yer verilmiştir.

88. *Mecmûatü'l-Fevâid ve'l-Vâridât*

Eserde İsmail Hakkî Bursevî'nin şiirleri, vâridâtı ve şerhlerinin yanı sıra kırk adet mûsiki makamı ile ilgili bölüm de yer almaktadır. Türkçe - Arapça olarak kaleme alınmıştır.

89. *Kitâb-ı Kebîr*

Eseri ihtivâ ettiği konular açısından üç bölümde incelemek mümkündür. İlk bölümde, İsmail Hakkî Bursevî'nin 1720-1721 yılları arasındaki vâridâtı ve şerhleri; ikinci bölümde, çeşitli tasavufî konulara dair yorumları; üçüncü bölümde ise, İbn Arabî'nin *Dîvân*'ından seçilen beyitlerin şerhleri yer almaktadır. Konular arasında manzûmelere de yer verilen eser, Türkçe - Arapça olarak kaleme alınmıştır.

90. *Kitâbu'z-Zikr ve's-Şeref*

Muhtevâ bakımından *Kitâb-ı Kebîr*'e benzeyen eser, Türkçe - Arapça olarak telif edilmiştir.

91. *Kitâbü'l-Hakkî's-Sarîh ve'l-Keşfi's-Sahîh*

1721 yılındaki vâridât ve şerhleri üzerine mensûr olarak kaleme alınmış Arapça bir eserdir.

92. *Kitâbü Nakdi'l-Hâl (Şeceratü'l-Yakîn ve't-Tevhîd)*

1721-1722 yılları arasındaki vâridât ve şerhleri ile birlikte bazı âyet ve hadîslere dair tasavvufî açıklamaların da yer verildiği, Türkçe - Arapça olarak kaleme alınan bir eserdir.

93. *Müteferrikât-ı Şeyh Hakkî*

1722 yılındaki vâridât ve şerhleri, bazı âyet ve hadîslerin tasavvufî yorumları, bazı fikhî ve tasavvufî konuları ihtivâ edip Türkçe - Arapça olarak kaleme alınan bir eserdir.

94. *Kitâbü Müzîli 'l-Ahzân*

1722 yılındaki vâridâtı ve şerhleri yanında tasavvufî konuları da içeren eser Türkçe - Arapça olarak kaleme alınmıştır. Eserde konular arasında manzumeler de yer almaktadır.

95. *Kitâbü Hayâtî 'l-Bâl*

Eser, İsmail Hakkî Bursevî'nin 1723 yılında yazmış olduğu manzûmelerden müteşekkil olmakla birlikte; yine aynı yıla ait bazı vâridât ve şerhleri, âyet ve hadîs yorumları ile çeşitli tasavvufî konuları ihtivâ etmektedir. Türkçe - Arapça olarak kaleme alınmıştır.

96. *Kitâbü 'l-Izzi 'l-Âdemî*

1723 – 1724 yılları arasındaki vâridât ve şerhlerini içermektedir. Pek çok manzûmenin de yer aldığı eser, Türkçe - Arapça olarak kaleme alınmıştır.

97. *Kitâbü 'n-Netîce*

1724 yılındaki vâridât ve şerhleri yanında zaman zaman manzûmelerin de yer aldığı Türkçe bir eserdir. İsmail Hakkî Bursevî'nin vefâtından takrîben bir yıl önce yazıldığı için olgunluk dönemine ait bir eserdir.

98. *Min vâridâtî 'l-fakîr eş-Şeyh İsmâîl Hakkî min evâhiri Zilhicce min seneti 1116*

1705 – 1706 yılları arasında yazmış olduğu vâridât ve şerhlerine dair Arapça bir eserdir. Ancak hâmişlerde çok sayıda Türkçe manzûme de yer almaktadır.

99. *Mecmûa*

Eserin ilk varışında “*Mecmûatü 'l-Fevâid li-Hakkî el-Burûsevî*” yazısı bulunmaktadır. Vâridât ve şerhleri ile birlikte muhtelif çevrelere gönderdiği mektupları da ihtivâ eden Arapça bir eserdir. Aynı zamanda eserde Türkçe manzûmelere de yer verilmiştir.

100. *Mecmûa*

İsmail Hakkî Bursevî'nin 1710 yılındaki hac yolculuğu ile Mısır ve Hicaz'da bulunduğu sıradaki vâridât ve şerhlerini ihtivâ eden Arapça bir eserdir. Eserde Fîl, Fâtîha, Asr, Âyete'l-Kürsî sûrelerinin tasavvufî tefsiri ile Tahiyât duasının şerhi de yer almaktadır.

101. *Mecmûa*

İsmail Hakkî Bursevî'nin 1718 yılında Şam'da bulunduğu sıradaki vâridât ve şerhlerini içeren Türkçe bir eserdir. Eserde manzûmeler de yer almaktadır.

102. *Mecmûa*

Belli bir sistemi olmayan eserde konular dağınık olarak ele alınmıştır. Bakara sûresi 30. âyetin tefsîri, muhtelif dînî ve tasavvufî kavramların açıklamaları, îmân ve kısımları, salavât ve bazı dualar, İsmail Hakkî Bursevî'nin ikinci haccı esnasındaki vâridâtı ve şerhleri gibi çeşitli konuları ihtivâ eden eser Türkçe olarak kaleme alınmıştır.

8. Şiire Dair Eserleri

103. *Dîvân-ı İsmâil Hakkî veya Fütûhât-ı Burûseviyye*

1687 yılında yazılan eser Türkçe olarak kaleme alınmıştır. Eserde gazeller çoğunlukta olmakla birlikte az da olsa Arapça ve Farsça şiirlere de yer verilmiştir. *Dîvân*'da kâfiye sırasına göre bir düzen takip edilmiş, hece vezni ile yazılan şiirler de aynı düzenle tertip edilmiştir.

104. *Risâletü'l-Mi'râciyye*

Mesnevî tarzında yazılıp, bu türün tüm özelliklerini taşıyan eser 477 beyittir. Türkçe olarak kaleme alınmıştır.

105. *Min ba'd-i mâ nazamehü'l-fakîr eş-Şeyh İsmâîl Hakkî bi'l-lisâni't-Türkî min evveli seneti 1117*

Eser, İsmail Hakkî Bursevî'nin 1117 (1706) yılında yazmış olduğu Türkçe manzûmelerden oluşmaktadır. Eserde takrîben yüz elliden fazla şiir yer almaktadır.

106. *Mecmûa*

Eserde genellikle Türkçe, Arapça ve Farsça bazı kelimelerin etimolojik anlamları ele alınmıştır. Manzûme ve makalelere de yer verilen eser, Türkçe - Arapça olarak telif edilmiştir.

107. *Makâlât-ı İsmail Hakkî*

İsmail Hakkî Bursevî'nin *Dîvân*'ını, 1687-1689 yıllarındaki bazı manzumelerini, çeşitli makale ve risâlelerini içeren bir eserdir. Türkçe - Arapça olarak kaleme alınmıştır.

9. Vaaz ve Hutbeye Dair Eserleri

108. *Mecâlisü'l-Va'z ve't-Tezkîr*

İsmail Hakkî Bursevî'nin 1675 yılında yazmaya başladığı vaaz ve nasihatlerine dair bir eserdir. On dört bölümden oluşan bu eser Arapça olarak kaleme alınmıştır.

109. *Mecâlisü'l-Müntehabe*

Hüdâyî'nin vaaz ve nasihatlerden müteşekkil *el-Mecâlisü'l-Va'zıyye* adlı eserinden yapılmış seçmelerden oluşan Arapça bir eserdir.

110. *Kitâbü'l-Hutabâ*

İsmail Hakkî Bursevî'nin muhtelif konulardaki hutbelerini ihtivâ eden Arapça bir eserdir.

10. Diğer Eserleri

111. *Şerhu Mukaddimeti'l-Cezerî*

İbnü'l-Cezerî'nin *Mukaddime* adlı eserine yazılmış bir ta'likadır. Türkçe olarak kaleme alınan bu eser müsvedde halindedir.

112. *Kitâbü'l-Furûk (Furûk-ı Hakkî)*

Dört bölümden müteşekkil olup, Arap dili ve grameri üzerine kaleme alınan Arapça bir eserdir. Ali Enver Efendi tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiştir.

113. *Şerhu Risâle fî Âdâbi'l-Münâzara li-Taşköprîzâde*

Taşköprîzâde'nin *Risâle fî ilmi âdâbi'l-bahs* adlı eseri üzerine Arapça olarak kaleme alınan bir şerhtir.

114. *Nuhbetü'l-Letâif*

Zemahşerî'nin *Nevâbiğu'l-Kelim* isimli eserinden seçmeler, Harîrî'nin *Mir'âtü's-Şeyyib* adlı eserinin şerhi ve İsmail Hakkî Bursevî'nin bazı vâridâtını içeren Arapça bir eserdir.

115. *Mecmûatü'l-Müntehabe*

Eserin ilk yirmi sekiz varağında *Şerhu Risâleti İbn Zeydûn* adlı eserden seçilmiş yer ve şahıs isimleri ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Eserin diğer kısmında ise muhtelif pekçok

eserden derlenmiş çeşitli konular, âyet tefsîrleri ve hadîs şerhleri yer almaktadır. Eser, Türkçe - Arapça olarak kaleme alınmıştır.

11. Kayıp Eserleri

116. *Esrâru'l-Hacc*

İsmail Hakkî Bursevî'nin büyük bir mecmua olan bu eseri 1700 yılında hacdan dönerken eşkıya saldırısı sırasında kaybolmuştur. Eserde; nazm, nesir, metin ve şerhlerini ihtivâ ettiği, vâridât ile birlikte çeşitli konuların sırlarına dair tasavvufî açıklamaların bulunduğu söylenmektedir.

117. *Tuhfe-i Şeybiyye*

İsmail Hakkî Bursevî'nin *Tuhfe-i Atâiyye* adlı eserinde ismi geçen eserlerinden biridir.

118. *Risâle-i Hayriyye*

İsmail Hakkî Bursevî'nin *Tuhfe-i Atâiyye* adlı eserinde ismi geçen eserlerinden birisidir.

119. *Kitâbü'l-Cehr ve'l-İhfâ*

İsmail Hakkî Bursevî'nin *Nakdü'l-Hâl* adlı eserinde ismi geçen eserlerinden birisidir.

D. Bursevî Hakkında Yapılan Akademik Çalışmalar

Bursevî hakkında yapılan akademik çalışmalar kronolojik sıra gözetilerek aşağıda şu şekilde listelenmiştir:

1. Doktora Tezleri

Sâkıb Yıldız. *Türk Müfessiri İsmail Hakkî, Hayatı, Eserleri ve Rûhu'l- Beyân Tefsîri*. Paris: Sorbonne Üniversitesi, Doktora Tezi, 1972.¹⁵⁸

M. Murat Yurtsever. *İsmail Hakkî Dîvânı: İnceleme-Metin*. Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1990.

¹⁵⁸ Orijinali Fransızca olan basılmamış doktora tezi. "L'Exegete Turc Ismâ'il Hakkî Burûsawî, Sa Vie, Ses Oeuvres et La Methode dans son Tafsîr Rûh al-bayân."

Nevin Gümüş. *İsmâil Hakkî Bursevî'nin Kitabü'l-Envar'ı ve Şerh Metodu (Hayatı-İnceleme-Tenkitli Metin)*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1998.

Seyit Avcı. *İsmâil Hakkî Bursevî'de Hadis Tespit ve Yorumu*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1999.

Ali Namlı. *İsmail Hakkı Bursevi Hayatı, Eserleri ve Tarikat Anlayışı*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2001.

İsmail Güleç. *İsmâil Hakkî Bursevî'nin Rûhu'l-Mesnevî'sinin İncelenmesi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2003.

Rafiye Duru. *Modern Metin Çözümleme Teknikleri Bakımından Şerh Geleneği ve İsmail Hakkî Bursevî*. İzmir: Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2007.

Zübeyir Akçe. *İsmail Hakkı Bursevi'nin Tuhfe-i Recebiyye Adlı Eseri (İnceleme-Metin)*. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2008.

Tuba Onat Çakıroğlu. *İsmail Hakkı Bursevi'nin "Şerh-i Pend-i Attar" (Attar'ın Pendnamesi'nin Açıklaması) Adlı Eseri Üzerine Bir İnceleme ve Attar'ın Pendname'si ile Karşılaştırılması*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012.

Kezban Paksoy. *Bursevî İsmâil Hakkî Şerh-i Pend-Nâme-yi Attâr (I-II. Ciltler): İnceleme-Metin-Sözlük*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012.

Mehmet Faruk Çifçi. *İsmâil Hakkı Bursevî'nin Furûk-ı Hakkı Adlı Eseri (İnceleme ve Tahkik)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013.

Nurullah Denizer. *İşârî Tefsirde Zâhir-Bâtın İlişkisi: İsmail Hakkı Bursevî Örneği*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014.

Necmi Sarı. *İsmail Hakkı Bursevî'nin Şerhu Nuhbeti'l-Fiker Adlı Eserinin Tahkik ve Tahlili*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017.

Derviş Dokgöz. *Bursevî'nin Rûhu'l-Beyân Tefsirindeki Usûlî ve Fıkhî Görüşleri*. Malatya: İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020.

2. Yüksek Lisans Tezleri

Muti Akkoyun. *İsmail Hakkı Bursevî'nin Rûhu'l-Mesnevisi ve On Sekiz Beyti Şerhi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1985.

Lütfi Baykal. *Bursevî ve Mısırî'nin Tevhid Risâlelerinde Yer Alan Vahdâniyet Anlayışı*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1985.

Hüseyin Yenice. *İsmail Hakkı Bursevî'nin Muhammedîyye Şerhi'nin I. Cildinde Tasavvufî İstılah ve Semboller*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1987.

Sunay Yılmaz. *İsmail Hakkı Bursevî'nin Muhammedîyye Şerhinin II. Cildinde Geçen Tasavvufî İstılah ve Semboller*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1993.

Ramazan Muslu. *İsmail Hakkı Bursevî ve Temamü'l-Feyz Adlı Eseri (Birinci Kısım)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1994.

Ali Namlı. *İsmail Hakkı Bursevî ve Tamâmü'l-Feyz Adlı Eseri (İkinci Kısım)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1994.

İlyas Efendi. *İsmail Hakkı Bursevî'nin Kitâbü's-Silsileti'l-Celvetiyye'si*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1994.

Yusuf Çelik. *İsmail Hakkı Bursevî'de Basîret Anlayışı*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1994.

Ayşe Gültekin. *İsmail Hakkı Bursevî'nin Kırk Hadis Şerhi Üzerine Tahric ve Tenkid Çalışması*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1996.

Hikmet Gültekin. *İsmail Hakkî Bursevî Kırk Hadis Şerhi Transkripsiyonu ve Hadislerin Tahrir ve Tenkid Kritiği (İlk Yirmi Hadis)*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1996.

Mehmet Ali Akidil. *İsmail Hakkî Bursevi Hayatı, Eserleri ve Tuhfe-i Ömeriyye'si (Tenkitli Metin)*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1996.

İbrahim Çapak. *Bir Din Felsefesi Problemi Olarak Bursalı İsmail Hakkî'da Uluhiyyet*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1997.

İhsan Kara. *İsmail Hakkî Bursevi'nin Tuhfe-i Hasekiyyesi (III. Bölüm)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1997.

Mehmet Zeki Başyemenici. *İsmail Hakkî Bursevî ve Kitâbü'z-Zikr ve 'ş-Şeref Adlı Eseri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1997.

Naim Avan. *İsmail Hakkî Bursevî'nin Kitâbü'l-Envâr Adlı Eseri*. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1997.

Rafiye Duru. *İsmail Hakkî Bursevî'nin Şerh-i Pend-i Attar'ı*. İzmir: Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1998.

Fazlı Dinç. *İsmâil Hakkî Bursevi'nin ed-Dürretü'l-İrfaniye Adlı Eserinin Transkripsiyonu ve Tahkiki*. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1998.

İhsan Soysaldı. *İsmail Hakkî Bursevî'nin Kitabü'n-Netice Adlı Eserindeki Tasavvufî İstilahlar*. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1998.

Recep Yaman. *İsmâil Hakkî Bursevî'nin Kitâbü's-Sülûk Adlı Eseri*. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1998.

Ömer Başkan. *İsmail Hakkî Bursevî'nin Aile Hukukuna İlişkin Ayetleri Yorumu*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1998.

Tuba Onat. *Şerh-i Pend-i Attar (İnceleme-Metin)*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1998.

Taner Çetin. *İsmâil Hakkî Bursevî Vâridât-ı Kübra (Transkripsiyonlu Metin)*. Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1999.

Ahmet Taştan. *Bir Şârih Olarak İsmâil Hakkî Bursevî ve Edebî Şerhleri*. Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1999.

Veysel Akkaya. *Tuhfe-i Ataiyye*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1999.

Şeyda Öztürk. *İsmail Hakkı Bursevî'nin İki Tuhfesi: Tuhfe-i Vesimiyye, Tuhfe-i Aliyye*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1999.

Murat Ali Karavelioğlu. *İsmail Hakkı Bursevî'nin Muhammediyye Şerhi (I. Cilt) Ferahur'r-Rûh*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1999.

Sebahattin Arslan. *Şerhu'l Mesnevi III. Cild Transkripsiyonlu Metin*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2000.

Salih Baryaman. *İsmail Hakkı Bursevî, Ruhu'l-Mesnevî (Birinci Cilt) İnceleme Metin*. Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2000.

M. Fatih Hasçıçek. *İsmâil Hakkı Bursevî'nin Rûhu'l-Beyân'ında Nefs Kavramı*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2000.

Nuran Döner. *Tasavvuf Kültüründe Varidât Geleneği ve Bursevî'nin Kitâb-ı Kebîr'i*. Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2000.

İrfan Poyraz. *İsmâil Hakkî Bursevî "Kitâb-ı Hayâtü'l-Bâl"*. Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2001.

Muhammey Ali. *İsmâil Hakkî Bursevî'nin Muhammediyye Şerhi (II. Cilt) Ferahu'r-Ruh*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2001.

Ziyaeddin Coşan. *İsmâil Hakkı Bursevî ve Fâtiha Sûresi Tefsîri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2001.

Muhammed Ali Eşmeli. *İsmail Hakkı Bursevî'nin Muhammediyye Şerhi: Ferâhü'r-Rûh*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2001.

Mustafa Efe. *Ruhu'l-Mesnevî, İsmail Hakkı Bursevî (İkinci Cilt 1b-99b Arası) İnceleme-Metin*. Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2002.

Fatma Çalık. *Rûhu'l-Beyân'da İşarî Tefsir Anlayışı*. Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2002.

Zülfıye Eser. *İsmâil Hakkî Bursevî'nin Es'iletü's-Sahâfiyye ve Ecvibetü'l-Hakkıyye Adlı Eseri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2003.

Ömer Özbek. *Bursevî'nin Rûhu'l-Beyân Adlı Tefsirinde "Usûl-i Aşere"*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2003.

Mehmet Akif Günay. *Bursevî'nin Muhammediyye Şerhinde Tasavvufî Kavramlar (III. Cildin İlk 105 Sayfası)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2004.

İbrahim Halil Güler. *İsmail Hakkı Bursevî'nin Şerhu'l-Kebâir Adlı Eserinin Tanıtımı ve Tahlili*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2005.

Betül Başlı. *Bursevî'nin Muhammediye Şerhinde Tasavvuf Kavramları (3. Cilt 192-278. Sayfalar Arası)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2005.

Selim Çakıroğlu. *İsmail Hakkı Bursevî'nin Tuhfe-i Recebiyye Eserinin Tahkik ve Değerlendirilmesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.

İbrahim Hakkı Uzun. *Bursevî'nin Muhammediye Şerhinde Tasavvuf Kavramları (3. Cilt, 105-192. Sayfaları Arası)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.

Nizamettin Burak. *İsmail Hakkı Bursevî'nin Vesîletü'l-Merâm'ı (İnceleme ve Metin)*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.

Engin Söğüt. *İsmail Hakkı Bursevî'nin Kenz-i Mahfî Risâlesi Muhtevâ ve Tahlîli*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.

Enver Türkmen. *Osman Bedrüddin Erzurumi'nin Gülzar-ı Samini'sinde Bulunan Ayetlerin Tasavvufî Yorumları ve Ruhu'l-Beyan Adlı Tefsirle Karşılaştırılması*. Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.

Zehra Çelebi. *Tasavvuf Tarihinde Vird-Hizb Geleneği ve İsmail Hakkı Bursevî'nin "Şerh-i Salavât-ı Meşîşîyye" İsimli Eseri*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.

Muammer Cengiz. *İsmâil Hakkî Bursevî'nin Tuhfe-i Hasekiyye'sinin Birinci Bölümü (Metin ve Tahlil)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.

Mehmet Tabakoğlu. *İsmail Hakkı Bursevî'nin Tuhfe-i Hasekiyye'sinin İkinci Bölümü (Metin ve Tahlil)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.

Arzu Polatoğlu. *İsmail Hakkî Bursevî'nin Şerh-i Ebyât-ı Hacı Bayram-ı Velî Adlı Eseri (Metin ve İnceleme)*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.

Fatih Oruç. *İsmail Hakkı Bursevî'nin Rûhu'l-Beyân Tefsirinde Hârikulâde Olaylar*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.

Ahmet Koç. *İsmâil Hakkı Bursevî'nin (v. 1137/1725) Tuhfe-i İsmâiliyye Adlı Eseri*. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.

Fatmanur Betül Öncel. *İsmail Hakkı Bursevî'nin Risâle Câmi'a Li Mesâil Nafi'a Adlı Eserinin Günümüz Türkçesi ve Bu Eser Işığında Kelâmi Görüşleri*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009.

Elif Söyleyici Dedeler. *İsmâil Hakkı Bursevî'nin "Risâletü'l-Hazarâti'l- Hamsi'l-İlâhiyye" ve "El-İnsânü'l-Kâmil" Adlı Eseri (Metin-İnceleme)*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009.

Betül İzmirli. *İsmail Hakkı Bursevî'nin Vâridât-ı Hakkıyye'si (Bursa Eski Eserler Kütüphanesi, Genel, nr. 86, vr. 111b-160b)*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.

Merve Tabur. *İsmail Hakkı Bursevi and The Politics of Balance (İsmail Hakkı Bursevi ve İtidal Siyaseti)*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.

Abdullah Kargılı. *İsmail Hakkı Bursevî'nin Kitâbü'l-Hucceti'l-Bâliğa Adlı Eseri: İnceleme-Metin*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.

Fatih Tüzek. *İsmâil Hakkı Bursevî'nin Vâridât Adlı Eserinin Transkripsiyon ve İncelenmesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.

Azize Süzer. *İsmail Hakkı Bursevî'nin Rûhu'l-Beyân Adlı Tefsirindeki Hadislerin Tahrîci ve Değerlendirilmesi: Nisa Sûresi Örneği*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.

Büşra Belgeli. *İsmâil Hakkı Bursevî'nin Müteferrikât-ı Şeyh Hakkî Adlı Eseri - II*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.

Yusuf Bilal Kara. *Mi'racın Tasavvufî Boyutu: İsmail Hakkı Bursevî Örneği*. Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.

Abdullah Önder. *Te'vili Açısından Taberi, Zemahşeri, Râzî ve Bursevi'nin Tefsirlerinde Huruf-u Mukatta'a*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016.

Hasan Yersiz. *İsmail Hakkı Bursevî'nin "Şerhu Tefsiri'l-Cüz'i'l-Ahîr Mine'l-Kur'ân" Adlı Eserinin Tahkîki*. Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.

Arife Koçak Pulat. *İsmail Hakkı Bursevî'nin Tuhfe-i Halîliyye Adlı Eseri (İnceleme-Metin)*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.

Şamil Aşbay. *Mukâtil b. Süleymân ve İsmail Hakkı Bursevî Tefsirlerinin Mukayesesi (Ahkâm Ayetleri Çerçevesinde)*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.

Davut Öz. *İsmail Hakkı Bursevî'nin "Kitâbu'l-Fazl ve Ve'n-Nevâl" Adlı Risalesi (Metin Transkribe ve Tahlili)*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.

Muzaffer İnneci. *Bursevi ve Ruh'u'l-Beyân Adlı Eserinde Hak Kavramı*. Karaman: Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.

Mustafa Çonoğlu. *Mecmû'a-i Hakkî (İnceleme-Metin)*. Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Nurefşan Gündüz. *İsmail Hakkî Bursevî - Nakdû'l-Hâl (1a-75b) İnceleme-Metin*. Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Tubanur Kaya. *İsmail Hakkî Bursevî'nin Fevâid Mecmûası'na Dair Bir İnceleme (Transkripsiyonlu Metin)*. Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Faruk Duran. *İsmail Hakkî Bursevî'nin Kitâb-ı 'İzzü'l-Ademiyy Adlı Eseri (İnceleme-Metin)*. Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Serdar Korkmaz. *İsmail Hakkı Bursevî'nin Bestelenmiş Eserleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Fatma Yasemin Pakdil. *"Rûhu'l-Beyân" Tefsirinde Kur'an Kıssalarının İşâri Yorumu*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Dilekgül Yüksel. *Ruhu'l-Beyan'da Peygamber Mucizelerinin Tasavvufî Yorumu*. Ordu: Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.

Kübra Eryılmaz. *İsmail Hakkı Bursevî'nin Gazellerinin Redif Kelimeler Bağlamında İncelenmesi*. Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.

Hilal Nur Kılıç. *İsmail Hakkî Bursevî Nakdî'l-Hâl (76a-150b) İnceleme- Metin*. Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.

Emin Can Kanlı. *İsmail Hakkı Bursevî'nin Ruh'u'l Beyân Adlı Tefsîrinde Tasavvufî Ahlâk Anlayışı*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.

Kadir Yılmaztürk. *Bursevî ve İbn Acîbe'nin İşârî Tevillerinin Mukâyesesi (Yûsuf Sûresi Örneği)*. İzmir: İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.

Sakine Eren. *Ruhu'l-Beyân Tefsirinde Yusuf Suresinin Tefsiri*. Iğdır: Iğdır Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.

3. Makaleler

Hasan Özönder. "İsmail Hakkı Bursevî (1652-1728)". *Türk Kültürü* 8/92 (1970), 553-559.

Yaşar Aydın. "İsmail Hakkı Bursevî'nin Felsefe Tasavvuru". *İslami Araştırmalar* 16/2 (2003), 185-194.

İsa Çelik. "İsmail Hakkı Bursevî'ye Göre İnfitar Suresinin İşari Yorumu". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20 (2003), 159-192.

Mefail Hızlı. "Bursa Mahkeme Sicillerine Göre Bursevî'nin Ailesi Tekkesi ve Vakıfları". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13/2 (2004), 1-14.

Nuran Döner. "İsmail Hakkı Bursevî'nin Kitâb-ı Kebîr'i ve Bursevî'de Vâridât Kültürü". *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 6/15 (2005), 311-334.

Nevin Gümüş. "İsmail Hakkı Bursevî'nin Vasiyet-nâme'si". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/1 (2009), 23-76.

Ali Namlı. "İsmâil Hakkı Bursevî'nin Rûhu'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân Adlı Tefsîri". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 9/18 (2011), 365-385.

Tuba Onat akıroğlu. “İsmail Hakkı Bursevî’nin Şerh-i Pend-i Attâr Adlı Eseri Üzerine İnceleme”. *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* 7 (2013), 147-160.

Necmi Sarı. “Kendi Dilinden İsmâil Hakkı Bursevî’nin Hayatı ve Şahsiyeti”. *Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/1 (2015), 137-157.

Muammer Cengiz. “İsmail Hakkı Bursevî’de İbâdetler Metafiziđi”. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 16/3 (2016), 127-159.

İbrahim Halil Tuđluk. “İsmail Hakkı Bursevî’nin Risâle-i Şem’iyye Adlı Risâlesi”. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 22 (2016), 69-97.

Songül Aydın Yağcıoğlu. “Yûnus Emre’nin Bir Şiiri ve İsmâil Hakkı Bursevî’nin Şerhi”. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* L5/2 (2016), 77-90.

Ali Namlı. “Kitâbetle Mübtelâ Olmak: İsmail Hakkı Bursevi”. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 15/31-32 (2018), 333-368.

Betül Saylan. “Ferahu’r-Rûh Adlı Eseri Çerçevesinde Bursevî’nin Sem’iyyât Bahisleri Hakkındaki Görüşleri”. *Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/1 (2018), 123-154.

Mehmet Murat Yurtsever. “Yûnus Emre, Niyâzî-i Mısırî ve İsmâ’il Hakkı Bursevi’de Türk Tasavvuf Şiirine Özgü Mazmun Arayışları”. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 23/2 (2019), 693-714.

Faruk Duran. “İsmail Hakkı Bursevî’nin ‘Es’ile-i Şeyh Mısırî’ye Ecvibe-i İsmâil Hakkı’ İsimli Eseri”. *İSTEM: İslâm, San’at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi Dergisi* 17/33 (2019), 267-289.

Hatice Özdil. “Âşıkî’nin ‘Çık dum Badam Dalın’ Şathiyesine Bursevî’nin Şerhi”. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 8/2 (2019), 459-489.

Mustafa Uđurlu Arslan. “İsmail Hakkı Bursevi’nin Lugaz Şerhleri I”. *Hikmet Akademik Edebiyat Dergisi* 6/13 (2020), 259-290.

Muhammed Bedirhan. “Heyûlânî İnanç: İsmâil Hakkı Bursevî’ye Göre Ârifin Dini”. *Theosophia: Felsefe, İlahiyat, Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi* 1 (2020), 71-89.

Özlem Güngör. “İsmâîl Hakkı Bursevî ve Eserlerine Dair Bir Bibliyografya Denemesi”. *Tullis: The Journal of Turkic Language and Literature Surveys* 5/2 (2020), 199-232.¹⁵⁹

Ahmet Gökhan Öztürk. "Bazı Ahkâm Ayetlerinin İsmail Hakkı Bursevî'nin Ruhul-Beyan Adlı Tefsirinde İşari Yorumlanması". *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademik Araştırmalar Dergisi* 5/2 (Aralık 2021), 62-69.

¹⁵⁹ Makalede İsmail Hakkî Bursevî hakkında yapılan çalışmalar geniş olarak ele alınmıştır. Kitaplar, tezler, tebliğler, ansiklopedi maddeleri ile ilgili bilgiler verilmesi hasebiyle geniş bilgi için makaleye bakınız.

İKİNCİ BÖLÜM

NAKDÜ'L-HÂL'DE MÂNÂ VE MEFHUM

I. İSMAİL HAKKÎ BURSEVÎ'NİN VÂRİDÂT TÜRÜNDE ESERLERİ

İsmail Hakkî Bursevî'nin eserlerinin önemli bir kısmı vâridât ve şerhlerinden teşekkül etmektedir. Bu eserlerin kaleme alınmasındaki en büyük tesir ise şeyhi Osman Fazlî Efendi'nin Bursevî'ye “Kalbine doğanları yaz. Fakat söz ve yazı şehvetinden sakın. Kalbe gelen hâtır, ister yağmur gibi hoş bir beldeye düşsün ister düşmesin vakti gelince zuhûru gerektirir. Sana düşen sadece onu ızhâr etmektir.”¹⁶⁰ sözleriyle vâridâtını yazmasını tavsiye etmesidir. Bu tavsiye üzerine Bursevî, vâridâtını yazma ve şerh etme konusunda ihtimam göstermiştir. Bu çalışmanın da muhtevasını teşkil eden *Nakdû'l-Hâl* eseri ile birlikte toplam yirmi üç vâridât telif etmiştir.

Bursevî'nin vâridât türü eserleri tasavvufî muhtevaya sahip olup bu vâridler şerhleriyle birlikte verilmiştir. Eserlerinin pek çoğu Türkçe-Arapça karışık olarak kaleme alınmıştır. Bu eserler çalışmanın ilk bölümünde kısaca açıklanmıştı. Ancak Bursevî'nin vâridât türündeki eserlerini bütün olarak görmek adına telif sırası gözetilerek eserlerin isimlerinin burada tekrar sıralanması uygun görülmüştür. Bursevî'nin vâridât türü eserleri şu şekildedir:¹⁶¹

Vâridât-ı Hakkıyye (Vâridât-ı Kübrâ) (H. 1114-1115)

Risâletü Eyyühe'l-Bülbül (H. 1115)

Mecmûa (H. 1115-1116)

Min Vâridâtı'l-Fakîr İsmail Hakkî min Evâhiri Zilhicce min seneti 1116 (H. 1116-1117)

Mecmûa

Mecmûa (Mecmûatü'l-Hutab ve'l-Vâridât, Makâlât-ı Şeyh İsmail Hakkî) (H. 1118-1125)

Mecmûa (H. 1122)

¹⁶⁰ Namlı, *İsmail Hakkî Bursevî Hayatı, Eserleri*, 56.

¹⁶¹ bk. Namlı, “Kitâbetle Mübtelâ Olmak: İsmail Hakkî Bursevî”, 352-355; bk. a.mlf., *İsmail Hakkî Bursevî Hayatı*, 165-219.

el-Vâridât (H. 1130)

Mecmûa (H. 1130)

Kitâbü'd-Düreri'l-İrfâniyye (H. 1130-1131)

Mecmûatü'l-Fevâid ve'l-Vâridât (H. 1130-1131)

Vâridât (H. 1131)

Mecmûa-i Hakkî (H. 1132)

Kitâb-ı Kebîr (el-Kitâbü'l-Kebîr) (H. 1132-1133)

Kitâbü'z-Zikr ve's-Şeref (H. 1133)

Kitâbü'l-Hakkî's-Sarîh ve'l-Keşfi's-Sahîh (H. 1133)

Kitâbü Nakdi'l-Hâl (Şeceratü'l-Yakîn ve't-Tevhîd) (H. 1133-1134)

Kenz-i Mahfî (H. 1134)

Müteferrikât-ı Şeyh Hakkî (H. 1134)

Kitâbü Müzîlü'l-Ahzân (H. 1134)

Kitâbü Hayâti'l-Bâl (H. 1135)

Kitâbü'l-İzzi'l-Âdemî (H. 1135-1136)

Kitâbü'n-Netîce (H. 1136)

II. NAKDÜ'L-HÂL

Bursevî bu eserini 1133/1721 yılı Zülka'de ayı ile 1134/1722 yılı Rebîulâhîr ayı arasında telif etmiştir. Eserin başlangıcında mukaddime bulunmamaktadır. Ancak 298a varağında “Şeceratü'l-yakîn ve't-tevhîd” ifadesini içeren bir hâtîme bulunmaktadır. Bu ibâreden dolayı eserin bazı nüshaları kütüphane kayıtlarına bu isimle geçmiştir. Çalışmanın kaynağı olan nüshanın 2b varağında ise eserin adı “*Kitâbü Nakdi'l-Hâl*” olarak yazılmıştır.

Nakd kelimesi sözlükte; eleştiri, tenkit, nakit, peşin, ayırma, ayırt etme manalarına gelmektedir.¹⁶² Hâl kelimesi sözlükte; durum, şimdiki zaman, hoşluk, sarhoşluk anlamlarına gelmektedir.¹⁶³ Tasavvufî bir terim olarak ise hâl, “insanın iradesi ve çabası olmadan sırf Allah'ın bir lütfu olmak üzere kalbe gelen manalar”¹⁶⁴ anlamındadır. Vârid de bir ilahi isimden kalbe gelen mana demektir. Vârid ise sekr, sahv ve kabz gibi sayısız hâller getirebilir. Bazen ilim bazen amel bazen hâl getirir.¹⁶⁵ Buradan yola çıkarak eserin adı hakkında, vârid sebebi ile kişinin kalbinde meydana gelen durumların tenkit edilmesi, normal hallerden ayırt edilmesi anlamını vermek mümkündür.

Bursevî, eserini Türkçe-Arapça olarak kaleme almıştır. Konuyu mensûr olarak ele aldıktan sonra hem okuyucuyu dinlendirmek için hem de anlatmış olduğu konuyu özetler mahiyette manzûmelere yer vermektedir. Manzûmelerden sonra ise genellikle yeni bir konuya başlamaktadır.

Bursevî, her bir meseleyi belli bir sistem içerisinde ele almaktadır. Başlık eklemiş olduğu bölümlerde öncelikle konunun başlığını kelime anlamı açısından açıklamakta daha sonra ise bu kelimenin konuda hâiz olduğu manaları izhâr etmektedir. Başlık kullanmadığı zamanlarda ise konuya muhakkak ayet, hadis, beyit, vârid veya bir söz ile başlamaktadır.

¹⁶² Mehmet Kanar, *Farsça- Türkçe Sözlük* (Ankara: Say Yayınları, 2013), “nakd”, 1688.

¹⁶³ Kanar, *Farsça- Türkçe Sözlük*, “hâl”, 618.

¹⁶⁴ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, “Hal/Halet”, 154.

¹⁶⁵ el-Hakîm, *İbnü'l-Arabî Sözlüğü*, “vârid”, 525-526.

Bursevî, konuyu açıklarken de manayı kuvvetlendirmek, daha anlaşılır hale getirmek amacıyla zaman zaman Türkçe, Arapça, Farsça deyimlere, şiirlere, özlü sözler, ayetlere, hadisler yer vermektedir. Konuyu bitirirken bazen nasihat bazen de özet mahiyetinde ibârelere yer vermektedir. Bu nasihatlerine dikkat çekmek amacıyla cümlesini “Fe’fhem cidden, fe’fhem, fe’lem zâlik, fa’rif!” ifadeleriyle sonlandırmaktadır. Genellikle her konunun bitişinde dua ve niyaz cümlelerine yer vermektedir.

Bursevî, okuyucuya hitaben söylediği “Gel imdi, su’âl olunursa ki, dirsen ki...” gibi ifadelerle hem konuya dikkat çekmekte hem de okuyucunun zihnini canlı tutmaya çalışmaktadır. Konular hakkında genellikle geniş bilgi verse de bazı mevzularda “Fe-innehu gâmizûn, burası mahall-i beyân degüldür...” diyerek açıklamanın uygun olmadığını dile getirmektedir.

Bursevî, vâridini yazarken söze genellikle şu ifadelerle başlamaktadır:

“Ba’de’l-intibâh vârid olan, verede hâze’l-beytü’t-Türkî, vârid olan beyt-i Türkî, ‘inde sabâhi’l-hamîsi vârid olan, kîle lî, hitâb-ı gaybî vâkî’ oldu, verede kurbe’s-sabâhi, bu kelâm-ı gaybî ile lisân-ı Cenâb gûyâ oldu, leyletü’l-cum’ati ba’de’l-intibâh bu rubâ’i vârid oldu, bu ibâret-i Türkiyye taraf-ı gaybdan sem’a resîde oldu...”

Bursevî, eserinde vâridâtının yanında bazı ayet ve hadislerin de tasavvufî şerhlerine yer vermiştir. Eserini dönemine göre sade bir dille kaleme almıştır. Mensûr metinde farkedilen seci, manzûmelerinde ise aruz ve söz sanatlarını ustaca kullanması şairliğinin bir delilidir. Kendisi de beyitlerini inciye benzeterek bu konudaki ustalığını şu mısrası ile dile getirmektedir:

“N’ola Hâkkî çıkarsa lü’lü-i zî-kıymeti böyle”¹⁶⁶

Eserin bu çalışmanın konusu olan 225a-298a varakları arasında genellikle konuya başlarken müstakil olarak zikrettiği on iki beyit bulunmaktadır. Ayrıca eserin 271b varığında son iki mısrası Arapça olan bir rubâi yazmış ve bu rubâiyi şerh etmiştir. Bu da kendi şiirini şerh eden nâdir şairlerden oluşunun güzel bir örneğidir.

¹⁶⁶ Bursevî, *Nakdü’l-Hâl* (Türkçe Yazmalar, 2153), 270a.

Yine eserde bu çalışmanın konusu olan 225a-298a varakları arasında elli bir manzûme yer almaktadır. Bu manzûmelere başlarken kırmızı kalemle ve kalın bir puntıyla “Nazm” ifadesine yer vermektedir.

Hakkî'nin manzûmelerinde kullandığı vezinler ise genellikle şunlardır:

“Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün”, “Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün”, “Müstef'ilün / Müstef'ilün”, “Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün”, “Fe'ilâtün (Fâ'ilâtün) / Fe'ilâtün / Fe'ilün (Fa'lün)”, “Fe'ilâtün (Fâ'ilâtün) / Mefâ'ilün / Fe'ilün (Fâ'lün)”, “Fe'ilâtün (Fâ'ilâtün) / Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilün (Fa'lün)”, “Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Fe'ülün”, “Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Fa'ülün”, “Mef'ülü / Mefâ'ilü / Mefâ'ilü / Fa'ülün”, “Mefâ'ilün / Fe'ilâtün / Mefâ'ilün / Fe'ilün (Fâ'lün)”, “Mef'ülü / Mefâ'ilün”, “5'li hece ölçüsü”.

Eserde bahsedilen konuları şu şekilde sıralamak mümkündür:

- a. “Birbirine yer ü gök virür selâm
Hem zebân-ı hâl ile eyler kelâm” [227a] Vârid olan beyt-i Türkî ile zebân-ı hâlî açıklamıştır.
- b. “Onlar sana indirilene de senden önce indirilenlere de inanırlar.” [229a]
Mealindeki Bakara Suresinin 4. ayetini Arapça olarak şerh etmiştir.
- c. “Yehdîhim rabbuhum bi-îmânihim.” [231a] “Rableri onları imanları sebebiyle hidâyete erdirir.” mealindeki Yûnus Suresinin 9. ayetini açıklamıştır.
- d. “Murâdım hoş u nâhoş olmak âlemde degül hergiz
Murâd el-mülküllillâh yazılmakdur bu bâb üzre” [232b] Vârid olan beyt-i Türkî'yi şerh etmiştir.
- e. “Kâfîrler dediler ki: Öyleyse bize öncekilere gönderilenin benzeri bir mucize getirsin.” [233b] Mealindeki Enbiyâ Suresinin 5. ayetini Arapça olarak şerh etmiştir.
- f. “Şerî'at ıslâh-ı tabî'at ve tarikat ıslâh-ı nefis mukâbelesinde vaz'olunmuşdur.” [236a] Varidi şerh etmiştir.
- g. “Vücûd” [238a] Vücûd kavramını açıklamıştır.
- h. “Vefâ” [240a] Vefâ kavramını açıklamıştır.
- i. “Şol ki yumdı gözin bu dünyadan
Yüzine halka-i recâ bilmez” [243a] Vârid olan beyt-i Türkî'yi şerh etmiştir.

- j. “Zira Allah, iman edip rızasına uygun davrananları lütfuyla ödüllendirecektir.” [245a] Mealindeki Rûm Suresi 45. ayeti Arapça olarak açıklamıştır.
- k. “Şayet sen onlara bir mucize getirecek olsan, inkâr edenler mutlaka şöyle diyeceklerdir: Siz ancak aslı esası olmayan şeyler ortaya koymaktasınız!” [245b] Mealindeki Rûm Suresi 58. ayeti Arapça olarak şerh etmiştir.
- l. “Yol gösterici ve yardımcı olarak Rabbin yeterlidir.” [246b] Mealindeki Furkân Suresi 31. ayeti Arapça olarak açıklamıştır.
- m. “Evliyânun oğlu pâdişâh oldu.” [247b] Vârid olan ibâreyi şerh etmiştir.
- n. “Kamu ecsâm için ervâh geldi
Kamu ervâh esrâr ile toldı” [250a] Vârid olan beyt-i Türkî’yi şerh etmiştir.
- o. “Ne geldi ne gelür misli vücûdun
Sana secde kılur ehl-i sücûdun” [251b] Vârid olan beyti şerh etmiştir.
- p. “Sûret-i âlemeddür ehl-i dil ü dâniş kamu
Kimse bilmez ma’nide kimdür velî ahyâr-ı Hak” [252a] Vârid olan beyti şerh etmiştir.
- q. “Şüphesiz ki Rabbiniz, gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra arşa istiva edendir.” [254a] Mealindeki A’râf Suresi 54. ayeti Arapça olarak açıklamıştır.
- r. “Evlâdî men kâne mezâhire’l-ismi’l-Hâdî.” [255a] Benim evladım ism-i Hâdî’ye mazhar olanlardır, anlamında vârid olan ibâreyi şerh etmiştir.
- s. “Rabbimin beni bağışladığını ve güzel biçimde ağırlananlardan eylediğini keşke kavmim bilseydi! dedi.” [258a] Mealindeki Yâsîn Suresi 27. ayeti Arapça olarak açıklamıştır.
- t. “Hayır! Yalnız Allah’a kulluk et ve şükredenlerden ol!” [258b] Mealindeki Zümer Suresi 66. ayeti Arapça olarak açıklamıştır.
- u. “Manzar-ı Hak mazhar-ı eltâf-ı Rab
Mekke-i pür-fazl-ı bilâd-ı Arab” [259b] Vârid olan beyti şerh etmiştir.
- v. “Îrâdet-i Cüz’iyye” [262b] Îrâdet-i cüz’iyye kavramını açıklamıştır.
- w. “Kesb ve Cebr” [266b] Kesb ve cebr kavramlarını açıklamıştır.
- x. “Veya ona bir hazine verilmeliydi.” [267a] Mealindeki Furkân Suresi 8. ayeti Arapça olarak açıklamıştır.
- y. “Sînemizde mu’allak olan kâğıd gerçi küçükdür velâkin ecri büyükdür.” [268a] Vârid olan bu ibâreyi şerh etmiştir.
- z. “Halîl” [270a] Halil kavramını açıklamıştır.

- aa. “Âfitâb-ı âlem-ârâdur vücûdun ser-te-ser
İmtihân-ı mahzdur her bir sözün bî-kîl ü kâl
Küllü mâ fi’l-lafzi min ma’nen latifin fihi nurun
Küllü mâ fi’l-kalbi min hâlin şerîfin lâ-yükâlin” [271b] Vârid olan bu rubâ’iyi
şerh etmiştir.
- bb. “Emrimiz uyarınca doğru yolu gösteren.” [275b] Mealindeki Enbiyâ Suresi 73.
ayeti Arapça olarak açıklamıştır.
- cc. “Kıyâs-ı muhakkik evlâdur.” [277b] Vârid olan bu ibâreyi şerh etmiştir.
- dd. “Mevt fenâ-i mahz degüldür, belki ta’tîl-i sûretdür.” [279b] Bu ibâreyi
açıklamıştır.
- ee. “Bir melekden on melâik oldılar
Saf saff olub evvel âhir toldılar” [280a] Vârid olan beyti şerh etmiştir.
- ff. “Dilâ bir bûy-i Hak yegdür sana bin şemme-i gülden
Nidersin lâle-veş sevdâyı tarh it anı gönülden” [285b] Vârid olan beyti
açıklamıştır.
- gg. “Allahumme innî e’ûzü bike mine’l-fakri illâ ileyke ve mine’z-zülli illâ lek.”
[288b] “Allah’ım şüphesiz ben fakirlikten, zatından başka birine zelil olmaktan
sana sığınırım.” mealindeki hadîs-i şerîfi şerh etmiştir.
- hh. “İsmail! Bana bir soru sor!” [290b] Salı gecesi seher vaktinde gelen bu vâridi
Arapça olarak açıklamıştır.
- ii. “Yalnız Allah bilir, siz bilmezsiniz.” [291b] Mealindeki Bakara Suresi 216. ayeti
Arapça olarak açıklamıştır.
- jj. “Rûhımızdan rûh üfürdün âleme
Feyzimizden feyz virdün âdeme” [292b] Vârid olan beyti şerh etmiştir.
- kk. “Dehr ne dîhûr ne dîhâr ne
Evvel ü âhir nedür bak bu deme” [293b] Vârid olan beyti şerh etmiştir.
- ll. “Olmasa sırr-ı tahâret sârî
Feyz-i Hakk Âdem’e olmaz cârî” [294b] Vârid olan beyti şerh etmiştir.
- mm. “Muhammed” [296a] Muhammed ismini açıklamıştır.

Vâridler, kulun kastı olmaksızın kalbine gelen manalar olması hasebiyle vâridâtın geliş zamanı da farklılık göstermektedir. Ancak vâridlerin en çok hangi zamanlarda geldiğini tespit etmek adına eserin çalışma konusu olan 225a-298a varakları incelendiğinde Bursevî'nin zikrettiği vârid zamanları şu şekilde karşımıza çıkmaktadır:

“Nitekim bir gice şehir-i a‘lâda Beyt-i Mükerrrem’i tavâf eylerken mizâb-ı zeheb muķâbelesine geldükde Ka‘be’nün ol cânibinden ba‘z-ı muķāṭabāt-ı ğaybiyye vāķi‘ olub... [224a]”

“Leylete’l-mevlûd vaķtû’l-‘işâi verede hâzâ’l-beytû’t-türkî... [227a]”

“Leylete’l-aḥad kendimize müte‘allik bir ḥuşuş için istiḥâre olındıkda vârid olan... [232b]”

“Leyle-i şüleṣâde bu vecihle ifâde-i ğaybiyye oldu ki... [236a]”

“İnde şabâḥi’l-ḥamîsi vârid olan beyt-i Türkî’dür... [243a]”

“Ḳile lî vaķte ezâni’l-‘işâi leylete’s-sebtî biḥâzihi’l-‘ibâreti’t-Türkiyyeti... [247b]”

“Leylete’s-sebtî vârid olan beyt-i Türkîdür... [250a]”

“Ba‘dehu şabâḥa ḳarîb bu beyt-i laṭîf ile ḥitâb-ı ğaybî vāķi‘ oldu... [251b]”

“Verede ḳurbe’s-şabâḥi hâze’l-beytû’t-Türkî... [252a]”

“Ḳultû leylete’l-işneyni ḳurbe’s-şabâḥi... [255a]”

“Vaķte’s-şabâḥi yevme’l-işneyn... [259b]”

“Yevm-i ḥamîsde ‘ale’s-şabâḥ bu kelâm-ı ğaybî ile lisân-ı Cenâb ğüyâ oldu ki... [268a]”

“Leyletû’l-cum‘ati ba‘de’l-intibâḥ bu rubâ‘i vârid oldu... [271b]”

“Ba‘de’l-intibâḥ bu ‘ibâret-i Türkiyye ṭaraf-ı ğaybdan sem‘a resîde oldu ki... [277b]”

“Leyletû’l-aḥad vaķte ezâni’l-‘işâda bu beyt-i Türkî vârid oldu... [280a]”

“Salı gecesi seher vaktinde şu hitâb-ı İlâhi vârid olmuştur... [290b]”

1. Seher vakti Mekke’de,
2. Mevlûd gecesi akşam vakti,
3. Pazar gecesi,
4. Salı gecesi,
5. Perşembe sabahı,
6. Akşam ezanı vakti cumartesi gecesi,
7. Cumartesi gecesi,

8. Sabaha yakın bir vakit,
9. Pazartesi gecesi sabaha yakın,
10. Pazartesi günü sabah vakti,
11. Perşembe günü sabah vakti,
12. Cuma gecesi,
13. Pazar gecesi akşam ezanı vakti,
14. Salı gecesi.

Buradan yola çıkarak diyebiliriz ki; günler farklılık arz etmekle birlikte ilgili varaklarda vâridin geldiği mekân hakkında sadece bir sefer bilgi verilmiştir. Vakıt belirtmeyip sadece “*Ba‘de’l-intibâh*” diyerek zikrettiği vâridleri olmakla birlikte Bursevî’ye vârid en çok gece ve seher vakitlerinde gelmiştir. Bu vakitler ise kulun Allah’a daha çok yakınlaştığı, dünya ile irtibatını en aza indirdiği zamanlar olması hasebiyle önemlidir.

Nitekim Bursevî de, kalp Allah için bir şeyi terk ettiği zaman Allah’ın zâtî isimlerinin tecellisiyle vehbî ilmin artacağını söylemektedir.¹⁶⁷ Yine Bursevî, gayret olmadan kalbe gönderilen güzel düşüncelerle sadrı doldurmayı kalbin takvası olarak görmektedir.¹⁶⁸ Yeryüzünün hazinesi ilim, ilmin meskeni ise kalptir. Dolayısıyla önce kalbin ıslahı gerekmektedir.¹⁶⁹ Çünkü bir kimse, kalbini mâsivâ ile meşgul ederse Hakk’ın kapısı ona açılmaz.¹⁷⁰ İşte mâsivâ ile ilginin kesildiği gece ve seher vakti gelen vâridler bunun bir yansımasıdır diyebiliriz.

Sonuç olarak; Bursevî’nin vâridât türü eserleri bütün olarak incelendiğinde sadece vâridlerin geliş zamanlarını tespit etme ile kalmayıp bu zamanların hâiz olduğu hakikat ve o anda yaşanan hâller hakkında da detaylı bilgilerin ortaya çıkacağı kanaatindeyiz.

Eserin; 1a-75b varakları 2019 yılında Nurefşan GÜNDÜZ, 76a-150b varakları 2020 yılında Hilal Nur KILIÇ tarafından Doç. Dr. M. Murat YURTSEVER danışmanlığında akademik sahaya kazandırılmıştır.

¹⁶⁷ Bursevî, *Nakdû’l-Hâl* (Türkçe Yazmalar, 2153), 230a.

¹⁶⁸ Bursevî, *Nakdû’l-Hâl* (Türkçe Yazmalar, 2153), 246b.

¹⁶⁹ Bursevî, *Nakdû’l-Hâl* (Türkçe Yazmalar, 2153), 268a.

¹⁷⁰ Bursevî, *Nakdû’l-Hâl* (Türkçe Yazmalar, 2153), 225b.

A. Nakdü'l-Hâl'in Nüshaları

Nakdü'l-Hâl eserinin müellif nüshası mevcut değildir. Kaynaklarda müstensih nüsha sayısı altı olarak geçse de beş adet müntensih nüshaya ulaşılmış, Ankara D.T.C.F.'de kayıtlı olduğu söylenen nüshanın bulunmadığı tespit edilmiştir. Çalışmada esas alınan nüsha 1802 yılında Hâfız İbrâhim el-Fehmî tarafından istinsah edilen nüshadır. Nüsha bilgilerine, çalışmada esas alınan nüsha ile başlanıp akabinde bu nüsha ile mukabele edilen nüshalarla devam edilmiştir. Ardından istinsah tarihine göre diğer nüshalar sıralanmıştır.

1. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 2153. (İ1)

Cilt : Sırtı kırmızı bez, kapakları siyah kâğıt kaplı bir cilt. Eser cildinden ayrılmıştır.

Ebat : 237 x 157, 166 x 85 mm.

Kâğıt : Aharlı, krem renkli, filigranlı.

Varak : 295.

Sütun : Tek sütun.

Satır : Her sayfada 19 satır.

Yazı : Nesih. İlk on varak kırmızı cetveli. Serlevha için üç satırlık boşluk bırakılmış ama serlevha yok. 2a varağında temellük kaydı ve şahıs mührü var. 1b-2a varaklarında bir fihrist kaydı vardır.

Müstensih : Hâfız İbrâhim el-Fehmî.

İstinsah Tarihi: 1219/1802

2. Âtîf Efendi Yazma Eser Kütüphanesi No. 1515. (A)

Cilt : Kahverengi meşin sırtlı, ebru kaplı, şîrâzesi sağlam, miklepsz, mukavvalı bir cilt. Eserin tepesinde varakların üzerinde Arap harfleri ile “Kitâb-ı Nakdü'l-Hâl Hakkî Efendi” yazısı var.

Ebat : 217 x 134, 156 x 73 mm.

Kâğıt : Aharlı ve sarı.

Varak : 268.

Sütun : Tek sütun.

Satır : Her sayfada 21 satır.

Yazı : Nesih. Altın renkli tezhibli ve basit bir serlevha. 1b ve 2a varakları altın renkli ve kalın cetvelli, diğer varaklar kırmızı renk tek çizgi cetvelli. Harfler orta boyludur.

Müstensih : Mehmed Nûrânî.

İstinsah tarihi : 1187/1773

3. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi No. TY 2161. (İ2)

Cilt : Kahverengi meşinden, şemseli, salbekli, köşebendli, zencerekli, miklepli, şîrâzesi sağlam, çok yıpranmamış bir cilt.

Ebat : 231 x 156, 161 x 81 mm.

Kâğıt: Aharlı, krem renkli, su yolu filigranlıdır.

Varak : 222.

Sütun : Tek sütun.

Satır : Her sayfada 23 satır.

Yazı : Ta'lik. Yazı özenle yazılmıştır. Sayfa kenarlarında müstensih'in notları vardır. Sayfalar yaldızlı cetvellidir. Başta mihrâbiyeli ve tezhipli bir serlevha vardır. Sonunda bu eserin müellif nüshasıyla mukabele edildiği kaydı vardır. Mezkûr Arapça kısmın tercümesi: "Müellifin hattı ile yazılmış olan nüshada ona işaret edilmiştir. Sonra bunu yazan kişi bölümlere ayırdığı bu nüsha ile onu karşılaştırdı." [İ2, 222a]

Müstensih : Seyyid Ahmed Vâsim.

İstinsah Tarihi: 1221/1807

4. Ankara D.T.C.F. Kütüphanesi, Râif Yelkenci Bölümü, No. 202. (R)

Varak : 224.

Yazı : Nesta'lik.

Müstensih : Seyyid Mehmed Râsîm.

İstinsah Tarihi: 1181/1767

Önemli: Prof. Dr. Sakıp Yıldız'ın vermiş olduğu yukarıdaki bilgiler dikkate alınarak yapılan araştırmalarda, söz konusu nüshanın Ankara Üniversitesi D.T.C.F. Kütüphanesinde bulunmadığı görülmüştür.¹⁷¹ Ankara D.T.C.F. Kütüphanesinde Râif Yelkenci adı altında bir koleksiyon bulunmadığı ve kütüphanede yapılan taramalar

¹⁷¹ Ayrıntılı bilgi için bk.Sakıp Yıldız, Türk Müfessiri İsmail Hakkî, Hayatı, Eserleri ve Tefsir İlmindeki Metodu (Orijinali Fransızca olan basılmamış doktora tezi), Erzurum, 1976.

sonucunda da *Nakdü'l-Hâl* adlı bir esere rastlanmadığı öğrenilmiştir. D.T.C.F. Kütüphanesinde *Nakdü'l-Hâl* ismiyle İsmail Saib Sencer Bölümü 2395 numarada kayıtlı 49 varaklık Farsça bir eser daha mevcuttur. Muhtemelen bu ikinci eserin başına sehven yazılıp üstü çizilen “Kitâb-ı Nakdü'l-Hâl” yazısı, eserin böyle bir isimle kaydedilmesine sebep olmuştur.

5. Topkapı Sarayı Kütüphanesi No. E.H. 1277. (T)

Cilt : Kahverengi meşin kaplı, altın renkli cetvel süslemeli, şîrâzesi sağlam, miklepli, mukavvalı, çok yıpranmamış bir cilt.

Ebat : 270 x 154, 210 x 85 mm.

Kâğıt : Aharlı ve sarı.

Varak : 196.

Sütun : Tek sütun.

Satır : Her sayfada 25 satır.

Yazı : Ta'lik. Serlevha için boşluk bırakılmış, serlevha yok. Sayfalar cetvelsiz, harfler orta boylu ve özenli.

Müstensih : Mehmed Râşid bin Mehmed el-Burusevî.

İstinsah Tarihi: 1202/1787

6. Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Bölümü No. 1787. (E)

Cilt : Zeytûnî renk meşin kaplı, etrafı yıldız çizgili, salbekli, şemseli, miklepli, sırtı ve şîrâzesi biraz yıpranmış bir cilt.

Ebat : 242 x 165, 183 x 91 mm.

Kâğıt : Aharlı, krem renkli.

Varak : 244.

Sütun : Tek sütun.

Satır : Her sayfada 25 satır.

Yazı : Nesih. Başta yıldız renkli tezhipli bir serlevha vardır. Sayfalar kırmızı cetvellidir.

Müstensih : el-Hâc Mehmed Emin.

İstinsah Tarihi: 1239/1824

III. MÂNÂ VE MEFHUM

Mânâ ve Mehûm başlığında; eserin ilgili varaklarında yer alan konuları ve kavramları okuyucunun istifâdesine sunmak, bu kavramlarla müellifin kastettiği anlam ve eserin muhtevası hakkında bilgi vermek amaçlanmıştır. Bursevî, ilgili varaklarda beş başlık takdîr etmiştir: “Vücûd”, “Vefâ”, “Îrâdet-i Cüz’iyye”, “Halîl” ve “Muhammed”. Diğer başlıklar ise müellifin îzâh ettiği kavram ve konular dikkate alınarak tarafımızdan takdîrî başlık olarak eklenmiş, müellifin kastettiği anlamlar daha sade bir dille ifade edilmeye çalışılmıştır. Başlıklar, konu bütünlüğünü sağlamak adına varak numarasına göre sıralanmıştır.

A. Zebân-ı Hâl

Zebân sözlükte; dil, lisân manasına gelmektedir.¹⁷² Zebân-ı hâl ise hal dili demektir.¹⁷³ Bursevî’ye göre zebân-ı hâl iki türlüdür. Biri, bazı işaretler sebebiyle delâlet yolu iledir. Nitekim dilsizler birbirleriyle işaret ile konuşurlar. Dolayısıyla nebâtât, cemâdât ve hayvânâtda olan işaretler dilsiz olanların işaretleri gibidir:

“[227b] Pes, her zerrede feyz-i hayât olduğu gibi nûr-ı ‘ilm ve sırr-ı kelâm daği vardır. Velâkin zuhûrî izn-i İlâhî’ye ve tecellî-i mahşûşa menûtdur. Ve şol ki zebân-ı hâldür. İki vecihledür. Biri budur ki ba‘z-ı ‘alâmât hasebiyle delâlet tarîkı iledür. Nitekim dilsüzler biri birine işâret idüp söyleşürler. Pes, nebâtât ve cemâdât ve hayvânâtda olan ‘alâmatlar bî-zebân olanlaruñ işâretleri gibidür.”

Bir diğeri ise, her âlemin makamına göre idrâk, şuhûd ve kelâmının olmasıdır. Nitekim berzah ehli olan ölümler dirilerin selamlarını işitirler, birbirleriyle konuşurlar ve kendi makamlarına uygun olan şekilde birbirlerini görürler. Dolayısıyla dünya hayatının hali gibi değildir. Çünkü dünya hayatında olan his bedenî ve cismânîdir. Ancak oradaki idrâk ise ruh iledir:

¹⁷² Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat* (Ankara: Aydın Kitabevi, 2020), “zebân”, 1368.

¹⁷³ Kanar, *Farsça- Türkçe Sözlük*, “zebân”, 813.

“[227b] Ve biri daḥi budur ki her ‘ālemüñ maḳāmına göre idrāk ve şuhūd ve kelāmı vardır. Nitekim ehl-i berzaḥ olan emvāt aḥyānuñ selāmlarını işidürler. Ve biri birleri ile mükāleme eylerler ve kendi maḳāmlarına münāsib olan vecihle görürler. Egerçi ki ḥayāt-ı dünyā ḥālī gibi degüldür. Zīrā ḥayāt-ı dünyāda¹⁷⁴ olan ḥis bedenī ve cismānī ve orada idrāk rūḥānīdür.”

B. Münâfık

Münâfık sözlükte; özü sözüne uymayan, ikiyüzlü manasına gelmektedir. İslam’a inanmadığı halde inanmış gibi davranan kimseye denilmektedir.¹⁷⁵ Bursevî’ye göre şeriatî inkâr edenlerle mücadele etmek gerektiği gibi hakikatleri yani tasavvufu inkâr edenlerle de mücadele etmek gerekir. Münâfık üç türdür. İkiisi zem edilmiş ve tard olunmuştur. Biri de sevilen, övülmüş ve yakın kimsedir:

“[231b] Ve Kır’ân’da gelür: “Ya eyyühe’n-Nebiyyü cāhidi’l-kuffāra ve’l-munāfiḳine vaḡluz ‘aleyhim.”¹⁷⁶ Ya’nī küffār-ı şerā’i’ ile mücāhede lâzım olduğu gibi küffār-ı ḥaḳā’iḳ ile daḥi mücāhede lâzımdur. [232a] Ve münāfiḳ daḥi üç vecihledür ki ikisi mezmûm ve maṭrûd ve biri maḥbûb ve memdûḥ ve muḳarrebdür.”

İlki, şeriatî münâfıktır. Bu münâfık kalbinde hükümlerin küfrünü gizler, dili ile ise imânını söyler. Bu tür münâfık Hz. Muhammed (s.a.v.) zamanında çok olsa da şimdi azdır:

“[232a] Evvelkisi münāfiḳ-ı şerī’atdür ki ḳalbinde küfr-i aḥkāmı ibṭān ve lisānı ile imānı izḥār eyler. Ve bu maḳûle münāfiḳ zamān-ı risāletde -ṣallallāhu ‘aleyhi ve sellem- çoḡidi. Şimdi ḳillet üzerinedür.”

İkincisi, tarikatî münâfıktır. Bu münâfık kalbinde hakikatleri inkâr ederken dili ile ikrâr eyler. Bunların bazıları tarikate casus olarak gelip giderler. Bazıları da kötü maksatlarla tarikat sahiplerinin yanında bulunmuşlardır. Bunlar münkir ve

¹⁷⁴ ḥayāt: İ1’de yok, İ2’de var.

¹⁷⁵ *Kubbealtı Lugati*, “Münâfık-Munâfık” (Erişim 17 Mayıs 2022).

¹⁷⁶ “Ey Peygamber! Kâfirlere ve münafıklara karşı cihād et, onlara karşı sert davran.” et-Tevbe 9/73; et-Tahrîm 66/9.

münâfıklardır. Şeriatin münâfıkı olmak kâfir olmaktan daha şiddetli olduğu gibi tarikatin münâfıkı olmak da şeriatin münâfıkı olmaktan daha eşeddir. Tarikatin münâfıkı olanlara daha fazla kınama ve hallerini ayıplama vardır:

“[232a] Ve ikincisi münâfık-ı tarîkatdûr ki kalbinde haqâ’îki inkâr ve lisânı ile ikrâr eyler. Ve bunların ba‘zıları dâ’ire-i tarîkate casûsvâr gelürler giderler. Ve ba‘zıları daği ba‘z-ı agraž-ı fâside ile erbâb-ı tarîkat dâ’iresinde bulunmuşlardır. Ma‘a hâzâ münkirler ve münâfıklardır. Ve münâfık-ı şerî’atden münâfık-ı tarîkat eşeddür; münâfık-ı şerî’at küffardan eşed olduğu gibi. Nitekim Kur’ân’da gelür: “İnne’l-münâfıkine fi’d-derki’l-esfeli mine’n-nâr.”¹⁷⁷ Pes, bunda münâfık-ı tarîkat olanlara ziyâde tevbîh ve hâllerini takbîh vardır. Zîrâ bunlar tabakât-ı nefsâniyyenüñ derk-i esfelindedür; münâfık-ı şer‘î tabakât-ı nâriyyenüñ derk-i esfelinde olduğu gibi.”

Üçüncüsü, hakikatlerin münâfıkıdır. Bu münafık, kalbinde ve dilinde hakikatlerin ikrarı olduğu gibi hakikatin kendisi ile de mütehakkik olmuştur. Kur’ân-ı Kerîm’in zevâhir ve bevâtını ile davranırlar ki bunlara kümmel-i evliyâ denilir. Bunların nifakları ise İlâhî tecellîlere mazhar olup hakikatin keyfiyeti üzerine tecellî eden çeşitli sûret ve farklı hallerde görünmeleridir. Bundan dolayı insanlar onları kendileri gibi sıradan insan zannetmişlerdir:

“[232a] Ve üçüncüsü münâfık-ı haqîkatdûr ki kalbinde ve lisânında ikrâr-ı haqâ’îki olduğu¹⁷⁸ gibi nefis-i haqâ’îki ile daği mütehaqqîk olmuş ve Kur’ân’uñ zevâhir ve bevâtını ile kıyâm bulmuşdur ki bu maqûlelere kümmel-i evliyâ dirler. Ve nifâkları budur ki cümle-i tecelliyât-ı İlâhiyye’ye mazhar olmaları ile Haqquñ hey’eti üzerine mütecellî olup şûret-i muhtelifede ve ahvâl-i şettâ üzerine görünmüşlerdür. Bu yüzden her millet ve tâ’ife anları kendi cinslerinden ‘add iderler ve bizim milletimizden i’tikâdımız üzerine olanlardandur dirler. Heyhât belki anlar ism-i Muḥîṭ’uñ mazharları ve telvînât-ı haqîkiyyenüñ şâhibleri ve mihrâb-ı vahdetüñ muşallileri ve sırr-ı tahvîlüñ maḥallileri ve bir yüzde biñ görinenleridür. Pes, bunlar içün şûret-i maḥşûşa ve tarîkat-ı ma‘lûme ve haqîkat-ı müte‘ayyine yokdur.”

¹⁷⁷ “Şüphesiz ki münafıklar, cehennem ateşinin en aşağı tabakasındadırlar.” en-Nisâ 4/145.

¹⁷⁸ olduğu: İ2 olduğu.

C. Vücûd

Vücûd, varlık anlamına gelmektedir. Tasavvufta ise Hakk'ı bulma anlamındaki vecd hali için de kullanılmaktadır.¹⁷⁹ İbnü'l-Arabî'ye göre vücûd, Hakk'ın varlığıdır. Sonradan yaratılmış olanları ise varlık olarak değil mevcut olarak görmektedir. Mevcutların var olması ise Hakk'ın vasıtasıyladır. Dolayısıyla mevcutlar için varlık ifadesinin kullanılması lafızdaki ortaklık sebebiyledir. Vücûd, Hakk'a; yokluk ise mümkün aittir.¹⁸⁰

İsmail Hakkî Bursevî'ye göre vücûd, vâcib olan Hakk'ın ta kendisidir ve Hak kendi zatı ile kâimdir. Vücûd, mümkünin hakikatinden ise başkadır. Çünkü mümkün olan hakikatten sonra meydana gelmiştir. Mümkünatın ise her türüne ait bir özel hakikati ve belirli mahiyeti vardır. Bu hakikatler ve mahiyetler Allah Teâlâ'nın isimleri ve sıfatlarının tecellîsi ile ortaya çıkmaktadır ki bunlar yoklukta sabittirler. Bu yüzdendir ki bağımsız olarak dayanacak yeri ve Hak'tan başka hakikati yoktur. Ancak Hak'tan bir feyizle mevcuttur:

“[238a] Vücûd, vâcibüñ ‘ayn-ı haqîqatidür ki vech-i muṭlaḳdur. Ya‘nî anda aṣlâ cihet ve ḳafâ yokdur. Ve şîfât-ı zâtiyyesi bu vecihe nâzır ve anuñla dâ‘irdür. Fe‘fhem cidden! Ve vücûd, haqîqat-i mümkünüñ ḡayrıdur. Zîrâ ol haqîqatüñ üzerine zâ‘iddür. Ya‘nî mümkünâtuñ her nev‘ine göre bir haqîqat-i maḥṣûṣa ve mâhiyyet-i müte‘ayyinesi vardur ki Allâh Te‘âlâ’nuñ esmâ ve şîfâ¹⁸¹ tecellîsi ol haḳâ‘iḳ ve mâhiyyâtı ibrâz içündür ki ‘ilm-i İlâhî’de şâbitedür. Ve ‘ayn-ı ḥâricide daḥî¹⁸² ma‘dûmâtdur. Şol cihetden ki istiḳlâlen istinâd idecek yeri ve Haḳ’dan ḡayrı aṣlî ve merci‘i yokdur. Bu yüzden bâṭıl ve ma‘dûmdur; egerçi ifâza-i vücûd sebebi ile haḳ ve mevcûddur.”

D. Vefâ

Vefâ, sözlükte bağlılık anlamına gelmektedir. Tasavvufta ise; ezelde Allah'a verilen ahde sâdık kalmak, insanlara verilen sözü korumak anlamındadır.¹⁸³ Bundan dolayı

¹⁷⁹ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, “vücûd/vücûd”, 383.

¹⁸⁰ bk. el-Hakîm, *İbnü'l-Arabî Sözlüğü*, “vücûd”, 543-545.

¹⁸¹ şîfâ: A şîfât ile, İ2 şîfât ile.

¹⁸² daḥî: İ2'de yok.

¹⁸³ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, “vefa”, 377.

sûfiler, “Ben sizin Rabbiniz değil miyim? ‘Elbette öyle! Tanıklık ederiz’ dediler.”¹⁸⁴ ayetine cevaben verilen söze bağlı kalmayı ahde vefâ olarak kabul etmişlerdir.

Kâşânî’ye göre vefânın avâm, havâs, hâssu’l-havâs ve muhib olmak üzere dört farklı derecesi vardır. Avâmın vefâsı cennete girme ümidi ile ibâdet etmek, havâsın vefâsı ise bir karşılık beklemeden Allah’ın emrini yerine getirmek amacıyla ubûdiyyette bulunmaktır. Hâssu’l-havâsın vefâsı kendine herhangi bir güç isnâd etmeden ubûdetle bulunması, muhibbin vefâsı ise kalbinde Allah’tan başkasına yer vermemesidir.¹⁸⁵

Bursevî’ye göre vefâ, rubûbiyyetin ikrâr edilmesidir. Aslî fitrattan maksat ise îmân ve ikrârdır. Çünkü ikrâr, îmânın tercümanıdır. Bu hususta, Allah Teâlâ’nın “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” sorusuna muhâtap olanlar “Evet.” diyerek cevap vermişlerdir. Burada zikredilen fitratı, sorusuz ve cevapsız bir şekilde bırakmamış hatta delilin lüzumundan dolayı ervâh makamının dili ile onları konuşturmuştur:

“[240a] Ma‘lûm ola ki ‘ahd-i ezelî didikleri ikrâr-ı rubûbiyyetdür.¹⁸⁶ Ve fîtrat-ı aşliyyeden murâd îmân ve ikrârdur. Zîrâ ikrâr îmānuñ tercemânıdır. Bu cihetden Allāh Te‘âlā elestü birabbikum diyü su’âl idüp muhâtablar daḥi belâ diyü cevâb virdiler. Ya‘nî fîtrat-ı mezḳûreyi bilâ-su’âl ve lâ-cevâb ḥālî üzerine terk itmedi; belki ilzâm-ı ḥüccet için maḳām-ı ervāḥuñ lisānı ile anları söyletdi ve lisānları üzerine icrâ itdi. Tâ ki dünyâda daḥi lisān-ı eşbâḥ ile ikrâr ideler. Zîrâ bu ‘âlemî ḥalkdan murâd zuhûr-ı vücûd ve âsâr-ı kemâlât ve esrâr-ı zât ve esmâ ve şifâtdur. Anuñcün kendi zâtından kenz-i maḥfî ile ta‘bîr eyledi. Tâ ki zuhûr iden Ḥaḳḳ olduğın bileler ve ḡayr için ruḥşat-ı vücûd virmek ile müşrik olmayalar. Bu sebebden ba‘z-ı e’imme ikrâr bi’l-lisānı erkândan ‘add itdi. Zîrâ sükûta mezâyaḳa olmayan yerde [240b] tekellüm lâzımdur.”

Bu âlem zât yönüyle ihfâdan ibaret olsa da sıfat yönüyle cehrden ibaretdir. İşte sûret bir nesnenin kabuğu gibidir. Öyle ki kabuk korunmadığı zaman inci muhafaza edilemez. Bundan dolayı ahde vefâ gerekir. Bu da bâtında gaybın imânı ve zâhirde şehâdetin ikrarıdır. Ve ibadet etmek de ahde vefâdır:

¹⁸⁴ Kur’ân Yolu (Erişim 11 Mayıs 2022), el-A’râf 7/172.

¹⁸⁵ bk. Kâşânî, *İstılâhâtü’s-Sûfiyye*, “Ahde vefâ”, 263.

¹⁸⁶ rubûbiyyetdür: A rububiyyetdür.

“[240b] Ve bu ‘âlem bi-hasebi’z-zât ihfâdan ‘ibâret ise bi-hasebi’s-sıfât daḥi cehrden ‘ibâretdür. Pes, zâhir-i ‘âlem cehr ü ikrârı iktizâ itmişdür. Ve zâhir bâḥın üzerine ğâlibdür ki aḥkâm-ı İlâhiyye zâhir üzerine mebnîdür. Ve şûret bir nesnenüñ kışrı gibidür ki kışr muḥâfaẓa olunmadıkça lûb maşûn olmaz. Bu cihetden ‘ahde vefâ lâzımdur ki bâḥında imân-ı ğaybî ve zâhirde ikrâr-ı şehâdîdür. Ve bu mertebe aşl-ı şecere gibi olmağla şu‘ab-i imân vaz’ olındı. Tâ ki şûret ve ma‘nâ müstekmel ola... Ve ‘ibâdet itmek daḥi ‘ahde vefâdandır ki vefâ imânda dâḥıldür.”

Vefâdan vefâya ise fark vardır. Örneğin, imâna muvâfık olmak güç ve zayıflığı eşit hale getirmez. Dolayısıyla kâmil insanların imânı ile diğerlerinin imânı arasında büyük bir fark vardır. Kâmil insanların imânının nuru kuvvetde, diğer insanların ise zaafdadır ve amelde dahi bu böyledir. İbâdet, ubûdiyyet ve ubûdet ise tertip edilmiş emirlerdir. İbâdet fiillere râci olup salih kimselerin, ubûdiyyet sıfata râci olup havâssın ve ubûdet zâta râci olup aḥass-ı havâssın görevidir.

İbâdet, şer’i hükümlerle nefsi kayıt altına almaktır ve bunda cennete kavuşma ümidi ile cehennem korkusu vardır. Ubûdiyyet, zikredilen hükümleri yerine getirmekle birlikte işsizlik hazzını terk ettikten sonra dünya hazzını da terk etmektir. Burada ise bir derece veya ahiret amacı yoktur. Ubûdet ise, zikredilen takyidden sonra güç ve kuvveti nefisten uzaklaştırmaktır:

“[240b] Velâkin vefâdan vefâya fark vardır. Meşelâ imânda ittifâk kuvvet ve za‘fda daḥi tesâvîyi mûcib degüldür. Pes, ekâmil-i nâss ile ğayrilerün imânları miyânında tefâvüt-i ‘aẓîm vardır ki ekâmilün nûr-ı imânı kuvvetde vesâ’irün za‘fdadır ve ‘amel daḥi böyledür. Ya‘nî zât u sıfât ve ef‘âl umûr-ı mürettebe olduğu gibi ‘ibâdet ve ‘ubûdiyyet ve ‘ubûdet daḥi umûr-ı mürettebedür ki evvelkisi ef‘âle ve ikincisi sıfâta ve üçüncüsü zâta râci’dür. Pes, ‘ibâdet ‘avâmm-ı ebrâruñ ve ‘ubûdiyyet havâşşuñ ve ‘ubûdet aḥaşş-ı [241a] havâşşuñdur ki muḥarrebündür.

Ya‘nî ‘ibâdet nefsi aḥkâm-ı ‘âmm-i şer‘iyye ile takyiddür ki ḥükmi va‘d ü va‘îdi mülâḥazâ ya‘nî recâ-i cennet ve ḥavf-i nârdur. Pes, gerçi bunda ḥazz-ı beṭâleti terk ve emr-i Ḥaḳḳ’a imtişâl vardır. Fe-emmâ esâsı za‘îfdür ki mâsivâya meyledür. Ve ‘ubûdiyyet nefsi aḥkâm-ı mezkûre ile takyîd ve terk-i ḥazz-ı beṭâletden soñra terk-i

hazır-ı dünyâ dahî itmekdür ki hükmi ‘inde’l-emr vukûfdur ve anda râğbet ve rehbet ya‘nî gârağ-ı âhîret ve derecât yokdur. Ve ‘ubûdet nefsi takyîd-i mezkûreden soñra havl u kuvvetden dahî teberrâ itmekdür.”

E. Takyîd

Takyîd, sözlükte kayıt ve şartla bağlama, şart koşma anlamına gelmektedir.¹⁸⁷ Bursevî’ye göre hak ve hakikatte takyîd yoktur. Takyîd, varlıklara ve mevcûdâta yöneliktir. Örneğin, güneşin ışığı saçıldığı mekânda mutlaka boldur. Fakat evlerin pencerelerine göre evler ile kayıtlıdır. Evler o nuru gerçekte kayıt altına alamaz ancak evin yönüne göre takyîd olur. Çünkü ev mukayyed olmasa nur da mukayyed olmaz. Nazar eyle ki Kâbe dört direktan müteşekkîl olup diğerk binalar gibi mukayyeddur:

“[248b] Pes, hağda hağîkatde takyîd yokdur; belki takyîd meğâhire râci‘dür. Nitekim nûr-ı şems meğârihine ‘ale’l-ittlâğ fâyizdür. Velâkin hânelerüñ revzenelerine göre hâneler ile mukayyeddur. Pes, hâneler ol nûrî fi’l-hağîğa takyîd itmez belki takyîd cânib-i hâneye dâ’irdür. Zîrâ hâne mukayyed olmasa nûr dahî mukayyed olmazdı. Nazar eyle ki Ka‘be gerçi erkân-ı erba‘adan mürekkeb ve sâ’ir buğ‘alar gibi mukayyeddur. Fe-emmâ zât-ı ahadiyyenüñ şûreti olmağla ittlağına nişân olsun içün tavâf vaz‘ olındı ki tavâfda cihet-i mu‘ayyene ile takyîd yokdur.”

F. Ecsâm, Ervâh ve Esrâr

Ecsâm sözlükte; cisimler, bedenler, gövdeler anlamındadır.¹⁸⁸ Ervâh; ruhlar, hayatın cevherleri,¹⁸⁹ esrâr ise sırlar, gizlenen ve aklın eremeyeceğı işler manasına gelmektedir.¹⁹⁰ Bursevî’ye göre ecsâm, ervâhın taayyün mahalli, ervâh da esrârın taayyün mahallidir. Gaye bizzat esrardır, ecsâm ve ervâh ona ulaşmak için vesile ve vasıtaadır. Ruh ile beden arasında hayvanî nefsin vasıtası gerekli olduğu gibi kalp ile sır arasında da rûh-i müdebbirin vasıta oluşu gereklidir. Bu cihetden Zât-ı ahadiyyeden taşan İlâhî sır, önce sır makamına sonra ruh makamına ve oradan da kalbe gider.

¹⁸⁷ Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, “takyîd”, 1200.

¹⁸⁸ Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, “ecsâm”, 229.

¹⁸⁹ Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, “ervâh”, 262.

¹⁹⁰ Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, “esrâr”, 268.

Ruh, bu feyzin yolu gibidir. Ruh ise mahlûktur, sır değildir. Bunun için Hakk'ı müşahade etmek sır ile olur, ruh ile değil. Çünkü mahlûk olanın hâlik olan ile yakınlığı yoktur. Mahlûk hissi, duygulu iken Hakk hissedilen değildir. Sır ise masivaya ait olmaktan uzaktır. Bu yüzden Hakk'ı görmek sırrın görülmesine bağlıdır:

“[250a] Leylete's-sebti vârid olan beyt-i Türkîdür.

‘Kamu ecsâm için ervâh geldi

Kamu ervâh esrâr ile tıldı’

Bu beyitte üç tabakaya işâret vardır ki ecsâm ve ervâh ve esrârdur. Ecsâm maḥall-i ta‘ayün-i ervâh ve ervâh daḥi maḥall-i ta‘ayyün-i esrârdur. Pes, maḥşûd bi’z-zât esrârdur ki ecsâm ve ervâh aña vesîle ve vâsıtaḍur. Ve rûḥ ile cesed arasında nefs-i ḥayvâniyye tavassuṭı lâzım olduğu gibi kalb ile sır miyânında daḥi rûḥ-ı müdebbirüñ tavassuṭı lâ-büdd olmuştur. Bu cihetden Zât-ı aḥadiyyeden fâ‘iz olan sır-ı İlâhî maḥâm-ı sırta ve andan maḥâm-ı rûḥa ve andan kalbe nâzil olur.

El-ḥâşıl rûḥ ol feyzüñ mizâbı gibidür. Ve rûḥ maḥlûḡdur; sır degül. Anuñçün müşâhede-i Ḥaḡ dîde-i sır ile olur; rûḥ ile degül. Zîrâ maḥlûḡuñ ḥâlik ile münâsebeti yoḡdur. [250b] Şol cihetden maḥlûḡ hissiyyâtıdandır; Ḥaḡḡ ise maḥşûs degüldür. Ve hissiyyândan olmadığı şüretde daḥi hisse ta‘alluḡı vardır. Sır ise mâsivâya ta‘alluḡdan berîdür. Bu cihetden müşâhede-i Ḥaḡ dîde-i sırta mevḡûfdur. Ve Rasûlullâḥ’uñ - şallallâhu ‘aleyhi ve sellem- ḥaḡḡında Ḥaḡḡ’ı baş gözü ile gördi didikleri mü‘evveldür. Zîrâ leyle-i mi‘râcda terkîbleri müstevî-i ‘arşda ḡarâr virüp sır ile seyr-i basîṭ itmişlerdi. Ve sır-ı sârîleri şüret-i cesed ile temeşşül idüp rû‘yet dîde-i şüret ile vâḡı‘ oldı.”

Ecsâm, ervâh ile ve ervâh da İlâhî sırlarla doludur. Ervâh mertebesi akıl mertebesidir, ecsâm mertebesinin hisler mertebesi olduğu gibi. Aklın idrakinde her millet aynıdır. Sırrın idraki ise kâmil bir mümine mahsustur. Çünkü sır makamı, ruh makamının üstündedir:

“[250b] Ba‘de-zā gerçi ecsām ervāh ile ve ervāh¹⁹¹ daḥi esrār-ı İlāhiyye [251a] ile pürdür. Velākin bi’l-fī‘l tecellī vāḳı‘ olmayıcaḡ şāhibine ‘ārif-i billāh dinilmez. Pes, rūḥ-i insānīnūn kemālātından bī-ḡaber olan kimse cism-i maḥzḡdur ki insān-ı ḡayvānīdūr. Ve kemālāt-ı mezḡkūreden āḡāḡ olup velākin ‘ālem-i esrāra teraḡḡī itmedi ise ol daḡi nāḡıḡdur. Zīrā kemālāt-ı rūḡāniyyede mü’min ve kāfir müşterekdūr; müşāhedāt-ı sırriyyede¹⁹² degül.

El-ḡāḡıl mertebe-i ervāḡ mertebe-i ma‘ḡlātḡdur; mertebe-i ecsām mertebe-i maḡsūsāt oldıḡı gibi. Ve idrāk-ı ‘aḡlīde her millet müşterekdūr. İdrāk-ı sırri ise mü’min-i kāmile maḡsūsḡdur. Zīrā maḡām-ı sır maḡām-ı rūḡuñ fevḡindedūr. Nitekim¹⁹³ ḡüzere itdi. İşte āḡāḡ-ı Ḥaḡḡ olan ḡānesinde defīne olduḡına āḡāḡ olan gibidūr. Ve ḡāfil olan daḡi defīneden ḡāfile benzer. Ve ḡānede defīne olmaḡdan ḡi sūd ki şāhibi bī-ḡaber ve müflisḡdūr.”

G. Karâbet

Kurb sözlükte; yakınlık, yakın olma anlamındadır. Karâbet de yakınlık, hısımlık, akrabalık anlamına gelmektedir.¹⁹⁴ Bursevî’ye göre hakikat silsilesinde karâbet, zâhiri münasebetle deḡil manevi münasebetle olur. Soydan gelen evlada tıyniyye yani tabii denilir. Öyle ki hakikat ehlinden olması intisabının gereḡi olmaz, belki de yabancı hükmünde olur. Bu evlad-ı sebebiyyeye evlad-ı diniyye de denilir. Kemal ehlinden olsalar yakınlıklarının gereḡi olur ve akrabalık derecesi bulurlar. Nitekim Selmân-ı Fârisî kalbinden ḡünahı izāle edip, batınını kötü davranışlardan temizlediḡi için Rasullullah’ın ailesinden görülmüştür. Böyle iken gerçekte neseb yönünden yakınlıḡı yoktur:

“[255a] Ḳultü leylete’l-iḡneyni ḡurbe’ş-şabāḡi ve zālike min lisāni’l-ḡālī lā min lisāni’l-ḡāl. Evlādī men kāne mezāḡhire’l-ismi’l-Hādī. Ya‘nī benüm evlādum [255b] ism-i

¹⁹¹ ve ervāḡ: A’da yok.

¹⁹² sırriyyede: A seyriyyede.

¹⁹³ nitekim: A’da yok.

¹⁹⁴ Devellioḡlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, “kurb”, 607; a.mlf., *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, “karâbet”, 562.

Hādī'ye mazhar olanlardır. Gerek evlād-ı şūriyyemden olsun ve gerek olmasun. Zīrā silsile-i haqīqatde qarābet münāsebet-i ma'neviyye ile olur; şūriyye ile degül.

Pes, şol evlād-ı nesebiyye ki aña tıyniyye daħi dirler. Erbāb-ı haqā'ıqden olması intisāblarınun qā'idesi olmaz; belki ecānib hükminde olurlar. Ve şol evlād-ı sebebiyye ki aña evlād-ı dīniyye daħi dirler. Aşhāb-ı kemālden olsalar ittişāllerinun qā'idesi'¹⁹⁵ olur; belki aqārib pāyesin bulurlar. Nitekim Selmān-ı Fārisī -radıyallāhu 'anh- haqqında gelür: "Selmānū minnā ehli'l-beyt." Ya'nī Selmān qalbinden ricsi izāle ve bātını rezā'ilden tezkiye itdügiçün āl-i Rasūl ve ehl-i beyt-i Nebvī'den 'add olındı. Ma'a hāzā zāhirde min-hayşü'n-neseb qarābeti yoqdur. Zīrā Cenāb-ı Nebvī 'Arabī ve Selmān Fārisīdür."

Kişi zahirde Haşimî olsa ancak Haşimî hasletleri kendisinde bulunmasa yakınlık makamına eremez. Eğer Haşimî hasletleri ile muttasıf olması yönüyle batında Haşimî olsa manevi izzet bulur ve kurb makamına erişir. Öyleyse zahir ve batını ilimle, amelle ıslah etmek gerekir. Ta ki salihler zümresinden olup cennetlerde kurb makamı bulunsun:

"[256a] Fe-emmā zāhirde Hāşimī olup velākin anda hışāl-i Hāşimiyye olmasa maqām-ı kurbā irmez. Ve eger hışāl-i Hāşimiyye ile ittişāfı cihetinden bātında Hāşimī olsa 'izzet-i ma'neviyye bulur ve maqām-ı kurbā irişür. Pes, zāhir ve bātını 'ilm ü 'amel ile ıslāh itmek lāzım geldi. Tā ki şālihler 'idādından olmağla şālih ola ve cinānda maqām-ı kurb bula."

Seyyid Fazlî Efendi bir tefsirini önce aslah-ı hulefasına sonra aslah-ı evladına vakfetmiştir. Yani aslah-ı hulefayı aslah-ı evlad üzerinde görmüş ve manevi yakınlığı zahiri yakınlığa tercih etmiştir. Çünkü hakikat silsilesinde bizzat kastedilen manevi karabettir:

"[256a] Ve bu faķır şeyhüm Seyyidü'l-Aķtāb Seyyid Fazlī-i İlāhī'nün -quddise sırruh- bir tefsīr zahrına kendi qalemi ile işāret eylemiş gördim ki ol tefsīri evvel aşlah-ı hulefāsına ve ba'dehu aşlah-ı evlādına vakf itmiş. Ya'nī aşlah-ı hulefāyı aşlah-ı evlād

¹⁹⁵ qā'idesi: A fā'idesi.

üzerine takdīm eylemiş ve karābet-i ma‘neviyyeyi karābet-i şūriyye üzerine terciḥ kılmış. Zīrā silsile-i haqīkatde maqşūd bi’z-zāt olan karābet-i ma‘neviyyedür.”

H. İrâdet-i Cüz’iyye

İrâde, sözlükte talep, arzu ve istek manasına gelmektedir.¹⁹⁶ Bazı kelimcılar Allah’ın irâdesine küllî, insanın irâdesine de cüz’î demişlerdir. Allah’ın irâdesi sınırsız ve mutlak iken insanın irâdesi ise sınırlıdır.¹⁹⁷

Bursevî’ye göre irâdet-i cüz’iyye, küllî irâdenin mukabilidir. Cüz’î irâde kula, küllî irâde ise Hakk’a aittir. Kulun irâdesinin cüz’iyyet ile muttasıf olmasındaki sır Hakk’ın kuldaki zuhûrunun abd yönüyle olmasıdır. Bunun manası ise zikredilen zuhûrun kulun zâhirde ta’ayyününe, bâtında ise isti’dâtına râci olmasıdır.

Bir kulun kabiliyeti tam ise ta’ayyününde vuku bulan zuhûr dahi tam olur. Aksi halde ise noksan olur. Bazılarında ise engellerinin çokluğu ve mizacının kötülüğünden ötürü Hakk’ın zuhûru ile gerçekte işaret perişan olur. Eserin sahibi ise cehaletin karanlığında kalır, Hakk’ın tecellîsinden de fayda göremez. Çünkü İlâhî tecellîye göre a’ma gibi olur ve a’maya ise müşâhede kapısı kapalıdır:

“[262b] Lisân-ı ‘âmmde irâdet-i cüz’iyye didikleri aşlında irâdet-i külliyye muḳâbilesindedür ki irâdet-i cüz’iyye ‘abdün ve irâdet-i külliyye Ḥaḳḳ’uñdur. Ve irâdet-i ‘abd cüz’iyyet ile ittişâfinuñ sırrı budur ki Ḥaḳḳ’uñ ‘abdde zuhûr-ı bi-ḥasebi’l-‘abddür; yohsa bi-ḥasebi’l-Ḥaḳ degüldür. Ve bi-ḥasebi’l-‘abd dimenüñ ma’nâsı budur ki zuhûr-ı mezkûr ‘abdün zâhirde ta’ayyününe ve bâtında isti’dâtına râci’dür.

Pes, bir ‘abdün isti’dâdı kâmil ise ta’ayyününde vâkı‘ olan zuhûr dahi kâmil ve illâ nâķış olur. Ve ba’zuñ keşâfet-i ḥicâb ve gılzet-i ṭab‘ından nâşî zuhûr-ı Ḥaḳ’dan bi’l-fi’l eşer nâ-bûd olur. Ve şâḥibi zulmet-i cehl ve ḥafâda kalur. Ve Ḥaḳḳ’uñ tecellîsinden aña fâйда¹⁹⁸ olmaz. Zīrā tecellî-i İlâhî’ye göre a’mâ gibi olur; a’maya ise bâb-ı müşâhede mesdûddur.”

¹⁹⁶ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, “irade”, 189.

¹⁹⁷ Bekir Topaloğlu, İlyas Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: İSAM Yayınları, 2010), “İrade”, 157-158.

¹⁹⁸ fâйда: İ2 fâ’ide.

Kul bir nesneyi istese Allah'ın kendisine verdiği pay kadar isteyebilir. Çünkü küllî irâde Allah'a aittir. Bundan dolayı Hakk'ın irâdesinde sirayet ve külliyyet var iken kulun irâdesinde sirayet yoktur:

“**[262b]** *El-ḥāşıl ‘abd bir nesneyi irâde eylese Ḥaḳ’dan kendinde zâhir olan ḥişşe miḳdârı irâde eyler; yoḥsa bi’l-külliyye irâde idemez. Zîrâ irâdet-i külliyye Ḥaḳḳ’uñdur ki cebr cemî‘-i ‘ibâdda olan ḥişaş-ı irâdet anuñ irâdet-i külliyyesinde müstefâddur. Her ḥānenüñ nûrî güneşden revzenesi miḳdâr¹⁹⁹ müstefâd olduğı gibi. Bu cihetden Ḥaḳḳ’uñ irâdetinde sereyân ve külliyyet vardır. ‘Abdüñ irâdetinde ise sereyân yoḳdur; meger ki kendi a‘mâline göre ola.*”

İ. Kesb ve Cebr

Kesb sözlükte; kazanma, çalışma anlamına gelmektedir. Cebr ise zorunluluk, mecburiyet manasındadır.²⁰⁰ Bursevî'ye göre hayret makamında iki nesne vardır. Biri kesb diğeri ise cebrdir. Kesb odur ki mümkünin bir fiile iradesi taalluk eylese İlahî kudret onu ilgisine göre icad eder. İşte bu makam mümkünin tabiat mahalli yönüyle kesbî olur.

Cebr, bir fiili Allah'a isnad etmektir. Cehmiyye fırkası kulu cansız cisimler makamına indirip kudret, tesir ve kesbi tamamen yok ederler. Bunlar aşırıya giderler. Bu cebr tahkik edenlerin inandıkları cebrin gayrıdır. Zira muhakkik, tabiat mahallinde olan kudreti tamamen yok saymaz. Çünkü cebr, kulun fiilinin sıhhatine muhalif değildir. Bu manada cebr, mümküni fiil üzerine haml etmektir. Bu surette mümkün fiili kesb edebilir ve kudretine muhalif de değildir:

“**[266a]** *Nazar eyle ki enbiyâ -‘aleyhimü’s-selâm- kavmini da‘vet itdiler. Fe-emmâ herkese göre bi’l-fi‘l kabûl vâkı‘ olmadı. Ve bundan ma‘lûm oldu ki anlaruñ da‘vetleri ve med‘uvv olanlaruñ med‘uvv oldukları her birinüñ muḳtezâ-yı ‘ayn-ı şâbitesidür. Ve taleb bilâ maḫlûb olmaḳ daḥi böyledür. Anuñçün maḳâm-ı ḥayretdür. Ey ‘ârif işte bu*

¹⁹⁹ miḳdâr: İ2 miḳdârı.

²⁰⁰ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, “kesp”, 211; a.mlf., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, “cebr/cebir”, 84.

uṣūlî bildünse ve ḥakā'iki idrāk kılduṣa [266b] ehlü's- sünnet ve'l-cemā'at mezhebinde cebr-i mutavassıf ne idügin fehm eyledün. Zırā cebr ü ihtiyārūn her biri ḥayṣiyyet-i maḥṣūṣa ile aḥz olunıcaḥ cāy-ı kelām olmaz. Ve cebr-i maḥz diyenlere göre daḥi sırr-ı teklîf-i ma'lûm olur.

El-ḥāşıl bu maḳāmda iki nesne vardır ki biri kesb ve biri cebrdür. Ve kesb odur ki mümkinüñ bir fi'le irâdeti ta'alluḥ eyleye ve iḳtidâr-ı İlâhî anı 'inde't-ta'alluḥ icâd ide. İşte bu ma'nâ mümkinüñ maḥall-i keyânîsi i'tibârı ile kesbî olur.

Ve cebr bir fi'li Allâh Te'âlâ'ya isnâd itmekdür. Cebriyye'den Cehmiyye tâ'îfesi gibi ki anlar 'abdi cemâdât menzilesine tenzîl idüp ḳudret ve te'sîr ve kesbi bi'l-küllîyye selb iderler. Ve bunlar ifrâṭ iderler. Ve bu cebr muḥakḳıḳlerüñ zâhib oldukları cebrüñ gayridür. Zırā muḥakḳıḳ maḥall-i keyânîde olan ḳudreti bi'l-küllîyye selb itmez. Zırā cebr 'abdüñ şıḥḥat-i fi'lini münâfî degüldür. Şol ma'nâdan ki cebr mümkinî fi'l üzerine ḥaml itmekdür. Bu şûretde fi'l anuñ kesbi olmamaḳ lâzım gelmez. Ve ḳudretini daḥi münâfî degüldür. Nitekim dirler ki “Ente mir'âtühü ve hüve mir'âtü aḥvâlik” ya'nî mir'ât olmaḳ Ḥaḳḳ'a muzâf ve aḥvâl ve âşâr saña mensûbdur.”

İnsan, tabiat mahalli yönünden muhtar ve zatı yönünden ise mecburdur. Bu manadan dolayı insan mecbur değildir denilir. Hak'ta fani olduğu için onda fiil tasavvur edilmez dolayısıyla mecbur olmaz. Cansız cisimlere dahi mecbur denilmez. Çünkü onda fiil tasavvur edilmemiştir:

“[266b] Pes, insân maḥall-i keyânîsi cihetinden muḥtâr ve zâtı cihetinden mecbûrdur. Ve bu ma'nâyadur ki dirler insân mecbûr degüldür. Şol ma'nâdan ki Ḥaḳ'da fâtî²⁰¹ olduğu cihetden andan fi'l mutaşavver olmaz ki mecbûr ola. Ve tevḥîd-i ef'âl didikleri bu maḳāma nâzırdur. Ve cemâda daḥi mecbûr dinilmez. Zırā andan daḥi fi'l mutaşavver degüldür. Fa'rif ḥāze'l-maḳam.”

²⁰¹ fâtî: A fânî, İ2 fânî.

J. Kağıd-ı Mu'allak

Muallak sözlükte; talik edilmiş, asılmış, bağlı anlamlarına gelmektedir.²⁰² Bursevî'ye göre kağıd-ı muallak ile kastedilen amel defteridir. Öyle ki bu amel defteri herkesin boynuna bağlanmıştır. Herkesin ameli kendisine lazımdır ve gerdanlık gibidir ki ondan ayrılamaz. Nitekim bazı hasletlere bağlanmak isteyen kimse için güvercin gerdanlığı takıyor denilir. Gerdanlık kişiden ayrılmadığı gibi bu hasletler de o kimsenin gerdanlığı olmuştur ve asla ondan ayrılmaz. Gönül ve amelin münasebeti budur ki amelin niyeti sadrın içindeki kalptedir:

“[268a] Yevm-i hamīde ‘ale’ş-şabāh bu kelām-ı gaybī ile lisān-ı Cenāb gūyā oldı ki “Sīnemizde mu‘allağ olan kâğıd gerçi küçükdür velâkin ecri büyükdür.” Kâğıd-ı mu‘allağdan murād defter-i ‘ameldür ki herkesün gerdenine mu‘allağ ve lâzımdur. Ve Qur’ân’da gelür: “Ve külle insānin elzemnāhu t̃ā’irahu fī ‘unuḳih.”²⁰³ Ya’nī [268b] herkesün ‘ameli kendine lâzımdur; lüzūm-ı kılāde gibi ki andan müfāraḳat itmez. Nitekim ba‘z-ı hışāle mülāzemet eyleyen kimse hakkında dirler: “Taḳallüdühā ṭavḳu’l-ḥamāmeti.” Ya’nī ṭavḳ-ı kebūter ki gerdeninde olan siyāh veyā kıvıll ḥalḳadur ki mu‘cize-i Nūhiyyedür. Andan müzāyele itmedügi gibi ḥaṣlet daḥi ol kimsenün kılādesi olmuştur ki aṣlā müfāraḳat itmez ve sīne ile ‘amelün bir münāsebeti daḥi budur ki ‘amelün niyyeti ṣadruñ müştēmil oldıḡı ḳalbededür.”

Az amelin ecrinin büyük olması niyete ve içtenliğe bağlıdır. Çünkü iyiliklerde doğruluk ve içtenlik yönüyle farklılık olması sonucunda ecirde de farklılık olur. Bu hulûsun ilk mertebesi, kalp mertebesidir ki amelinin ecri ondur. İkinci mertebesi, ruh mertebesidir ki amelinin ecri yüzdür. Üçüncü mertebesi ise sırdır ki amelinin ecri bin ya da hesapsızdır. Çünkü bazen bir amelin ecri yeryüzündeki herkesin amellerinin ecri kadar olur ki yer ve gök arasını doldurur. Bu tür ecir ve amel ise enbiyaya ve kümmel-i evliyaya izafe edilmiştir:

“[268b] Ve ‘amel-i ḳalīlün ecri keṣīr olmaḳ niyyete ve ḥulūṣa rāci’dür. Ya’nī a‘māl-i ṣālīḥa mertebe-i ednāda ‘aşere ve evṣaṭda mi’e ve a‘lāda elf ile mücziyye olur ki merātib-i a‘dāduñ āḥādı seyyi’āt içündür. Nitekim dimişlerdür: “Veylün limen ḡalebet

²⁰² Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, “muallāk”, 765.

²⁰³ “Her insanın amelini boynuna bağladık.” el-İsrâ 17/13.

āḥādūhu ‘alā aşarātih.” ‘Aşerāt ve mi’āt ve ulūfī ḥāsenāt içündür. Zīrā ḥāsenātda şıdk u ḥulūş ḥasebiyle tefāvūt olıcaḳ ecirde daḥi tefāvūt bulınur. İşte ecri büyükdür didügi budur. Ve mertebe-i elf muṭlaḳ tekşir içündür. Zīrā ne ḳadar a‘dād-ı keşire var ise anuñla taḳdīr olınur.

Meşelā biñ ve yüz biñ ve yüz kerre yüz biñ ve yüz biñ kerre yüz biñ dinilür. Ve ‘alā ḥāzā ve ḥulūşuñ evvel-i mertebesi mertebe-i ḳalbdür ki ‘amelinüñ ecri ‘aşeredür. Ve ikinci mertebesi mertebe-i rûḥdur ki ‘amelinüñ ecri mi’edür. Ve üçinci mertebesi sırdur ki ‘amelinüñ ecri elfdür; ve belki bi-ğayri ḥisābdur. Zīrā gāh olur ki bir ‘amelüñ ecri cemī‘-i ehl-i arzuñ ucūr-i a‘mālī ḳadar olur ki miyān-ı arz u semāyı pür ider. Ve bu maḳûle ecr ü ‘amel enbiyāya -‘aleyhimü’s-selām- ve kümmel-i evliyāya -ḳaddesallāhu esrārahümü’l-laṭife- muzāf ve mensûbdur. Zīrā ehl-i tezkiye ile ḡayruñ [269a] tefāvüt-i beyyini ve ehl-i tecellī ile maḥcûbuñ farḳ-ı ‘azîmi vardır.”

K. Halîl

Halîl sözlükte; arkadaş, yakın dost anlamına gelmektedir. Hullet ise dostluk manasına gelmekle birlikte Hz. İbrahim’e tahsis edilmiştir.²⁰⁴ Bursevî’ye göre hullet, sevgilinin sevgisinin her bir azaya hulûl etmesidir. Bundan ise boya olarak bahsedilir. Yani bir boya hangi renkte ise eşya da o renge boyanacaktır, başka bir renk ile değişmesi müstesna. Nitekim Hz. İbrahim’e ateş nur olmuştur. Ateş ile nurun farkı ise ateşte olan şiddet sıfatıdır. Bu sıfat kaybolduğunda sadece nur kalır. Çünkü İlahî nur Hz. İbrahim’in vücuduna renk vermiş ve azalarını nur sıfatı ile boyamıştır. Şüphesiz ateşle karşılaştığında ateş Hz. İbrahim’i yakmadı. Çünkü ateşin sıfatı nur karşısında zâil olmuştur:

“[270a] Hullet odur ki maḥabbet-i maḥbûb cemī‘-i eczā-i vücûda taḥallül²⁰⁵ eyleye. Ve andan şıbg ile ta‘bîr olınur. Ya‘nî boya her ne maḳûle rengde ise eczā-i şevbe taḥallül ve hulûl idicek şevb ol renk ile boyanup bir daḥi çıḳmaz; meger ki reng-i āḡer ile

²⁰⁴ bk. el-Hakîm, *İbnü’l-Arabî Sözlüğü*, “dostluk”, 126; a.mlf., *İbnü’l-Arabî Sözlüğü*, “halîl”, 196.

²⁰⁵ taḥallül: A taḥallül.

müteğayyir ola. Ve bu ma‘nādan Ḥazret-i Ḥalīl’e -‘aleyhi’s-selām- nār nūr oldu. Zīrā nār ile nūruñ farkı nārda olan şiddet şıfatıdır.

Pes, ol şıfat zevāl bulsa aşl-ı nūr қалur. Çünki nūr-ı İlähî vücūd-i İbrāhīm’e renk virmiş ve cemī‘-i a‘zā ve kuvāsını şıfat-ı nūra çevirmiş idi. Lā-cerem nāra muқābil geldikde nār anı iḥrāk itmedi. Zīrā nāruñ nāriyyeti galebe-i nūr ile zā’ıl oldu.”

L. Dehr

Dehr sözlükte; dünya, zaman, devir manasına gelmektedir.²⁰⁶ Bursevî’ye göre dehr, hem zaman hem de ism-i İlahîdir. Aynı ramazan gibi ki hem özel bir zamanın ismi hem de Hak Tealâ üzerine adlandırılmıştır. Dehr aslında bölünmeyen zaman demektir. Yani an dedikleri nesnedir ki saat, gün, hafta, ay gibi zamanların tamamı onun tayyünatındandır.

Umumî tecellî ile eşya ne kadar çoksa ânın tecellisi ile de zamanlar öyledir. Zamanların farklı ve çok olması ânın vahdetini engellemez. Nazar kıl ki güneşin bir senede yirmi sekiz menzıl devr etmesiyle dört mevsim oluşur. Bununla birlikte gerçekte nurun bir nur olduğu gibi devr de bir devrdir. Yani güneşin ışığı aslında tek ışık olup yansımaları onu böldüğü gibi devrini ve dört mevsimi de bölen zikredilen menzillerdir:

“[293b] ‘Dehr ne dīhūr ne dīhār ne

Evvel ü āḥir nedür bak bu deme’

Dehr zamān ve dīhūr kesr ile āsmān ve dīhār kesr ile zemīndür. Ve bu üçü esmā-i İlähiyye’den daḥi ‘add olunmuşdur. Nitekim ba‘z-ı eḥādīsde gelür: “Yā dehr yā dīhār veyā dīhūr.” Velākin yākāf’ayınşād bunlar gibi degüldür. Ya‘nī bu ḥurūf-ı muқаṭṭa‘a üzerine ḥarf-i nidā duḥūli gerç²⁰⁷ isim olduğın iş‘ār eyler. Nitekim ba‘zılar zāhib oldılar velākin her ḥarf bir ism-i maḥşūsuñ evveli olmaқ zāhirdür. Meşelā kāf Kāfī ve hā Hādī ve yā men ye‘lem ve ‘ayn ‘Adl ve şād Şameddür. Ve ‘alā hāzā sā’ir esmā-i muvāfiқа aña kıyās olına. Bu sebebden mecmū‘i bir isim olmaz; belki her biri ism-i müstaқill olur.

²⁰⁶ Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, “dehr”, 194.

²⁰⁷ gerçi: A ger.

Ve dehr-i zamān ve ism-i İlāhî olmak Ramazān gibidür ki hem vakt-i mahşûşuñ ismi ve hem Haḡ Te‘ālā üzerine daḡi itlāk olınmışdur. Ma‘nā-yı beyt budur ki dehr dimek aşlında zamān-ı ḡayr-i münkasimdür. Ya‘nî an didikleri nesnedür ki [294a] cemî‘-i ezmine sâ‘at ve yevm ü üsbü‘ ve şehir ü sāl ve dehr-i tavîl gibi ba‘z-ı ‘avārız ḡasebiyle anuñ ta‘ayyünâtındandır.

Pes, tecellî-i ‘āmm ile eşyâ niçe²⁰⁸ ise tecellî-i an ile daḡi ezmine öyledür. Ve ezminenüñ tefāvüt ve keşretinden anuñ vaḡdetine mâni‘ yokdur. Naẓar eyle ki şems bir senede yirmi sekiz menzil devr itmek ile fuşûl-i erba‘a müte‘ayyin olur. Ma‘a hāzā fî’l-ḡaḡıḡa devr bir devrdür; nûr bir nûr olduḡı gibi. Ya‘nî nûr-i şems aşlında nûr-i vāhid olup meṡāriḡi anı taḡsîm itdüḡi gibi devrini ve fuşûl-i erba‘ayı daḡi taḡsîm iden menāzil-i mezkûredür.”

M. Tahâret

Tahâret sözlükte, temizlik manasına gelmektedir. Tasavvufta ise; ruh ve kalp temizliḡi, günah ve kötü huylardan arınma anlamındadır.²⁰⁹ Bursevî’ye göre, zahirî ve manevî rızkın artması zahirî ve bâtinî tahârete baḡlıdır. Beyitte sereyan ile kastedilen de tüm aza ve kuvvetlere tahâretin sirâyet etmesidir. Tahâret, necâsetin zıddıdır. Dolayısıyla ne kadar kavli ve fiili yasaklar, kötü düşünceler, kesad niyetler ve boş amaçlar varsa hepsi necis hükmündedir. Zâhirî necis nasıl temiz su ile temizleniyorsa bâtinî necis dahi zıttıyla temizlenmelidir. Hadis-i şerifte “Cennet, temizlik üzerine inşa edilmiştir.” buyrulmuştur. Cennet, letâfet âleminde ve canlılarda insan kalbidir.

O halde öncelikle kalbi; şeriat mertebesinde hükmî ve hakikî kirlerden sonra da hakikat mertebesinde dünyaya olan ilgi ve meyillerden temizlemek gerekir. Bazı temiz kimseler vardır ki onların temizliḡi nakıstır. Örneḡin, bir kimsenin bedeninde ve elbisesinde kir olmasa şeriate göre temizdir denilir. Yine, abdesti olmasa temizliḡi takva yönüyle noksan olur. Bundan dolayı muhakkik sûfiler daimî tahareti sülûkun şartlarından saymışlardır. Buradan anlaşıyor ki abdestsiz olan sûfi, saf ve temiz değildir. Çünkü eḡer saflık ve temizliḡi olsa gönül huzuru ile münacat meclisine dâhil olurdu. Ancak

²⁰⁸ niçe: A nice.

²⁰⁹ Uludaḡ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, “Taharet”, 341.

tahareti olmadığı için kapının dışında kaldı. Tasavvufta ise amaç, gönül evine dâhil olmaktır. Bu ise havâss-ı nâsın sıfatıdır:

“**[294b]** ‘Olmasa sır-ı tahâret sârî

Feyz-i Hakk Âdem’e olmaz cârî’

Bu beyt şol hadîs-i şerife işâret ider ki gelür: ‘Düm ‘ale’t-tahâreti yüvesse’ ‘aleyke’r-rızık.’ Ya ‘nî tevsî’-i rızık-ı şūrî ve ma‘nevî tahâret-i zâhire ve bâtına üzerine mevķûfdur. İşte sereyândan murâd cümle-i a‘zâ ve kuvâyı sereyândur. Ve tahâret necâsetüñ muķâbilidür. Pes, ne kadar münkirât-ı kavliyye ve fi‘liyye ve havâtır-ı fâside ve niyyât-ı kâside ve kuşûd-ı bâtıla var ise cümlesi necis hükmindeñ ki necs-i zâhir mâ-i tâhir ile tañhîr olındığı gibi necs-i bâtın dañi hîlâfı ile tañhîr olunmak gereñdür. Ve hadîsde gelür ki: “Büniye’l-cennetü ‘alâ’n-nezâfeti.” Ve cennet ‘âlem-i leţâfetdendür ki enfûsde kalb-i insândur.

Pes, ibtidâ kalbi mertebe-i şerî‘atde encâs-ı haķıķiyye ve hükmiyyeden ba‘dehu mertebe-i haķıķâtde ta‘allukât ve müyûlden tañhîr itmelüdür. Ve tahâret-i zâhire dañi gerçi necâset-i haķıķiyyeye göreñdür. **[295a]** Fe-emmâ ba‘z-ı tâhir vardur ki anuñ tahâreti nâķışdur. Meşelâ bir kimsenüñ bedeninde ve libâsında necis olmasa ‘inde’ş-şer‘ pâkdur dinilür. Fe-emmâ tahâret-i vuzû olmasa yine tahâreti bi-hasebi’t-taķvâ noķşân üzerinedür. Anuñçün şüfiyye-i muhaķķıķın tahâret-i dâ‘imeyi şurûť-i sülûkden ‘add itmişlerdür.

Pes, bundan fehm olındı ki bilâ vuzû olan şüfi şâfî ve tâhir degüldür. Zîrâ eger şafâ ve tahâreti olsa şafâ-i hâñr ile meclis-i münâcâta dâñil olurdı; velâkin ‘adem-i tahâret ile hâric-i bâbda ķaldı. Taşavvufdan murâd ise dâñil-i beyt-i dil olmaķdur ki havâşş-ı nâs şıfatıdır. İşte tahâret da‘vâsın idenlerüñ niceleri necis oldu. Zîrâ da‘vâlarına göre libâs-ı taķvâdan ‘ârî olmaķ ‘uryânen edâ-i şalat gibi oldu. Ve her şart-ı şalat ki mefķûd ola; buñlân-ı şalat-ı şer‘iyyeyi müstelzim olduğı gibi.”

N. Muhammed

Muhammed kelimesi sözlükte; birçok defa hamd olunmuş, övülmüş anlamına gelmektedir. Peygamberimizin adıdır.²¹⁰ Bursevî bu ismin hakikatlerini başka eserlerinde açıkladığını söylemiştir. Muhammed ismini burada zikretmesindeki amaç ise kendisinin Muhammed ismi ile isimlendirilmiş olmasıdır:

“[296a] Bu ism-i şerîf bu şüretle mersûm olup ‘alâ vechü’l-hevâ zâhir oldu ve bununı haķā’îki şuver-i muhtelifesi ile ğayrı âsârımızda tafşîl olunmuşdur. Ve bu işâretten maķşûd bu fakîri ism-i mezkûr ile tesmiyedür. Nitekim muķaddemen ‘Abdullaţîf [296b] ve ‘Abdülķâdir ve ‘Abdullâh ve Mahmûd ve emşâli ile tesmiye-i İlâhiyye vâķı’ olup ba’zısı Vâridât-ı Kübrâ’da ve niķesi daķi ğayrı muşannefâtımızda derc olunmuşdur.”

İsim iki çeşittir. Birisi insanlar nezdindedir ki bu isim ile kişiler birbirinden ayırt edilir. Çünkü isim bir alametten dolayı verildiğinde isimlendirilenin nişanı olur. Bir diğeri ise Allah nezdinde olan isimdir ki gerçekte hakikatlerin birbirinden ayrılması içindir:

“[296b] Ve bundan fehmi olunur ki isim ikidür ki biri ism-i ‘inde’n-nâsdur ki bu isme i’tibâr olunmak eşķâşî biri birinden temyîz ve teşķîş içündür. Zîrâ isim vesmden aķz olunursa ‘ilm gibi olur ki nişân-ı müsemmâdur. Ve biri daķi ism-i ‘indellâhdur ki bu isme nazâr olunmak fi’l-haķîķa haķā’îki biri birinden ifrâz içündür.”

İlk isim ile isimlendirilen arasında bir uygunluk olması gerekmez. Örneğin, bazıları aslan diyerek isimlendirilir ancak hakikatte korkaktır. Ancak ikinci isimde uygunluk gerekir çünkü İlâhî isimdir. Bundan dolayı Rasulullah (s.a.v.), Muhammed ve Abdullah olarak isimlendirildi. Çünkü birbiri ardınca sözlerinde, fiillerinde ve hallerinde övülmüştür:

“[296b] Ve ism-i evvel ile müsemmâ arasında muţâbaķat zarûriyyâtdan degüldür. Nitekim ba’zılarına esed diyü tesmiye iderler; ma’a hâzâ cebândur. Ve kâfûr dirler; ma’a hâzâ siyâhdur. Velâkin ism-i şânide muvâfaķat lâzımdur. Zîrâ ism-i İlâhîdür. Anuñçün Rasûlullâh’a -şallallâhu ‘aleyhi ve sellem- Muķammed ve ‘Abdullâh diyü tesmiye olındı. Zîrâ merreten ba’de uķrâ aķvâl ve ef’âl ve aķvâlinde maķmûddur.”

²¹⁰ Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, “muhammed”, 777.

Sözün özü, İlahî isim ebedî ve saygındır. Ancak âleme dair olan isim ise geçici ve itibarsızdır. İlahî isme muvafık olan bir kimsenin ismi Muhammed olduğu zaman kişinin her yönden övülmüş olması gerekir. Eğer övülmüş olursa âleme dair olan isim ile İlahî isim bir olur:

“**[296b]** *El-ḥāşıl ism-i İlāhī bāqī ve mu‘teber ve ism-i Kevnī fānī ve ḡayr-ı muḡteberdür; meger kim²¹¹ ism-i İlāhī’ye muvāfık ola. Ya‘nī bir kimsenüñ ismi Muḡammed olduğına göre kendi daḡi her vecihle maḡmūd gerekdür. Pes, eger maḡmūd olursa ism-i Kevnī ile ism-i İlāhī bir olur. Ya‘nī ism-i Kevnī iken aña ism-i İlāhī dinilür ki muḡteżāsı **[297a]** üzerine cereyān vāqı‘ olmışdur.”*

²¹¹ kim: A ki.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METİN

I. METNİN HAZIRLANMASINDA İZLENEN YOL

1. *Nakdû'l-Hâl* eserinin mevcut tüm nüshaları temin edilmiş, R nüshasına ulaşamamıştır.
2. Çalışmanın hazırlanmasında İ1 nüshası esas alınmıştır.
3. Esas nüsha, İ2 ve A nüshaları ile mukayese edilip, tespit edilen farklılıklar dipnotta belirtilmiştir.
4. Türkçe metinler, transkripsiyon alfabesi kullanılarak latinize edilmiştir.
5. Arapça metinler, Arap alfabesi kullanılarak birebir aktarılmış; akabinde köşeli parantez içinde ve italik yazı tipiyle metinlerin Türkçe tercümesi verilmiştir.
6. Türkçe metin içerisindeki ayetler, hadisler, Arapça ve Farsça ibâreler özgün şekilleriyle transkripsiyon alfabesi kullanılarak latinize edilmiştir.
7. Metinde geçen âyetlerin mealleri dipnotta verilmiştir.
8. Kaynaklarına ulaşılabilen hadislerin kaynağı dipnotta gösterilmiştir.
9. Varak numaraları, köşeli parantez içerisinde ve kalın yazı tipi ile yazılmıştır.
10. Gerek görülen yerlerde paragraf yapılmıştır.
11. Esas nüshada yazısı silik olup okunmayan ve eksik olan cümleler diğer nüshalardan tespit edilerek tırnak işareti içinde verilmiştir.
12. Metin içinde müellifin takdir ettiği başlıklar tırnak içerisine alınmıştır.
13. Metin içerisinde geçip müellifin takdiri olmayan başlıklar ise köşeli parantez içerisinde verilmiştir.
14. Manzûmelerin vezinleri belirlenip köşeli parantez içerisinde ve kalın yazı tipi ile yazılmıştır.

15. Manzûmelerdeki beyitler numaralandırılmıştır.
16. -dır, -dir, -dur, -dür eklerinin yazımında metnin imlâsı esas alınmıştır.
17. Zarf-fiil ekleri -ıb, -ib, -ub, -üb günümüz imlâsı dikkate alınarak -ıp, -ip, -up, -üp şeklinde yazılmıştır.
18. İyelik ekinin birinci tekil şahıs çekimi dar-yuvarlak ünlüyle gösterilmiştir.
19. Özel isimlerin, kalıplaşmış ifadelerin imlâsında metnin imlâsı dikkate alınmıştır.
20. Sallallahu aleyhi ve sellem, radiyallahu anha gibi ifadeler tire işareti içerisinde yazılmıştır.

II. ÇEVİRİYAZI ALFABESİ

ا (ā)	a, ā	ص	ş
ا (ā)	a, e, ı, i, u, ü	ض	ž, ḍ
ب	b, p	ط	ṭ
پ	p	ظ	ẓ
ت	t	ع	‘
ث	ṯ	غ	ğ
ج	c, ç	ف	f
چ	ç	ق	q
ح	ḥ	ك	k, g, (ñ)
خ	ḫ	ك	ñ
د	d	ل	l
ذ	ẓ, ḍ	م	m
ر	r	ن	n
ز	z	و	v, u, ū, ü, o, ö
ژ	j	ه	h, a, e
س	s	لا	la, lā
ش	ş	ی	y, ı, i, ī
		ء	’

III. METİN

NAKDÜ'L-HÂL (225a-298a)

[225a] orada hâzırdur; egerçi kulağı hâzır degüldür. Zîrâ orası ‘âlem-i ğaybdur; yoĥsa ‘âlem-i şehâdet degüldür. ‘Âlem-i ğaybda ise ‘âlem-i şehâdetün hükmi yürimez; meger nâdir ola ki bâtında şadâ ve şavt halk olunmaĥla his daĥı anı idrâk eyleye. Nitekim ba‘zılarına vâkı‘ olmuştur. Hattâ bu fakîr bir def‘a ki nehârda istilkâ itmiş idüm.²¹² Bâtinımdan cehr ile zıkr âvâzı geldikde alup oturdum. Ve etrâfımda olanlar âyâ bu zıkrı işitdiler mi diyü infî‘âl hâşıl oldu.

Nitekim bir gice şehir-i a‘lâda Beyt-i Mükerrrem’i tavâf eylerken mîzâb-ı zehab muâbelesine geldükde Ka‘be’nün ol cânibinden ba‘z-ı muâtabât-ı ğaybiyye vâkı‘ olup ben daĥı tevauf itdüm ve müteayyir olup aldum. Ve ol maâm-ı ‘âlîde gicelerde bunun gibi atı çok vâkı‘ oldu. Hattâ bâb-ı Ka‘be’de melâ’ike-i erba‘a ve hulefâ-i erba‘anun selâmı alındı. Ve şeyh ‘Abdüladir el-Geylânî -uddise sırruh-atîm’e dâhil olup selâm virdi. Ve aa ser-fürud²¹³ olındı. Ve Hızır -‘aleyhi’s-selâm- bâtında olan mülâazamı ki bir âyet-i şerîfeye müte‘allik idi keşf itdi. Ve tebessüm idüp ol bâbda ba‘z-ı me‘ânî söyledi. Ve baa ayr du‘â eyleyüp ğâ’ib oldu. Ve ol du‘â ne vech ile olduĥı ğayrı tarîrâtımızda işâret olunmuştur.

El-aşıl bilâ-temevvüc nefes ile olan zıkr-i hafî lisânî ise de rûânî gibidür; zîrâ ikisi daĥı hafîdür. Ve mertebe-i ecsâmun nazîri yine ‘âlem-i lisândur velâkin teşâdüm-i cismeyn ile temevvüc-i hevâ’ şartı ile ki bu şûretde lisâna gelen nesneyi â’ıl istimâ‘ itdüĥi gibi ğayrı daĥı gûş eyler. Ve şer‘de aa cehr dirler. Nitekim şalavât-ı cehriyyede²¹⁴ imâmun tilâveti mesmû‘ ve sırriyyede ğayr-ı mesmû‘dur. Ve ihâ cehrün

²¹² itmiş idüm: İ2 itmişdüm.

²¹³ fûrud: A fûrû.

²¹⁴ şalavât: İ2 şalât.

neticesidür; [225b] zîrâ nüzûle göre gerçi evvel ihfâ ba‘dehu hafî ba‘dehu cehrdür ki ‘âlem-i ihfâ ‘âlem-i ‘ilm ve ‘âlem-i hafî ‘âlem-i ervâh ve ‘âlem-i cehr ‘âlem-i ecsâmdur ki ‘âlem-i ecsamuñ evveli ‘arş-ı a‘lâ ve âhîri şûret-i insâniyyedür. Fe-emmâ şu‘ûda göre ‘aksdür ki evvel ‘âlem-i cehr ba‘dehu hafî ba‘dehu ihfâdur. Ve mürşid-i kâmiluñ mürîd-i müste‘idde ibtidâ cehr ile emr itdügi ma‘nâ-yı mezkûrdandur. Zîrâ ibtidâ perde-i çeşm münharîk olmadıkça perde-i rûh yırtılmaz ve rûh daği le‘âfet-i zâyide bulmadıkça ‘âlem-i ‘ilme terakkî itmez. İşte ‘âlim bi’l-merâtib olanlaruñ harekâtı böyle olur.

Ve tilâvet-i Qur‘ân’uñ evvel-i emirden hükmi cehr ile olmağdur. Zîrâ maḳâm-ı ecsâma münâsebetinden mâ‘adâ sâmi‘lere daği teblîğ bulunur. Ve hükmi-î İlâhî cümleñ sem‘ine ilkâ olunur. Anuñçün imâm Hâḳ’dan mütercimdür ki kelâmını ḥalka işâl eyler ve cemâ‘atüñ kulaḳlarına ḳor. Bu sebebden cemâ‘ate sükût itmek düşer. Ve müzâkere-i ḥadîşde ve muḥâdeşe-i kelimât-ı kibârda daği hüküm budur.

Zîrâ lafz ki ortada söz ḳarışmağdur; teşvîşe mü‘eddidür. Ve teşvîş daği maḳşûd bi’z-zât olan nazm u ma‘nâyı idrâk ve zabṭta mâni‘ olup meclis-i zîkr u tilâvet lağv olmaḳ lâzım gelür. Bu cihetdendür ki ehl-i ḥalvete nefy-i ḥavâṭır ve selb-i muḥâdeşe-i nefis lâzımdur. Zîrâ mâdâmki ḳalb mâsivâyâ meşḡûl ola bâb-ı Hâḳḳ aña meftûḥ olmaz. Ve ‘inde’l-Ka‘be ve ‘inde’l-mülûk ve’l-ekâbir cehr u ref‘-i şavt itmek terk-i edebdür didikleri maḳâm-ı vuşûle göredür; yoḥsa maḳâm-ı fûrḳate göre degül. Anuñçün ‘âşîḳ olan kimse âh u enîn ve hây u hüydañ ḥâlî degüldür. Ve maḡlûb olana edeb ve terk-i edeb birdür. Ve seylüñ deryâyâ vuşûle dek çağıldısı eksik olmaz ki ḥâlî mertebe-i ‘ışḳdur. [226a] Ba‘dehu sâkit ve şâmit olur ki bu şûretde ḥâlî mertebe-i vuşûldür. Pes, iki mertebeyi biri birine ḥalt iden câhildür ve inkâr iden andan echeldür.

Ve sülûk ve ahvâl-i sülûk ḥaḳḳında ta‘n u teşnî‘ iden zâḡ u zaḡandan ednâdur ki zâḡ u zaḡan müsebbih ve ḥâmid-i Hâḳdur. Tâ‘in ve müşenni‘ ise ḥalt ider ve hezeyân söyler. Ve ba‘de’s-sülûk rücû‘ idenler en‘âmdan azl ve kâfirden ziyâde a‘mâlardur. Zîrâ

en‘āmun zālāl ve hayreti anı yolından çıkarmaz; zīrā fi‘l-ḥaḳīḳa ṭarīḳ-i tevḥīddedür. Ve kāfir bidāyetde ve nihāyetde cehl ile a‘mādur; mürted ise baṣīr oldıḳdan ṣoñra a‘mādur. Bu maḳūlenüñ ise ḥasret ve firākı sâ’irden beterdür. Kāle Ta‘ālā: “Hel yestevillezīne ya‘lemūne vellezīne lā ya‘lemūn.”²¹⁵ Ve dimişlerdür ki bir kimse ṭarīḳ-i Ḥaḳḳ’ı bildikden ṣoñra rücū‘ eylese anuñ ‘azābı sâ’irden eşedd ola.

El-ḥāṣıl gerçi ḥükm-i tilāvet ibtidāda ma‘nā-yı mezkūrdan ötüri cehr idi. Fe-emmā ‘arız-ı ḳavī ḥasebiyle ihfāya taḥvīl olındı. Ve ol ‘arız budur ki ol vaḳitde ehl-i ṣirkūñ tuḡyānı var idi. Huṣūṣan ki istimā‘-ı Ḳur‘ān itseler sebb iderler ve laḡv-ı kelām eylerlerdi. Nitekim Ḳur‘ān’da ehl-i ṣirkūñ maḳālelerinden aḥbār-ı ṭarīḳ ile gelür: “Lā tesme‘ū lihāze‘l-Ḳur‘āni ve‘l-laḡv fihi le‘allekūm taḡlibūn.”²¹⁶ Ve bu ma‘nā sebebi ile ba‘z-ı suver-i Ḳur‘āniyye ḥurūf-ı muḳaṭṭa‘a ile bed’ olunmuşdur. Zīrā ehl-i ‘inād olanlar evvel-i emirden ḥurūf-ı muḳaṭṭa‘ayı işitdükde istiḡrāb ve sükūt iderler ve ta‘n u teşnī‘ itmezlerdi.

Pes, istimā‘-ı Ḳur‘ān’a vesīle olmaḡla ba‘z-ı suver bi-ḥasebi‘l-maḳām anuñ ile bed’ olındı. Anuñçün muḳaṭṭa‘āt ile mu‘anven olan suverüñ ekṣeri Mekke-i Mükەرreme’de nüzül itmişdür. Çünkü bā‘iş-i mezkūr ile ibtidāda ihfā olındı. Bu ḥüküm intihāda daḡi bāḳī ḳaldı; ṭavāfda remel gibi. [226b] Ve gicelerde cehr olındığı maḡall-i ḡafā olmaḡladur. Zīrā ol vaḳitde a‘dā ḡaflet-i ḡissiyyededür.

Ve cehr itmek fi‘l-ḥaḳīḳa nefse ve ḡāline rāci‘dür ki aşammdur; yoḡsa semī‘ ve baṣīr Ḥaḳḳ’a göre degül. Ve ṭarīḳ-i Ḥayber’de cehrden men‘ olındığı daḡi emr-i ‘arıza mebnīdür ki a‘dādan setr-i ḡāldür. Huṣūṣan ki ekṣer-i aṣḡāb ehl-i mükāṣefe idi. Ve ḡāzıra ḡāzırı ḡā‘ib gibi zıkr eylemek olmaz. Ve Rasūlullāh’uñ ihfā ile me‘mūr oldıḡları daḡi kendi nefislerinde olan kemāl murāḡabelerine rāci‘dür.

²¹⁵ “Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?” ez-Zümer 39/9.

²¹⁶ “Bu Kur’an’a kulak vermeyin, okunurken gürültü yapın, belki bastırırsınız.” Fussilet 41/26.

Ve du‘ā hakkında olan nidānuñ hafıyy ile takyīd olındığı du‘ānuñ münacāt maķūlesi olduğına dā’irdür. Pes, sā’ir mevākı‘ a kıyās olunmaz. Ve Cenāb-ı Nübüvvet’üñ bir gice mescide çıkup Hazret-i Şiddīķ’i ahfaz-ı şavt ile okur gördükde bir miķdār daķı ref‘ ile emr itdügi ve Hazret-i Fārūķ’ı erfa‘-ı şavt ile tilāvetin istimā‘ itdükde bir miķdār hafz-ı şavta işāret kılduķı ta‘dīl ve takvīm içündür ki kendileri daķı istikāmet ile me’mūr idiler. Pes, bu ma‘nāda cehr-i mu‘tedili işbāt vardır. Huşūşan ki leyālīde kılınan şalavātda cehr olunmak iķtidā-i melā’ikeye bā’ışdır. Ve bu ma‘nā bi-ḥasebi’l-maşlaḥa cehr-i şedīdi münāfi degüldür. Nitekim kendileri miḥrābda şol ķadar cehr iderlerdi ki Harem-i Mescid’den ḥāric olanlara daķı şavtları vāşıl olurdı.

Ve erbāb-ı sülūkuñ mübtedīleri daķı ‘arız-ı kavī ḥasebiyle cehr-i şedīd iderler. Zīrā nefsüñ ḥicābı keşif ve şummı saḥtdur. Ve bir ḥaşebüñ ki naḥtı fe’s-i ‘azīme muḥtāc ola; rende ile anuñ işi bitmez. Belki rende soñ işdır. İşte maķāmātı fehmi idenler bu sözleri gūş iderler ve merātib üzerine yürürler. Ve zıkr u Qur‘ān’ı ḥalkdan men‘ itmezler. Belki istimā‘ a tergīb iderler. Ve efḥaş-i fevāḥişdendür ki bizim ‘aşrımızda ḥādiş olmuşdur ve ol ḥādiş-i münker ba‘de a‘ķābu’s-şalavāt tilāvet olınan Āyete’l-Kürsī’nüñ ba‘z-ı bilādda ba‘z-ı cevāmi‘ ve mesācidde iḥfāsıdır. İşte kendilerin ehl-i [227a] sünnet ‘add idenlerüñ ekşeri ehl-i bid‘atdır. Velākin şu‘urları yoķdur. Ve şol nesne ki şe‘ā’ir-i dīndendür. Anı iḥḥār itmek vācib ve iḥfāsı ḥarāmdur. Bu cihetden ḥaşmuñ irād itdügi ‘ilel-i ma‘lūledür. Zīrā nefsü’l-emre muḥālif ve şe‘ā’irden ḥāricdür. Hele ne diyelüm, tekārüb-i zamānda ‘ulemānuñ ‘aķlı bu ķadar olur. Ve erbāb-ı velāyetde daķı taşarruf yoķdur ki her kārā bir niżām vireler. “Vemā ‘aleynā ille’l-belāğ.”²¹⁷ Nażm:

[Fā‘ilātün / Fā‘ilātün / Fā‘ilātün/ Fā‘ilün]

1. Cehr ile iḥfā ile ecsām ile ervāḥ ile

Dost Allāh dost Mevlā dost Ḥaķķ u dost Hū

Zulmet ü envārda mişbāḥ ile işbāḥ ile

Dost Allāh dost Mevlā dost Ḥaķķ u dost Hū

²¹⁷ “Bize düşen ancak apaçık bir tebliğdir.” Yāsın 36/17.

2. Çār-erkānem ḥarāb olmış ḡatı vīrāneyem
Ḥayretūmden bilmezūm kendūm ki ben āyā neyem
Na‘re ursam n’ola kim bir ‘āşık-ı dīvāneyem
Dost Allāh dost Mevlā dost Ḥaḡḡ u dost Hū
3. ‘Āḡil ü dīvāneden her dem gelür āvāz dost
Gerçi kim bīgāneye hergiz açılmaz rāz-ı dost
Dost dimez mi bulanlar dilde söz ü sāz dost
Dost Allāh dost Mevlā dost Ḥaḡḡ u dost Hū
4. ‘Ālem içre cāvidān oldıkça cāna bu ḡafes
Būlbūl-i dil eyledikçe şoḡbet-i ‘ışḡa heves
Eylemez ārām ‘ışḡ u şevḡ ile dir her nefes
Dost Allāh dost Mevlā dost Ḥaḡḡ u dost Hū
5. Meclis-i tevḡīd olupdur naşş ile bāḡ-ı irem
Açılır anda gül-i nesrīn ḡoş-būy-ı kerem
Mūnḡir-i Ḥaḡḡ itse de ger ḡa‘n Ḥaḡḡī ben direm
Dost Allāh dost Mevlā dost Ḥaḡḡ u dost Hū

[ZEBĀN-I ḤĀL]

Leylete’l-mevlūd vaḡtū’l-‘işāi verede hāze’l-beytū’t-Türkī. Beyt:

“Birbirine yer ü gök virür selām

Hem zebān-ı ḡāl ile eyler kelām”

Zāhir olan budur ki arz u semānuñ biri [227b] birine leyle-i mevlidde selām ve kelāmı maḡla‘-ı envār-ı şuhūd ve ma‘den-i esrār-ı vūcūd Cenāb-ı Nübüvvet’üñ -şallallāhu ‘aleyhi ve sellem- dünyāya teşrīflerini tebşīr ve yūmn-i ḡudūmları ile istibşār ḡabīlindendür. Gerek zebān-ı ḡāl ile ve gerek zebān-ı ḡāl ile. Ve şol ki zebān-ı ḡāldür. Ḥaḡ Ta‘ālā’nuñ inḡāḡı iledür. Nitekim ḡacer-i mütেকellim Cenāb-ı Nübüvvet ile ‘ādet-i ma‘rūfe üzre mükāleme eyledi. Zīrā bālāda taḡḡīḡ olındı ki cemī‘-i eşyā meẓāhir-i şıfāt ve esmādur.

Pes, her zerrede feyz-i hayât olduğu gibi nūr-ı ‘ilm ve sırr-ı kelām daḥi vardır. Velâkin zuhūrı izn-i İlâhî’ye ve tecellî-i maḥşûşa menûḥdur. Ve şol ki zebân-ı ḥâldür. İki vecihledür. Biri budur ki ba‘ż-ı ‘alāmât ḥasebiyle delâlet tarîķi iledür. Nitekim dilsüzler biri birine işâret idüp söyleşürler. Pes, nebâtât ve cemâdât ve ḥayvânâtta olan ‘alâmatlar bî-zebân olanların işâretleri gibidür.

Ve biri daḥi budur ki her ‘âlemün maḳâmına göre idrâk ve şuhûd ve kelâmı vardır. Nitekim ehl-i berzah olan emvât aḥyânun selâmlarını işidürler. Ve biri birleri ile mükâleme eylerler ve kendi maḳâmlarına münâsib olan vecihle görürler. Egerçi ki ḥayât-ı dünyâ ḥâli gibi degüldür. Zîrâ dünyâda²¹⁸ olan ḥis bedenî ve cismânî ve orada idrâk rûḥânîdür.

Nazar eyle ki menâmda veya insilâḥda niçe nesneler idrâk olunur. Ve mükâleme ve müşâhede ḥâşıl olur. Ma‘a hâzâ ḥavâss-ı zâhire²¹⁹ ile degüldür. Ve bu ma‘nâya Qur‘ân‘da gelür: “Femâ beket ‘aleyhimü’s-semâu ve’l-arz.”²²⁰ Ya‘nî zâhirde arz u semâ içün bükâ işbât itdi. Ma‘a hâzâ anların bükâsı insân gibi dem‘-i ‘ayn ile degüldür; belki ḥâllerine münâsib olan vecihledür. Ve sâ‘ir nu‘ût-ı kevnîyye daḥi böyledür. Zaḥk u ferḥ ve muḥyî ve zehâb ve emsâli.

Nitekim Qur‘ân‘da gelür: “Ḳâletâ eteynâ ṭā‘î‘în.”²²¹ Ya‘nî arz u semâ [228a] Ḥaḳ Te‘âlâ‘ya icâbet idüp tav‘an geldiler kerhen degül. Ve gelmeleri maḳâmlarına münâsib olan vecihledür ki ‘ilmi Ḥaḳḳ’a müfevviḫdür. Nitekim eşyâ ‘âlem-i ‘ilmde kün ḥiṭâbını gûş idüp emre imtişâl itdiler; ve tekevvün eylediler. Egerçi anların istimâ‘ları ve tekevvünleri müte‘allîķ-i ‘ilm degüldür. Belki bâlâdaki gibi bi-ḥasebi’l-maḳâmdur. Ya‘nî ‘âlem-i ‘ademde olan eşyânun ne vecihle ḥiṭâb-ı Ḥaḳḳ‘ı işitdiklerin yine Ḥaḳ bilür. Şu kadar dinilür ki ‘âlem-i ‘ilmde olan şey‘iyyetleri Ḥaḳḳ’a göre vücûd-i ‘aynî

²¹⁸ dünyâda: İ2 ḥayât-ı dünyâda.

²¹⁹ ḥavâss: A ḥavâss.

²²⁰ “Gök ve yer, onlar için gözyaşı dökmedi.” ed-Duhân 44/29.

²²¹ “İsteyerek geldik dediler.” Fussilet 41/11.

hükmindedir. Ve şübüt-i ‘ilmî vücūd-i hāricî gibidür. Pes, ednâ’l-emr ta‘ ayyün-i şübütîleri vesîle-i istimâ‘-ı hîṭâb olur. Ve tekevvünleri daḥî böyledür. Ya‘nî kudretüñ maḳdûra ta‘ allukını ve maḳdûruñ keyfiyyet-i tekevvünini ve emre imtişâlini Hâḳ bilir. Ve ma‘nâ-yı mezkûruñ nezâ’iri çokdur. Velâkin idrâkı zevḳ-i şaḥîḥa muḥtâcdur.

Nitekim minber-i Nebevî ve ḳabr-i münîf arasına ravza denildi. Ma‘a hâzâ zâhirde ravza şüreti yokdur. Zîrâ egerçi fi’l-ḥaḳîḳa ravzadur. Fe-emmâ mevṭın-i dünyâyâ göre zuhûr başḳa ve mevṭın-i ‘uḳbâyâ göre başḳadur. Pes, her mevṭine göre şüret-i maḥşûşa vardır ki mevṭınüñ taḥammüline göredür. Ve illâ cennet maḳâm-ı leṭâfetdendir. Dünyâ-yı keşîfde ‘aynı ile temessül itmez; belki temessül itdügi mevṭınüñ ‘aynı ile temessül ider. Nitekim ravza-i münîfe maḳâm-ı vesîleye naḳl olındıḳda o maḳâmuñ muḳtezâsına göre temessül ider. Ve ravza dinilürken cennet ve vesîle dinilür.

Nitekim dem-i şehîd ki bu mevṭında demdür. Orada misk olur. Zîrâ o dem fi’l-ḥaḳîḳa dem degül belki misk idi. Velâkin bu mevṭın ‘âlem-i şüret olmaḳla ḥaḳîḳat-i misk mevṭın-i âḫiretde zuhûr itdi. Şol cihetden ki âḫiret dünyânuñ ḳalbidür. Ve ḳalb ḳalib şüretine duḡul itmedükçe leṭâfeti ne iydügi ma‘lûm olmaz. [228b] Ve buradandır ki âḫirete ‘âlem-i şıfat dirler. Zîrâ her nesne orada şıfat-ı aşliyyesi üzerine zuhûr itse gerekdür. Nezâ’iri çokdur ki ez-cümle dem-i şühedâdur.

Ve taḳrîr-i sâbıḳdan fehm olındıḳı faḥr-i ‘âlemüñ -ṣallallâhu ‘aleyhi ve sellem-velâdetleri cümle mâşiyâyâ ta‘rîf olındı. Velâkin bundan nübüvvetlerini daḥî²²² ta‘mîm lâzım gelmez. Ya‘nî anlaruñ nübüvvetleri ins u cinne göredür; yoḡsa cemî‘i eşyâyâ meb‘ûş olmamışlardır. Şol cihetden ki bi‘şet-i Resûl da‘vet-i ilallâh içündür. Şaḳaleyn den ḡayrısı ise ‘ibâdet-i zâtiyye üzerine olup münâza‘a-i nefis²²³ ü hevâ ve müdâḥale-i ṭab‘ ve şehvetden maşûn ve maḥfûz olmaḳla da‘vet ve irşâda muḥtâc degüllerdür. Egerçi ba‘ż-ı ehl-i ḥadîş bi‘şetleri ‘âmmadur diyü ze‘m iderler. Nazm:

²²² daḥî: İ1’de yok, İ2’de var.

²²³ münâza‘a: A münâra‘a.

[Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün / Fā‘ ilün]

1. Merhabā ey maṭla‘ -ı nūr-ı cemāl
Merhabā ey menbe‘ -i feyz-i kemāl
2. Toğdı çün dünyāya hurşid-i ruḥuñ
Āfitāb-ı çarḥa irişdi zevāl
3. İntizār-ı maḳdemüñ idüp cihān
Gözler idi yolları çeşm-i ḥayāl
4. Merhabā ey mevlid-i ferḥundesı
Oldı ehl-i ḥāl ü ḳāle nīk-fāl
5. Müjdeden ṭoldı sürūr ile derūn
Şerbet-i şirīn-i feyze kondı bāl
6. Secde-i şükr eyledi ‘ālem ḳamu
Na‘ tūñ ile ḳā’im oldı bī-melāl
7. Merhabā ey ruḥları bedru’l-budūr
Çeşmi āhū ebruvānı çün hilāl
8. Ey tezerv-i bū-sitān-ı iştafā
Ṭūṭi-i ser-sebz ü sencide maḳāl
9. Bülbül-i bāğ belāğ-ı ḥoş-nevā
Mu‘ ciz-i lafzı heme siḥr-i ḥelāl
10. Merhabā ey seyyidü’s-sādāt-ı ḥalḳ
Pişvā-yı zümre-i erbāb-ı ḥāl
11. Ey şeffi‘ -i ‘āşiyān rûz-ı cezā
Di cemālī ḥande hengām-ı celāl
12. Mültecā-yı enbiyā u evliyā
‘Āleme bahşende-i luṭf u nevāl

13. Ḥamdü lillāh oldı [229a] Ḥaḳḳī²²⁴ ḳul ṣehā

Lüṭfuñ ile maḥrem bezm-i viṣāl

Nazm:

[Fā‘ilātün / Fā‘ilātün / Fā‘ilün]

1. Virdi müjdeñ kâ ‘ināta tâze cān
Merḥabā ey faḥr-i ‘ālem merḥabā
Dir işidüp mevlidüñ cān u cihān
Merḥabā ey cān-ı ‘ālem²²⁵ merḥabā
2. Toğmadı zātuñ gibi ey māh-veş
Devr-i icād içre hergiz bir güneş
Dir eger Rûm u eger Hind u Ḥabeş
Merḥabā ey nûr-ı ‘ālem²²⁶ merḥabā
3. Reşk-i ruḥsāruñ olup her tâze gül
Āh ider ‘ışḳuñla bûlbûl-veş göñül
Sende zāhir oldı sırr-ı ‘aḳl-ı küñ
Merḥabā ey sırr-ı ‘ālem²²⁷ merḥabā
4. ‘İllet-i ġā ‘iyye-i arz u semā
Evc-i ‘irfān içre mānende hümā
Feyz-i luṭfuñ her ḳavle virir nemā
Merḥabā ey şāh-ı ‘ālem²²⁸ merḥabā
5. Virdi feyz-i maḳdemüñ dünyāya nem
Taşdı Ḥaḳḳī ‘ışḳuñ ile hemçü yem
Mevlidüñle oldı herkes muğtenem
Merḥabā ey zuḥr-i ‘ālem²²⁹ merḥabā

²²⁴ Ḥaḳḳī: A’da yok.

²²⁵ cān: A faḥr.

²²⁶ nûr: A faḥr.

²²⁷ sırr: A faḥr.

²²⁸ şāh: A faḥr.

[ONLAR SANA İNDİRİLENE DE SENDEN ÖNCE İNDİRİLENE DE İNANIRLAR]

ورد قوله تعالى والذين يؤمنون بما انزل اليك وما انزل من قبلك اشار بالاول الى ما انزل الى قلب هذا الفقير من العلوم الدنية التي هي مزايا القرآن العظيم مع ان نفس القرآن ايضاً²³⁰ لا يزال ينزل الى القلوب الصافية ويرد عليها من طريق الالتقاء من الوجه الخاص لا من طريق الوحي العرفي فانه منقطع فالذي يرد على القلوب هو القرآن الاول المنزل على قلب النبي صلى الله عليه وسلم واما برد على بعض القلوب كالغصن الطري بطريق التعريف الالهي فان المراد به هو ما ذكرنا من العلوم الخفية لكن انما يقع الانكشاف بقدر التهيؤ والاستعداد ولنزوله صورة اخرى يعرفها انبياء الاولياء والله تعالى على ما يشاء قدير beyāz-ı şaḥīḥ [229b] [230a] و اشار بالثاني الى ما انزل الى بائنا الاولين من الشيوخ الابرار و المقربين فاعلم واحد في قلوب متنوعة على صور مختلفة في ادوار متفاوتة كما ان الكتب الالهية كتاب واحد في الحقيقة هو القرآن فان ماعده انما هو من صورته كما ان اصحاب تلك الكتب انما هم من صور صاحب هذا القرآن فكما ان في القرآن مزايا و لطائف زائدة ليست في غيره من الكتب مثل صاحبه فان فيه حقائق وخواص ليست في غيره من الانبياء فكذا في المنزل على قلوب الكمل حكم و معارف حقيقية ليست في قلوب غيرهم من الاولياء الذين دونهم وقد يظهر الغيرة الالهية فيكون في الادنى من بعض التفاصيل مالم يكن في الاعلى والقلب اجلى شئ في التجرد و التعلق فكما قوى تجرده زادت علومه الوهبية المستفادة من الاسماء الذاتية و كلما قوى تعلقه بما سواه تعالى نقص حفظه من العلم فله القابلية لكل من التجرد و التعلق الا ترى ان الانسان مخلوق من التراب ولا شئ من الاشياء الا بينه و بين التراب لصوق و اتصال فكل نواة و نبات ينبت فيه وله عروق لاصقة به لصوق الولد بالام و كذا ما عدها مما يمشى عليه او يقوم فيه او يجرى عليه او يثبت و هذا هو اللصوق الظاهر الحسي وقس عليه اللصوق الباطن الحكمي من لصوق الافلاك و تأثيراته على ان الافلاك انما هي دائرة في السموات و هي مقببة على الارض لاتها مركز العالم و مقر الخليفة و منه يعلم ان للانسان تعلقا بكل ماسوى الله لتعلق ماسوى الله بالارض و كون آدم مخلوقا من التراب فصورة التراب تعلق لما ذكر و حقيقته تجرد لان الخليفة لا تعلق له بشئ مما سواه تعالى و ان صورة الانسان [230b] الكامل منقلبة الى الحقيقة كصورة التراب تنقلب ذهباً على ايدى الرجال و كصورة النحاس فانها تنقلب ابيضاً²³¹ و كدم الشهيد ينقلب مسكاً و كذا دم الغزال و على هذا فاستحالات الصور لا امتناع فيها و لذا²³² قالوا حقائق الاشياء ثابتة فان صور الاشياء غير ثابتة لانها اعراض زائلة و كذا تقبل الاستحالة كما ذكرنا من بعض الامثلة و منها نار نمرود فانها زالت احراقيتها و انقلبت روضة و ازهاراً و اوراداً و منها صور الكمل فانها لاتخل و تبقى على صور الارواح الى النشأة الاخرة و على هذا

²²⁹ zuḥr: A faḥr.

²³⁰ ايضاً: A ايضاً.

²³¹ ابريزاً i2, ابريزاً A: ابيضاً.

²³² كذا: A لذا.

فابحث و لما فى التراب من السرّ السرىّ الحقيق²³³ بالانسان الكامل و هو الصّمت و السّكون مع ما عليه من الجبال الرّاسيات و سائر الاثقال جعله الله مادّة آدم فخلقه منه ليتحقّق بحقيقته فيسكن و ليسكت و لما فى الجبال من الثّبات عبّر بها عن الرّجال و جعل زوالها زوالهم من الارض بالموت الطّبيعىّ ثمّ انّ نتيجة الايمان بما انزل مطلقا هو الاهتداء والفلاح وقد ذكرنا انواع كل منهما فى غير هذا المحلّ و المؤمن امّا مؤمن شرعىّ و هو المؤمن بالاحكام و امّا مؤمن شرعىّ و حقيقىّ و هو المؤمن بالاحكام والحكم جميعا و ينسب الى الشّارع فائّه من امّته و الى الوارث فائّه من قومه و قلّ من يؤمن بحقائق القران فى كلّ زمان فانّ اكثر النّاس اهل الرّسوم وهم قسمان قسم شأنه الانكار و هو اغلب و قسم شأنه الاقرار و هو اندر و المقرّ قسمان ايضا قسم ذائق و هو اقلّ و غير ذائق و هو اكثر والذّائق خارج من اهل الرّسوم فانّ ايمانه عيانىّ حقيقى²³⁴ و فى الحديث ان للقران ظهرا و بطنا فطوبى لمن كان مقرّا ذائقا محقّقا داخلا و وبّل لمن كان منكرا مقلّدا خارجا باطلا و من الله التّوفيق لطريق التّحقيق [231a] والتّأييد بالجنود القاهرة و الارواح العالية الطّاهرة.

[Allah Teâlâ'nın şu ayeti vârid oldu: "Onlar sana indirilene de senden önce indirilenlere de inanırlar." İlk olarak Kuran'ın değişmemiş olması ile Kuran'ın faziletleri olan dini ilimlerden de bu fakirin kalbine ilham edilenlere işaret ediyor. Aynı şekilde halen temiz olan kalplere ilham edilmektedir. Bu kalplere, vahiy yolu kesildiği için dua yolu ile ilham edilir. Kalplere gönderilen şey Kur'an-ı Kerim'dir. Kur'an'ın gönderildiği ilk kalp Nebî'nin -sallallahu aleyhi ve sellem- kalbidir. Bazı saf ve temiz kalplere ise marifetullah yolu ile gönderilir. Bundan maksadı Ledunnî ilimler kısmında zikrettik ancak zuhûrat, kalbin kabiliyeti nispetinde meydana gelir. Kuran'ın gönderilmesinde yalnızca enbiyanın ve evliyanın bildiği bir başka yol daha vardır. Allah dilediğini yapacak kudrettedir. [229b] beyâz-ı sahih [230a]

İkinci olarak, Allah dostu şeyhlerimize indirilen şeylere işaret ediyor. Nasıl ki İlâhi kitapların her birinin aslında Kur'an-ı Kerim olması hasebiyle tek bir kitap olması gibi, bir ilim bir kalpte farklı zamanlarda, farklı yollar ile farklı haller alabilir. Kur'an'ın dışında kalanlar, Kur'an'ın yöntemidir. Nasıl ki bu kitapların indirildiği kavimler, Kuran'ın sahibinin yöntemidir, nasıl ki Kuran'da diğer kitaplarda olmayan ve onun sahibinde olduğu gibi faziletler ve güzellikler vardır, aynı şekilde Kur'an-ı Kerim'de

²³³ الحقيقى A: الحقيق

²³⁴ حقيقى A'da yok.

sahibinden ve peygamberlerden başkasının bilmediği gerçekler ve güzellikler vardır. Böylece saf kalplere evliyaların kalbinden başka kimseye verilmeyen hikmetler ve hakikatler indirilir. Böylece en üst mertebede ortaya çıkmayan bazı ayrıntılar gayretü'l-İlahî ile en yakın mertebede ortaya çıkar.

Kalp bir şeyi ya terk eder veyahut bağlanır. Ne zaman ki kalp Allah için bir şeyi terk eder, Allah Teâlâ'nın zâtî isimlerinden faydalanarak vehbî ilmi artar. Ne zaman ki kalp Allah Teâlâ'dan başkasına bağlanır, kendisine verilecek ilmin miktarı azalır. Kalpte bir şeyi terk edebilecek veya bağlanabilecek kabiliyet vardır. İnsan topraktan yaratıldığını ve onun tarif edilebileceği başka hiçbir şey olmadığını, toprak ile bitişik ve bağlantılı olduğunu görmez mi? Tüm tohumlar ve bitkiler topraktan çıkar. Çocuk ile annesinin bağlantılı olması gibi bitkiler içerisindeki damarlar da birbirleri ile bağlantılıdır. Aynı şekilde insanın topraktan başka üzerinde yürüdüğü, koştugu veya durduğu bir yer yoktur. Bu zâhirî ilişkiyi diğerleri ile kıyaslayabilirsiniz.

Yörüngenin etkileri ile olan gizli ilişki ise şöyledir: Yörüngeler göklerdeki halkadır ve yeryüzünün üzerinde kubbe şeklinde durmaktadır. Çünkü yörünge dünyanın merkezidir ve insanın ikametgâhıdır. Tüm bunlardan insan, masiva ile olan ilişkisini ve masivanın yeryüzü ile olan ilişkisini öğrenir. Âdem -aleyhisselam- topraktan yaratılmıştır. Toprağın insan ile olan ilişkisini daha önce zikrettik. Toprağın aslı insan kalbinin bir şeyi terk etmesi ile alakalıdır. Çünkü insanın masiva ile ilişkisi olmamalıdır. İnsan aslına dönerek insan-ı kâmil olur. [230b] Bakırın saf altına dönüştürülmesinde olduğu gibi toprak, insan eli ile altına dönüşür. Veyahut şehidin ya da ceylanın kanı miske dönüşür. Sonuç olarak suretlerin değişmesi imkânsız değildir. Bu sebeple dediler ki: Eşyanın hakikati sabittir, değişmez. Ancak eşyanın sureti sabit değildir, değişebilir. Çünkü geçici özelliklerdir ve değişebildiğini de farklı örnekler ile açıkladık.

Örneklere ek olarak; Nemrut'un ateşinin yakıcılığı gitmiş, yerine içinde çiçeklerin ve suyun olduğu bir bahçeye dönüşmüştür. Aynı şekilde yaratılmış bir insan sûret-i asliyesi üzerine kalarak kendi hayatının haricinde başka bir hayat yaşayamaz, tüm bunları araştırabilirsiniz.

İnsan-ı kâmilin sırrı niçin toprakta gizlidir? Çünkü insan üzerinde rahatça yaşasın ve kabul etsin diye, üzerinde bulunan yüksek dağlar ve diğer ağırlıklar ile sessiz ve sakince duran topraktan, Allah Teâla Âdem'i -aleyhisselam- yarattı. Sapasağlam duran dağlar ile insanlara, dağların bir gün yeryüzünden yok olacağı gibi insanların da doğal olarak öleceğini gösterdi.

Sonra, kesin olarak indirilmiş şeylere inanmak demek hidayete ermek ve başarıya ulaşmak demektir. Hidayetin ve başarının her türlüşünden daha önce bahsettik. Bir mümin ya taklîdî imana sahiptir ki o yalnız hükümlere inanır veyahut tahkîkî imana sahiptir ki o hem şeriate hem de hikmetlerin tamamına inanır ve kendi milletinden olan bir hocaya veya şeyhe ya da cemaatinin varisine intisap eder.

Kur'an'ın hakikatlerine inananlar her zaman azınlık olmuşlardır. Dünya üzerinde ki birçok insana tebliğ ulaşmıştır ve bu insanlar iki türdür: Birincisi, inkâr edenler ki çoğu inkâr etmiştir. İkincisi, kabul edenler ki pek azı kabul etmiştir. Kabul edenler de ikiye ayrılır. Bir kısmı imanın lezzetini alarak kabul etmiştir ki pek azı böyledir. Diğer kısmı ise imanın lezzetini almadan kabul etmiştir ki çoğu böyledir. İmanın lezzetini alarak inananlar tebliğ edilen gruptan farklıdır. Çünkü imanı gözle görülebilir ve gerçektir. Bir hadis-i şerifte: "Kur'an'ın bir zâhirî bir de bâtınî vardır." denilmiştir. Sürekli dil ile ikrar eden, içinden de bunu doğrulayan kişilere müjdeler olsun. Yalan yere dışından taklit eden inkârcı kişilere yazıklar olsun. [231a] Tahkik-i imana ulaştıran, güçlü ordular ve tertemiz ruhlar ile destek kılan Allah Teâla'dır.]

Naẓm:

[Müstef' ilün / Müstef' ilün]

1. Ko cehl ü inkârı bırak
 ‘İrfâna²³⁵ ve îmâna gel
 Menzil ırak oldu ırak
 İrken yola erkâna gel

²³⁵ ‘İrfâna: A ‘İrfân.

2. ‘Āḳluñ saña ger yār ise
 Ḳaşd-ı dilüñ dīdār ise
 Çevgān-ı himmet var ise
 Gūy olmağa meydāna gel
3. Kendüñ ḳabālardan şoyup
 Dervīş ‘abāsına ḳoyup
 Biñ pāreden hırḳa geyüp
 Bu tekyeye şeyḥāne gel
4. Zāhir dilerseñ ḥükme baḳ
 Bāṭın dilerseñ Ḥaḳḳ’a aḳ
 Gitme be hey ğāfil ırāḳ
 Sīneñdeki Ḳur’ān’a gel
5. Her kim ne itdi neyledi
 Hep kendüsine eyledi
 Ḥaḳḳī saña Ḥaḳ söyledi
 Bu sözleri iz’āna gel

[MÜNĀFIḲ]

Ve Ḳur’ān’da gelür: “Yehdīhim rabbuhum bi-īmānihim.”²³⁶ Ya‘nī hidāyet-i ‘āmme ile hidāyetden soñraki īmāna hidāyetdür. Īmān sebebi ile daḥi īmānuñ māverāsında olan maḳāmāta hidāyet-i ḥāşşa ile hidāyet eyler.

Pes, aşlu’s-sa‘ādāt gerçi īmāndur; velākin derecāt-ı ‘ālīyeye vuşul ‘ulūm-ı İlāhiyye iledür. Ve ‘ulūm-ı İlāhiyye her mü’minde bulunmaz; zīrā kemāl iḥtişāsīdür. Ve şol kimsenüñ ki ‘ulūm-ı İlāhiyye’ye inkārı vardur; īmānı şaḥīḥ degüldür. Zīrā Ḳur’ān’a

²³⁶ “Rableri onları imanları sebebiyle, hidayete erdirir.” Yûnus 10/9.

īmān farzıdır. Ve Qur’ân nazm u ma’nâdan ‘ibâretdür. Ve ma’nâ yedi batna dek veya yetmiş dek şâ’iddür.

Pes, nazmuñ medlûl-i evveli olan aḥkâmı ikrâr ve mâ’adâsını inkâr itmek īmândan ḥurûcdur. Zîrâ Qur’ân’uñ câmi’-i buṭûn-ı ḥaḳâ’iḳ olduğu yine naṣṣ-ı Qur’ân ve naṣṣ-ı ḥadîṣ ile ṣâbit olup ḥuṣûṣan ki erbâb-ı kuşûfdan bu kadar âşâr-ı celîle şâdir olmuş ve ülû’l-elbâbdan şihḥatine icmâ’ ve ittifâḳ bulunmuşdur.

Pes, ṭarîḳ-i ḥavâşdan ḥurûc bâ’ iş-i ḳavî delâletdür. [231b] Ve bu maḳûle ehl-i inkârı red ve delîlini ibtâl eylemek dîn-i ḳavîmde celâdetden ve şer’-i münîfde şalâbetdendir. Zîrâ bunlar a’dâu’l-lâhdur. Ve inkâr-ı ḥaḳâ’iḳ ve bevâtın itmeleri ile kıṣr-ı mücerred ve şûret-i maḥza ḳalmışlar ve lafz-ı mühmele dönmüşlerdür. Ve şûret her ne kadar hâ’ile olsa andan ḥavf itmek olmaz. Nitekim Qur’ân’da gelür: “Yâ Mûsâ aḳbil velâ teḥaf.”²³⁷ Ya’nî Yâ Mûsâ ‘aşâyı şûret-i cân ve şu’bânda görüp ḥavfa düşme ki anuñ ejder olduğu ḡayriye göredür. Saña nisbetle ise hemân evvelki ‘aşâdur. Ve şûret-i ejderde zâhir olduğu temesşüldür; tılsım gibi. Ve Nîl’uñ âl-i Fir’avn’a göre dem şûretinde temesşüli gibi ki âl-i Mûsâ’ya göre hemân ‘ayn-ı âb idi.

Ve bir ḥaḳîḳat iki şûretde belki hezâr şûretde temesşül eylemek zâhir-bîne göre ba’îd ise ḥaḳîḳat-bîne göre ba’îd degüldür. Nitekim Allâh Te’âlâ şuver-i muḥtelife ḥalk eylemişdür²³⁸ ki cümlesi esmâ ve şifât ile ve esmâ ve şifât daḥi zât ile ḳâ’imdür. Ve rûḥ-ı zâtî ki mâhiyyât üzerine menşûrdur; rûḥ-ı vâḥiddür. Pes, her keṣret bir vaḥdeti müştemil ve cümle-i vâḥidât daḥi vaḥdet-i ḥaḳîḳiyyeyi mütezammındur. Ve Cibrîl-i Emîn’uñ şûret-i beşerde temesşüli ḥaḳîḳat-i melekiyyesine mâni’ degüldür.

Gel imdi ṭarîḳatde metânet üzerine ol ve nâsûrlı yâraya keskin ustura ol. Ve eger cüzâm zahmeti ise helâkdan ḡayrı çâresi yokdur. Ve ṭâḡî ve bâḡîyi ḳatlı itmek meşrû’dur. Ya

²³⁷ “Ey Mûsâ! Geri dön, korkma.” el-Kasas 28/31.

²³⁸ eylemişdür: İ2 itmişdür.

hüccet ve burhân ile veya seyfu sinân ile. Ve Kur’ân’da gelür: “Ya eyyühe’n-Nebiiyyü cāhidi’l-kuffāra ve’l-munāfikīne vağluḫ ‘aleyhim.”²³⁹ Ya‘nī küffār-ı şerā’i ile mücāhede lâzım olduğu gibi küffār-ı ḥakā’ik ile daḥi mücāhede lâzımdur. [232a] Ve münāfik daḥi üç vecihledür ki ikisi mezmûm ve maṭrûd ve biri maḥbûb ve memdûḥ ve muḥarrebdür.

Evvelkisi münāfik-ı şerī‘atdür ki ḳalbinde küfr-i aḥkāmı ibtân ve lisānı ile imānı izhār eyler. Ve bu maḳûle münāfik zamān-ı risāletde -ṣallallāhu ‘aleyhi ve sellem- çoğıdi. Şimdi kılllet üzerinedür.

Ve ikincisi münāfik-ı ṭarīḳatdür ki ḳalbinde ḥakā’iki inkār ve lisānı ile iḳrār eyler. Ve bunların ba‘zıları dā’ire-i ṭarīḳate casûsvār gelürler giderler. Ve ba‘zıları daḥi ba‘z-ı aḡrāz-ı fāsıde ile erbāb-ı ṭarīḳat dā’iresinde bulunmuşlardır. Ma‘a hāzā münkirler ve münāfiklardır. Ve münāfik-ı şerī‘atden münāfik-ı ṭarīḳat eşeddür; münāfik-ı şerī‘at küffārdan eşed olduğu gibi. Nitekim Kur’ân’da gelür: “İnne’l-munāfikīne fi’d-derki’l-esfeli mine’n-nār.”²⁴⁰ Pes, bunda münāfik-ı ṭarīḳat olanlara ziyāde tevbîḥ ve ḥāllerini taḳbîḥ vardır. Zīrā bunlar ṭabaḳāt-ı nefsanıyyenün derk-i esfelindedür; münāfik-ı şerī‘i ṭabaḳāt-ı nāriyyenün derk-i esfelinde olduğu gibi.

Ve üçüncüsü münāfik-ı ḥaḳīḳatdür ki ḳalbinde ve lisānında iḳrār-ı ḥakā’ik olduğu²⁴¹ gibi nefsi ḥakā’ik ile daḥi müteḥakkik olmuş ve Kur’ân’uñ zevāhir ve bevāṭını ile kıyām bulmuşdur ki bu maḳûlelere kümmel-i evliyā dirler. Ve nifāḳları budur ki cümle-i tecelliyāt-ı İlāhiyye’ye mazḥar olmaları ile Ḥaḳḳ’uñ hey’eti üzerine mütecellî olup şuver-i muḥtelifede ve aḥvāl-i şettā üzerine görünmüşlerdür. Bu yüzden her millet ve ṭā’ife anları kendi cinslerinden ‘add iderler ve bizim milletimizden i’tiḳādımız üzerine olanlardandır dirler. Heyhāt belki anlar ism-i Muḥiṭ’uñ mazḥarları ve telvīnāt-ı

²³⁹ “Ey Peygamber! Kâfirlere ve münafıklara karşı cihād et, onlara karşı sert davran.” et-Tevbe 9/73; et-Tahrîm, 66/9.

²⁴⁰ “Şüphesiz ki münafıklar, cehennem ateşinin en aşağı tabakasındadırlar.” en-Nisâ 4/145.

²⁴¹ olduğu: İ2 olduğu.

ḥaḳḳiyyenüñ şāhibleri ve mihrāb-ı vaḥdetüñ muşallīleri ve sırr-ı taḥvīlūñ maḥallileri ve bir yüzde biñ görinenleridür. Pes, bunlar içün şüret-i maḥşūşa ve tarīkat-ı ma‘lūme ve ḥaḳḳat-ı müte‘ayyine yokdur. Fe‘lem zālīk [232b] Nazm:

[Müstef‘ilün / Müstef‘ilün]

1. Ey ‘ārif-i billāh olan
Ḥaḳ’dan ḥaberdār it beni
Sırrında sırr-ı Ḥaḳ bulan
Ḥaḳ’dan ḥaberdār it beni
2. Her yüz aña āyīne mi
Her dil aña gencīne mi
Şerḥ eyleyüp bu sīnemi
Ḥaḳ’dan ḥaberdār it beni
3. Zāhir iken Ḥaḳḳ’uñ yüzi
Münkirlerüñ görmez gözi
‘İlmi-i ledün²⁴² idüp sözi
Ḥaḳ’dan ḥaberdār it beni
4. Yūsuf nedür Ken‘ān nedür
Ḥüsn-i yüzinde ān nedür
Bu şüret-i Raḥmān nedür
Ḥaḳ’dan ḥaberdār it beni
5. Ḥaḳḳī yüz urmuşdur saña
Bak çeşm-i ḥaḳ ile aña
Yol gösterüp Ḥaḳ’dan yaña
Ḥaḳ’dan ḥaberdār it beni

²⁴² ‘İlmi: A ‘ilm.

[EL-MÜLKÜLİLLÂH]

Leylete'l-aḥad kendimize müte' allık bir ḥuṣûṣ için istiḥâre olındıkda vârid olan beyt-i Türkî ma' nîdârdur. Beyt:

“Murâdım ḥoş u nâḥoş olmak ' âlemde degül hergiz

Murâd el-mülkülillâh yazılmaḡdur bu bâb üzre”

Ya' nî benüm ' âlemde murâdım ḥoş u nâḥoş olmak degüldür. Zîrâ bu maḡûle izâfatlar ve nisbetler kaydında degül; belki benüm murâdım bu bâb-ı mülk ve taṣarruf üzerine el-mülkülillâh yazılmaḡdur. Veyâḥud bâb-ı ḡalb üzerine bu ḡüküm teslîm taḡrîr olunup her taṣarrufı mâlikü'l-mülke tefvîz itmekdür. Şöyle ki eger senüñ ḡaḡḡında bir taṣarruf-ı mülk gösterse ḡilâfeten ḡabûl eyle. Ḥuṣûṣân ki senüñ cânibünden²⁴³ ḡareket olmayup velâkin lisânü'l-ḡaḡḡ lisânü'l-Ḥaḡḡ mücibince lisân-ı ḡaḡḡdan ma' rûz olan nesneye mekr-i İlâhî olmadıkça ḡuş tut ve muḡtezâsı ile ' amel eyle. Zîrâ mezmûm olan ḡareket-i nefsâniyyedür; ḡareket-i ḡaḡḡâniyye degül.

El-ḡâşıl sen kendi nefsüñ ile bir nesne ḡalebinde olma. Eger maḡlûb-ı ḡaḡḡî ḡarafından senüñ ḡarafuña bilâ-te' ammül vârid olursa aña iḡbâl eyle. Zîrâ ḡaraf-ı Ḥaḡḡ'dan gelen daḡi [233a] ḡaḡḡdur. Egerḡi ḡaḡḡ elinden olursa da ḡattâ ḡaḡḡuñ eşirrâsından ve belki şeyḡân elinden olsa daḡi maḡbûldür. Zîrâ i' ḡâ iden Allâḡ Te' âlî'dür; işâl iden her kim olursa olsun. Ya' nî vâsıḡa-i ni' met ḡâḡ Hâdî isminden ve ḡâḡ Muḡzill isminden olur ki ikisi daḡi fi'l-ḡaḡḡıka ' abd-i Ḥaḡḡ'dur.

Meşelâ Cenâb-ı Nübüvvet'e ḡabâ'il-i cāhiliyye ve ḡavâ'if-i kefereden vefd ya' ni ilḡi gelür ve hediye getürürlerdi; ve redd olunmazdı. Zîrâ fî nefsî'l-emr muḡḡarrik ve müşil Allâḡ Te' âlâ'dur. Bu cihetden vârid olan nesne münkirât-ı şer' iyyeden olmayıcak ḡabûli lâzım gelür. Ve dimişlerdür ki şıla-i sultânı ḡabûl itmek vâcibdür. Zîrâ ulu'l-emrdür ve anuñ aşlını aramak ve künhinden teftiş eylemek yokdur. Egerḡi ba' z-ı süllâk ḡîn-i sülûkde ḡabûl itmişlerdür. Zîrâ maḡall-i ihtiyâḡdur. Ve edna'l-emr kendi tenâvül

²⁴³ cânibünden: A cânibünden.

itmedügi şüretde daği kabûl idüp gayriye infâk itmelüdur. Zîrâ redd itmekde kesr-i hâtır ve fitne-i şöhet vardur.

Ve bir sâlik ki âfât-ı nefisden bî-haber ola ne vecihle tezkiye şâhibi olur. Ve bir nesneye fi'l-cümle mesâğ-ı şer'î olsa maḥall-i töhmetden ḥâric olur. Töhmeye vuḳû' dan ise taḥzîr olunmuşdur. Nitekim gelür: “İtteḳû mevâzı' i't-tühemî.”²⁴⁴ Nazm:

[Mefâ' ilün / Mefâ' ilün / Mefâ' ilün / Mefâ' ilün]

1. Konıldı 'aql-ı evvel cism-i pāk-ı nüh kıbāb üzre
Kurıldı 'arş-ı a' zām ḥikmet-i Ḥaḳḳ ile āb üzre
2. Göñüldür Ka' be-i ' ulyā ki aña bāb olup tevḥîd
Yazılmışdur ḥaṭ-ı el-mülkü lillāhi o bāb üzre
3. Yedi sırr-ı yedullāh oldı çün ol mazḥar-ı tāmḡūñ
Ḳomazlar dest dest-i Aḥmed-i ' ālî-i cenāb üzre
4. Ve fevḳa külli zî ' ilmin ' alîmun²⁴⁵ sırrıdur ' ārif
Ki kevkeb nūr-baḥş olmaḳda olmaz āf-tāb üzre
5. Kitābullāhdur insān-ı kāmîl sözleri ḥaḳdur
Söz olmaz Ḥaḳḳîyā hergiz kitāb-ı müsteṭāb üzre

[233b] Nazm:

[Mefâ' ilün / Mefâ' ilün / Mefâ' ilün / Mefâ' ilün]

1. Ser-â-ser bu cihānuñ cānı sensin Yâ Rasûlallāh
Cenān-ı ' ālemüñ cānāmı sensin Yâ Rasûlallāh

²⁴⁴ İsmail b. Muhammed b. 'Abdu'l-Hâdî el- Cerâhî el- Aclûnî ed-Dimeşki Ebu'l-Fidâ' el-Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, thk. 'Abdü'l-Hamid b. Ahmed b. Yûsuf b. Hendâvî (b.y.: el-Mektebetu'l-'Asriyye, 1420/2000), 1/53.

²⁴⁵ “Her ilim sahibinin üstünde daha iyi bir bilen vardır.” Yûsuf 12/76.

2. Bulınmaz dürr-i yektâ-yı haķā'îķ degme bir dilde
Bu 'ilm u ma'rifet 'ummânı sensin Yâ Rasûlallâh
3. Egerçi rûy-i Yûsuf mecma'-i esmâ-i ĥüsnâdur
Velî ĥüsn ü cemâlûñ ânı sensin Yâ Rasûlallâh
4. İşâretle alur şadruñ fem-i Cibrîl'den ma' nâ
Elem neşrahleke burhânı sensin Yâ Rasûlallâh
5. Saña burhân iken Ķur'ân sen Ķur'ân'a burhânsın
Ĥaķîķatde Ĥaķķ'uñ Ķur'ân'ı sensin Yâ Rasûlallâh
6. Ķapuñda ĥâdim-i na'tûñ olursa nola Ĥaķķî ħul
Anuñ pek sevgilü sulţânı sensin Yâ Rasûlallâh

[SONRA BÜYÜK BİR MUCİZE VE HÜKÜM OLARAK KUR'ÂN-I KERÎM İNDİRİLDİ]

قال الله سبحانه حكاية عن الكفار فلياً تنا بآية كما ارسل الاولون اعلم ان الآيته آيتان آية حسية هي آية الاولين كالعصا لموسى و الناقة لصادق و احياء الموتى و ابراء الاكمه و الابرص لعيسى عليهم السلام و ذلك بحسب الازمان و الاشخاص و كان الغالب على الامم الاولى هو الحسن و لذا عبدوا الصور و الثانية آيته عقلية معنوية هي آية الآخرين و هو القران فان المشركين و ان اتبعوا الاولين فى اتخاذ الاصنام لكنهم كانوا من اهل العقول و البلاغة و كان الكلام البليغ عندهم اعجب الاشياء حتى علّقوا بعض قصائدهم على جدار الكعبة افتخاراً ببلاغاتهم ليراها الرّوّار و يكون لهم عندهم شان و فى البلاد صيت و ذكر فنزل القران معجزة عظيمة لهم و الزاما حتى انهم عجزوا عن اتيان مثل اقصر السور منه كسورة الكوثر. ثم ان الآيه بعد الصدر الاول كانت على قسمين قسم²⁴⁶ هو الكرامات الكونية التى هي الخوارق و كانت غالبية الى ان يأتى ختم [234a] الاولياء قدس الله سرّه اللطيف و ذلك فى نصف اليوم من مدة هذه الامة و هو خمسمائة عام فعمل بالفناء و ترك التصرف و حرّض عليه و كان شيخه الشيخ ابو مدين المغربى قدس سرّه من اشهر اهل الكرامات الكونية فى جانب الغرب كما ان الشيخ عبد القادر الجيلانى قدس سرّه من اشهر اهل الخوارق فى طرف الشرق فكان النصف الاول من مدة هذه الامة كمدة الامم الاولى فى ظهور الخوارق الحسية و النصف الثانى منها زمان ظهور الكرامات العقلية العلمية كما يشير اليه علوم الختم ثم من يليه من علوم الكمل الى انتهاء الزمان و كان من قبله الى ان ينتهى الى حضرة المرتضى كرم الله وجهه انما

²⁴⁶ قسم: A'da yok.

يرمزون رمزا و يجمعون اجمالا من غير ايضاح و تفصيل اذ لم يكونوا مأذونين في ذلك و لما ظهر الايضاح و التفصيل من قلم حضرة الختم و خاض اهل الاستعداد في بحر الفيض اكتفوا بالعلم الالهي و استغنوا عن الخوارق لان ما يتعلّق بعالم الوجوب²⁴⁷ و القدم اولى ممّا يتعلّق بعالم الا مكان والحدوث فلم يبق من الخوارق الا القليل و الا لقليل من الرجال و ذلك ان²⁴⁸ هذا الدور هو الدور القمري و كمال القمر في باطنه دون ظاهره كالشمس والظهور بسرّه اولى من الظهور بسرالشمس لان مرتبة القمر مرتبة المظهرية و مرتبة الشمس مرتبة الظاهرية و الانسان خليفة الله و مظهر كمالاته فكان الاوجب له ان يظهر باثار العبودية كالفقر و العجز و الدّلّ و الضعف و نحوها لا باطوار الربوبية كالغنى و القدرة و العزّ و القوة و غيرها فانّ الله انما بعث الرّسل الى الناس ليدعوهم الى الله لا الى انفسهم باظهار الخوارق كما قال لاكمل خلقه. قل هذه سبيلي ادعوا²⁴⁹ الى الله على بصيرة انا و من [234b] اتبعني و سبحان الله و ما انا من المشركين و المراد بالبصيرة المشاهدة لانه صلى الله عليه و سلّم و من اتبعه في سيرته و تجلياته من اكمل امته اهل العين و الحقّ فلا يدعون احدا من عباد الله الى الله الا من طريق الشّهود و العيان و المدعو اليه هو الذات الاحدية التي لا تعدّد ولا شرك فيها اصلا و لذا نفى الشّرك عن نفسه و عمّن اتبعه اذا التقدير و ما انا و من اتبعني من المشركين و انما اختصره لدلالة ما قبله عليه و حاصله و انزّه الله تعالى انا و من اتبعني عن اعتقاد الشّرك في ذاته و صفاته و افعاله و نوحده توحيدا حقيقيا و هو قوله لا موجود الا الله فانه مقتضى الذات الاحدية و اما من قبله فقد دعا الى توحيد الافعال الى ان جاء ابراهيم الخليل عليه السّلام فدعا الى الذات الواحدية فنّم مراتب الدّعوة بدعوة نبينا عليه الصّلوة و السّلام و لذا كان ختم الانبياء عليهم السّلام و انما دعا من قبله الى مرتبة الافعال فقط و الى هذه المرتبة و مرتبة الصّفات معالما انّ استعدادات الامم كانت لا تخمّل الا ذلك و الا فكلّ من الانبياء قائم و متحقّق بكلّ مرتبة من المراتب فلا يلزم من نقصان المدعو نقصان الدّاعي و منه يفهم انّ هذه الامة المرحومته اكمل استعدادا من غيرهم في قبول مراتب التّوحيد لانهم قبلوها كلّها دون غيرهم و لذا قال تع²⁵⁰ و ما ارسلناك الا رحمة للعالمين اي الا رحمة لهم في المراتب الاربع التي هي الشريعة و الطريقة و المعرفة و الحقيقة فقبل هذه الرحمة من قبل كمظاهر الاسم الهادي و ردها من ردّ كمظاهر الاسم المضلّ و الكل يجري على مرتبة استعداده و عدم استعداده فمن هذه الامة من هو اكمل و كامل و ناقص ولله درهم فقد خلق الله فيهم من هو اعلى مقاما من اقطاب الامم الا ولى بل اكثر علما من بعض الانبياء [235a] لانّ الانبياء والاولياء متفاوتون في الدّرجات و ان كانوا متاوين²⁵¹ في مرتبة النبوّة و الولاية من حيث هي و لذا قال صلى الله عليه و سلّم لا تفضّلوني على يونس بن متى مع ظهور فضله عليه و على غيره من الانبياء و كذا التّباين بين وليّ و نبيّ و ان كان النّبي اعلى من الولي من حيث انّ له مرتبة النبوّة بالفعل لا لغيره من الاولياء و تلك المرتبة لا تقتضى الا علم الاحكام

²⁴⁷ الوجود A: الوجوب.

²⁴⁸ لانّ I2: انّ.

²⁴⁹ ادعوهم A: ادعوا.

²⁵⁰ تعالى I2, تعالى A: تع.

²⁵¹ متساوين I2, متساوين A: متاوين.

المتعلّقة بالامّة و بعض الحقائق و الحكم فالأول من الاسم الظاهر و ذلك محصور لأنّه متعلّق بالا بدان المحصورة و الثانى من الاسم الباطن و ذلك غير محصور لأنّه متعلّق بالقلوب و الارواح الغير المحصورة فالعلم الالهى لا نهاية له فقد يكون البعض فيه فوق بعض آخر كحال الخضر بالنسبة الى موسى عليهما السلام و ذلك لا يقتضى ان يكون الولي افضل من النبي لأنّ افضلية راجعة الى جهة الولاية لا الى جهة النبوة فالنبي نبي لا يشاركه الولي في مرتبة نبوته و أنّما يشاركه في مرتبة ولايته لأنّ النبي لا يكون نبيا الا بعد ان كان وليا دائرة مرتبة الولاية واسعة ضيقة بالنسبة الى الاستعدادات الا ترى أنّ صاحب علم الاكسير اغنى من السلطان الاعظم و ان لم يكن له مرتبة السلطنة بالفعل فالسلطان سلطان لا يشاركه احد في مرتبة سلطنته و يشاركه بعض رعيته في مرتبة غناه بل يكون اغنى منه كما ذكرنا آنفا و ذلك ان علم الاكسير يملأ ما بين السماء و الارض ذهباً فلا يكون خزائن صاحبه عدد و لا نفاذ و اما السلطان فانما له خزائن معدودة تفنى و تنفذ فتفطن لما قلنا في هذا المقام فأنّه تقرير غريب لم يهتد اليه كثير من العرفاء ودع القيل و القال فان اهل الرّسوم لا يخلون عن الهذيان لاحتجابهم عن مرتبة الكشف و العيان والله الديان [235b] ثم نرجع و نقول كما ان المشرين اعرضوا عن الآيات العقلية والدلائل العلمية و ما لوا الى الايات الحسية والاثار الصورية لغلبة الحسّ عليهم مع كونهم عقلاء مراجيح فكذا المقلدون المحجوبون الذين جاؤا بعد خمسمائته فانهم عموا عن الكرامات العلمية التي جاء بها اكامل الناس في كلّ عصر و ما لوا الى الخوارق التي جاء بها من قبلهم من اهل النصف الاول من هذا اليوم الالهى و ما زالوا²⁵² يطلبون الكرامات الكونية من اهل العلم الالهى لكونهم من اهل الحسّ الغالب فكان الاولياء الغير المتصرفين عندهم بمنزلة افراد الناس العوام و لم يعرفوا أنّ الدور القمرى ابنه ممحوة من ظاهره و أنّ الزمان زمان الاستتار فان نور القمر لا يزال يستتر بعد نصف الشهر الى وقت المحاق على أنّه مع قطع النظر عن هذا الاستتار المقيّد مستور في نفسه و الا لكان شمسا والله تعالى لا يتجلّى لاحد الا من وراء حجاب كما أنّ الشمس لا تظهر الا من حجابية القمر او من حجابية غمام ابيض رقيق فلو تجلّى بدون الحجاب لا حرق²⁵³ سبحات وجهه كلّ ما انتهى اليه بصره كما ان الشمس تحرق الناظر اليها و تخطف بصره فهذه الحكمة الخفية ستر الملامية ما في بواطنهم و كانوا اخفاء الامّة الذين هم خير الناس فالعلم الالهى هو القرآن فليات المعارض بمثله و الا كان من الذين قالوا فليات بابة كما ارسل الاولون والله تعالى قادر على ان يجرى و يظهر على ابدى اكامل هذه الامّة ما هو واضح²⁵⁴ و اقوى من ايات الامم السالفة لكنهم ليسوا بانبياء مطلوبين بالزاهين²⁵⁵ و على تقدير الطلب فليسوا لآمتابعين لحضرة النبوة وقد منع الله نبيه عن اظهار الايات المطلوبة و هم مقتفون باثره في كلّ حال فظهر أنّ الفناء في الله والاستتار بالصفات البشرية التي هي قباب العزة والجلال و ترك التصرف الربوبية [236a] الى الله تعالى اولى فأنّه لا بدّ من الفرق بين الرب و عبده اذ لا يقتضى

²⁵² ز.الوا: A.

²⁵³ خرق: A.

²⁵⁴ اوضح: I2.

²⁵⁵ بالبراهين: A.

الخلافة الظهور بكل اسم وصفة على الوجه الاكمل الذى هو ما كان بحسب الله تعالى الاترى ان بعض من قال انا الحق قد يكون مصلوبا و لا يخلصه المظهرية فى الجملة عن دفع البلاء عن نفسه وقد صح ان الغنى و الازلية والنزاهة و الاحاطة و الوجوب مختصة بالحق تعالى ليس للعبد منها نصيب فلله در الاكمل حيث انهم لم يلتفتوا الا الى العبودية و لم يرضوا بان يظهروا على صورة الربوبية فراعوا المراتب بان ردوا الى الله ما له و اخذوا ما لهم ولم يناف هذا جمعهم للحقائق الالهية و الكونية فافهم جدا و تأدب بأداب نبيك حتى لا تسقط عن رتبة القبول و تكون من اهل الكمال المطلق والله يقول الحق و هو يهدى السبيل.

[Allah Teâla, kâfirlerin hikâyesinde demiştir ki: “Kâfirler dediler ki: Öyleyse bize öncekilere gönderilenin benzeri bir mucize getirsin.” Buradaki mucize iki çeşittir. Birincisi, duyu organları ile algılanabilen mucizeler ki bu mucizeler önceki ümmetlere gösteriliyordu. Mesela; Musa’nın -aleyhisselam- asası, Salih’in -aleyhisselam- devesi, İsa’nın -aleyhisselam- ölüleri diriltmesi, körleri ve cüzzam hastalarını iyileştirmesi. Yani zamana ve kişilere göre mucize veriliyor. İlk ümmetlerde duyular ve hisler ön plandaydı o sebeple suretlere taptılar.

İkincisi aklî ve manevî mucizelerdir. Bu mucizeler yani Kur’an-ı Kerim son ümmete verilmiştir. Müşrikler putlara tapmakla önceki ümmetlere uydular ancak onlar mantık ve belâgat ehliyidiler. Derin sözler onlar için çok önemliydi. Hatta bazı hikâyelerini; derinliği ile övünüp gelen ziyaretçilerin görmesi, aralarında ün kazanmak ve tüm ülkede ismini duyurmak için Kâbe duvarına asarlardı. Sonra büyük bir mucize ve hüküm olarak Kur’an-ı Kerim indirildi. Öyle ki en kısa sûre olan Kevser Sûresini dahi yazamayacakları bir mucize olarak indirildi.

Mucizeler ilk zamanlardan sonra iki şekil üzerineydi. Birinci kısım mucizeler doğaüstü olaylar olan kevnî kerametlerdir. O dönemin son evliyası -kaddesallahu sırruh- gelene kadar oldukça güzeldi. [234a] O ümmetin süresinin yarım günü beş yüz yıla eş değerd. Bu sebeple ihlasla ibadet etti, züht hayatı yaşadı ve insanları da buna teşvik etti. O velinin şeyhi, batı bölgesinde o dönemin en meşhur kevnî keramet ehli olan Şeyh Ebu Medyen el-Mağribî -kaddesallahu sırruh- idi. Aynı şekilde doğu tarafında da doğaüstü olaylara vakıf olan Şeyh Abdulkâdir Geylanî -kaddesallahu sırruh- idi.

Doğaiüstü olayların ortaya çıkış süresi olarak bu ümmetin ilk yarısının süresi ile geçmiş ümmetlerin süresi aynı idi. Bu ümmetin ikinci yarısında aklî ve ilmî kerâmetlerin ortaya çıkış zamanı vardır. Aynı şekilde o kerâmetlerin bitiş zamanına, maksat ilimleri ve sonrasında kâmil insanların ilmi işaret eder. Ondan önce Hazreti Ali el-Mürteda - kerremallahu vecheh- işaret ederdi. O ümmet, yalnızca işaret eder ve herhangi bir açıklama ve ayrıntı olmaksızın bilgileri toplarlardı. Zira onların açıklamaya izinleri yoktu. O son hazretin kaleminden ve bunun ehli diğer insanlardan bir açıklama gelir veya bir ayrıntı verilirse İlahî ilim kendilerine kâfi gelir ve doğaiüstü olaylar ile alakalarını keserlerdi. Çünkü âlem-i vücûb ile alakalı olmanın ilk adımı yoktan var olmuş âleme gelmiş olmakla mümkündür.

Doğaiüstü olaylara hâkim çok az kişi kalmıştır. Bu sebepten dolayı bu devir Ay'a benzer bir dönemdir. Dolunayın karanlık tarafı güneş gibidir. Karanlık tarafı güneşin batması ile ortaya çıkar. Çünkü Ay görünmek için bir başka ışığa ihtiyaç duyar ancak güneş görünmek için başka bir ışığa ihtiyaç duymaz, çünkü ışığı kendindendir. İnsan Allah'ın halifesidir ve kemâlatın görünmesi için ubudiyetin gerektirdiklerini yapması gerekir. Mesela; Allah'a karşı fakirliğini, acizliğini, boyun eğmesini, zayıflığını vs. göstermesi gibi. Allah Teâla'ya mahsus haller takınarak değil; zenginlik, kudret, izzet, kuvvet ve diğerleri gibi.

Allah peygamberleri, insanları mucizeler göstererek kendilerine çağırmak için değil Allah'a çağırmaları için göndermiştir. Yarattıklarının en hayırlısına şöyle demiştir: "De ki: İşte bu benim yolumdur. Ben, ne yaptığımı bilerek Allah'a çağırıyorum; ben ve bana uyanlar bunu yapıyoruz. Allah'ı ortaklardan tenzih ederim! Ve ben ortak koşanlardan değilim." [234b] Bilmekten kasıt görmektir. Çünkü Peygamber'e - sallallahu aleyhi ve sellem-, onun hayatına ve getirdiklerine uyan bütün ümmet, göz ve hakikat ehlidirler. Allah'ın o kulları; insanları Allah'a, şahadet ve delil yolu ile çağırırlar.

Allah Teâla bir tektir ve ortağı yoktur bu sebeple hem peygamber hem de ona uyanlar şirkten uzak durdular. Ne ben ne de bana uyanlar müşrik değildir derken, kendisinden önce gelen peygamberlerin çağırdıklarına işaret eder. Ben ve bana uyanlar, Allah Teâla'nın zatına, sıfatlarına ve yaptığı işlerine şirk koştuktan beridirler ve hakîkî bir

şekilde onun eşinin olmadığına ve tek olduğuna ‘Allah’tan başka ilah yoktur’ diyerek iman ediyoruz derler. Peygamber’den -sallallahu aleyhi ve sellem- önceki peygamberler de, İbrahim aleyhisselama gelen şey gibi tevhid inancına çağırdılar.

Nübüvvet silsilesi Peygamberimiz’in -sallallahu aleyhi ve sellem- gelmesi ile son bulmuştur. O peygamberlerin sonuncusu idi. O kendinden öncekiler gibi yalnızca tevhit inancına çağırılmış ve Allah Teâla’nın sıfatlarını öğretmiştir. Toplumların bu inanca hazırlanması yalnızca bu şekilde olurdu. Tüm peygamberler tevhit inancının gerektirdiği tüm ibadetleri yapar ve yine tevhit inancının gerektirdiği her şeyi tasdik ederlerdi. Davet edilenlerin kusurları ve eksiklikleri davet edenden kaynaklanmaz. Buradan şunu anlıyoruz; bu ümmete Allah Teâla rahmet etmiş ve diğer ümmetlere nazaran bu ümmet, tevhit inancına daha güzel hazırlanmıştır. Çünkü davet edilenlerin çoğu tevhit inancını kabul etmiştir.

Binaenaleyh Allah Teâlâ demiştir ki: “Biz seni yalnızca âlemlere rahmet olarak gönderdik”. Yani onlara inanılması ve bilinmesi gereken şeriat, tarikat, marifet ve hakikat konularında rahmet edilmiştir. Kimisi Allah Teâla’nın el-Hadî ismi ile kabul etmiştir, kimisi el-Mudil ismi ile kabul etmemiştir. Herkes dini, bildiği ve bilmediği, hazır olması veya olmaması nispetinde yaşar. Bu ümmetten kimin kâmil ve salih olduğunu veyahut kimin eksik olduğunu ortaya çıkarır. Allah Teâla bu ümmetten bazılarını geçmiş ümmetlerin kutuplarından daha yüksek makamlar verdi. Hatta bazı peygamberlerden daha çok ilim verdi. [235a] Çünkü her ne kadar nebî veya velî olmaları yönünden eşit olsalar bile peygamberlerin ve velilerin dereceleri farklıdır. Bu sebeple Rasulullah -sallallahu aleyhi ve sellem- demiştir ki: “Beni, fazileti üzerinde görüldüğü halde Yunus bin Metta’ya tercih etmeyin.” Nebî ve velî arasındaki fark bu şekilde izah edilmiştir. Eğer nebî, veliden daha âli olsaydı, ibadetleri ile velî den âli olurdu. Bu mertebe, ümmeti ilgilendiren ahkâm ilimlerinin, bazı hakikatlerin ve bazı hikmetlerin bilinmesini gerektirir.

İlk olarak Allah Teâla’nın ez-Zahir ismi, sonu olan bedenler ile ilgili olması sebebi ile sınırlıdır. İkinci olarak, el-Batın ismi kalpler ve ruhlar ile ilgili olması sebebiyle sınırsızdır. Sınırsız olması demek, Allah Teâla’nın ilminin sonu olmaması demektir. Sadece bazı ilimleri bazılarını üstün gelmektedir. Hızır ile Musa’nın -aleyhisselam-

durumu gibi. Böylece veli nebiden üstün olamaz. Çünkü üstünlük nebîlik makamı ile değil, velîlik makamı ile alakalıdır. Nebîlik makamında hem nebi hem velî olmaz ancak velîlik makamında olur. Nebî yalnız velî olduktan sonra nebî olur. Velîlik makamı büyük ve çilelidir. Görmez misin ki, iksir yapmasını bilen kişi sultan-ı azamdan daha zengindir. Eğer saltanat olmasaydı sultan, sultanlık makamını kimse ile paylaşmaz yalnız himayesindeki bazı kişiler ile hazineyi paylaşırdı. Hatta onlar az önce de dediğimiz gibi sultandan daha zengin olurlardı. Böylece iksir ilmi yer ve göğün arasını altınla doldururdu da, o hazinelerin hiçbir sahibi olmazdı. Ama sultanın hazineleri sınırlıdır, sonu vardır ve sürekli azalır. Bu makamın birçok ârifin dedikodudan kurtulamayıp doğrusunu öğrenemediği garip bir tanımı vardır. Müşahede ehli, keşif ve müşahede makamında olduklarını gizlemek için sürekli bir şeyler sayıklarlardı. Tek hâkim Allah Teâla'dır. [235b]

Müşrikler; aklî ayetlerden, ilmi delillerden yüz çevirmişler kâh öyle kâh böyle olan akıllı kimseler olmaları sebebi ile duygularına kapılıp yine putlara yönelmişlerdir. İlk beş yüz yıldan sonra gelen kimseler, her asırda mevcut olan dini kâmil insanların gösterdiği ilmi kerâmetleri göremediler. Bu sebeple kendilerinden önce olan ümmetin ilk yarısının gösterdiği doğaüstü olaylara yöneldiler ve halen yaratılış kerâmetlerini görmeyi, duygularının ön planda olması sebebi ile İlâhî ilim sahiplerinden talep ederler.

Tasarruf ehli olmayan ve evliyalık iddiasında bulunanlar avam insanlar ile aynı seviyededirler. Ve onlar ayın görünen kısmındaki bazı belirtilerin silindiğini bilmezler. Şu an içinde bulunduğumuz zaman, bazı şeylerin örtülmesi gerektiği zamandır. Ay ışığı, bir ayın ortalarından ayın son üç gününe kadar görünmez. Ancak ayın görünmemesi yalnız kendi ile alakalıdır ki eğer öyle olmasaydı güneş gibi olurdu. Nasıl ki güneş ayın perdesi yani batması ile veya bembeyaz bulutların ardında görünür, Allah Teâla da bir perdenin ardından tecellî eder. Eğer perde olmadan tecellî etseydi onun heybeti tecellî ettiği her şeyi yakardı. Aynı şekilde güneş de, ona direk olarak bakanların gözünü yakar ve gözlerini kaçıırırlar. Buradaki gizli hikmet, içlerinde gizli kalması gereken bazılarının ortaya çıkmaması içindir. Ümmetin içerisindeki o gizli insanlar insanların en hayırlılarıdır.

İlahî ilim Kur'an-ı Kerimdir. Ve daha önce Kur'an-ı Kerim gibi ilahi kitaplar indirilmiştir ancak bazıları 'Öncekilere gönderilenin benzeri bir mucize getirsin' dediler. Allah Teâla, geçmiş ümmetlerde gösterilen en açık ve en kuvvetli mucizeleri, bu ümmetin dini tastamam olmuş insanların elleri ile gösterir. Yalnız onlar, Nebîlerinden delil de istemediler onlar yalnızca kendilerine gönderilmiş peygambere ittiba etmiş kişilerdi. Allah Teâla peygamberinden, kendisinden istenilen mucizeleri göstermeyi yasaklamıştır ki onlar yalnızca her durumda peygamberi örnek alsınlar. Böylece fenâfillah ortaya çıkmış, izzet ve celal kubbesi olan beşerî sıfatlar gizlenmiş, kendi kendine tasarruf terk edilmiştir. [236a]

Rububîyet yalnız Allah Teâla'ya aittir. Doğal olarak Rab ile kul arasında bir fark vardır. Zira insan Allah Teâla'nın halifesi olurken, Allah Teâlâ'nın noksansız tüm isim ve sıfatlarını taşıması gerekmez. Ene-l hak diyenlerin bazılarının öldürüldüğünü ve o cümleyi söyledikten sonra kendini belalardan kurtaramadığını bilmez misin? Zenginlik, ezelilik, tüm kusurlardan noksanlık, her şeyi kuşatmak ve vücûbiyet kullara değil yalnız Allah Teâla'ya aittir. Bunlardan sadece Allah Teâla'nın belirlediği kadar nasipleri vardır. Allah Teâla onlara nasiplerini, kulluktan yüz çevirmemeleri ve ilahlık taslamamaları halinde vermiştir. Allah Teâla'ya ait olanları vermeleri ve kendilerine ait olanı almaları ile sırayı gözetirler. Böyle yapmaları Allah Teâla ve evren hakkında öğrendikleri gerçekler ile hiçbir zaman çelişmemiştir. Bunları iyice anlayasın ve Nebî'nin -aleyhisselam- ahlakı ile ahlaklanasın ki kabul mertebesinden düşmeyesin ve kemâliyet sahibi insanlardan olasın. Allah Teâla doğruyu söyler ve doğru yola iletir.]

Naẓm:

[Fâ' ilâtün / Fâ' ilâtün / Fâ' ilâtün / Fâ' ilün]

1. 'İşk ile tüt kûşe-i dāmân-ı şer'-i Ahmedi
'Abd-i maḥẓ ol bulmak istersen felâḥ-ı sermedi
2. Câm-ı feyz-i vaḥdet-i zâtiyyeden nûş eyle kim
Olasın bu bezm-i ḥâşân içre merd-i evḥadi

3. Sidre vü Tübâ'yı kılma cilvegâh-ı cân u dil
‘Âlem-i ervâha ırgür tâ ser-i serv-i qadi
4. ‘Âşıka zâhid göziyle eyleme hergiz nazâr
‘Âlim ü dâna ile bir görme tıfl-ı ebcedi
5. Âteş-i tevhîdi her kim yakdı kânûn-ı dile
Haqqıyâ envâr-ı Haqq ile pür oldı merqadi

[ALLÂH TE‘ÂLÂ’YA MÜFTEKİR OLMAK ‘AYN-I ĞİNÂDUR]

Leyle-i şüleşâde bu vecihle ifâde-i ğaybiyye oldı ki şerî‘at ıslâh-ı tabî‘at ve tarîkat ıslâh-ı nefis muqâbelesinde vaz‘ olunmuşdur. Ve ma‘rifet ve haqqikat kalb ve rûha râci‘dür. Zîrâ idrâk-ı haqqî şıfat-ı kalbdür; egerçi veled-i rûhdur. Ve cehl rûhuñ şanıdır ki bi-hükmi’l-civâr idrâk-ı haqqâ’ıqden maḥcûb olmuş ve eşyâyı [236b] gâhî ihâţadan kalmışdur. Bu cihetden meyl-i mâsivâ eyler. Zîrâ ma‘rifet-i kâmile mâsivâya meyliden ve ḥuşûşan taşarrufdan mâni‘dür. Çünkü ekşer-i süllâkuñ ma‘rifetde kuşûrı vardır. Lâ-cerem her biri bir yaña gitmiş ve mihrâb-ı ahadiyyet-i zâtiyyeye teveccühi terk itmişdür. Aşlı budur ki ‘âlem-i ervâhda merâtib-i dünyeviyye ve uhreviyye ‘arz olındıkda bi-hasebi’l-isti‘dâd kâbil oldukları zuhûrâtdur. Hatta Hazret-i Eyyûb’uñ derdi ve Hazret-i Ya‘kûb’uñ firâkı ve Hazret-i Süleymân’uñ “Rabbi heb lî mülken lâ yenbeği li-aḥadin min ba‘di.”²⁵⁶ diyü münâcâtı vesâ’ir-i ahvâl ğayr-ı maḥşûra kâbiliyyât ğayr-ı mec‘ûliyye tâbi‘dür.

Nazar eyle ki Rasûlullâh -şallallâhu ‘aleyhi ve sellem- Hazretleri bu maḳâmda sâ’irlerden ne vech ile ser-efrâz oldılar ki haḳklarında “Eleysellâhu bikâfin ‘abdehu.”²⁵⁷ dinildi. Ve daḳı “Ḳulillâh şümme zerhum.”²⁵⁸ “Ve tebettel ileyhi tebtîlâ.”²⁵⁹ vârid olındı.

²⁵⁶ “Ey Rabbim! Bana, benden sonra kimseye lâıyk olmayacak bir mülk bahşet.” Sâd 38/35.

²⁵⁷ “Allah, kuluna yetmez mi?” ez-Zümer 39/36.

²⁵⁸ “Allah de, sonra onları bırak.” el-En’âm 6/91.

²⁵⁹ “Bütün benliğine O’na yönel.” el-Müzzemmil 73/8.

Bu cihetden buyurdılar ki: “Allāhumme iğnenī bi'l-iftikāri ileyk.”²⁶⁰ Ya‘ni Allāh Te‘ālā’ya müftekir olmak ‘ayn-ı ğinādur. Zīrā degme bir ğanīde bu iftikār yokdur; belki ğanī bi'l-Haḫ’da vardur.

Pes, bu ğinā ve mülk ü devlet-i ma‘neviyye var iken ‘ālem-i şūret nazardan sāķıṭ ve ne kadar merātibi var ise dā’ire-i i‘tibārdan hāricdür. Ve bu maḫāmuñ hūkmi ibtilādur. Zīrā ‘ārif olan ‘asel ve muḫaḫḫaḫ olan ḫanḫala ekl idegelmişdür. Bu daḫi ḫibāb-ı ‘izzetden bir ḫubbe ve estār-ı kibriyādan bir setrdür ki ehli bilür.

Biz yine şadede gelem ki insān ne kadar ehl-i riyāzat ve mücāhede olsa yine fi’l-cümle ekl ü şūrbe muḫtāc ve aḡdiye-i şālīḫa ile taḫvīm-i mizāca müftekirdür. Ve bu ma‘nā ‘avāmma göre şehvet ve ḫavāṣṣa göre kuvvet ve kifāf dinilür. Velākin bu maḫāmuñ deḫā’iḫi vardur ki herkes aña vāḫıf olmaz ve ḫaḫā’iḫine ittilā‘ bulmaz. [237a] Ve Ḳur’ān’da bi-ṭarīḫi’l-işāret vārid olmışdur ki: “Ezzāniyetü ve’z-zānī feclidū külle vāḫidin minhümā mi’ete celdetin.”²⁶¹ Ya‘nī zinā odur ki anda nikāḫ veya mülk olmaya ve mevdū’a ki ‘avretdür; dünyāya işāretdür. Ve dünyānuñ ḫelāl ve ḫarāma şümūli vardur. Pes, bir nesneye olan ‘alāḫa vech-i şer‘i ile olsa nikāḫ-ı şer‘i gibi ḫelāl ve illā ḫarām olur.

Ve dünyāda iki nesne sā’irlerden eşeddür ki biri şehvet-i baṭn ve biri daḫi şehvet-i fercdür. Ve bu iki nesne ‘avām ve ḫavāṣṣa göre muḫtelifdür. Zīrā ‘avām ḫelālden ekl ve ḫelāle ḫırbān idicek muḫāsebeden ḫalāṣ olur. Şu kadar vardur ki ekl-i ṭa‘āmda kuvvet-i ‘ibādet ve ḫırbān-ı nisāda ḫarāmdan ḫazer ve veled ṭaleb itmelüdür; yoḫsa mücerred icrā-i şehvet degüldür. Fe-emmā ḫavāṣṣ-ı nās iki şūretde daḫi ḫadd-ı şehvetden bīrūn olmak ve bi’l-külliyye ṭabī‘atden ḫurūc itmek lāzımdur. Ve illā sā’ibe-i zinādan²⁶² ḫurtılmaz.

²⁶⁰ Halil Ahmed es-Seḫārenfūrī, *Bezlü’l-Mechūd*, thk. Takiyyiddin en-Nedvī (Haindistan: Merkezi Şeyh Ebī’l-Hasan en-Nedvī, 1427/2006), 6/283.

²⁶¹ “Zina eden kadın ve zina eden erkekten her birine yüzer değnek vurun.” en-Nūr 24/2.

²⁶² sā’ibe: A sā’ibe, İ2 sā’ibe.

Pes, hüküm-i tarikat budur ki ta‘am helâl olduğu şürette daği ekli şehvet-i tabi‘iyyeden müberrâ ola. Nitekim ba‘z-ı erbâb-ı sülûk ba‘z-ı müştehayı helâl iken bile tenâvül itmezler. Ve hazz-ı tabi‘atden ihtirâz iderler. Zîrâ tab‘uñ aña incizâbı tarîk ile olıcak tenezzül îrâş ider. Şehvet-i ferc daği aña göredür.

İşte bir işi hazz-ı tab‘ ve hüküm-i nefis ile tutmak ile Hakk ile tutmanuñ farkı vardır. Mücerred mübahdür demek kifâyet eylemez. Zîrâ nefsu’l-emrde mübah olsa daği hazz-ı tab‘ ve hüküm-i nefis ile ta‘alluk bulunıcak muğârenetinden perhîz lâzımdur; zîrâ hırmân münâcâta bâ‘ iş. Huşûşan ki isrâf üzerine olmak hicâb-ı gâlibe sebebdür.

El-hâşıl âyet-i mezkûrede zâniye ile tabi‘ata işâret vardır ki muğtezâ-yı şehveti şerî‘at ve tarikatüñ mecmû‘ından izz u icâzete muğârin olmayıcak fetvâ ve takvâ bulunmaz. Ve bilâ- nikâh ‘avrete kırbân gibi olur. [237b] Ve zinâ-yı şerî‘atde celd-i mi‘e lâzım olduğu gibi zinâ-yı tarikatde daği lâzımdur. Ve andan murâd riyâzata teveğğul ve yüz ‘aded esmâ-i hüsnâ ihşâsı ile bi-tarîki’l-mücâhede nefsi te’dîb ve ta‘zîbdür. Tâ ki mucâhede ve riyâzatuñ te’sîrâtı ile hazz-ı tab‘ ve hüküm-i nefis ki -şehvet ve hevâdur- zâ‘il ola. Ve zânî lafzınuñ işâreti rûhadur. Ve anuñ zinâsı ilhâddur ki esmâ-i hüsnânuñ haqâ’iğinden hürücdur. Zîrâ ‘ulûm ve ma‘ârifüñ tarîki üzerine bulunmaya ve esâsı takvâ ve ‘amel-i sâlih ve sülûk-i şahîh olmaya zinâ-yı tarikat semerâtından olur. Ve cemî‘-i a‘şârda ekşer-i nâs bu zinâyâ mübtelâdur.

Pes, tabi‘atuñ zinâsı a‘mâle ve rûhuñ zinâsı ‘ulûma göre olur. Ve ‘ulûmda ilhâd idenlere daği had lâzımdur ki esmâ-i hüsnânuñ haqâ’iğini ta‘rîf ve mülhidi takbîh ve sū-i fehm ile tevbîh ve teşnî‘ ve meclisini terk gerekdür. Nitekim Qur‘ân’da gelür: “Vezerüllezîne yülhîdûne fî esmâihi.”²⁶³ Ve ilhâduñ ba‘z-ı tefâşili gayrı eşerimizdedür. Vallâhu habîrun bi-aḥvâli’l-‘ibâdi fî’l-‘ameli ve’l-i‘tikâd. Nazm:

²⁶³ “O’nun isimleri hakkında gerçeği çarpıtanları bırakın.” el-A’râf 7/180.

[Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün / Fā‘ ilün]

1. Nefse yār olma hevāsı vardır
Hazz-ı tab‘ ı ko belāsı vardır
2. Eyle bir Loqmān’dan dārū taleb
Çünkü her derdün devāsı vardır
3. Ko bu hestī-i vücūdī nīst ol
‘ Ālemün zīrā fenāsı vardır
4. Cāme-i fakr içre dervīş ol bugün
Bir gün elbette ğmāsı vardır
5. Māsivā bīgānedür ‘ aşıklara
Vāy aña kim āşināsı vardır
6. Didi lā mevcūde illallāh hū
Her kimün rūḥa ğidāsı vardır
7. Kim ki itmez tevbe-i zenb-i vücūd
Lā cerem anuñ riyāsı vardır
8. Eylemez Ḥaqqī tenezzül ğayriye
[238a] Başka bir yār-ı vefāsı vardır

“VÜCŪD”

Vücūd, vācibün ‘ ayn-ı ḥaqqīdūr ki vech-i muṭlaqdur. Ya‘ nī anda aṣlā cihet ve kafa yoktur. Ve şifāt-ı zātiyyesi bu vecihe nāzır ve anuñla dā’irdür. Fe’fhem cidden! Ve vücūd, ḥaqqīkat-i mümkinün ğayrıdır. Zīrā ol ḥaqqīkatün üzerine zā’iddür. Ya‘ nī mümkinātuñ her nev‘ine göre bir ḥaqqīkat-i maḥşūşa ve māhiyyet-i müte‘ ayyinesi vardır ki Allāh Te‘ālā’nuñ esmā ve şifā²⁶⁴ tecellisi ol ḥaqqā’ik ve māhiyyatı ibrāz içündür ki

²⁶⁴ şifā: A şifāt ile, İ2 şifāt ile.

‘ilm-i İlāhī’de şābitedür. Ve ‘ayn-ı hāricīde daḥī²⁶⁵ ma‘dūmātdur. Şol cihetden ki istiklāl en istinād idecek yeri ve Ḥaḳ’dan ḡayrı aşlı ve merci‘i yoḳdur. Bu yüzden bāṭıl ve ma‘dūmdur; egerçi ifāza-i vücūd sebebi ile ḥaḳ ve mevcūddur.

Pes, ol ḥaḳā’iḳ ma‘dūmāt-ı ḥaḳīḳiyye olmak i‘tibārı ile el-ān ‘alā mā ‘aleyhi kāne dinildi. Ya‘ni vücūd-ı Ḥaḳ’dan ekvān üzerinde eşer yoḳdur. Ve mevcūdāt-ı i‘tibāriyye olmak ḥasebiyle ettevḥīdū isḳāṭū’l-izāfāt dinildi. Zīrā mevcūdāt oldukları cihetden esmā ve şıfātuñ niseb ve izāfātından ḥālī²⁶⁶ degüllerdür. Ve ol niseb fi’l-ḥaḳīḳa umūr-ı ‘arızadur ki vücūd Ḥaḳḳ’uñ levāzımındandır. Ve levāzımuñ ma‘dūmāt olmasından melzūmuñ daḥi ‘ademi lāzım gelmez.

Nazar eyle ki vücūd zāhire her ne kadar taḡayyūr ṭarayān eylese yine zāt-ı insāniyye ḥālī üzerine bāḳīdür. Ve mevt-i ṭabī‘ide ‘avārız fenā bulup rūḥ-ı menfūḥ ke’l-evvel şebāt üzerinedür ve mufāraḳatı ta‘alluḳı i‘tibāriyledür. Ve illā mufāraḳat ve muḳārenetden müberrādur. Ve şol āyet ki gelür: “Ve hüve ma‘akum eynemā küntüm.”²⁶⁷ Bu ma‘iyyetden muḳārenet lāzım gelmez. Zīrā maşḥūb fi’l-ḥaḳīḳa ma‘dūmdur. Ve vücūdı daḥi anuñla mevcūd ve bī-ān mefkūd ve ma‘dūmdur.

Pes, bir nesne kendi nefesine muḳarin [238b] olmak ba‘iddür. Bu cihetden ma‘iyyeti te’vīl eyleyüp enbiyāya göre te’yīd bi’l-mu‘cizāt ve evliyāya göre tevellā ve sā’irlere göre ‘ilm u ihāṭa ve baştı emşālī ma‘āniye maḥmūldür dimişlerdür. Ve fi’l-futūḥāti ve emmā ma‘iyyetü’z-zāt felā tenḳāl intehā. Ya‘nī ma‘iyyet-i zāt ḥaḳīḳatı üzerine olsa vācib mümkinē muḳarin olmak lāzım gelür. Ma‘a hāzā mümkinüñ zuḥūrı vācibüñ tecellisi iledür.

Pes, vācib mümkinüñ cümle-i aḥvāline mirātdür. Bu yüzden mümkin ile vācib arasında fi’l-cümle ḡayriyyet i‘tibār olunur. Zīrā sevāduñ sevādiyyeti ve insānuñ insāniyyeti

²⁶⁵ daḥi: İ2’de yok.

²⁶⁶ ḥālī: A ḥālī.

²⁶⁷ “Nerede olursanız olun, O sizinle beraberdir.” el-Hadīd 57/4.

‘ayn-ı vücūdī olmayup belki ğayrı olup ol vaşf anuñla kâ’im oldığı gibi cemi‘-i evşâf-ı mümkin daħi Hakk ile zâhirdür. Egerçi ol evşâfa Hakk’dur dimezsın. Meger ki vücūd-i zâhiri ve Hakk’a izâfeti cihetinden dırsın. Anuñçün dimişlerdür ki: “İnneme’l-kevne hayâlün ve hüve hakkun fi’l-haķıķat.” Ya‘nî vücūdda emr-i bâtıl yokdur. Zîrâ emr-i bâtıl mümteni‘dür ve mümteni‘üñ hâricde vücūdı olmaz.

Ve bu maķâmdandır ki dimişlerdür: “Mâ fi’d-dâri ğayruhu deyyar.” Ya‘nî kitâb-ı vücūdda raķam-ı Hakk’dan ğayrı yokdur. Ve bunuñ zâhirine nazar iden ‘ulemâ-i zâhir niseb ve izâfât tarafına meyl idüp ma‘dümâtuñ ve huşûşân kâzûrâtuñ vücūd-i hak olması lâzım gelür diyü kâ’ilini ikfâr iderler. Ve vücūd-i ‘âmmı külli-i mantıķiye kıyâs eylerler. Ve eşhâş fenâ bulıcaķ zâmnında olan hak daħi fenâ bulmak lâzım gelür dirler. Ve sırrı el-ân ‘alâ mâ ‘aleyhi kâne nedür bilmezler. Ve ta‘addüd-i vücūd fehm itdüklerinden yañlış hayâl idüp Hakk ve halkı merâtib üzerine temyîz idemezler. Bunlar maħcûblardur ki dîvârdan mâverâsına nazar iderler. Fe-emmâ mükâşifler câmdan baķarlar ve câm anlara hâ’il olmaz; belki âyine olur. Fe’fhem [239a] cidden! Nazm:

[Fâ‘ ilâtün / Fâ‘ ilâtün / Fâ‘ ilâtün / Fâ‘ ilün]

1. Rûy-i Yûsuf görmeseñ a‘ma degilsin ya nesin
Vaşlı bilmezseñ eger fûrķat odine yanasın
2. Şerbet-i feyz-i İlâhî iç bu bezm-i hâşda
Tâ ki ‘aķluñ başuña cem‘ oluben uşlanasın
3. Hânede Leylâ’yı görmezsin neden ey bî-başar
Niçe bir şahrâyı cehl içre yeler dîvânesin
4. Âbı çekme çâhdan feyz-i şehâbe tut femün
Tâ muşaffî vü muķattar tatlu şuya ķanasın
5. Feyz-i aķdesden nemâ bulduñsa bildün ‘ârifâ
Câm-ı âşâm u mey u sâķî vü hem peymânesin

6. Hakkıyā ümmü'l-kitābuñ sırrı hep senden toğar

Var ise 'ilm-i İlāhî'ye bugün sen anasın

[BİR KİŞİ HUY VE IRK OLARAK KENDİSİNE BENZEYENE MEYL EDER]

ورد قوله سبحانه بطريق الحكاية عن الكفرة قالوا اطيرونا بك²⁶⁸ و بمن معك²⁶⁹ اعلم ان الانبياء عليهم السلام و من معهم من المؤمنين مظاهر الاسم الهادى و اما قومهم الكفار فمظاهر الاسم المضل فكما ان بين الاسمين تضاداً و تقابلاً فكذا بين مظاهرهما ولا بد في الاجتماع على دين الحق من المناسبة من وجهين الاعتقاد و العمل الشرعى و هى مفقودة في جانب الكفار و لذا تطيروا بالانبياء و بالمؤمنين لان المرء لا يميل الا الى جنسه فيستحسن جنسه و يستقبح خلافه و ليس حاله الا ما قبله يوم الارواح بمقتضى استعداد الازلى الغير المجعول و لذا قالوا قبل من قبل لا لعلّة و ردّ من ردّ لا لعلّة اذ لا علّة في الامر الذاتى و هكذا حال العاشق و الزاهد في القبول و الردّ فقبل العاشق و قرّب الى الحضرة و ردّ الزاهد الى صفّ النعال و بهذا يظهر التفاوت في الدرجات فكم من درجات متقاربة و كم من متباعدة [239b] و كم من متناسبة متساوية بحسب الاشتراك في مراتب الاعتقاد و العمل و الحال كما اسلفنا بعض امثله في بعض المباحث السابقة و منه يعلم سرّ الرياضات و المجاهدات فان²⁷⁰ بهما²⁷¹ يحصل الترقيات و انما قلنا بردّ الزاهد لان قبوله اضافتي لا اطلاقى فانّ القبول على الاطلاق انما هو للانبياء و اكامل الاولياء الذين يعبر عنهم بالمقربين فكم من فرق بين قبول و قبول و ردّ و ردّ ولا يظهر الا في الدار الآخرة حين اقتسام الدرجات²⁷² و الدركات و الامر ما اعيدت الباء في قوله و بمن معك فانه لما كان بعض من معهم في درجتهم في المناسبة المعنوية كما كان قصر على كرم الله وجهه في محاذات قصر النبى صلى الله عليه و سلم كان التطير بهم مثل التطير بالانبياء و لذا هلك في حق المرتضى رجلان مفرط و مفرط فالاول كغلاة الشيعة و الروافض و الامامية و الثانی كالخوارج الذين يقال لهم النواصب ايض لانهم نصبوا العداوة لعلّى و وقفوا انفسهم عليها و هكذا الامر في جميع القرون كما قال بعض الكبراء العارف ياكل العسل و المحقق ياكل الحنظل على انه لا راحة في الدنيا لمؤمن فكيف بالمؤمن الكامل لان الابتلاء انما هو بقدر الحال والدنيا صورة نار الآخرة فمن احترق فيها لم يحترق في الآخرة كالعكس فان من لم يحترق في هذه الدار احترق في الآخرة فالحشق سبب الامتحان و هو سبب الاحتراق والذى يحترق هو اوصاف الوجود الفانى و الذى يبقى هو اوصاف الوجود الباقي فمن بقى مع الباقي بقى ابد الأبدى و ان اشتدّ ابتلاؤه في بعض المواطن و من بقى مع الفانى فنى بالآخرة و ان خفّ امتحانه في بعض الاطوار. نسأل الله سبحانه ان يحيينا بالحياة الطيبة الباقية [240a] و يسكننا في الدرجات العالية الرّاقية.

²⁶⁸ بكم İ2 بك.

²⁶⁹ معكم İ2 معك.

²⁷⁰ لانّ A فانّ.

²⁷¹ بها A بهما.

²⁷² الدرجات A'da yok.

[Allah Teâla kâfirlerin hikâyesini anlatırken demiştir ki: “Onlar dediler ki, sen ve beraberindekiler bize uğursuz geldiniz.” Bilinmelidir ki Peygamberler -aleyhimessalam- ve beraberindeki inanmış kimseler el-Hâdi isminin tecellîsi, küffâr kavimleri ise el-Mudil isminin tecellîsidir. Bu iki isim birbirine zıt olduğu gibi tecellîsi de farklıdır. Hiç şüphesiz hak din üzere birleşmek itikadî ve amelî olmak üzere iki vecih üzere olur. Bu münasebet kâfirlerde yoktur. Bu sebeple Peygamberleri ve Müslümanları uğursuz saydılar. Çünkü bir kişi huy ve ırk olarak kendisine benzeyene meyl eder. Meyl ettiği kişileri över, zıt düştüğü kişileri küçümser ve beğenmez. Onun bu durumu kâlû belâdaki durumu ile ilgilidir. Bu sebeple, hiç şüphesiz o zaman kabul eden yine kabul etti, şüphesiz o zaman kabul etmeyen yine kabul etmedi, dediler.

Aşğın ve zâhidin kabul edip etmeme durumları da böyledir. Aşık kabul edip Hazret’e yaklaşır, zâhit reddedip nalcıya yaklaşır. Aynı şekilde dereceler arasındaki fark da böyle ortaya çıkar. Birçok derece birbirine yakın birçok derece uzaktır. [239b] Birçok derece de itikat ve amel durumlarına göre eşittir. ‘Hâl’in durumunu daha önceki konularda bazı örnekler ile açıkladık. Bu ‘hâl’ ile çabanın ve gayretin sırrı öğrenilir ve bu ikisi ile dereceler yükseltilir.

Zâhitin reddettiğini söyledik, çünkü samimiyetle kabul etmemişti. Samimiyetle kabul edenler Peygamberler ve mukarribîn olarak tanımlanan velilerdir. Kabul etmenin dahi arasında fark, reddetmenin dahi arasında fark vardır. Bu fark yalnızca ahirette, kişilerin dereceleri taksim edilirken ortaya çıkar. Daha önce geçen ‘beraberindekiler’e gelecek olursak onlar manevi münasebetleri ile derece olarak birliktedirler. Ali’nin -kerremallahu vecheh- köşkû, Peygamber’in -aleyhissalam- köşkünün yanında olması gibi. Onlarda uğursuzluk görmek peygamberlerde uğursuzluk görmek gibidir.

Hazreti Ali -kerremallahu vecheh- zamanında iki adam vardı. Birisi aşırı şekilde Şîî, Rafizî ve on iki imama inananlar gibiydi, diğeri ise kendilerini boşuna yoranlar da denilen Hâricilerdendi. Öyle denmesinin sebebi Hz. Ali’ye -kerremallahu vecheh- düşmanlık etmeleri ve onun önünde durmalarıdır. Bu durum tüm asırlarda böyledir. Bazı büyüklerin de dediği gibi: Ârif kişi bal yer, sorgulayan kişi ise soğan.

Mümin için dünyada rahat yoktur. Kâmil müminin tutulduğu belalar dayanabileceği kadarı ile iner. Dünya, ahiretteki ateşin bir suretidir. Dünyada yanan ahirette yanmaz ancak bu dünyada yanmayan ahirette yanar. Aşk, imtihan ve yanma sebebidir. Aşk, insanın fânî olan sıfatlarını yakar bâkî sıfatları kalır. Kim bâkî olan ile -bazı yerlerdeki belaları artsa bile- kalırsa hep ebedî olarak kalır. Kim fânî olan ile -bazı zamanlarda imtihanı hafiflese bile- kalırsa ahirette yok olur. [240a] Allah Teâla'dan sonsuz hayat-ı tayyibeyi yaşatmasını ve bizi yüksek makamlarda iskân etmesini istiyoruz.]

Nazm:

[Fâ' ilâtün / Fâ' ilâtün / Fâ' ilâtün / Fâ' ilün]

1. Râh-ı Hâk' da çek cefâ tâ kim vefâlar bulasın
Âyineñ pāk it kederden tâ şafâlar bulasın
2. Şerhadâr it sîneñi ' ışk ile derd-i yâre düş
Zahmuña²⁷³ merhemler ve derde devâlar bulasın
3. Mâsivâ bigânedür kalbünden anı sür çıkar
Tâ tecellî-i Hudâ'dan âşinâlar bulasın
4. Nefsiñi men' eyle bu dürlü hevâlardan yüri
Hâk Te' âlâ'dan niçe niçe²⁷⁴ ' atâlar bulasın
5. Düşme efkâra derûnuñ tutmasun jeng-i keder
Şaykal-ı zikri kıma elden cilâlar bulasın
6. Hâk kıyâ âh-ı şehergâhı kıma dilden şakın
Gülşen-i ' ışk içre tâ dürlü nevâlar bulasın

²⁷³ zahmuña: A zahmuña.

²⁷⁴ niçe niçe: İ2 nice nice.

“VEFĀ”

Ma‘lûm ola ki ‘ahd-i ezeli didikleri ikrâr-ı rubûbiyyetdür.²⁷⁵ Ve fîtrat-ı aşliyyeden murâd îmân ve ikrârdur. Zîrâ ikrâr îmânın tercemânıdır. Bu cihetden Allâh Te‘âlâ elestü birabbikum diyü su‘âl idüp muhâtablar dahi belâ diyü cevâb virdiler. Ya‘nî fîtrat-ı mezkûreyi bilâ-su‘âl ve lâ-cevâb hâli üzerine terk itmedi; belki ilzâm-ı hüccet için ma‘kâm-ı ervâhuñ lisânı ile anları söyletdi ve lisânları üzerine icrâ itdi. Tâ ki dünyâda dahi lisân-ı eşbâh ile ikrâr ideler. Zîrâ bu ‘âlemî halkdan murâd zuhûr-ı vücûd ve âşâr-ı kemâlât ve esrâr-ı zât ve esmâ ve şîfâtur. Anuñcün kendi zâtından kenz-i mahfî ile ta‘bîr eyledi. Tâ ki zuhûr iden Hakk olduğın bileler ve ğayr için ruhşat-ı vücûd virmek ile müşrik olmayalar. Bu sebebden ba‘z-ı e‘imme ikrâr bi’l-lisânı erkândan ‘add itdi. Zîrâ sükûta mezâyâka olmıyan yerde [240b] tekellüm lâzımdur.

Ve bu ‘âlem bi-hasebi’z-zât ihfâdan ‘ibâret ise bi-hasebi’ş-şîfât dahi cehrden ‘ibâretdür. Pes, zâhir-i ‘âlem cehr ü ikrârı iktizâ itmişdür. Ve zâhir bâtın üzerine ğâlibdür ki ahkâm-ı İlâhiyye zâhir üzerine mebnîdür. Ve şûret bir nesnenün kısrı gibidür ki kısr muhâfaza olunmadıkça lûb maşûn olmaz. Bu cihetden ‘ahde vefâ lâzımdur ki bâtında îmân-ı ğaybî ve zâhirde ikrâr-ı şehâdîdür. Ve bu mertebe ahl-ı şecere gibi olmağla şu‘ab-i îmân vaz‘ olındı. Tâ ki şûret ve ma‘nâ müstekmel ola. Ve bu şu‘ab ki seksan ‘aded ve belki dahi ziyâdedür. A‘mâl ma‘kûlesidür ya‘nî mebd-i evvele îmanda sâ‘ir mü‘minün-bih olanlar dâhil oldıktan soñra ‘amel. Kaldı ki kimi farz ve kimi mendûbdur. Ve mefrûz olanlara tâ‘at dirler ki âmir-i muṭā‘uñ emrine imtişâl iledür. Egerçi ‘ibâdet dahi dirler. Zîrâ ‘ibâdet tezelliüdür ki her tâ‘atde bulınur; velâkin tâ‘atden e‘amdur. Zîrâ emre müstenid olmayıcağ ‘ibâdet dinülür. Ve ‘ibâdet itmek dahi ‘ahde vefâdur ki vefâ îmanda dâhildür. Ve bir nesnenün vücûdına ikrâr itmek levâzımıyla sâbitdür. Ve emr u nehy muḳteżâ-yı esmâ ve şîfâtur ki levâzım-ı zâtdur.

²⁷⁵ rubûbiyyetdür: A rububiyyetdür.

Velâkin vefâdan vefâya fark vardır. Meşelâ îmanda ittifâk kuvvet ve za‘fda daği tesâvîyi mücib degüldür. Pes, ekâmil-i nâss ile ğayrilerün îmanları miyânında tefâvüt-i ‘azîm vardır ki ekâmilün nûr-ı îmanı kuvvetde vesâ’irün za‘fdadır; ve ‘amel daği böyledür. Ya‘nî zât u şîfât ve ef‘âl umûr-ı mürettebe olduğı gibi ‘ibâdet ve ‘ubûdiyyet ve ‘ubûdet daği umûr-ı mürettebedür ki evvelkisi ef‘âle ve ikincisi şîfâta ve üçüncüsü zâta râci‘dür. Pes, ‘ibâdet ‘avâmm-ı ebrâruñ ve ‘ubûdiyyet havâşşuñ ve ‘ubûdet ahaşş-ı [241a] havâşşuñdur ki muğarrebündür.

Ya‘nî ‘ibâdet nefsi aḥkâm-ı ‘âmme-i şer‘iyye ile taḳyîddür ki ḥükmi va‘d ü va‘îdi mülâhazâ ya‘nî recâ-i cennet ve ḥavf-i nârdur. Pes, gerçi bunda ḥazḳ-ı beṭâleti terk ve emr-i Ḥaḳḳ’a imtişâl vardır. Fe-emmâ esâsı za‘îfdür ki mâsivâya meyldür. Ve ‘ubûdiyyet nefsi aḥkâm-ı mezkûre ile taḳyîd ve terk-i ḥazḳ-ı beṭâletden soñra terk-i ḥazḳ-ı dünyâ daği itmekdür ki ḥükmi ‘inde’l-emr vukûfdur ve anda rağbet ve rehbet ya‘nî ğaraḳ-ı âḫiret ve derecât yokdur. Ve ‘ubûdet nefsi taḳyîd-i mezkûreden soñra ḥavl u kuvvetden daği teberrâ itmekdür. Ve ḥadişde gelür: “Ed-dünyâ ḥarâmun ‘alâ ehli’l-âḫireti ve’l-âḫiretü ḥarâmun ‘alâ ehli’d-dünyâ ve hümâ ḥarâmâni ‘alâ ehli’llâh.”²⁷⁶ Burada ḥarâmdan murâd men‘dür. Ya‘nî her biri âḫerün zâhib olduğı nesneden memnû dur. Zîrâ her biri ḳazâ-i ezeli ve isti‘dâd ğayr-ı mec‘ûl²⁷⁷ üzerine cârîdür.

Pes, ehl-i dünyâ muṭlaḳâ ehl-i şirkdür ve ehl-i âḫiret muṭlaḳâ ehl-i tevḫîddür. Velâkin ‘avâmmuñ tevḫîdi tevḫîd-i resmî ve havâşşuñ tevḫîd-i ḥaḳîḳîdür. Ve tevḫîd-i resmî şüret-i tevḫîddür ki lâ ilâhe illallâhdur. Ve tevḫîd-i ḥaḳîḳî ḥaḳîḳat-i tevḫîddür ki lâ mevcûde illallâhdur. Ve ehl-i ‘ibâdetün ḫizmeti²⁷⁸ mertebe-i ilâhiyyetdür²⁷⁹ ki mertebe-i ef‘âldür. Ve ehl-i ‘ubûdiyyetün ḫizmeti²⁸⁰ mertebe-i ulûhiyyetdür ki mertebe-i şîfâtdur.

²⁷⁶ Ebû İbrahim Muhammed b. İsmâil el-Kahlânî es-San‘ânî, eTenvîru Şerhu’l-Câmi’i’s-Sağîr, thk. Muhammed İshak Muhammed İbrahim (Riyad: Mektebetu Dâru’l-İslam, 1432/2011), 6/134.

²⁷⁷ mec‘ûl: A meçûl.

²⁷⁸ ḫizmeti: A ḫizmeti.

²⁷⁹ ilâhiyyetdür: İ2 ilâhiyyetdür.

²⁸⁰ ḫizmeti: A ḫizmeti.

Ve ehl-i ‘ubūdetūñ hıdmeti²⁸¹ mertebe-i ulūhetdür ki mertebe-i zātdur. Ve bu mertebede gerçi ef‘āl ve şıfāt fenā bulur velākin ekmel-i nāss odur ki anda iki hayşıyyet ola. Biri hayşıyyet-i tevhiiddür ki muḳtezāsı “Küllün min ‘indellāh.”²⁸² dimekdür. Ve biri hayşıyyet-i ‘ubūdiyyetdür ki “Ve mā eşābeke min seyyi’etin femin nefsike.”²⁸³ maẓmūnını muṭāla‘ adur. Ya‘nī kemāli Ḥaḳḳ’a ircā‘ ve noḳşānı kendi nefsine nisbetdür. Ve bu ma‘nā tevhiidi münāfi degüldür. [241b] Zīrā maḥall-i kesbī bi’l-küllıye nazardan isḳāṭ itmek cebr-i maḥzudur ki zāhir-i şer‘a muḥālifdür. Ve her mertebeyi²⁸⁴ mürā‘āt ve muḥāfaẓa eylemek ‘ahd-i ezeliye vefādandur. Naẓm:

[Fe‘ilātün / Fe‘ilātün / Fe‘ilün]

[Fā‘ilātün]

[Fa‘lün]

1. Gel gönül ‘ahde vefā eyleyelüm
Niçe²⁸⁵ bir ḥaḳḳa cefā eyleyelüm
2. Dādalum çāşnī-i tevhiidi
Dembedem zevḳ u şafā eyleyelüm
3. Çār-tekbīr idüp cihāna ḳamū
Cümlesin tarḥ-ı ḳafā eyleyelüm
4. İdelüm aḥz-ı nefes mürşidden
Marāza celb-i şifā eyleyelüm
5. İçmege cām-ı feyz-i ‘irfānı
‘Azm-i bezm-i ‘urefā eyleyelüm
6. Olalum ṭayyib u ṭāhir Ḥaḳḳī
Zevḳ-i ḥāl-i şurefā eyleyelüm

²⁸¹ hıdmeti: A hizmeti.

²⁸² “Hepsi Allah’tandır.” en-Nisâ 4/78.

²⁸³ “Sana ne kötülük gelirse kendindendir.” en-Nisâ 4/79.

²⁸⁴ mertebeyi: İ2 mertebeyi.

²⁸⁵ niçe: A nice, İ2 nice.

[EHL-İ DÜNYÂ OLANLAR E'İMME-İ NÂRDUR]

Ve ehl-i âhîret ile ehl-i Allâh'ın şüretâ farkları budur ki ehl-i Allâh cennet-i 'Adn ve Firdevs'de sâkin olup câme-i sündüs geyerler ve şarâb-ı Tesnîm-i hâliş²⁸⁶ içerler. Ehl-i âhîret ise anlardan aşağıda olurlar. Ve libâsları istebrâk ve şarâbları memzûcdur.

El-hâşıl 'avâm ki menhiyât-ı şer' iyyeden ictinâb ve a' mâl-i şâliha-i mer' iyyeyi iktisâb itmişlerdür. Cennât-ı şemâniyyenün tabağa-i uhrâsında muķimlerdür. Ve havâş ki nefsi şifât-ı zemîmeden tezkiye ve qalbi ahlâk-ı hamîde ile tahliye itmişlerdür. Tabağa-i vusṭâda sâkinlerdür. Ve aḥaṣṣ-ı havâş ki rûhı ma' ârif-i İlâhiyye ile tecliye ve sırrı meyl-i mäsivâ ve ta' alluķ-ı aġyârdan tecrîd itmişlerdür. Tabağa-i ülâda mutavattınlardur. Ve ehl-i dünyâ olanlar e'imme-i nârdur.

Nitekim âl-i Fir'avn ḥaķķında gelür: “Ve ce' alnâhum e'immeten yed' üne ile'n-nâri.”²⁸⁷ Ve yine gelür: “Fe-ķâtilü e'immete'l-küfri.”²⁸⁸ Ve ehl-i âhîret olanlar e'imme-i cennetdür. Nitekim âl-i Mûsa ḥaķķında gelür: “Ve nec' alehum e'immeten.”²⁸⁹ Ey yed' üne ile'l-cenneti. Nitekim muķâbili aña ķarînedür. Ve ehl-i Allâh olanlar e'imme-i Ḥaķ'dur, zîrâ vereşedür. Nitekim gelür: “Ve nec' alehum el-vârişin.”²⁹⁰ Ey yed' üne ilallâh. [242a] Zîrâ “Ve nec' alehum e'immeten” cümlesinden soñra vürüdı ma'nâ-yı mezkûre delâlet ider. Ve yine gelür: “Ve min ķavmi Mûsâ ümmetün yehdûne bi'l-ḥaķķi.”²⁹¹ Zîrâ ḥaķķ ile hidâyet zât-ı Ḥaķķ'adur. Ve yine gelür: “Vec' alnâ lilmutteķîne imâmâ.”²⁹² Zîrâ taķvâ muṭlaķdur ki mertebe-i ef' âlde ve şifâtı ve zâtı olan taķvâya şâmildür.

²⁸⁶ hâliş: İl'de yok, A'da var, İ2'de var.

²⁸⁷ “Biz onları, ateşe çağırın öncüler kıldık.” el-Kasas 28/41.

²⁸⁸ “İnkârda önde gidenlerle savaşın.” et-Tevbe 9/12.

²⁸⁹ “Onları önderler yapalım.” el-Kasas 28/5.

²⁹⁰ “Onları varisler kılalım.” el-Kasas 28/5.

²⁹¹ “Mûsâ'nın kavminden hak yolu gösteren bir topluluk da vardı.” el-A'râf 7/159.

²⁹² “Allah'a karşı gelmekten sakınanlara önder eyle.” el-Furkân 25/74.

Pes, imāmet daḥi erbābına göredür ki her biri kendi mertebesine göre iktidā ider. Egerçi takvā-yı zāt i‘tināya ūlīdür ki aña göre olan imāmetde kıurret-i ‘ayn vardır. Zīrā dīdeler maḳām-ı müşāhede pür-nūr ve ḳalbler mertebe-i rü‘yetde pür-sürūr olur. Ve bu ma‘nāya işāret idüp ḥadīṣde gelür: “Ve cü‘ilet kıurretü ‘ayni fi’s-salāti.”²⁹³ Ve bālāda başīret ve müşāhede üzerine olan da‘vet-i İlähiyye mürūr itmişdür. Ve Ḳur’ān’da Ḥazret-i İbrāhīm -‘aleyhi’s-selām- ḥaḳḳında gelür: “İnni cā‘iluke linnāsi imāmen.”²⁹⁴ Ya‘nī zāt-ı vāḥidiyyeye da‘vet ve irşāda taḥşış olındılar ki mertebe-i ef‘āl ve şıfata şāmildür. Egerçi kendileri zāt-ı aḥadiyyeye daḥi vāşıl idiler. Zīrā her nebīnūn da‘veti ḳavminūn isti‘dādına nāzırdur.

Pes, ḳavm-i İbrāhīm ancak zāt-ı vāḥidiyyeye vuşūle müste‘id olmaḡla İbrāhīm ol mertebede anlara imām oldı. Ve ḥatm-i nübüvvet için zāt-ı aḥadiyyeye da‘vet cenāb-ı risālete ḳaldı. Anuñçün ḥavāşş-ı ümmeti bu da‘veti bi’l-fi‘l ḳabūl itdiler. Ve anuñla merātib-i tevḥīd ve maḳāmāt ve vuşūl tamām oldı. İşte bu ümmetūn ümmet-i vasaṭ olduğunuñ sırrı budur. Zīrā cemāl-i ‘İsevī ve celāl-i Mūsevī-yi cem‘ idüp ehl-i kemāl olmuşlardır. Zehī isti‘dād ki anuñla mertebe-i nübüvvet bulmuşlardır. Nitekim gelür: “‘Ulemāu ümmeti ke-enbiyā-i Benī İsrā’īl.”²⁹⁵ Ve bu ḥadīṣ ḥaḳḳında mevzū‘dur demek vazīu‘l-ḳadr olmaḡdandır. Zīrā refiū‘l-ḳadr olanların rütbelerin fehm etmek herkese [242b] müyesser degüldür. Belki ‘ulemā-i billāh olanları yine ‘ulemā-i ḥaḳīḳiyye bilürler. Zīrā evliyā‘ullāh ḳibāb-ı ‘izzet taḡtında mestūrlardur ki anları aḡyār olanlar bilmezler, belki yāre yār olanlar bilürler.

Ve Ḳur’ān’da gelür: “İnnā a‘ṡaynāke’l-Kevser.”²⁹⁶ Ya‘nī Kevser’den murād ḡayr-ı keşīrdür ki feyz-i Ḥaḳ ve ‘ilm-i İlähī-i muṡlaḳdur. Nitekim gelür: “Ve men ūtiye’l-ḡikmete feḳad ūtiye ḡayran keşīran.”²⁹⁷ Ve Ḳur’ān’uñ her ne ḳadar ḡiṡābatı var ise

²⁹³ Nesāi, “İşrāti’n-Nisā”, 1.

²⁹⁴ “Ben seni insanlara önder yapacağım.” el-Bakara 2/124.

²⁹⁵ ‘Aclūnī, *Keşfu’l-Hafā*, 2/74.

²⁹⁶ “Şüphesiz biz sana Kevser’i verdik.” el-Kevser 108/1.

²⁹⁷ “Kime hikmet verilmişse, şüphesiz ona çokça hayır verilmiş demektir.” el-Bakara 2/269.

‘ibāreti Cenāb-ı Nübüvvet’e ve işāreti ehl-i verāsetedür. Zīrā mīrāşdan murād bi-ḳadri’l-isti‘dād anuñ ‘ilm u ḥāline nā’il olmaḳdur. Ve illā lafz-ı mücerred olur. Ve lafz-ı Nübüvvet gerḥi ‘alem-i aḥkāmı gösterür. Velākin her nebīde cānib-i velāyet daḥi vardır.

Pes, kemāl odur ki aḥkāma müte‘allıḳ olan ‘ilm-i nübüvvete ve ḥikmete dā’ir olan ‘ilm-i velāyete maẓhar olup ikisi ile daḥi ḳā’im ola. Ve bu sebebdendür ki hīḥbir vāriş yokḁdur ki ‘ālim olmaya. Zīrā ümmī olup ‘ulūm-i resmiyye bilmedügi şüretde daḥi mu‘allim ve muvaffıḳ min ‘indillāh olmuş. Ve şerā’i ve ḥaḳā’iḳuñ her birinden ḥazẓ-ı evfā bulmuşdur. Nitekim Üveys el-Ḳaranī ve Şeybān-ı Rā’ī ve Ḥabīb-i ‘Ācemī ve Şeyḥ ‘Alī ḥavāşş-ı Mışrī ve Yūnus Emre-i Rūmī ve emşāli bu ḳabīldendür.

İşte bizim sözimiz vāriş-i ḥaḳīḳiye göredür,²⁹⁸ yoḥsa muḳallid ve müdde‘iye göre degül. Ve maḳşūd-ı bi’z-zāt olan nefis-i ‘ilmdür; yoḥsa şaḥā’ifden ḳırā’at ve ‘ādet-i mu‘tāde üzerine kitābet degüldür. Ve illā şudūr-ı sābiḳa ve ḳurūn-ı lāḥiḳanuñ ekşeri cāhil olmaḳ lāzım gelür. Ma’a ḥazā e’imme-i dīn ve muḳtedā-yı²⁹⁹ ehl-i yaḳīndür. Ve müte’ahḥirīnūñ ḳırā’at ve kitābete teveḡḡuli li-ecli’l-maşlahadur. Zīrā ekl ü şürb ve sā’ir esbāb-ı mānī’a ve ‘avārız-ı ḥācibenūñ keşretinden ḳillet-i ḥıfẓ u zabẓ ḥāşıl olmuş; ve ekşer-i ‘uḳūl mūncemid olup ḳalmışdur. Vallāhu [243a] mülhimu’ş-şavāb ve mu‘allimu’ş-şavāb. Nazm:

[Fā’ ilātün / Fā’ ilātün / Fā’ ilātün / Fā’ ilün]

1. Ey gönül nefsü’l-emirde n’olduḡuñ bilmez misin
Maẓhar-ı sırr-ı İlāhī olduḡuñ bilmez misin
2. Şaff-ı evvelde degül miydüñ ezel bezminde sen
Semme vechullāh namāzın ḳılduḡuñ bilmez misin
3. Niçe bir meyl-i vaṭan ḳılmazsın ey dil niçe bir
Bunca dem ḡurbet ilinde ḳalduḡuñ bilmez misin

²⁹⁸ göredür: A göre.

²⁹⁹ muḳtedā-yı: A muḳtezā-yı.

4. Sen seni o sende sen anı bulup vahdetde ol
Māsivānuñ keşretinden olduğun bilmez misin
5. Zāhir u bātin azā ıl dīnūni ihmāli o
Üstüne bār-ı emānet alduğun bilmez misin
6. Hāḳḳıyā şimden geri ser vir bu deryādan yūri
Hayret-i kübrā-yı ‘ışḳa alduğun bilmez misin

[MİNNET-İ HALḲI ÇEKMEKDEN İSE BİR CEBEL-İ ‘AZİMİ YÜKLENMEK ESHELDÜR]

‘İnde şabāhi’l-ḥamīsi vārid olan beyt-i Tūrki’dür. Beyt:

“Şol ki yumdı gözin bu dünyādan

Yüzine ḥalḳa-i recā bilmez”

Şabāḥ vakṫinde göz açıldığı demde göz yummak ‘ibāreti leṫāfetden ḥālī olmadığı zāhirdür. Ve ḥalḳa ta‘bīri gerçi bi-ḥasebi’z-zāhir münāsib görünmez. Fe-emmā ol vakṫinde ilhām olındığımız üzre maḳāma muvāfaḳati vardır. Zīrā ma‘nā dimekdür ki şol kimse ki dünyā ve mā fihā ve belki cemī‘-i māsivādan göz yumdı ve i‘rāz eyledi ve ḥaḳḳa yüz tıtdı. O maḳūle³⁰⁰ ‘aşlıḳ gözün ḥıfz itdügi gibi yüzün daḫi ḥıfz ider. Ya‘nī yüzün ḥalḳa-i recādan ve ḡayriye ‘arz-ı niyāz çenberinden geçürmez. Ve illā gerdenine ḡayruñ tavḳ-ı minnetini alır. Ve bār-ı girān altında alır. Minnet-i ḥalḳı çekmekden ise bir cebel-i ‘azīmi yüklenmek esheldür. Zīrā minnetde keder-i rūḥ ve ḥaml-i cebelde ta‘b-ı cism vardır. ‘Azāb-ı rūḥānī ise [243b] beyāz-ı şaḫīḥ [244a] ‘azāb-ı cismānīden eşeddür.

Pes, bundan murād sālīk gözünü ve gönlünü māsivāya nazar ve ta‘alluḳdan at‘ idüp ḥacāatını Cenāb-ı Hāḳḳ’a³⁰¹ ‘arz itmege taḫrīzdür. Zīrā maḥbūb-ı muṫlaḳ Hāḳḳ olıcaḳ

³⁰⁰ maḳūle: A maḳūl.

³⁰¹ cenāb: A’da yok.

maṭlûb ve maṭlûbun-minh daḥi odur. Ve sulṭân-ı a‘zam ve sâ‘ir³⁰² aña bernâs ism-i Ğanî’nün tenezzülât ve fûrû‘ındandır.

Pes, evceb olan aşla teveccühdür fer‘a degül. Meger ki fer‘uñ mazhâriyyetine ve Ḥaḳḳ’uñ iznine naẓar olına. Zîrâ ‘ârif me’zûn olduğı³⁰³ maddede tevaḳḳuf itmez. Ve teveccühi daḥi taḳyîd eylemez. Zîrâ kaydda itlâḳ mülâhazası kuvvet-i ‘aql ve mezîd-i ‘ilm ve ihâta-i müşâhededendir. Nitekim zerreden âftâba ve kaçreden deryâya intikâl iderler. Ve bu intikâle zerrenün zerreligi ve kaçrenün kaçreligi mâni‘ olmaz. Zîrâ söz intikâl idenün mülâhazasıındadır. Yoḥsa muntekilün minh olan nesnenün cüz’iyyetinde ve taḳyîdinde degüldür. Ve buradandır ki imâmet-i şuğrâda kâmil nâḳıṣa iḳtidâ ider. Zîrâ imâm ile tamâm olan namâzuñ şüretidür. Ve ma‘nâsı muşallî-i muḳtedâya râci‘dür. Pes, iḳtidâ idenün münâcâtı dürüst olıcaḳ zâhiren ve bâṭinen namâz şaḥîḥ olur. Fe’fhem cidden! Nazm:

[Fe‘ilâtün / Mefâ‘ilün / Fe‘ilün]

[Fâ‘ilâtün]

[Fâ‘lün]

1. Ehl-i dil meyl-i mâsivâ bilmez
Nefse tâbi‘ olup hevâ bilmez
2. Şöyle ki³⁰⁴ yumdı gözin bu dünyâdan
Yüz urup ‘âleme recâ bilmez
3. Vech-i muṭlaḳdadur gözi dâ‘im
Bu tecellîde hîç ḳafâ bilmez
4. Kîse-i dilde bulan ‘irfânı
Kendine ğayrı bir ğınâ bilmez
5. Dâḥil-i bezm-i Ḥaḳḳ olan âdem
Halk-ı ‘âlemde âşinâ bilmez

³⁰² sâ‘ir: İ1’de yok, A ve İ2’de var.

³⁰³ olduğı: İ2 olduğı.

³⁰⁴ şöyle ki: A şol ki, İ2 şol ki.

6. Ḥaḳḳıyā sırr-ı kibriyāyı bilen

Zerrece kibr ile riya bilmez

**[ALLAH, İMÂN EDİP RIZASINA UYGUN DAVRANANLARI LÜTFUYLA
ÖDÜLLENDİRECEKTİR]**

Beyāz-ı şaḥîḥ [244b] [245a] قال الله تعالى ليجرى الذين امنوا و عملوا الصّالحت من فضله ان قلت ما الفرق بين هذا و بين قوله تعالى جزاء بما كانوا يعملون فانّ الاول يفيدان الجزاء مبنى على الفعل و الثانى يفيدان العمل سبب الجزاء و لا شك ان الفضل غير السبب و لذا قال بعضهم نحن من اهل الفضل لا من اهل العمل اى حالنا مبنى على الفضل و المنة لا على العمل و السبب فانّ الحول و القوة انما هو من الله تعالى قلت اراد الحق سبحانه حيث اثبت السبب التحريض على العمل والاعتناء به بناء على انّ للعباد الكسب محلهم الكيانى و هم العوامّ المحجوبون و اراد حيث اثبت الفضل و المنة التنبيه على مرتبة الفناء والتبرى من الحول و القوة و ذلك لخواصّ العباد المكاشفين لأنهم انما يعملون بالحقّ لا بالنفس و هو المراد بالعمل الصّالح عندهم و اذا كان العامل هو الحقّ تعالى كان الجزاء من عين المنة كما انه اذا كان هو العبد كان الجزاء من طريق السبب و لما كان العوامّ اكثر من الخواصّ كان اكثر ما نسب الجزاء الى النسب ففى الآيتين تنبيه على المقامين و ترغيب للكلّ فى الخدمة بحسب الاستعداد و الاقوى هو طريق الفضل لانه الموصل الى الله تعالى و الى الفناء فيه و البقاء به و اما الثانى ففيه البقاء بالنفس و ذلك لا يفيد الاّ الدرجات و فرق بين الدار و الديار و النظّر الى السلطان و الى الجدار قال تعالى والله عنده حسن المأب يعنى ان حسن المأب هو مقام العندية والذات الاحدية لا مقام الغيبة و الذات الواحدته فانّ المشاهدة فى الثانى من وراء الحجاب دون الاول فان قلت يلزم من نفى الكسب الجبر قلت اسكت فانت السبب لهذا القول فالسبب باق صورة [245b] والمحرّك هو الله تعالى معنى كما انّ الرّحى دائرة بالماء سواء قلت ان هناك فعلا للرّحى اولا و هذا من اسرار القدر و الحقائق المصونة و لا يبحث عن مثل ذلك الاّ بهذا المقدار و الادب رعايته الظاهر و الباطن و اثبات السبب و ذلك لا ينافى التّوحيد الحقيقى.

[Allah Teâla demiştir ki: “Zira Allah, iman edip rızasına uygun davrananları lütfuyla ödüllendirecektir.” Allah Teâla’nın bu sözü ile “Yapmış olduklarının karşılığı olarak” sözü arasında ki fark nedir? Birincisinde sonucun lütf ile verildiğini; ikincisinde işlenen amelin, sonucun sebebi olduğunu ifade etmiştir. Hiç şüphe yok ki lütf bir sebep değildir. Bu sebeple bazıları dedi ki: “Biz amel ehli değil lütf ehliyiz. Yani durumumuz amel ve sebep üzere değil lütf ve fazilet üzeredir.”

Allah Teâla düzenli ibadetin teşvik sebebi olduğunu göstermiştir. Şöyle ki; kulların kazançları, var olmuş olmalarıdır ve onlar avam tabakasıdır. Lütuf ve fazilet göstermesi ile fenâ mertebesinden haber verip gücün ve kuvvetin kimde olduğunu göstermeyi dilemiştir. Bunu anlayanlar da keşif ehli kullardır. Çünkü onlar nefisleri üzere değil hak üzere ibadet ederler. İbadet etmelerinden kasıt salih ameldir. Eğer Allah Teâla'ya ibadet ediyorsa onun karşılığı lütuftur. Ve kul da kul olarak kalmaya devam ederse onun karşılığı sebepler vesilesi ile verilir. Eğer avam, keşif ehli kullardan fazla olursa, avama verilen karşılık daha çok olur.

İki ayette, iki makamdan haber verilir ve hizmet eden herkes kendi kapasitelerine göre teşvik edilir. En kuvvetli yol fazilet yoludur. Çünkü o yol Allah Teâla'ya ve fena-i fih ve el-beka-i bih makamına ulaştırır. İkinci olarak beka bin-nefs derken, dereceleri, dâr ve diyâr arasındaki ve bir sultana bakmak ile bir duvara bakmak arasındaki farkı ifade eder. Allah Teâla: “Varılacak güzel yer, Allah'ın katındadır.” derken güzel yerin indî ve zâtü'l-ehadiyye makamı olduğunu, hiçlik ve zâtü'l-vâhide makamı olmadığını belirtmiştir.

İkinci makamın müşahedesi perde ardındandır, ilk makamın müşahedesi perde ardından değildir. Eğer, bu kazanç kibri yok etmelidir dersen, sana ‘sus’ derim. Bu sözün sebebi sensin, sebep ise hep aynı şekilde kalır. **[245b]** Bir şeyi hareket ettiren fâil-i mutlak Allah Teâla'dır. Yani nasıl ki bir su değirmeni su ile dönmektedir o zaman da dönme işinde ilk başta su değirmeninin hareket etmesi gerekir dersen! Bunlar kudret ve hakikat sırlarıdır. Bu ölçüden fazlasını merak etme ve düşünme. Bu konuda edep ‘ez-Zâhir’ ve ‘el-Bâtın’ isimlerine riayet ederek sebebi ispat etmek ile olur. Bunlar hakîki tevhitten uzaklaştırmaz.]

Nazm:

[Fâ' ilâtün / Fâ' ilâtün / Fâ' ilâtün / Fâ' ilün]

1. Kârgâh-ı 'âlem içre şâni'-i mutlak nedür

Şûret-i âyine-i şun'-i bedî'e bak nedür

2. Mazhar-ı Hâk didiler halk-ı cihânı ser-te-ser
Zâhir u mazhar berâber mi bu sözde³⁰⁵ hâk nedür
3. Zâhir olur mı re'ıyyet-i şûret sulţanda
Her birinûn kâmetine câme-i evfağ nedür
4. Cân birdür didiler ammâ cihân iki neden
Kâb-ı kavseyn ortasında haţdan iki şık nedür
5. Hep berâber mi cihân halkı tecellide 'aceb
Ger degilse Hâzret-i Qur'ân içinde rağ nedür
6. Hoş kıtâr olup çekildi gerçi 'ayna kâ'inât
Hağkıyâ 'ilm içre ammâ cümleden esbağ nedür

[KENDİNİZİ TEMİZE ÇIKARMAYIN, ALLAH DİLEDİĞİNİ TEMİZE ÇIKARIR]

قال الحق سبحانه و لنن جنتهم بايته ليقولن الذين كفروا ان انتم الا مبطلون المراد بالايته هي المعجزة المطلوبته عندهم مما لا يقتضى الحكمة الالهية الاتيان بها و المبطل هو من اتى بالباطل ضدّ المحقّ و هو من اتى بالحقّ و الخطاب فى الاول للنبي صلى الله عليه و سلّم فأنّه هو صاحب الآية و فى الثانى له و لمن معه من المؤمنين فأنهم بسبب ايمانهم به كانهم شاركوه فى الاتيان بالمعجزة فعمّوا الخطاب و جعلوا الكل مبطلا و هو من قبيل قوله الكلام صفة المتكلم و من باب قولهم كلّ اناء بما فيه يطفح³⁰⁶ فهم المبطلون لبطلان اعتقادهم و عملهم و المخاطبون هم المحقّون لحقيّة ما يحتويه سرّهم و علنهم و دلّ على سوء اعتقادهم قوله تعالى حكايتهم عنهم [246a] اللهم ان كان هذا هو الحقّ من عندك فامطر علينا حجارة من السماء او ائتنا بعذاب اليم فبا لغوا فى نفى كونه الحقّ حتّى سألوا العذاب على فرض حقيّة و لو قالوا فاهدنا اليه لصادقوا الحقّ و رفع الله عنهم العذاب لكنهم عدّوا فى الدارين اما فى الدنيا فبنار الحرب و القتال و اما فى الآخرة فبنار جهنّم و ما فيها من اسباب القهر و الجلال فكانتهم دعوا على انفسهم فاخذهم الله بذلك لانه قال و اتاكم من كلّ ما سألتموه و هم قد سألوا الله فى الازل بلسان استعدادهم كل مالهم و عليهم والله المجيب و الخلاق و هو من اسرار القدر و منه يعلم ان كلّ فريق يضلّ صاحبه اما المحقّ فيضلّ المبطل لكون المبطل باطلا حقّا فى نفس الامر و اما المبطل فيضلّ المحقّ لكون

³⁰⁵ sözde: A'da yok.

³⁰⁶ يطفح, I2, يطفح A: يطفح.

المحقّ باطلا في زعمه و ظنّه و الظنّ لا يفيد شيأ بخلاف اليقين فالمحقّ محقّ في نفس الامر و ان ظنّ خلافه والمبطل مبطل ايض³⁰⁷ و ان ظنّ خلافه والتزكية بيد الله تعالى كما قال تعالى فلا تزكّوا انفسكم³⁰⁸ بل الله يزكّي من يشاء ولذا ذمّ الدّعوى فأنّه من قبيل تزكية النفس بنسبة الكمال اليها و سبب ذلك احتجاب النفس بحجاب الطّبع فانّ الاعمى يظنّ البصير ضريرا مثله فسوء الاعتقاد سرى من الكفّار في اهل الانكار فاعتقدوا في الاولياء و كراماتهم ما اعتقدوا في الانبياء و معجزاتهم لكونهم باقين على حجاب الطّبع و لذا احتاج الطالب الى الانسان الكامل حتى يكشف ذلك عنه بالتّربية فمن كان عماه عارضا فأنّه يقبل العلاج و الاّ فالذّاتي لا يزول حتى ان عمى الاكمه كان في حكم العارضى بالنّسبة الى عيسى عليه السّلام و منه انّ الوليّ المتصرّف يردّ السّهم المرمى فافهم جدّا فأنّه عميق و بالاغتناء حقيق.

[Allah Teâla demiştir ki: “Şayet sen onlara bir mucize getirecek olsan, inkâr edenler mutlaka şöyle diyeceklerdir: Siz ancak aslı esası olmayan şeyler ortaya koymaktasınız!” Mucizeden kasıt, onların hikmet-i İlâhiyyeyi gerektirmeyecek şekilde istedikleri mucizelerdir. Yalancı kişi hakkın aksine batılı getiren kişidir. İlk olarak, Nebi -sallallahu aleyhi ve sellem- hak üzere ve iletilmesi gereken bir mesaj ile gelmiştir. O, mucize sahibidir. İkinci olarak, o ve onunla beraber olan müminlerin imanlarının sebebi O’dur. Onlar iki mucizeye şahit oldular, gelen mesajı yaydılar ve daha öncesindeki bildikleri her şeyi yok saydılar. Yok saydıkları şey ise Nebi -sallallahu aleyhi ve sellem- söz söylemeden önceki şeylerdir. Söz konuşanın sıfatıdır. Onların, kapları dolduran –mecaz- tüm sözleri ile onlar inançlarını ve amellerini değiştirdiler ve yine onlar sırlarını ve aşikârlarını bilen hakka inandılar.

Allah Teâla onların inandığı yanlışlara şu ayet ile işaret eder: [246a] “Allah’ım! Eğer bu kitap senin katından gelmiş bir hakikat ise gökten üzerimize taş yağdır veya bize acı veren bir azap gönder!” Onlar, Hak üzere yaratılanı kabul etmemekte aşırıya gittiler. Öyle ki Hakk’ı zorlayarak azabı talep ettiler. Eğer bizi doğru yola ilet diye talep etselerdi doğru yola iletilirler ve Allah Teâla onlardan azabı kaldırırdı. Ancak onlara iki diyarda da azap edildi. Onlara sanki kendilerine davet etmişler gibi Kahr ve Celâl’in tecellilerinden olan, dünyada savaşın kızgınlığı ve ölüm ile ahirette ise cehennem ateşi ile azap edildi. Böylece Allah onları belaya müptela etti. Çünkü Allah Teâla demiştir ki: “O size istediğiniz her şeyi verdi.” Onlar Allah’tan kendi isteklerine

³⁰⁷ ايضاً A: ايضاً.

³⁰⁸ انفسكم I2: انفسكم.

göre ezelde lehlerine veya aleyhlerine olan her şeyi kendi dilleri ile istemişlerdi. Allah Teâla, el-Mucîb ve el-Hallâk'tır. Bu da kaderin sırlarındandır. Böylece her toplumun yoldan çıkabileceği bilinir. Oysaki hak, bâtılı hak yapar. Aynı şekilde bâtıl da hakkı bâtıl yapar. Bu hakka karşı şüphe duymaları ile olur. Şüphe hakkın karşısında hiçbir şey ifade etmez, hak daima haktır. Aynı şekilde, şüphe hakkın muhalifidir, keza bâtıl daima bâtıldır. Şüphe bâtılın da muhalifidir.

Tezkiye, Allah Teâlâ'dandır. Allah Teâlâ demiştir ki: "Kendinizi temize çıkarmayın, Allah dilediğini temize çıkarır." Böylece insanın kendini temize çıkarma iddiası zem edilmiştir. Çünkü bu iddia, nefsin tezkiyesinde kişinin kemâle erdiği anlamına gelir. Bunun sebebi ise nefsin ihticâbı, kişinin bir şeyi iddia etmemesi ile olur. Âmâ, gören kişileri de âmâ zanneder. Aynı şekilde yanlış itikat, inkârcı kâfirlerden yayılır. Peygamberlere ve mucizelerine inandıkları gibi evliyalara ve kerametlerine inananlar, iddialarını gizlemeleri sebebi ile müminlerden oldular. Böylece bir talebe, insan-ı kâmile muhtaçtır ki onun terbiyesi ile bu hakikatleri öğrensin. Tedaviyi ancak doğuştan kör olanlar kabul eder. Doğuştan değil ise kabul etmez. Öyle ki doğuştan kör olan kişi, İsa'nın -aleyhisselam- kıssasına nisbetle arızî hükmündedir. Böylece tasarruf sahibi velilerin, oku direk hedefe attıklarını iyice öğren. Bu konuya büyük özen gösterilmelidir.]

[246b] Nazm:

[Fe' ilâtün / Fe' ilâtün / Fe' ilâtün / Fe' ilün]

[Fâ' ilâtün]

[Fa' lün]

1. Tırmazam bunda bugün cânib-i Hakk'a giderin
Hakk için halk-ı cihânı bırağup terk iderin
2. Bu hayâlât-ı cihân çünkü olupdur bâtıl
Hakkı hak bilmiş iken bâtılı hergiz niderin

3. Çekdigüm derd ü belâ sırr-ı belîdür bilürin
‘Ahd ü peymânemi nakẓ³⁰⁹ eylemem ammâ güderin
4. ‘Āşıkūñ kuvvet-i bâzûsını gör kim Hakk’uñ
Çeker ‘âlemde ebed kavş-ı kazâ u kaderin
5. ‘İşk için gelmiş idi ‘âleme âdem Hakkî
Âdem’e uymayana ben hele şeytân derin

[YOL GÖSTERİCİ VE YARDIMCI OLARAK RABBİN YETER]

ورد قوله تعالى و كفى بربك هاديا و نصيرا اى هاديا الى مقاصدك الدنيوية و الاخرية و معنا لك فى الحوائج كلها و عبّر عن الاعانته بالنصرة لكثرة الاعداء من كلّ الوجوه فلا بدّ من دفعهم فى تسهيل الامور و قضاء الحاجات فى الهداية اشارة الى مرتبة الرّوح و نحوها و فى النّصرة الى مرتبة النّفس و لا بدّ للمرء من السّعى اولا فى مرتبة الطبيعة باصلاحها بالشّريعة بمنعها عن المنكرات و المخالفات لا سيّما شهوة البطن و شهوة الفرج و ذلك المنع هو تقوى الطّبيعة. ثمّ فى مرتبة النّفس باصلاحها بالطّريقة بمنعها عن الهوى و تركيتها عن الرّذائل كالكبر و الرّياء و العجب و الحسد و الغضب و حبّ المال و حبّ الجاه و ذلك هو تقوى النّفس ثمّ فى مرتبة القلب بدفع الخواطر مطلقا اى خيرا و شرا الاّ الخواطر المحموده الّتى تلقى فى القلب بلا تعملّ و ذلك هو تقوى القلب و يلحق بذلك تحليلته بالفضائل نحو الصّبر و التحمّل على الاذى و المكروه و الرّضاء فى السّراء و الضّرّاء و التّوكل بالانقطاع عن الاسباب او التعلّق بها و الشّكر على النّعماء و الالاء و نحو ذلك ثمّ فى مرتبة الرّوح بدفع ما يضرّ بمعرفته [247a] الله تعالى ممّا يورث الحجاب و الغلظة و من جملته الصّحبة باهل الانكار فانّها كما تحول بين المرء و بين لذة العبادة فكذا تحول بينه و بين معرفته الالهية لانّ المعتبر فى المعرفة هو ما كان طريقه العبادة الشّرعية المرعية فاذا فقدت العبادة فقدت معرفته و ذلك هو تقوى الرّوح ثمّ فى مرتبة السّر بقطعه عن الميل الى ماسوى الله تع³¹⁰ و ذلك³¹¹ هو تقوى السّر و الكلّ من هدايته الله الخاصّة فانّ الهدايته الى الايمان والعمل الصّالح اتّما هي من الهدايته العامّة فليس كلّ مؤمن و عامل من اهل الصّلاح مطلقا عامّا و خاصّا و ذلك لانّ اصلاح الطّبيعة و ما بينها بما ذكر من الامور اتّما يتمّ بالوسيلة و هو المرشد فما كان بمباشرة كان من الطّريق الخاصّ الموقوف على الهدايته الخاصّ و ذلك فضل الله سبحانه و لذا قال تعالى و اسألوا الله من فضله اى لا تعتمدوا على الكسب بل على الفضل الالهى و من جملة الفضل الارشاد الى باب المرشد فانّ فضل اى فضل و ذلك زايد على ما ناله اهل الظّاهر فان اساتذتهم اتّما يرشدونهم الى طريق الاحكام و اما الانسان

³⁰⁹ nakẓ: A nakş.

³¹⁰ تعالى i2, تعالى A: تع.

³¹¹ A'da yok. و ذلك

الكامل فيرشدا الى كل المراتب والاحوال السَّنيَّة لا سيَّما الحكمة و المعرفة في الالهِيَّة الَّتِي هِيَ الدَّاءُ لا غدية و احلى الاشياء فكان الهدايته الى الباطن اقوى من الهدايته الى الظَّاهر لَانَّ الظَّاهر منظر الخلق و الباطن منظر الحقِّ و لاشكَّ انَّ دار السُّلطان لا بد و ان تكون مزينة بنقائس البسط بعد تطهيرها عن المزايل و القاذورات فاجعل جلَّ همتك الى هذا التَّطهير و التَّزيين و كيفيك علم الحال في الظَّاهر من غير تعمق فيما توغل فيه اهل الرِّسوم و نسأل الله العصمة من الاشتغال بما سواه و نستدعى هداه.

[Allah Teâla demiştir ki: “Yol gösterici ve yardımcı olarak Rabbin yeterlidir.” Yol göstericiden maksat, dünyevî ve uhrevî amaç ve isteklerindeki yol göstericidir. Ve her iki diyardaki ihtiyaçlarında da sana yardımcıdır. Yardımcı olmasından maksat ise her türlü düşmanın çokluğuna karşı yardımcı olması, mutlaka o düşmanların kolayca def edilmesi ve ihtiyaçların giderilmesidir.

Hidâyet ile ruh ve benzeri mertebelere, yardım ile nefis mertebesine işaret eder. Bir insan öncelikle kendi kişiliğini şariat ile düzeltmeye ve münkirlerden ve ihtilaflı meselelerden uzak durmaya çalışmalıdır. Özellikle midesini ve şehvetini kontrol altında tutmalıdır. Bu engellemeler, kişiliğin takvâsıdır. Sonra nefis mertebesinin ıslahı; tarikat, hevânın engellenmesi, kibir, riya, ücub, haset, kırgınlık, mal ve makam sevgisi gibi kötülüklerden tezkiye edilmesi ile olur. Nefsin takvası budur.

Kalp mertebesinin ıslahı ise kalbi hayr ve şer gibi mutlak düşüncelerden uzak tutup; kalbe, gayret olmadan gönderilen güzel düşüncelerle kalbi doldurarak olur. Kalbin takvası budur. Böylece kalp; sabır, sıkıntılara tahammül, bollukta ve darlıkta şükür, sebeplere güvenmeyi bırakıp Allah’a tevekkül, nimetlerine hamd etmek gibi faziletler ile dolar. [247a]

Ruh mertebesinin ıslahı ise nazarlığın etkisinden dolayı marifetullahı zarar verecek şeylerin, kabalığın, her türlü inkâr ehli ile sohbetin kesilmesi ile olur. İnkâr ehli ile sohbet etmek, aynı bir kişi ile ibadetin lezzeti arasında gidip gelmek gibidir. Bir kişi ile marifetullah arasında gidip gelmek de aynıdır. Çünkü marifetullahta muteber olan yol, dinî ibadetlerin izlediği yoldur. Eğer ibadeti terk edersen marifeti kaybedersin. Ruhun takvası budur.

Sır mertebesinin ıslahı ise mâsivâ ile ilişkiyi kesmektir. Sırrın takvası budur. Hepsi Allah'ın özel hidayetlerindendir. İmana ve salih amele hidayet, genel bir hidayettir. Ancak her mümin salih amel işleyen kişilerden de değildir. Böyle olmasının sebebi ise kişiliğin ve daha önce bahsettiğimiz mertebelerin ıslahının bir vesile ile gerçekleşmesidir. O da mürşid-i kâmilidir ve hidayete giden özel bir yol üzerinde iken onun gözetiminde olunmalıdır. Bu Allah Teâlâ'nın bir faziletidir. O sebeple demiştir ki: "Allah'ın fazlı ve kereminden isteyiniz." Yani dünyevi kazanca güvenmeyin bilakis İlâhî fazilete ve mürşidin kapısından alacağınız irşâdî fazilete güvenin. Her türlü fazilet, fazilettir. Ehl-i zâhir elde ettikleri şeyler ile bunun sayısını arttırmışlardır. Onların hocaları, onları tarik-i ahkâma yönlendiriyorlardı.

İnsan-ı kâmil ise her türlü mertebe ve sünnî hallere iletirler, özellikle de marifetullahın hikmetine iletirler ki marifetullah tadılabilecek en tatlı şeydir. Bâtına olan hidayet zâhire olan hidayetten daha kuvvetlidir. Çünkü zâhir, yaratmanın görüldüğü; bânın ise hakkın görüldüğü yerdir. Şüphesiz sultanın sarayının içi pisliklerden temizlendikten sonra güzelce süslenmelidir. Kendi içini temizlemeye ve süslemeye niyetlen, böylece ilm-i hâl zâhirde -rûsûm ehlinin derinleştiği gibi derinleşmeden önce- sana yetecektir. Allah Teâlâ'dan bizi mâsivâ ile iştigalden uzak tutmasını ve hidayet etmesini dileriz.]

Nazm:

[Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Fe'ûlün]

1. Saña senden [247b] sülûke yol bulalum

Hidâyet eyle Yâ Rab hidâyet

Serây-ı vaşla irüp şâd olalum

‘Înâyet eyle Yâ Rab ‘înâyet

2. Gider telvîni bu dillerden âhîr

Suhûletle geçür yollardan âhîr

Uçur dergâhına bîllerden âhîr

Hidâyet eyle Yâ Rab hidâyet

3. ‘Avāmm-ı nāssa bu ni‘met senüñdür

Havāşş-ı halka bu minnet senüñdür

‘Kamu ‘ālemlere rahmet senüñdür

‘İnāyet eyle Yâ Rab ‘ināyet

4. ‘Kamu ecsāma virdüñ rûh-ı zâtı

Geyürdüñ hil‘at-i pāk şifâtı

Bulalum rütbe-i bâkî hayâtı

Hidāyet eyle Yâ Rab hidāyet

5. Bilüp menşür-ı mâhiyyât-ı rakķı

İdelüm Hâzret-i Zât’a terakķı

El açup dergehe dir Şeyh Hâķķı

‘İnāyet eyle Yâ Rab ‘ināyet

[TAĖYİD]

Ėile lî vakte ezāni’l-‘işāi leylete’s-sebti bihāzihi’l-‘ibāreti’t-Türkiyyeti ve ene cālisün müstemî’un lî’l-ezāni. “Evliyānuñ oğlı pādīşāh oldı.” Ya‘nî enbiyānuñ -‘aleyhimü’s-selām- evlādından biri kâ’im-i maķām-ı nübüvvet oldıķı gibi evliyānuñ daķı - kaddesallāh esrārahum- hulefāsından biri kâ’im-i maķām-ı velāyet olur. Tā ki silsile-i evlād-ı şūriyye munķatı‘ olmadığı gibi silsile-i evlād-ı ma‘neviyye daķı munķatı‘ olmayup zāhir ve bâtın ‘ālem niżām bula. Ve ‘ömr-i dünyā vakıt-i merhūnına dek mütemādī ola.

Ve bu maķūle nebî ve velî vakıtınüñ pādīşāhıdır. Ya‘nî mülūk-ı ma‘neviyyedendir. Zîrā ism-i zātî-i Cāmi‘a mazhardur. Ve anuñ enfüsde vezîri ‘aķl-ı Ėudsîdür. Ve āfāķda havāşş-ı aşhābınüñ ba‘zısıdır. Nitekim Hâzret-i Şiddîķ ve Fārūķ -raziyallāhu ‘anhuma- Rasûl-i şeqaleyn sultān-ı kevneyn -şallallāhu [248a] ‘aleyhi ve sellem- hâzretlerinüñ zemînde iki vezîri ve Cibrîl ve Mîkā’il -‘aleyhime’s-selām- āsmānda iki mu‘îni idi.

Âşaf bin Berahyā Hazret-i Süleymān'ın -‘aleyhi’s-selām- vezîri olduğı gibi. Ve Harūn gerçi nişān-ı nübüvvet ile mu‘allem idi. Velākin Mūsā’nuñ -‘aleyhime’s-selām- vezāreti ile dađı kâ’im idi. Nitekim Qur’ān’da muşarrahdur. Bu ma‘nāya Harūn hem Vekīl ve hem Mu‘īn isimlerine mazhar oldu. Ėayrı nebī ve velī ise vekālet ve Ėayrı vezīr ise mücerred i‘ānet ile kıyām buldı. Zīrā vezīr dađı gerçi vekīl-i sultāndur.

Fe-emmā vekīl ve ĥalīfe-i aşlı sultāndur ki vezīrūñ vekāleti aña i‘ānet içündür. Nitekim aķtāb-ı arz nüvvāb-ı İdrīsdür -‘aleyhi’s-selām- İdrīs dađı fi’l-ĥaķīķa nā’ib-i nebevīdür. Zīrā cemī‘-i aķtāb ve cümle-i nüvvābuñ maķāmāt-ı maĥşūşaları vardır ki ol maķāmāt fi nefsi’l-emr maķām-ı küllī-i nebevīnūñ şu‘belerinden ve cüz’iyyātındur.³¹² Anuñçün her biri kendi maķāmında bi-ķaderi’l-ĥāl vekīl-i nebevīdür; vekīl-i ĥaķķ-ı muţlak degül. Zīrā Rasūlullāh’uñ vesāţeti olmadıkça maķām-ı nübüvvet ve velāyet ve rütbe-i salţanat ve vezāret şüret bulmaz ve ĥuşūle gelmez. Nazar eyle ki ķamer şemse göre ĥalīfe-i muţlakdur ki mazhar-ı evveldür; ve anuñ mişli yokdur. Sā’ir-i nücūm ise ķamerūñ şu‘beleridür. Ve şemse intisābları ķamer vesāţeti iledür ve nezā’iri çokdur.

Ve buradan Ĥaķķ-ı bī-nażīrūñ bī-vezīr olduğı ma‘lūm oldu. Ya‘nī vezāret i‘ānet içündür. Ĥaķķ ise kendi emrinde müstaķil ve mu‘īn-i ‘ibāddur. Bu cihetden Qur’ān’da gelür: “Ve mā messenā min lügūbin.”³¹³ Ya‘nī Allāh Te‘ālā bu ķadar ecrām-ı ‘azīmeyi ĥalk itmekde ta‘ab çekmedi. Ve bu ĥuşūşda melāl görmedi. Zīrā zū’l-ķuvveti’l-metīndür ki sā’irler ķuvvet ve metāneti andan istifade [248b] ider. Anuñçün her üstāz ĥalīfe ve şāķirdūñ ve Ėayrinūñ i‘ānetine muĥtācdur. Ve ta‘ayyūn-i beşerī ve ĥükm-i ‘anāşırı için ta‘b u melālden ĥālī degüldür. İşte bundan Ĥaķķ-ı muţlak ile Ĥaķķ-ı muķayyedūñ miyānında fark zāhir oldu. Zīrā Ĥaķķ-ı muţlakuñ şıfātı ‘anāşır ve ta‘ayyünāta tābi‘ degüldür. Ĥaķķ-ı muķayyed ise böyle degüldür. Ve Ĥaķķ-ı muķayyed didüğümüz mezāhir-i külliye ve cüz’iyyede bi-ĥasebi’l-maĥal tecellī eyleyen nūr-ı Zātdur. Şu ķadar vardır ki mezāhir-i külliyyede ķuvvet ve metānet ziyādedür. Zīrā esmā-i zātiyye esmā-i

³¹² cüz’iyyātındur: A cüz’iyyātındandır, İ2 cüz’iyyātındandır.

³¹³ “Bize bir yorgunluk da dokunmadı.” Kāf 50/38.

şifâtiyyenüñ fevkindedir. Anuñçün isti‘âzede gelür: “E‘üzü bi-kelimâtillâhi’t-tâmmâti.” Ey el-câmi‘âtü ve hiye’l-esmâi’z-zâtiyyeti ve mezâhiruhâ el-küllîyyeti mine’l-enbiyâi ve kümmeli’l-evliyâi -‘aleyhimü’s-selâm-.

Pes, haḳda haḳîkatde taḳyîd yoḳdur; belki taḳyîd mezâhire râci‘dür. Nitekim nûr-ı şems meṭârihine ‘ale’l-iṭlâḳ fâyiẓdür. Velâkin hânelerüñ revzenelerine göre hâneler ile muḳayyeddür. Pes, hâneler ol nûr-ı fi’l-haḳîḳa taḳyîd itmez belki taḳyîd cânib-i hâneye dâ’irdür. Zîrâ hâne muḳayyed olmasa nûr daḳı muḳayyed olmazdı. Naẓar eyle ki Ka‘be gerçi erkân-ı erba‘adan mürekkeb ve sâ’ir buḳ‘alar gibi muḳayyeddür. Fe-emmâ zât-ı aḳadiyyenüñ şûreti olmaḳla iṭlâḳına nişân olsun için ṭavâf vaz‘ olındı ki ṭavâfda cihet-i mu‘ayyene ile taḳyîd yoḳdur.

El-hâşıl Allâh Te‘âlâ bî-vezîrdür ki iṭlâḳ-ı haḳîḳiyyesi cihetinden her mazhara i‘ânet ider. Ve buradandır ki mezâhir daḳı biri birlerine i‘ânet ider. Çünkü Haḳḳ-ı muṭlaḳ rütbesi taḳyîd götürmez; zîrâ zât-ı aḳadiyyedür. Bu mertebede niseb ve izâfât i‘tibâr olunmaz. Ve maḳâm-ı kibriyâ-i Zât bî-naẓîr ve bî-vezîr olmaḳ iḳtiẓâ ider. [249a] Fe’fhem cidden! Fe-innehu ğâmiẓun. Ba‘de-zâ evlâd-ı ma‘neviyye-i evliyâ mülûk-i ma‘neviyye olmaḳ iḳtiẓâ ider ki ḫalîfe haḳîkatde vâḫid ola. Nitekim sultân-ı a‘zam şirket götürmez. Zîrâ zillullâhdur ve zillûñ şerîki olmadıḳı mazlûle tâbi‘dür. Zîrâ mazlûlûñ şerîki yoḳdur. Anuñçün medâr-ı ‘âlem olan aḳṭâb daḳı her ‘aşırda vâḫid olur. Ve sâ’irler anlaruñ taḫte’l-livâlarına gelürler.

Pes, bundan mefhûm oldu ki insân-ı kâmilüñ bi’l-farz biñ ḫalîfesi olsa aralarında ḫalîfe-i muṭlaḳ bir olur ki müsteḫlif olan insân-ı kâmilden ḫilâfet emrinde ḫuşûş üzerine aḫz-ı nefes itmişdür ki aña nikâḫ-ı ma‘nevî dirler. Zîrâ feyz-i ḫâşş müsteḫlef-i ḫilâfet-i muṭlaḳiyye şâlih olan kimsenüñ raḥm-i isti‘dâdına vâḳı‘ olmuş ve andan veled-i ḳalb zuḫûr bulmuşdur ki merkez-i vücûdda ḫalîfe odur. Âdem’üñ -‘aleyhi’s-selâm- arzda ḫilâfeti gibi. Binâ’en ‘alâ hâzâ bu maḳûle şâḫib-i nefese ittîşâl bulan kimsenüñ daḳı bey‘ati şâḫih olur ve bi’l-âḫire feyz bulur. Ve aṣl-ı bey‘at aña râci‘dür ki bey‘at-i

mutlakadur. Sâ'irlerün ise bey'at-i mu'ayyededür. Meşelâ sulţāna mubāya'a 'ale'l-itlāk mubāya'adur. Ve eṭrāfda olan vükelāya mubāya'a 'ale't-takyīd mubāya'adur. Egerçi cümleye mubāya'a şāḥiḥdür; gerek bi'l-vāsiṭa ve gerek bilā-vāsiṭa.

Ve şol ki fi'l-cümle şāḥib-i nefese ittişāl bulmıya anuñ bey'ati şāḥiḥ degüldür. Zīrā bey'at peygāmbere ve vārişinedür; yoḥsa ğayr-ı vārişe degül. Nitekim bu a'şāruñ ekşer-i bilādda ḥālī budur. Ya'nī kendileri ḥālden bī-ḥaber ve bir şāḥib-i nefesden me'zūn degül iken da'vā-yı ḥilāfetden mā'adā bir ālāy ceheleyi daḥi istiḥlāf idüp gülzār-ı 'ālemi şīt u şadā-yı zāġān ile māl-ā-māl iderler. Ve Kūr'ān'da gelür: [249b] “Ve 'alleme Ādeme'l-esmāe.”³¹⁴ Ya'nī Allāh Te'ālā Ādem'ün ḥilāfetini ta'līm-i esmā ile tekmiḥ ve ta'rīf-i ḥaḳā'ik ile tetmīm eyledi. Pes, bundan maḳşūd yalınız esmā-i lafziyyeyi ta'līm degüldür ki bu maḳūle esmā 'inde'l-ḳavm mecāzdur. Belki esmā-i ḥaḳīkiyyeye daḥi şāmildür ki ta'ayyünāt-ı esmā ve mazḥar oldıkları ḥaḳā'ik-i esmādur ki müsem mā-yı ḥaḳīkiye rāci'dür.

Pes, esmā üç dürlü oldı ki biri esmā-i lafziyye ve biri ta'ayyünāt-ı rūḥāniyye ve cismāniyye ve biri esmā-i zātiyyedür ki ta'ayyünāt-ı ismiyye üzerine ḥavāle ve cism-i insāna göre rūḥ-i müdebbir gibi olmuştur. Ve bu cümlesi müsem mā-yı ḥaḳīkī ile devr ider. Ve sülūkden maḳşūd bu esmānuñ merātibi üzre ḥaḳā'ikine vuşul ba'dehu meclis-i zāta duḥūldür. Ve şol ki ta'ayyünāt ḥasebiyle 'ilimdür. Ya'nī 'ālem-i ekvāna ta'alluḳ itmiştür. Aña 'ilm-i kevnī ve illā 'ilm-i İlāhī dirler.

Pes, ḥalīfe mutlakā ehl-i 'ilm olmaḳ lāzım geldi. Tā ki kendi Ḥaḳḳ'a ne vecihle muttaşıl olduğunu bildükden soñra efrād-ı ra'ıyyeti daḥi aña göre irşād eyleye. Ve her ṭavra 'ilm-i şāḥiḥ ve keşf-i şāḥiḥ ile reh-nümā ola.

El-ḥāşıl Ḥaḳḳ'a bī-'ilm u 'amel vuşul mümkün olmadığı gibi ğayriyi işāl itmek daḥi mümkün degüldür. Ve bu 'ālemde gerçi cemi'-i esmā ve şifātuñ tecelliyātı zuḥūr

³¹⁴ “Allah Ādem'e bütün isimleri öğretti.” el-Bakara 2/31.

bulmuşdur. Velâkin ehl-i sülûke göre ba‘ż-ı esmâ ta‘yîn olunmuşdur ki külliyyet ‘ilm u keşfe medârdur. Bu cihetden irşâd-ı mürşid ne maķûle isme dâ‘ir ise maşlahat iķtizâ itdügi vecihle ta‘yîn olunur. Ve herkes kendi yanından zikre iştiğâl gösteremez. Zîrâ belki muķaddemi mu‘ahħar ve bi‘l-‘aks aħz ider. Ve tertîb-i vaz‘ı üzerine temeşşî itdügi şûretde daħi ihşâ itdügi ismüñ zuhûrâtını teşhîş itmeyicek âħir yâ küfre veyâ cünûna ve emşâline mü‘eddî olur. [250a] Ey sâlik eger bu takrîrât-ı laţîfeyi zevķ ile idrâk itdüñ ise işi yolından tutduñ ve âħir menzile yetdüñ. Ve illâ câh-ı cehl³¹⁵ ü ğurûra düşüp ķalduñ ve Hâķķ’dan dūr u mehcûr olduñ. Nazm:

[Müstef‘ilün / Müstef‘ilün]

1. Tut şıdk ile kâmil elin
Gel Bey‘at-i Rıdvân’a gel
Tâ göstere Mevlâ yolın
Gel Bey‘at-i Rıdvân’a gel
2. Sevdâ-yı mülk ü mâlı ķo
Bu yolda mekr ü âlî ķo
Terk eyle ķîl ü ķâli ķo
Gel Bey‘at-i Rıdvân’a gel
3. Hâķ’dan olup raħmet bize
Düşdi bugün³¹⁶ ğayret bize
Mîrâşdur bey‘at bize
Gel Bey‘at-i Rıdvân’a gel
4. Nitdi Rasûl-i mu‘teber
Aşhâb ile taħte’ş-şecer
İhmâli ķo ey bî-ħaber
Gel Bey‘at-i Rıdvân’a gel

³¹⁵ câh: A çâh.

³¹⁶ bugün: A ğün.

5. ‘Ömrüñ güzer eyler çü âb

Şoñra viremezsın cevâb

Hakķı’den al pend-i şavâb

Gel Bey‘at-i Rıdvân’a gel

[ECSÂM, ERVÂĦ, ESRÂR]

Leylete’s-sebti vârid olan beyt-i Türkîdür:

“Kamu ecsâm içün ervâĥ geldi

Kamu ervâĥ esrâr ile tıldı”

Bu beyitte üç tabakaya işâret vardır ki ecsâm ve ervâĥ ve esrârdur. Ecsâm maĥall-i ta‘ayyün-i ervâĥ ve ervâĥ daĥi maĥall-i ta‘ayyün-i esrârdur. Pes, maķşûd bi’z-zât esrârdur ki ecsâm ve ervâĥ aña vesîle ve vâsıtadur. Ve rûĥ ile cesed arasında nefis-i ĥayvâniyye tavassuť lâzım olduĥı gibi ĥalb ile sır miyânında daĥi rûĥ-ı müdebbirüñ tavassuť lâ-büdd olmuştur. Bu cihetden Zât-ı aĥadiyyeden fâ’iz olan sırr-ı İlâhî maķâm-ı sırta ve andan maķâm-ı rûĥa ve andan ĥalbe nâzil olur.

El-ĥaşıl rûĥ ol feyzüñ mîzâbı gibidür. Ve rûĥ maĥlûkdur; sır degül. Anuñçün müşâhede-i Ĥak dîde-i sır ile olur; rûĥ ile degül. Zîrâ maĥlûkuñ ĥâlik ile münâsebeti yokdur. [250b] Şol cihetden maĥlûk ĥissiyyâtındandır; Ĥakķ ise maĥsûs degüldür. Ve ĥissiyyândan olmadıĥı şüretde daĥi ĥisse ta‘alluķı vardır. Sırr ise mâsivâya ta‘alluķdan berîdür. Bu cihetden müşâhede-i Ĥak dîde-i sırta mevkûfdur. Ve Rasûlullâh’uñ - şallallâhu ‘aleyhi ve sellem- ĥakķında Ĥakķ’ı baş gözi ile gördi didikleri mü’evveldür. Zîrâ leyle-i mi‘râcda terkîbleri müstevî-i ‘arşda ĥarâr virüp sır ile seyr-i basîť itmişlerdi. Ve sırr-ı sârîleri şüret-i cesed ile temesşül idüp rû’yet dîde-i şüret ile vâķı‘ oldu. Fe’fhem cidden! Ve burası zevķüñe dâĥil olursa “Len terâni”³¹⁷ sırrı ve “Nûrun enni erâh”³¹⁸ ma‘naları daĥi mütebeyyin olur. Zîrâ Mûsâ’dan nefy olınan rû’yet

³¹⁷ “Sen beni göremezsın.” el-A’râf 7/143.

³¹⁸ Müslim, “İman”, 291; Tirmîzî, “Tefsîru’l-Kur’ân”, 53.

beşeriyye-i hissiyyedür. Ve Cenâb-ı Nübüvvet'ün istib'âd buyurdıkları Zât-ı ahadiyyeye göre olan rü'yetdür. Zîrâ bî-niseb ve izâfât rü'yet müyesser degüldür. Meger ki ân gayr-i münkasimde tecellî-i berkî ola.

Pes, rü'yet-i mezkûre Zât-ı vâhidiyyeye ta'alluk ider ki aña tecellî-i rubûbiyyet dirler. Anuñçün işbât-ı rü'yete müte'allık olan nuşûşda rubûbiyyet ve nefiyde hüviyyet taşrih olunmuşdur. Nitekim işbâtta gelür: "İnnekum seteravne rabbekum."³¹⁹ İlâh. Ve nefiyde gelür: "Lâ tüdrikuhu'l-ebsâr."³²⁰ Zîrâ zamîrden murâd hüviyyetdür. İdrâk ise bi-tarîkı'l-i ihâta olana dirler. Hüviyyet-i Zâtiyye ise Muhiḍdür muḥâṭ degül. Maḳâm-ı şıfât ise zât gibi degüldür. Zîrâ şıfât-ı İlâhiyye zâta perdedür. Ve bir şa'sâ'nî nesneyi verâ-i hicâb-ı raḳîḳden görmek mümkündür. Nitekim gemâm-ı ebyaz-ı raḳîḳ verâsından güneş seyr olunur ve kâmerden daḥi görünür. Zîrâ kâmer mazḥardur ve mazḥarda zâhir-i berḳ gibi degüldür. Belki mir'ât-ı muṭellâdan rü'yet gibidür. Fe'fhem cidden!

Ba'de-zâ gerçi ecsâm ervâḥ ile ve ervâḥ³²¹ daḥi esrâr-ı İlâhiyye [251a] ile pürdür. Velâkin bi'l-fi'l tecellî vâkı' olmayıcaḳ şâhibine 'ârif-i billâh dinilmez. Pes, rûḥ-i insâninüñ kemâlâtından bî-ḥaber olan kimse cism-i maḥẓdur ki insân-ı ḥayvânîdür. Ve kemâlât-ı mezkûreden âgâḥ olup velâkin 'âlem-i esrâra teraḳḳî itmedi ise ol daḥi nâḳışdur. Zîrâ kemâlât-ı rûḥâniyyede mü'min ve kâfir müşterekdür; müşâhedât-ı sırriyyede³²² degül.

El-ḥâşıl mertebe-i ervâḥ mertebe-i ma'ḳûlâtur; mertebe-i ecsâm mertebe-i maḥsûsât oldığı gibi. Ve idrâk-ı 'âḳlîde her millet müşterekdür. İdrâk-ı sırrî ise mü'min-i kâmile maḥşûşdur. Zîrâ maḳâm-ı sır maḳâm-ı rûḥuñ fevḳindedür. Nitekim³²³ güzer itdi. İşte âgâḥ-ı Ḥaḳḳ olan ḥânesinde defîne olduğına âgâḥ olan gibidür. Ve ḡâfil olan daḥi defineden ḡâfile beñzer. Ve ḥânede defîne olmaḳdan çi sûd ki şâhibi bî-ḥaber ve

³¹⁹ Buhârî, "Mevâkıtı's-Salât", 16; Müslim, "Mesâcid", 211.

³²⁰ "Gözler O'nu idrak edemez." el-En'âm 6/103.

³²¹ ve ervâḥ: A'da yok.

³²² sırriyyede: A seyriyyede.

³²³ nitekim: A'da yok.

müflisdür. Ve eger bu tefāvūt olmasa derecāt-ı cināniyyede daḥi tefāvūt olmazdı. Ve bundan Ādem'ün arza hübūṭunun sırrı ma'lūm oldu. Zīrā anuñ dāne-i ḥinṭayı ekl hübūṭuna bir bahāne idi yoḥsa bi-ṭarīḳi'l-ğāzab degül idi. Belki esmā-i İlāhiyye yüzinden taḥṣīl-i kemālāt ve tekmīl-i derecāt içün idi. Ve dimişlerdür ki sāyede ḥāşıl olan mīve nemgīn olmaz.

Nazar eyle şol lā-şarkıyye ve lā-ğarbiyye vaşfı ile mevşūfe olan şecerenüñ zeytine ki nice aşfā ve nūrı eclādur. Ve çekdügüñ³²⁴ meşākḳa elem çekme ve ğamuña ğamlanma. Zīrā gül ḥārda biter ve her miḥnetüñ taḥtında bir minḥat-ı İlāhiyye³²⁵ vardur. Cemī'-i enbiyā ve cümle-i evliyā rāh-ı derd ü belā üzerine yürümişler gitmişler ve āḥir menzile ve envā'-ı zevḳ ü şafāya yetmişlerdür. Vallāhu el-Hādī ve minhu irşādi. [251b] Nazm:

[Mefā'ılün / Mefā'ılün / Fa'ülün]

1. İdüp faḫluñla çeşm-i sırrı bīdār
Tecellī eyle Yā Rabbi tecellī
Bizi kııl mazḥar-ı envār-ı dīdār
Tecellī eyle Yā Rabbi tecellī
2. Bu cism ü cān ḥicābından ḥalāş it
Hemīşe bāde-nūş-i bezm-i ḥāşş it
Şühūduñ ile ehl-i iḥtişāş it
Tecellī eyle Yā Rabbi tecellī
3. Koyalum bu izāfāt ü kuyūdi
İdelüm Ḥazret-i Zāt'a sücūdi
Müyesser eyleyüp feyz-i şühūdi
Tecellī eyle Yā Rabbi tecelli

³²⁴ çekdügüñ: İ2'de yok.

³²⁵ minḥat: A miḥnet.

4. Bi-sırrı sārī-i ğayb-i hüviyyet
Bi-feyzi cārī-i mizāb-ı rahmet
Bi-nūr-i pāk-i sulṭān-ı risālet
Tecellī eyle Yâ Rabbi tecellī
5. Kemāl-i ‘ilm ile ma‘mūr eyle
Şuhūd-i ‘ayn ile pūr-nūr eyle
Bu Ḥaqqī kuluñı mesrūr eyle
Tecellī eyle Yâ Rabbi tecellī

**[ALLÂH TE‘ÂLÂ BİR ‘ABDE MAḤABBET EYLESE EHL-İ SEMÂVÂT VE ARZ
DAḤİ MAḤABBET İLE NİDÂ VE EMR OLINURLAR]**

Ba‘dehu şabāḥa qarīb bu beyt-i laṭif ile ḥiṭāb-ı ğaybī vâkı‘ oldı. Beyt:

“Ne geldi ne gelür mişlī vücūdun

Saňa secde kıllur ehli sücūdun”

Bunun ma‘nāsı ba‘z-ı ihtisāsa rāci‘dür. Nitekim nezā’irinde sebķ itdi. Vücūdunḍa olan kāf ḥiṭāb içündür ve vücūdunḍun mişlī gelmedi ve gelmez ma‘nāsına. Fe-emmā sücūdunḍa olan kāf böyle degüldür; ehlīde yâ vardır. Ya‘nī sücūd ehli olanlar saňa secde ve ser-fürü kıllurlar. Ehl-i sücūdi taḥşış itdügi şeyāṭın ins ü cinden ihtirāz içündür. Zīrā anlar ehl-i secde degüller belki ehl-i ebā ve istekbārdur. Pes, secdeden murād inkiyād olur ve ğayrı ma‘nāya daḥi gelür. Fe-emmā burası maḥall-i beyān degüldür.

Ve ḥaber-i meşhūrdur ki Allāh Te‘âlā bir ‘abde maḥabbet eylese ehl-i semāvāt ve arz daḥi maḥabbet ile [252a] nidā ve emr olınurlar. Fe-emmā bu ma‘nā maḥabbet şânından olan mücānis ve münāsibe göredür; ezdād ve muḥālife göredür.³²⁶ Meger ki maḥām-ı cebrde ola. Bilād-i İslāmiyye’de olan milel-i muḥtelifenün sulṭān-ı a‘zama ser-füruları ve maḥabbetleri gibi. Ve bunun nazīri secde-i zīlāldür. Zīrā mazlūl bi-ṭarīķi’l-iḥtiyār

³²⁶ göredür: İ2 göre degüldür.

secde itmese dağı sâyesi bi-ṭarīķi'l-izṭırār secde ider. Zırā tekebbür ve tereffu'ı mümkün degüldür. Nazm:

[Mefā'ılün / Mefā'ılün / Fa'ülün]

1. Nedür bildüñ mi bu emr-i vücûdi
‘ Aceb bulduñ mi ḥaḳḳānı şühûdi
2. Bu vaḥdet sırrına irmek dilerseñ
İriş ıtlāķa terk eyle kıuyûdi
3. Fenāfillāhdur maḳşûd-ı ‘ ârif
Bu ḳaşd üzre iderler heb sücûdi
4. Yürı kesb-i yede mağrûr olma
Ḳamu feyz oldu Ḥaḳḳ’uñ faẓl u cûdi
5. Virüp bu fānı’ı al Ḥaḳḳ-ı bâķı
Ticâretde dilerseñ özge sûdi
6. Demâğı itdiler âḥir mu‘ aṭṭar
Yaḳanlar Ḥaḳḳıyâ ‘ ıṣḳ ile ‘ üdi

[İLHÂM VE VÂRİDÂT Kİ KERÂMET-İ ‘ İLMİYYEDÜR]

Verede ḳurbe’ş-şabâḥı hâẓe’l-beytü’t-Türkî. Beyt:

“Şûret-i ‘ âlemdedür ehl-i dil ü dâniş ḳamu

Kimse bilmez ma‘ nide kimdür velı aḥyâr-ı Ḥaḳ”

Ya‘nı ehl-i dil ve erbab-ı ḳulûb şûret-i ‘ âlem ile mestûr olup hıḳ kimse aḥyâr ve eşrârı biri birinden teşḥiş idemez. Zırā aḥyâr ism-i bâṭında ve ‘ âlem-i ma‘ nâda maḳâm-ı ‘ indiyyetdedür.

Pes, ehl-i şûret yanında ma‘lûm olan anlaruñ şûretleri ve beşeriyetleridür. Yohsa ma‘naları ve haqîkatleri degüldür. Belki bu ma‘nâya anlar meçhûllerdür. Meger ki ta‘rif-i İlâhî vâkı‘ ola. Bu dañi her ehl-i şûrete hâşıl olmaz. Belki maqâm-ı ma‘rifete duhûle müste‘idd olan merde göre olur. Ve hadîs-i kudsîde gelür: “Evliyâi tahte kibâbî lâ ya‘rifuhum ğayri.”³²⁷ Ya‘nî evliyâyı aġyâr olanlar bilmezler. Belki ġayriyyet [252b] şâ‘ibesinden ġalâş olanlar bilürler. Veyâñud anlaruñ tarîķine sâlik olanlar fehm eylerler. Egerçi qable’l-kemâl anları fehm ider nâdirdür. Zîrâ irâde mücâneset ve cihet-i câmi‘a bulunmadıkça vuķûf müyesser degüldür. Nitekim ġulefânüñ degmesi rütbe-i müstahlıfı bilmez.

El-ġâşıl mürîd³²⁸ şeyġüñ ne pâyede olduġına vâşıl olmaz. Meger ki kendi dañi tekmi’l-i sülûk idüp ol maqâma dâñil ola. Bu dañi şeyġüñ zamân-ı ġayâtında müte‘assirdür. Zîrâ şâkird üstâz mertebesine irmez. Ve illâ iki üstâz ve iki şiddîķ bir yerde müctemi‘ olmaķ lâzım gelür. Bu ise ġikmet-i İlâhiyyeye muġâlifdür. Zîrâ iki rûġ bir bedende olmaķ gibidür. Ve bi’l-farz rütbe-i üstâza ve şeyġe irse dañi üstâziyyet ve meşîġat pâyesi müsâvâta mâni‘dür. Velâkin ba‘z-ı evşâfda şeyġden a‘lâ olmaķ memnû‘ degüldür.

Nitekim Ebu’s-su‘ûd bin eş-Şibli nâm şeyġ terk-i taşarruf ile şeyġi olan ‘Abdulkâdir el-Ceylânî’den ber-ter idi. Zîrâ şeyġi terk-i taşarrufa vaķt-i âġirde nâ’il oldı. Ebu’s-su‘ûd’uñ ise tamâm-ı ‘ömri terk-i taşarruf ile mürûr itdi. Terk-i taşarruf ise taşarrufdan aķvâdur. Nitekim erbâbı bilürler ve şeyġüñ ‘ilmi ‘ilm-i mîrâşdur.

ġalîfenüñ ise şeyġüñ zamân-ı ġayâtında ‘ilmi ‘ilm-i ikrâm ve in‘âmdur ki şeyġ tarafından tafazzul ve cüddur. Ve aña ‘ilm-i mîrâş şeyġüñ intikâlinden soñradur. Eger ġalef olursa ve illâ ġilâfet vekâlet ma‘nâsına olur. Nitekim zamân-ı risâletde Mu‘âz bin Cebel ve Ebû Mûsâ el-Eş‘arî -radıyallâhu ‘anhüma- Yemen’de ta‘lîm-i dîn içün rasûl-i

³²⁷ Hadis kaynaklarında bulunamadı.

³²⁸ mürîd: A mürşid.

Rasûl oldılar. Ya‘nî ilç-i İlâhî olan Rasûl ‘örfinüñ ilçileri; rusul-i ‘İsâ gibi - ‘aleyhimü’s-selâm-.

El-ḥāşıl ehl-i şüretüñ evliyâ ile iştirâkları ancak şürettedür. Ve ehlullâh anlardan [253a] ma‘nâ ile mütemeyyizlerdür. Nitekim Qur‘ân‘da gelür: “Ḳul innemâ enâ beşerün mişlûküm yûḥâ ileyye.”³²⁹ Ya‘nî beşeriyette iştirâktan soñra vahy-i İlâhî ile mümtâz oldu. Ve vahiy ve ilhâm emr-i bâtındur ki şıfat-ı kalbdür.

Pes, kalb ne vecihle kâliba göre ḥafî ise vahiy ve ilhâm daḥî ḥafîdür; kâlib ve umûr-ı kâlib celî oldığı gibi. Meger ki ta‘rif ve takrîr vâkı‘ ola. Ya‘nî vahy-i İlâhî ki Qur‘ândur; lisân-ı Nübüvvet üzerine cārî olmağla ma‘lûm oldu. Ve ilhâm ve vâridât ki kerâmet-i ‘ilmiyyedür; kalem-i velâyetden munşabb olmağla bilindi. Velâkin ‘âlim kâlîl ve câhil keşîr oldu. Bu yüzden enbiyâ ve evliyâyı inkâr itdiler. Ve Qur‘ân’a ve kerâmât-ı ‘ilmiyyeye nazar kılmadılar. Tâ ki mu‘ciz olduğu nümâyân ola ve inkârı ikrâra tebdîl ideler. Ve şâḥib-i vahiy ve ilhâma ittibâ‘ eyleyeler. İttibâ‘ itmedükçe ise ḥâlleri qabûle qarîn olmaz. Zîrâ Cenâb-ı Nübüvvet bile hüdâ-yı sâbıka ittibâ‘ ile me‘mûrdur; fe-keyfe ki gayrılar.

Pes, rehâbine ve felâsife ve emsâlî ‘an-aşlin bâtıllar ve fâsidlerdür. Zîrâ şer‘a imân ve ittibâ‘ ları yokdur. Ve ehl-i şer‘üñ münkir-i ḥaḳâ‘îk olanları daḥî böyledür. Meger ki inkârları ba‘z-ı vücûh-i şâḥiḥeye maḥmûl ola; nâkışdan ‘adem qabûl gibi. Zîrâ nâkışuñ keşfi ḥayâlîdür. Ḥayâle ise vücûd virmek yokdur. Veyâḥud zâhir-i şer‘a muḥâlîf olup bir vecihle te‘vîle mesâğ olmaya. Veyâḥud kâşırılar men‘ için inkâr eyleye. Nitekim âl-i ‘Osmân‘dan Sultân Selîm oğlu Sultân Süleymân zamânında Kitâb-ı Füşûşu‘l-Ḥikem ve Kitâb-ı Muḥammediyye müzâkeresinden men‘ olındı. Ma‘a hâzâ Sultân Süleymân-ı mezḳûruñ Şeyḥ Muḥyiddîn el-‘Arabî Ḥazretlerine ve şâḥibi‘l-Muḥammediyye‘ye - ḳaddesallâhu sırrahuma- i‘tirâfı var idi. Velâkin zamânında ol kitâblar ḥaḳḳında kıl ü

³²⁹ “De ki: Ben de ancak sizin gibi bir insanım. (Ne var ki) bana, ‘Sizin ilâh’ınız ancak bir tek ilâhtır’ diye vahyolunuyor.” el-Kehf 18/110.

kāl olduğundan def -i [253b] ihtilāl için okınmasun diyü fermān virdi. Ve müftī Ebu's-su'ūd daḥi gerçī 'ulemā-i zāhirden idi. Fe-emmā anuñ daḥi zıkr olınan kitāblara ikrārı ve mü'elliflerini kabūli var idi. Hattā Kitāb-ı Füṣūṣ'uñ ba'z-ı kelimātını te'vīl eyledi. Ve Kitāb-ı Muḥammediyye'den ba'z-ı müşkilāt 'arz olındıḳda bizüm mezāḳımız degül orasını şāḥib-i Muḥammediyye bilür diyü cevāb virdi. Ve anuñ zamānındaki Beşiktaşī Yahyā Efendi zuhūr itmiş idi. Aña daḥi ser-fürū ider ve ta'zīm eylerdi. Sulṭān Murād-ı rābi' uñ müftisi Yahyā Efendi Şeyḥ Maḥmūd Hüdāyī'ye -ḳaddese sırrah- i'tikād ve şānını i'lā ve zıkrını ta'zīm itdüḳi gibi işte bu mertebe daḥi fi'l-cümle ittibā' dandur. Vāy ol ehl-i resme ki ehl-i ḥaḳā'ıḳı ve kelimātını bilā-vech inkār eyleye ve ḥaḳlarında nā-sezā söz söyleye. Nitekim bizüm zamānımızda ziyāde şuyū'ı vardır. Eşliḥ hümüllāhu te'ālā en ḳabilū eş-şalāḥa ve illā demmerahum tedmīren ve ḥāsibhüm 'alā sūi ḥālihīm neḳīran ve ḳıtmīran. Su'āl olınursa ki kerāmāt-ı 'ilmiyye şöyle tursun. Zīrā anuñ erbābı ḳalīldür ve sözlerini fehmi itmek daḥi āsān degüldür.

Pes, anlaruñ yüzinden ḥaḳḳa ihtidā şa'bdur. Fe-emmā kerāmāt-ı kevnīyye ihtidāya aḳrab olmaḳla aşḥāb taşarrufa gerek idi ki izḥār-ı kerāmet idiler ve 'āmmenūñ hidāyetine sebeb olalar. Cevāb budur ki bu a'şārdā ḥalḳuñ ḳillet-i isti'dādlarından nādir vāḳı' olur. O daḥi erbābına göre zuhūr bulur. Ve bir daḥi ṭarīḳ-i ḥaḳ ṭarīḳ-i ihtiyārdur; yoḫsa ṭarīḳ-i cebr degüldür. Ve bir daḥi zuhūr-ı kerāmetden soñra inkāra düşmek izḥār-ı mu'cizeden soñra küfr üzerine muşırr olmaḳ gibidür. Ğayeti mu'āḫeḫe ve ibtilādur.

Pes, erbāb-ı ḥālūñ mestūr ve ekşer-i nāsuñ anlara cāhil [254a] oldıḳı elṭāf-ı İlāhiyye'dendür. Ḥuşūşan ki ism-i bātında ḥükmi ihfā ve setrdür. Ve şol ki define bula ḥalḳa ifşā itmez ve esrār-ı ḳazā ve ḳader lisāna gelmek memnū'dur. Nitekim bālāda ifāde olındı. Lā-siyyemā ki evliyā esrār-ı İlāhiyye'ye bu ḳadar mücāhedātdan soñra nā'il olmuşlardır. Bu cihetden herkese bezl itmek olmaz. Ve cevheri boncuḳ yerine ḳomaḳ cehl-i 'aẓīmedür. Nitekim kedd-i yemīn ve 'araḳ-ı cebīn ile taḫşīl olınan emvālī isrāf itmezler. Bu yüzden sālīk-i meczūb ḥilāfından ya'nī meczūb-ı sālīkden aḳvādur. Zīrā ṭarīḳi üzerine yürümiş ve ma'rifeti müft bulmamışdır. Anuñçün ḳadrini bilür ve nā-

ehle şarf eylemez. Meczûb ya‘nî evvel-i emirden cezbeyle düşen ise böyle degüldür. Belki zaḥmetsiz bi-ṭarîkı’l-mîrâs veyâ ğayrı vücûh-i sehl ile emvâl-i keşîreye nâ’îl olan kimse gibidür ki zamân-ı ƣalîlde itlâf ider. Ve âḫir kesbe muḫtâc olur. Meczûb olan kimse sülûk-i cedîde muḫtâc olduğı gibi. Nazm:

[Fâ‘ ilâtün / Fâ‘ ilâtün / Fâ‘ ilâtün / Fâ‘ ilün]

1. Herkese açılmaz ey dil perde-i dîdâr-ı Hâķ
Olmayınca ‘ışķ u şevķ-i Hâķķ ile bîdâr-ı Hâķ
2. Şûret-i kevn ile pûşîde olupdur ehl-i dil
Kimse bilmez ma‘nîde kimdür belî aḫyâr-ı Hâķ
3. Sırrı meyl-i mâsivâdan ƣaṭ‘ ideğör ‘âşîķâ
Tâ ki ƣalbe feth ola bir gün der-i esrâr-ı Hâķ
4. Bâṭıl-ı mağşûşı tebdîl eyle neñ var ise vir
Şarf-ı mağdûr eyle tâ kim idesin bâzâr-ı Hâķ
5. Hâķķıyâ Hâķķ’a niçe yüzden şevâhid var iken
‘Âķîl u dânâ ne vech ile ide inkâr-ı Hâķ

[ŞÜPHESİZ Kİ RABBİNİZ GÖKLERİ VE YERİ ALTI GÜNDE YARATAN SONRA ARŞA İSTİVÂ EDENDİR]

ذلک الله ربکم لا اله الا هو. قال الله سبحانه ان ربکم الله الذی خلق السموت و الارض فی ستة ايام ثم استوی علی العرش یعنی خلق موادّ هما فی ستة ايام من الايام [254b] الالهية التي کلّ يوم منها الف سنة كما قال تعالى و انّ يوما عند ربک کالف سنة ممّا تعدّون و تلك الايام مع الموادّ اشارة الى ستة امور عقلية هی العقل الاول و النفس الكلية و الطبیعة الكلية و الهباء و و الشکل الکلی و الجسم الکلی الذی تعین فيه العرش المحيط و لذا قال ثم استوی علی العرش فخلق العرش هو الخلق السابع فی اليوم السابع فكانت تلك المواد الستة³³⁰ امورا باطنة عقلية و العرش امرا ظاهرا حسیا و من هنا جعل الله دور السنبلة سبعة الاف سنة ستة منها دور الامم الاولى لانّ سرّ محمد صلی الله علیه و سلّم کان فی ذلك الدور کالامر العقلي

³³⁰ الستة 12, الستة A: الستة

فى الخفاء و واحد منها دور هذه الامة المرحومة لان السر المذكور كان فى هذا الدور كالامر الحسى فى الظهور لانه دار مع تعينه الجسمانى الذى ليس بعده و فوقه تعين كما انه ليس بعد العرش تعين مثله فلا مثل له و كذا لمحمد عليه الصلوة و السلام فى هذا الدور انقلب الغيب شهادة بخلاف الادوار الماضية فان شهادتها كانت اضافية من حيث ان تعين آدم و من يليه من الانبياء عليهم السلام كان على وجه الجزئية و المظهرية من وجه دون وجه فكان ظهور السر على مقدار التعين حسبما يقتضيه اهله فكان تعين جناب النبوة كتعين القمر و تعينات غيره كتعينات غيره من الكواكب و نفخ صورة الروح فى اول الالف لانه الروح الذى هو اول المخلوقات السبعة و نفخ سره فى آخرها لان آدم كان صورة محمد و كذا من يليه كما ذكرنا آنفا و لسر السبعة كان آدم سابع سبعة من الخلق الذين اسكنهم الله فى الارض بعد ما اوجد العالم كما ان العرش كان سابع سبعة من الخلق الذى خلقه [255a] فى السماء و اما حضرة الرسالة فسر جميع الاشياء المعقولة و المحسوسة و لذا بدئ امر اليجاد به فكان اول السلسلة الصورية الجسمانية الحسية و ختم امر النبوة به فكان آخر السلسلة المعنوية الروحانية العقلية لان المراد بختم النبوة ختم مراتب الكمالات التى بها يكون الانسان انسانا حقيقيا و لذا تم مكارم الاخلاق و دعا الى توحيد الذات و الصفات و الافعال على الاطلاق و هو فلك الرحمة و العرش الكريم الذى وسع كل شئ بالنسبة الى العالم اذ لا يسع الله شئ من حيث كنهه و انما يسعه من وجه دون وجه و لذا قال لا يسعنى ارضى و لا سمائى ولكن يسعنى قلب عبدي يعنى ان ظهوره و تجليه فى قلب العبد انما هو بحسب العبد لا بحسب نفسه فانه محال ثم فى الآية المذكورة حقائق اخر تحال على الذوق و الله الفتاح.

[Allah Teâlâ demiştir ki: “Şüphesiz ki Rabbiniz, gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra arşa istiva edendir.” Yani onların maddelerini her günü bin sene olan, altı İlâhî günde yarattı. [254b] Yine Allah Teâlâ: “Bilinmeli ki, Rabbinin katındaki bir gün sizin saymakta olduklarınızın bin yılı gibidir.” Bu günler maddeleri ile birlikte altı aklî işe işaret ediyor. Onlar: İlk akıl, nefsü’l-küllî, tabiatü’l-küllî, hebâ, şeklü’l-küllî ve arşü’l-muhitte tayin edilen cismü’l-küllî. Bu sebeple “Sonra arşa istiva etti” demiştir.

Arşın yaratılması ise yedinci gündeki yedinci yaratma işidir. Bu altı madde aklî ve gizli işlerdir; arş ise hissî ve açık bir iştir. Buradan Allah Teâlâ dünyanın ömrünü yedi bin seneye böldü. Onlardan altısı geçmiş ümmetlerin dönemi. Çünkü Muhammed’in -sallallahu aleyhi ve sellem- sırrı ve bu dönem içerisinde gizli kalması, aklî işlerdendi. Onlardan sonuncusu ise rahmet edilmiş olan bu ümmetin dönemidir. Çünkü aleyhissalatu vesselamın sırrı ve bu dönemde ortaya çıkması hissî işlerdendir. Çünkü o, kendisinden üstün bir şey olmayan cismânî tayini ile dünyaya geldi. Ancak o da arşın öncesine tayin edildi. Arş gibi tayin edildi ancak arşa eşit değildi.

Aynı şekilde Muhammed -sallallahu aleyhi ve sellem- bu dönemde geçmiş dönemlerin aksine gaybî görünür yaptı. Geçmiş zamanların görünürlüğü, Âdem ve ardından gelen nebîlerin kısmî ve görünür olarak tayin edilmelerine göre izâfî idi. Tayin edilen miktara göre sırrın ortaya çıkması, o sırrın ehlinin de ortaya çıkmasını gerektirir. Nebîlerin tayini Ay'ın, diğer uyduların veya gezegenlerin tayini gibidir.

Ruha ilk binlerde üflenmiştir. Çünkü ruh ilk yaratılan yedi şeyden biridir. Ruhun sırrı da son binlerde üflenmiştir. Çünkü Âdem ve ardından gelenler daha önce zikrettiğimiz gibi Muhammed'in -sallallahu aleyhi ve sellem- sûreti üzere idiler. Dünya yaratıldıktan sonra Allah'ın yeryüzüne yerleştirdiği mahlûkatlardan yedincisi Âdem aleyhisselamdı. Aynı şekilde arş da Allah'ın gökte yarattıklarından yedincisi idi. [255a] Gönderilen mesajın sırrında, akledilebilir ve hissedilebilir her şey vardır.

Emru'l-îcâdın başlangıcı cismanî ve hissî olan sûretler silsilesinin başlangıcı idi. Nübüvvetin sonu ise manevî, ruhanî ve aklî silsilenin sonu idi. Çünkü nübüvvetin bitirilmesinden maksat insanın kendi kendine hakîkî insan olmasıyla, kemâlât mertebesini sonlandırmaktır. Bu sebeple yüce ahlakî değerler tamamlanmış ve insanlar her halükârda tevhit inancına çağırılmıştır. Arş ve felekü'r-Rahme dünyaya nispeten her şeyi kapsarlar. Allah'ı, zâtı itibari ile hiçbir şey kapsayamaz ancak mecazen kaplar. Bu sebeple Allah Teâlâ demiştir ki: "Yere göğe sığamadım, Mümin kulumun kalbine sığdım." Yani kulun kalbinde zuhûru ve tecellîsi kulun durumuna göredir, Allah'ın durumuna göre değildir çünkü o muhaldir. Sonrasında mezkûr ayette bulunan başka bir hakikatte ise verdiği lezzete atıfta bulunur. Fettâh olan Allah Teâlâdır.]

Nazm:

[Fâ' ilâtün / Fâ' ilâtün / Fâ' ilâtün / Fâ' ilün]

1. Yâ Rasûlallâh sensin mebd-i icâd-ı hâk
Hem saña tefvîz olunmuşdur ebed irşad-ı hâk
2. Belki zât-ı pâkiñe hâkdur demek hâkdur senüñ
Gerçi Hâk'dan bî-haber eyler saña isnâd-ı hâk

3. Yâ Ḥabībullah yüzün âyine-i ‘âlem durur
Pes seni senden görürler cümle-i efrād-ı halk
4. N’eylesün n’itsün ki sensiz eylemez ârām dil
Zıkr-i evṣāf-ı cemîlündür dem-â-dem yād-ı halk
5. Dâ ‘imâ de ‘bün şefâ‘ atdür Cenâb-ı Ḥazrete
Gerçi cürm ü ma‘ şiyetdür her nefes mu‘ tâd-ı halk
6. N’ola ger çekse ğam-i ‘ışkuñ bu Ḥaḳḳî kul senün
Kim ğamuñdan özge yokdur rāh-ı Ḥaḳ’da zād-ı halk

[ḲARĀBET]

Ḳultü leylete’l-işneyni ḳurbe’ş-şabāhi ve zālîke min lisāni’l-ḥālî lâ min lisāni’l-ḳāl.
“Evlādî men kâne mezāhire’l-ismi’l-Hādî.” Ya‘ nî benüm evlādum [255b] ism-i Hādî’ye
maẓhar olanlardır. Gerek evlād-ı şûriyyemden olsun ve gerek olmasun. Zîrâ silsile-i
ḥaḳîḳatde ḳarābet münāsebet-i ma‘ neviyye ile olur; şûriyye ile degül.

Pes, şol evlād-ı nesebiyye ki aña tıyniyye daḥi dirler. Erbāb-ı ḥaḳā’iḳden olması
intisāblarının ḳā’idesi olmaz; belki ecānib ḥükminde olurlar. Ve şol evlād-ı sebebiyye
ki aña evlād-ı dîniyye daḥi dirler. Aşḥāb-ı kemālden olsalar ittişāllerinün ḳā’idesi³³¹
olur; belki aḳārib pāyesin bulurlar. Nitekim Selmān-ı Fārisî -raḍıyallāhu ‘anh- ḥaḳḳında
gelür: “Selmānū minnā ehli’l-beyt.”³³² Ya‘ nî Selmān ḳalbinden ricsi izāle ve bāṭnını
rezā’ilden tezkiye itdüğüñün āl-i Rasûl ve ehli-i beyt-i Nebevî’den ‘add olındı. Ma‘a
hāzā zāhirde min-ḥayṣü’n-neseb ḳarābeti yokdur. Zîrâ Cenâb-ı Nebevî ‘Arabî ve
Selmān Fārisîdür.

³³¹ ḳā’idesi: A fā’idesi.

³³² Ebu Abdullāh Muhammed b. Abdullah en-Nîsābûrî el-Hâkim, *el-Müstedrek ale’s-Sahihayn*, thk. Mustafa Abdulkadir Atâ (Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 1411/1990), 3/ 691.

Pes, bundan ma‘lûm oldu ki iki kiři miyânında cihet-i cāmi‘a olıcağ³³³ biri birinüñ mücānisi hükminde olur; gerekse ‘alāka-i qarābet olmasun. Buradandır ki Allāh Te‘ālā ‘uşāt-ı ehl-i imānı dāru’l-cezā-i kefare olan cehennemde ta‘zīb ider. Zīrā fışk u fücūr ve ‘işyānda fi’l-cümle kefareye müşārekeleri ve hudūddan bīrūn olanlara muvāfaqatleri vardır. İşte tezkiye hāşıl olıncaya dek ‘azābda anlarla müşterek olurlar. Eger bu tezkiye dünyāda hāşıl olaydı ehl-i ‘işyāna mücānesetleri qalmaz ve ‘azābda müşterek olmazlardı. Bu cihetden dünyāda tezkiye-i nefis ile me’mūr oldılar ki ibtidāsı küfr ü nifākdan ve ba‘dehu sâ’ir rezā’ilden tahāretdür.

El-hāşıl eger küfr ü nifāk ile iştirāk bulunursa hulūddan mā‘adā ‘azāb-ı eşedd olur. Ve eger muṭlağ ‘işyānla ise³³⁴ ‘Afüvv-i İlāhī ve şefā‘at-i Nebevī’ye muḳārin olmadığı şüretde bi-hasebi’l-hikmete [256a] li-ecli’t-tezkiye mu‘azzeb olur. Gerekse muḥalled olmasun ve ‘azābı ḥıffet üzerine olsun. Zīrā imānuñ şefā‘ati ‘azābı tahfif ider. Ve eger iştirāk tā‘at ve ‘ibādet ve ma‘ārif-i İlāhiyye’de ise cennetde derecâtı ve maḳām-ı ḳurba Na‘īm’i aña göre olur. Nitekim netā’ic-i münāsebāt bālāda beyān olınmışdır. Ve bundan fehm olunur ki şüret ve ma‘nāda muvāfaqat yalnız ma‘nāda olan muvāfaqatdan aḳvādur. Meşelā ehl-i imāna imān-ı bātında muvāfaqatdan soñra tā‘at-ı zāhire ve ‘amel-i şer‘ide daḫi muvāfaqat itmelüdür. Ve illā yalnız imānda muvāfaqati derecātda tesāwī iḳtizā itmez. Zīrā iḳtisām-ı derecāt a‘māl-i zāhireye göredür. Ve bir kimse ma‘nāda Hāşimī oldıḳdan soñra zāhirde daḫi Hāşimiyyeti olsa iki yüzden şeref bulur.

Fe-emmā zāhirde Hāşimī olup velākin anda ḥışāl-i Hāşimiyye olmasa maḳām-ı ḳurba irmez. Ve eger ḥışāl-i Hāşimiyye ile ittişāfı cihetinden bātında Hāşimī olsa ‘izzet-i ma‘neviyye bulur ve maḳām-ı ḳurba irişür. Pes, zāhir ve bātını ‘ilm ü ‘amel ile işlāḥ itmek lâzım geldi. Tā ki şālihler ‘idādından olmağla şālih ola ve cinānda maḳām-ı ḳurb bula.

³³³ olıcağ: A olmycağ.

³³⁴ ise: A olur ise.

Ve bu fakîr şeyhüm Seyyidü'l-Akṭāb Seyyid Fazlî-i İlâhî'nün -kuddise sırruh- bir tefsîr zâhrına kendi kâlemi ile işâret eylemiş gördüm ki ol tefsîri evvel aşlaḥ-ı ḥulefâsına ve ba' dehu aşlaḥ-ı evlâdına vakf itmiş. Ya' nî aşlaḥ-ı ḥulefâyı aşlaḥ-ı evlâd üzerine taḳdîm eylemiş ve ḳarâbet-i ma' neviyyeyi ḳarâbet-i şûriyye üzerine tercîḥ ḳılmış. Zîrâ silsile-i haḳîḳatde maḳşûd bi'z-zât olan ḳarâbet-i ma' neviyyedür. Nitekim güzer itdi.

Ve şeyḥ-i mezkûruñ evlâdı kendi ṭarîḳine sâlik olmadıkları ecden zamân-ı ḳalîlde ḥarâb ve türâb oldılar. Ve bu fakîrñ evlâdına daḥi bu maḳâmda tenbîh-i 'aẓîm [256b] vardır. Tâ ki intisâb-ı zâhir ile iktifâ itmeyüp evlâd-ı ma' neviyyeden olmağa daḥi ihtimâm ideler. Egerçi ba' d-i zamân ile ocaḳlar ḥarâb ve yebâb ve ḥânḳâhlar fışḳ u fücûra bâb olup şûretten bile eşer ḳalmamışdur ki zühd ü şalâḥ ve taḳvâdur. Ḳanda ḳaldı kim ma' nâdan nişân bulına ki vecd ü ḥâlet ve ma' ârif ve 'ulûm-i İlâhiyye ve emşâlidür. Nazm:

[Mef'ûlû / Mefâ'îlû / Mefâ'îlû / Fa'ûlûn]

1. Ḥayfâ ki bugün bir dil-i âgâḥ bulunmaz
Biñ cân ile bir 'âşîḳ-ı Allâḥ bulunmaz
2. Maḡrûr³³⁵ olup şûrete herkes oturaḳda
Hiç ma' nîde bir sâlik-i dergâḥ bulunmaz
3. Dârû-yı ḥekîme bulunur belki ṭalebkâr
Derd-i dile ammâ ki devâ-ḥâḥ bulunmaz
4. Ḳaldı girih-i ḡamda gönül-beste çü ḡonce
Bir bülbül-i pür âḥ-ı seḥer-gâḥ bulunmaz
5. Tenhâ niçe bir râḥ-ı maḥabbetde tek-â-pû
Derdâ ki bu yolda baña hem-râḥ bulunmaz
6. Dervîş-i 'abâ-pûş şeh-i 'âlem-i tecrîd
Bir meşreb-i dervîşde bir şâḥ bulunmaz

³³⁵ maḡrûr: A maḡrûf.

7. Peygüle-i miḥnetde³³⁶ ğarībāne çü Ḥaḳḳī

Bir ḥasta-i pür-zār ve bir evvāh bulunmaz

[AŞL-I LEZZET ṬABİ‘ ATDA OLAN ŞEHVET DEGÜLDÜR; BELKİ ḲALBDE
OLAN VİCDÂN VE ḤÂLDÜR]

Ba‘ de zā meẓāhir-i ism-i Hādī meẓāhir-i ism-i Muẓill’ün muḳābilidür. Ya‘ nī meẓāhir-i ism-i Hādī ehl-i şerī‘ at ve ṭarīḳat ve ma‘ rifet ve ḥaḳīḳatdür ki bu dört mertebeyi³³⁷ cem‘ idenler ekāmil-i nāsdur. Ve cem‘ itmiyenlerün ḥāllerine göre tefāvütleri vardır. Ve ism-i Muẓill’de olanların daḥi tefāvütleri vardır. Zīrā ehl-i imānuñ ‘āşilerine ve kefereye şümūli vardır. Bu yüzden ba‘ z-ı ehl-i imān vardır ki ehl-i istidrācdur. Ya‘ nī andan ḥāriḳ-i ‘ādāt nesneler şadır olur. Ma‘ a hāzā hidāyet-i ḥāşşa ehlinden degüldür; belki cürm ü ma‘ āşī sebebi ile ism-i Muẓil dā’iresindedür. Ve anuñ ḥāline istidrāc ve mekr dirler. Egerçi şāḥibi ḥāline [257a] maġrūrdur. Ve kendini ism-i Hādī’de zann eyler. Zīrā niçe ma‘ ārife ve ḥavāriḳa ḳādirdür. Bu cihetden aña şeyṭānī ve nefsanī dirler; raḥmānī ve rūḥānī dimezler. Egerçi ‘avāmm-ı nās fark itmeyüp başına üşürler. Ve āḥir cümlesi cāh-ı belāya düşerler. İşte şer‘ -i muṭahhar bu maḳūleyi temyīze kāfīdür. Velākin ḥaḳīḳat degül belki şer‘ fehm eyler bile ḳatı nādirdür. ‘ Aceb ḥayret-efzā maḥaldür. Hemān senedi elden ḳoma ve müştebeh olan “İstefti ḳalbek”³³⁸ mūcibince fetevāyı ḳalbiñden aḥz eyle. Zīrā belki müftī-i zāhir anuñ ğavrına ırmeye ve fetevāyı nefsu’l-emre muḥālif vire.

Nitekim niçe ḥabīş nesneler ḥaḳḳında ṭayyibdür diyü fetvā virmişlerdür. Ma‘ a hāzā ‘aḳl-ı selīm ve ṭab‘ -ı müstaḳīm anı ḳabūl itmez; belki “istiḥbās ider. Ḥabāşet-i ṭabī‘ iyye erbābı aḥvāl-i ṭayyibe-i ehl-i ḥālī”³³⁹ istiḥbās idüp teneffür itdükleri gibi. Anuñçün vāridāt-ı İlāhiyye’ye ve kerāmāt-ı ‘ilmiyyeye ve küşūf-ı şāḥīḥaya iltifāt itmezler. Ve

³³⁶ miḥnetde: A muḥabbetde.

³³⁷ mertebeyi: A mertebeyi, İ2 mertebeyi.

³³⁸ Dārimī, “Buyu”, 2.

³³⁹ İ2 ve A’da var, İ1’de yok.

aşhâbının yanlarından firâr iderler ve kendilerini aġniyâ ve o maķûle aġniyâ-i ĥaķîkiyyeyi fuķarâ ‘add eylerler.

Fe-emmâ bir kimse sultân-ı a‘zama mâlı yok faķîrdür dise sözinde niķe kâzib ise o maķûle selâtin-i ma‘neviyye ĥaķlarında daġi ĥâlleri yok fuķarâdur dise kizb itmiş olur. Zîrâ sultân-ı a‘zamuñ ĥazâ’ini³⁴⁰ ġinâsına şâhid-i ‘adl oldıġı gibi, anlaruñ daġi lisâna getürdikleri taķrîrât ve ķalem ile itdükleri taġrîrât ĥazâ’in-i semâvât ve arz anlaruñ olduġına³⁴¹ burhân-ı ķavîdür. Ve illâ bedîhî maķûlesini inkâr itmiş olur. Ve ġis ve idrâkinde selâmet olmadıġı bilinür. Ve anuñ ĥâline ‘amâ-yı bâtın dinilür³⁴². Ve bu vecihdendür ki erbâb-ı rüsümüñ ekşerine a‘mâ itlâķ olunur. Zîrâ taḡab’-ı selîmleri ve ‘aķl-ı ķudsîleri olmadıġından erbâb-ı ĥaķâ’iķi ve kelimât-ı tâmmâtını inkâra düşerler. [257b] Ve vücûdlarında zâhir ve bâtın nedür bilmezler. Ve şerî‘at ve ĥaķîķat mertebelerin fehm eylemezler.

Ve bu maķûleler gerķi şîr içerler velâkin ķaymak ve yaġ lezzetin bulmazlar. Şol cihetden ki zîde ve semen ‘amel-i maġşûşa muġtâcdur. Ve burada ‘amel-i maġşûş tarîķat didikleridür. Zîrâ riyâzât ve mücâhedât ile sülûk-i şaġih itmedükķe lezzet-i ĥaķîkiyye ve ĥalâvet-i ma‘neviyye ĥâşıl olmaz. Zîrâ aşl-ı lezzet taḡab’atda olan şehvet degüldür; belki ķalbde olan vicdân ve ĥâldür. Şol ma‘nâdan ki taḡab’at-ı insâniyye nefis-i ĥayvâniyye maḡiyye ve âlet gibidür. Ve maḡiyye menzile işâl içün olmaġla ġıdâsı daġi lâzımdur. Fe-emmâ ġıdâda isrâf vâķı‘ olsa maḡiyye helâķ olup ibn-i sebîl yolından ķaldıġı gibi; tenâvül-i shevâtta daġi tecâvüz bulınsa³⁴³ sâlik sülûkden ķalır. Ve menzile iremez ki aşl-ı şafâ ve ġuzûr ve lezzet ve râġat menzildedür.

Gel imdi kendiñi mîzân-ı şer‘ ile vezn eyle ve nefsiñi tarîķat pûtesine ķoyup ķâl it. Tâ ki miķdârıñı bilesin ve ġill ü ġişşıñı izâle ķılasın. Ve ba‘dehu zer-ibrîz gibi ma‘ârif-i

³⁴⁰ ĥazâ’ini: İ2 cezâ’ini.

³⁴¹ olduġma: İ2 olduġına.

³⁴² dinilür: A dilinür.

³⁴³ bulınsa: A bulınsa.

hâlişâ³⁴⁴ ve ‘ulûm-i şâfiye ehli olasın. Ve çünki bu ma‘ nâdan ğâfilsin. Pes, seni saña ta‘ rîf ider ve bilmedüğün³⁴⁵ ‘ilmi saña okıdur bir mu‘ allim-i kâmil ve üstâz-ı hâzika muhtâcsın³⁴⁶. Zîrâ gerçi vahiy ve ta‘ lîm Hakk’uñdur velâkin Cibrîl miyânda vâsıta³⁴⁷dur. Ve vâsıtâi³⁴⁷ selb itmek cehl-i ‘azîmdür. Zîrâ melek ve melekûtuñ nizâmı vâsıta iledür. Nitekim niçe emsile mürûr itmişdür. Vallâhu’l-muvaffık li külli ‘ârifin ve muhakkık. Nazm:

[Fâ‘ ilâtün / Fâ‘ ilâtün / Fâ‘ ilâtün /Fâ‘ ilün]

1. Hakk’ı bilmek ister iseñ kendiñi bilmek dile
Kendiñi bilmek dilerseñ hizmet³⁴⁸ it ehl-i dile
2. Her makâmuñ berzağı³⁴⁹ var her tarîkuñ reh-zeni
Ger selâmet-cû³⁵⁰ iseñ geç zıkr ile tevhid ile
3. [258a] Bunda takvâdur sebep yohsa degül ‘âlî-neseb
Kılma ism ile dilerseñ ger müsemma açıla
4. Feyz-i Hakk olmazsa bulmaz dil nemâ-i ma‘ rifet
Fi’l-hakîka rûhdur revnağ viren âb u³⁵¹ gile
5. Terbiyet nâ-ehle virmez fâ’ide meşhûrdur
Tûtiye ta‘ lîm kıl tâ söyleyüp gelsün dile
6. Hakkıyâ Hakk’uñ cemâlin gördi bî-perde bugün
Şol ki mir’ât-ı dili ‘ışk ile pāk idüp sile

³⁴⁴ hâlişâ: İ2 hâlişâ.

³⁴⁵ bilmedüğün: A bilmedigün.

³⁴⁶ muhtâcsın: İ2 muhtâcdur.

³⁴⁷ vâsıta: İ2 vâsıtayı, A vâsıtayı.

³⁴⁸ hizmet: A hizmet.

³⁴⁹ zeği: İ2 berzağı.

³⁵⁰ cû: İ2 cû.

³⁵¹ u: İ2’de yok.

[RABBİMİN BENİ BAĞIŞLADIĞINI VE BENİ İKRAM EDİLENLERDEN KILDIĞINI KEŞKE KAVMİM BİLSEYDİ]

ورد وقت صلوة الفجر قوله تعالى قال يا ليت قومي يعلمون بما غفرلى ربى و جعلنى من المكرمين اراد بالمغفرة ستر السيئات بصورة الحسنات و ذلك من باب التبديل كما ان العفو ازالة السيئات و محوها عن اصلها و الاول من باب العناية لان الحاق السيئات بالحسنات لا يكون فى حق كل واحد من العصاة و اراد بالاكرام مقام العندية فان الاكرام المطلق يقتضى التشريف المطلق و لا تشريف للرعية فوة ان يجالس السلطان و يكون مقربا عنده فالنبي مغفور مكرم فالاول سبب النجاة و الثنى باعث علو الدرجات و كذا الولي لانه الوارث و الوارث قائم مقام الموروث منه فى حاله و ماله و قوم الاول امته مطلقا و قوم الثانى اهل زمانه مطلقا لان الشيخ فى قومه كالنبي فى امته و فى الآية اشارة الى ان افاضل الموتى يعرفون احوال الاحياء و يتذكرون بخلاف الاحياء فانهم لا يطلعون على احوال الموتى الا وقت تعريف الله تعالى على انه لبعض دون بعض و ذلك فى المنام و اما اهل الانسلاخ فلهم احوال شتى فى باب الوقوف و الاطلاع و لا ينكر احوالهم السنّة الامن لا خبر له عن الحقائق و لصعوبته الامر اورد حبيب [258b] النجار رحمه الله صيغة التمنى فى قوله يا ليت قومي فان التمنى انما يتعلق بالمحال و وقوف الكفار على احوال اهل البرزخ من المحالات العادية اذ لا منام لهم فضلا عن الانسلاخ و ذلك لان الاطلاع بطريق كل من المنام والانسلاخ انما يتيسر بعد تلطيف الوجود و حل القيود و كلاهما مفقود فى الكافر العنود و يلتحق به اهل الكثافة الجسمانية و الطبائع الشهوانية و النفوس الحيوانية.

[Allah Teâlâ'nın şu sözü vârid olmuştur: "Rabbimin beni bağışladığını ve güzel biçimde ağırlananlardan eylediğini keşke kavmim bilseydi! dedi." Bağışlamak derken, kötülükleri iyilikler ile örtmeyi kasteder. Bu değiştirmek kabilindendir. Aynı şekilde affetmek demek, kötülüklerin izâlesi ve silinmesi demektir. İlk olarak bu durum inâyetin olması ile gerçekleşir. Çünkü her isyan eden kişinin kötülüklerinin iyilikler ile ilhâkı hak değildir. İkram ile indiyet makamını kastetmiştir. Çünkü mutlak ikram, mutlak teşrifi yani kişinin Allah Teâlâ ile mutlak beraberliğini ve Allah'a yakın olmasını gerektirir.

Nebî -sallallahu aleyhi ve sellem- affedilenlerden ve ikram edilenlerdendir. Bunun ilk sebebi necâttır. İkinci sebebi ise yüksek bir derece ile gönderilmiş olmasıdır. Velîler de böyledir çünkü onlar Nebî'nin varisidirler ve varisler de onun verâset makamında hâli ve malı ile hazır bulunmaktadırlar. Onun ümmetinin ilk kavmi mutlaklardan idiler. Onun zamanının ehli olan ikinci kavim de mutlaklardan idiler. Çünkü bir kavmin şeyhi bir ümmetin peygamberi gibidir. Ayette de ölmüş olanların en hayırlılarının yaşayanların halini bildiklerine, yaşayanların aksine zikre devam ettiklerine işaret eder. Onlar Allah Teâlâ'nın yalnızca bazılarına tarif ettiği vakte kadar öldüklerinin farkında değildirler. Bu durumları rüya gibidir.

İnsilâh ehlinin ise öğrenmeleri ve haberdar olmaları yönünden farklı farklı durumları vardır. Hakikatlerden haber verilmeyen kişilerin dışındakilerin halleri Sünniliği inkâr etmez. [258b] Bu işin zorluğundan bahsetmek için Ceybu'n-Neccâr -rahimehullah- şöyle demiştir: Allah Teâlâ'nın sözündeki temennî üslubu "Keşke kavmim" sözünde olduğu gibidir. Temennî, hâl ve kâfirlerin durumunu bilmek ile alakalıdır. İnsilâh ehline ek olarak eğer rüyada gibi değilse berzah ehlinin halleri orta hallidir. Bu şekilde olmasının sebebi; rüyada gibi olan ve insilâh ehli kimselerin öğrenmesi, var olmanın kendilerine sevdirmesi ve bağlarının çözülmesi zamanında gerçekleşmesidir. Bu ikisi inatçı kâfirlerde, maddeci, hazcı, şehveti nefisine galip ve hayvanî nefislere sahip kimselerde yoktur.]

Nazm:

[Fâ' ilâtün / Fâ' ilâtün / Fâ' ilâtün / Fâ' ilün]

1. Yâ İlâhî kıl derûnum feyzini 'aynû'l-hayât
Görmiyem tâ bu hayât ile cihân içre memât
2. Ravza-i Rıdvân'a naql eyle vücûdum zerresin
Eyle hürşîd-i nigâhuñla fakîre iltifât
3. Luṭf idüp benden beni al vir baña senden seni
Tâ gide fânî gele bâkî şîfât u bâkî Zât
4. İsm-i Kâyyûm'ıñ tecellîsinden eyle hîşşe-mend³⁵²
Feyz-i ihsânuñla tâ olam ğidâ-i kâ'inât
5. Bu dilüm kıble-nümâ-veş lerze-dâr³⁵³ olmak neden
Ka'be-i Zât'ında bulmuşken kemâl üzre şebât
6. Yâ İlâhî eylegil Hakkî kuluñ 'azbü'l- fu'âd
Tâ lisânından ola cârî nice Nehr-i Fırât

³⁵² hîşşe: A hîşşe-mend.

³⁵³ lerze-dâr: İ2 lerze-dâr, A lerze-dâr.

[İBÂDETİNİ YALNIZ ALLAH'A TAHSÎS ET]

قال الله سبحانه بل الله فاعبد و كن من الشاكرين اى خصّص العبوديّة بالمرتبة الجامعة الّتى هى مرتبة الالهية فإنّ العبوديّة انّما هى للمعبود المطلق لا للمعبود المقيدّ و بهذا يظهر خطاء الكفّار فى عبادة الاصنام فإنّها الهة مجعولة فى تعيّنات مخصوصة مقيدة و ان كانت لا تخلوا عن الاسرار اذ لها حصّة من النور المرشوش العام على انّ الله تعالى لم يأمرهم بذلك فكانت عبادتها باطلة و انّما امر الملائكة بسجود آدم لآله كان مظهر الاسم الجامع فكان ذلك من قبيل السجدة المطلقة و لم يضرّ تعيّن [259a] آدم بذلك لان الملائكة كانوا من اهل التنزيه عارفين بمرتبة السجدة و ليس غيرهم بتلك المثابة و لذا منع الناس من سجدة الانبياء و كمل اولياء لمكان التشبيه فافهم جدّا و اما السجدة ليوسف الصديق عليه السلام فذلك من قبيل التحية فلا احتاج فيها الى تمييز الحق من الخلق بخلاف السجدة الشرعية و انّما عقّب الامر بالعبادة بالامر بالشكر لانّ التخصيص المذكور نعمة اية نعمة لآله مبنى على المعرفة التامة و الهداية الخاصة الّتى لا يعطها الله الا لمن شاء من عباده و ممّا شرع لهم ان يقولوا الحمد لله على دين الاسلام و توفيق الايمان والمعنى الحمد لله على نعمة هداية دين الاسلام فاذا شرع الحمد على هذه النعمة مطلقا فكيف على النعمة الخاصة و امر بالشكر لان متعلّقه عام فاحد مورده البدن الّذى هو آلة العبادة البدنية كما انّ اللسان آلة الاقرار القولى و القلب آلة الاعتراف الباطنى فمن لم يكن على هذا الشكر فليس له مزيد فى المراتب كلها فكانت درجاته ناقصة سافلة و انوار حاله غاربة آفلة فعليك باتباع الامر و الهدى لعلك تتجو من الهلاك والرديّ و من الله المعين. التثبيت و التمكين.

[Allah Teâlâ demiştir ki: “Hayır! Yalnız Allah’a kulluk et ve şükredenlerden ol!” Yani ibadetini yalnız Allah’a tahsis et. Kulluk, sonu veya sınırı olan için değil daima mutlak olan bir İlâh içindir. Böylece kâfirlerin puta tapmalarındaki hata ortaya çıkıyor. Putlar, belirli ve sınırlı özelliklere sahip olarak insan eli ile yapılmıştır. Ve gizemleri bırakmazlar. Eğer herkese dağıtılan nurdan birazı putların üzerine gelse bile Allah Teâlâ yine onlara ibadet etmelerini emretmezdi. Putlara ibadet bâtildir. Meleklerle, Âdem’e -aleyhisselam- secde etmelerini emretti. Çünkü Âdem -aleyhisselam- Allah’ın el-Camî isminin göstergesidir. Onların secdeleri, mutlak secdedir ve meleklerin Âdem’e -aleyhisselam- secde etmelerinde zarar yoktur. [259a] Çünkü melekler tenzih ehlidirler ve secde mertebesini de bilirler. Onlardan başka kimse de o konumda değildir. Bu sebeple insanların Nebîlere ve dini kâmil evliyalara -mekânın teşbihini kastetseler dahi- secde etmeleri yasaklanmıştır. Bunu iyice öğren ve anla!

Yusuf es-Sıddık’a -aleyhisselam- secde ise selamlama kabilindendi. Şer’î secdenin aksine bu secdede Hak ile yaratılmışın ayrılmasına gerek duyulmamıştır. Bu durumdan sonra ibadet, emir ve şükür gelmiştir. Çünkü daha önce bahsettiğimiz ayırım bir nimettir. Çünkü o nimet, dinin iyice öğrenilmesi ve Allah’ın yalnızca dilediği kullarına

ihşan ettiği özel bir hidayetden sonra gelmiştir. Aynı şekilde “İslam dinini veren ve iman ettiren Allah’a hamdolsun” demeleri kendilerine emredilmiştir. “Hidayet nimeti için Allah’a hamdolsun” dan maksat İslam dinidir. Eğer bu mutlak nimet için hamdolsun demeleri emredilseydi nasıl özel nimet olurdu. Aynı şekilde kendilerine ‘şükür’ emredildi. Çünkü bu durum herkesi ilgilendiren bir durumdur. Nasıl ki dil kavli ikrarın aracı, kalp de gizli itirafların aracı ise; bir kimse de bedenî ibadetlerin aracı olan beden ile şükür edebilir. Kim şükretmezse mertebelerde yükselmez. Ve dereceleri eksik ve kötüdür. Aynı şekilde içindeki nur da geçicidir. Hidayet emrini takip etmen lazım ki helaktan kurtulasın. Şüphesiz yardım eden, dinde sabit kılan ve bir şeye imkân veren Allah Teâlâdır.]

Nazm:

[5’li hece ölçüsü]

1. Feyz-i rahmete

Elhamdülillâh

Dürlü ni‘ mete

Eş-şükrülillâh

2. Yollar açıldı

Biller geçildi

Menzil seçildi

Elhamdülillâh

3. Pâdişâh oldur

Gayrısı kuldur

Ni‘ meti buldur

Eş-şükrülillâh

4. Feyzi var dilde

Bûyî var gülde

Rûhî var gilde

Elhamdülillâh

5. Nûrî berķ urdı
Zulmeti sürdi
Gör neler virdi
Eş-şükrülillāh
6. Emr-i telķine
Sırr-ı [259b] temķine
Nûr-ı yaķine
Elḥamdülillāh
7. Evvel ü āḥir
Bāṭın u zāḥir
‘Aṭāsı vāfir
Eş-şükrülillāh
8. Vird-i enbiyā
Zıkr-i evliyā
Budur Ḥaḳḳıyā
Elḥamdülillāh

[KA‘ BE MEHBİT-İ VAḤY-İ İLĀHİ VE ERVĀḤ-I KUDSİYYEDÜR]

Vaḳte’ş-şabāḥı yevme’l-işneyn. Beyt:

“Manzar-ı Ḥaḳ mazḥar-ı elṭāf-ı Rab

Mekke-i pür-fazl-ı bilād-ı ‘Arab”

Ya‘nî bu beyt Mekke-i Mükەرreme’nüñ medîḥindedür. Manzar-ı Ḥaḳ ya‘nî naẓar-gāḥ-ı Ḥaḳḳ oldığı budur ki Zāt-ı aḥadiyye şüretidür ki āfākda insān-ı kāmîl meşābesindedür. Ya‘nî enfüsde insān-ı kāmîl ism-i Cāmi‘i³⁵⁴ yüzinden niçe min ḥayṣü’z-Zāt ve’ş-şifāt naẓar-gāḥ-ı İlāhî ise āfākda daḥî Mekke-i Mükەرreme böyledür. Velākin bu ma‘nā Mekke’ye nisbet olunmaḳ müşt Emil olduğu Beyt-i Mükەرrem i‘tibārı iledür. Zîrā aṣl-ı

³⁵⁴ Cāmi‘i: A ḥāmi‘i.

fazîlet beytündür ki Mekke'ye göre kâlibden kalb ve libâsdan beden ve kışrdan lüb gibidür. Anuñçün evveliyyet ile mevşûf olan beytdür. Nitekim gelür: “İnne evvele beytin vużi‘a linnâsi lellezî bibekketi.”³⁵⁵ Nitekim insânda kuvâdan ibtidâ ta‘ ayyün kabûl iden kalb ve a‘ zâdan evvelâ tekevvün eyleyen ‘ acbü’z-zeneb didikleri nesnedür ki nuţfe-i insân hâvî olduğu tohumdan maḥlûkdur.

Pes, bundan fehm olunur ki mîveden ibtidâ tekevvün iden mādde-i lüb ve ba‘dehu kışrdur. Ve rûḥ gerçi zuhûrda mu‘aḥḥardur; velâkin ta‘ ayyünde muḥaddemdür. Ve ta‘ alluḳınuñ te‘aḥḥurı fî nefsi’l-emr taḥaddümine mâni‘ degüldür. Belki ol nuţfenüñ ta‘ ayyün bulması daḥi rûḥ iledür.

Pes, nuţfe ve sâ‘ir mevâdd-i nuţfe rûḥ ile devr ider. Ve şûret-i mādde tamâm oldıḳda ta‘ alluḳı zâhir olur. Sırrına vâkıf olmıyan rûḥ ḥâricden geldi ta‘ alluḳ itdi kıyâs ider. Nitekim Ḳur‘ân’da “Ve nefaḥtü fihi min rûḥi.”³⁵⁶ kelâminuñ zâhiri anı îhâm ider.

El-ḥâşıl [260a] Beytullâh-i Mükerrerem sâ‘ir büyütuñ rûḥ³⁵⁷ ve kalbi meşâbesindedür ki rûḥ ve kalb evveliyyet ile muttaşif olduğu gibi Beyt-i Mükerrerem daḥi evveliyyet ile muttaşıfdur. Ve Ka‘be-i kalb diyüp³⁵⁸ kalbi Ka‘be’ye teşbîh itdüklerinüñ sırrı daḥi buradan fehm olunur. Zîrâ insânuñ naẓar-gâh-ı İlâhî olduğu kalb i‘tibârı iledür ki tecelliyât-ı İlâhiyye’ye maẓhar olan kalbdür.

Şu kadar vardur ki berekâtı bedene daḥi sâridür; Ka‘be’nüñ berekâtı Mekke’ye daḥi sâri olduğu gibi. Bu cihetden insân-ı kâmilüñ bedeni ve Mekke-i Mükerreme’nüñ kendi daḥi ta‘ zîm olunur. Ḥattâ derûn-ı insânda olan kuvâ ve derûn-ı Mekke’de olan sükkân daḥi mu‘azzamlardur.

³⁵⁵ “Şüphesiz, âlemlere bereket ve hidayet kaynağı olarak insanlar için kurulan ilk ev (mâbet), Mekke'deki (Kâbe)dir.” Âl-i İmrân 3/96.

³⁵⁶ “Ona ruhumdan üfledim.” el-Hicr 15/29; Sâd 38/72.

³⁵⁷ rûḥ: İ2 rûḥı.

³⁵⁸ diyüp: İ2 diyü.

Buradan ba‘z-ı ehl-i ma‘rifet dimişlerdür ki hac farz olduğu gibi ehl-i Mekke daği huccâc üzerine farzdur. Ya‘nî bi-kadri’t-tâka³⁵⁹ anlara ri‘âyet itmelü ve delîli daği anlardan tutmaludur. Tâ ki anlar daği emvâl-i huccâcdan müntefi‘ olalar. Velâkin bu a‘şârda cehl ğâlibdür ki zamân-ı evvele kıyâs olunmaz. Ve irtikâb-ı me‘âşî daği fâşî ve münteşirdür. Egerçi emvâl-i meksûbede daği hayır yokdur; zîrâ ekserî tarîk-i helâlden degüldür.

Huşûşan kâsiblerüñ sū-i i‘tikâdları vardır. Ya‘nî kesbleri habîs iken tayyib-i i‘tikâd iderler. Ve haqîkatü’l-hâl kendilerine ta‘rîf olınsa i‘râz iderler ve ‘amel ve³⁶⁰ i‘tikâdları üzerine muşır ve muķîm olurlar. İşte bu takrîrden Ka‘be’nüñ fazîlet-i zâtiyye ve şeref-i aşlısı ma‘lûm oldu. Ve anuñ şeref-i izâfiyyesi daği vardır ki mazhar-ı elţâf-ı Hakk olduğudur³⁶¹. Ve ol elţâf budur ki Ka‘be mehbi‘-i vahy-i İlâhî ve ervâh-ı kudsiyyedür. Hattâ dimişlerdür ki huddâm-ı Ka‘be olan melâ’ike sâ’ir melâ’ikeden rusul-i beşer gibidür. Sâ’ir efrâddan [260b] ya‘nî rusul ve enbiyânüñ sâ’ir halk üzerine fazlı nice ise huddâm-ı Ka‘be olan melâ’ikenüñ daği sâ’ir melâ’ike üzerine rüçhanı böyledür.

Pes, şerîfüñ hîdmeti³⁶² cihetinden Ka‘be daği şerîfdür. Buradan dimişlerdür ki insâna şeref celîsinden gelür. Ya‘nî mecâlise itdügi kimsenüñ ‘uluvv-i kadrine göre ‘âlî-kadr olur. Ve denâ’et daği böyledür.

Pes, şol yerde ki insânüñ celîsi o maķûle melâ’ike-i kirâm ola o kadar şeref ve eşer bulur; ve rûhâniyyet peydâ ider. Ve bir daği budur ki Ka‘be mevţâ-i aķdâm-ı enbiyâ ve evliyâdur ki Âdem’den ğâyete dek meb‘ûş olan enbiyâ -‘aleyhimü’s-selâm- anı ziyâret itmişlerdür.

³⁵⁹ tâka: İ2 tâkate.

³⁶⁰ ve: A’da yok.

³⁶¹ olduğudur: A olduğudur, İ2 olduğudur.

³⁶² hîdmeti: A hîzmeti.

Ve Nūḥ ve Şālīḥ -‘aleyhime’s-selām- kavmine iştiğâlleri ḥasebiyle ziyâret itmemişdür didikleri şaḥīḥ degüldür. Ḥuşūşan ki Nūḥ’uñ seffinesi tūfānda beyt üzerine gelüp devr ü tavāf itdügi meşhūrdur. Ve her nebī kavminüñ mükezzibleri bi-ṭarīki’l-istişāl helāk oldıkdan soñra mü’mîn olanları istişāb idüp Ka‘be’ye müteveccih olmışdur.

Ve bir daḥi budur ki ümmet-i merḥūmenüñ ekābir ve aşāğirine ḥālā ziyâret-gāhdur. Ve ne kadar nüfūs-i fāzıla var ise himmetlerin orada alıkomışlardır. Ve Qur‘ān’da “‘Aṭāen ḡayre meczūz.”³⁶³ aña işâret ider. Zîrâ beden ol maḳām-ı ‘āliden munfaşıl oldıḡı gibi ‘alâḳa-i rûḥ daḥi munḳaṭı‘ olsa meded-i İlâhî daḥi munḳaṭı‘ olmak lâzım gelür. Zîrâ feyz-i İlâhî bi-ḳadri’l-ittişâldür. Anuñçün terk-i vird itmek mezmūmdur ve aşfiyānuñ ḥâlleri Ḥaḳḳ’a ittişāl-i dā’im olıcaḳ himmetleri daḥi Ka‘be’ye muttaşıl olmak lâzım olur. Bu cihetden ilā āḥiri’d-dünyā muḳīm-i Mekke gibi olurlar ve ecirleri munḳaṭı‘ olmaz.

Ve ba‘z-ı evliyāya ki şüret-i ḥac müyesser olmamışdur. [261a] Ma‘nāda ziyâret-i Ka‘be naşib olmışdur. Ve belki Ka‘be anuñ ziyâretine gelmişdür. Ve niçe mükāşifler ḥod tayy-i mesāfe ṭarīki ile zamān-ı ḳalilde Mekke’ye ve ‘Arafāt’a vāşıl olurlar. Veyāḥud oturdıkları yerde ḳarşularında³⁶⁴ zāhir olur. Veyāḥud temeşşül ṭarīki ile yanlarına gelür. Ve dimişlerdür ki sâ’ir mesācid ile Ka‘be’nüñ farḳı ḥacer ile cevherüñ farḳı gibidür. Ya‘nî Ka‘be ḥacer ve mederden binā olınsa daḥi yine altundan ve cevherden mebnîdür. Ve sâ’irler zer ü güherden³⁶⁵ şüret bulsa daḥi yine ḥacer ve ḥaşebden mebnî gibidür.

Pes, bir yerde ki bu maḳûle şeref-i zātî ve şeref-i izāfî ola sâ’irlere ḳıyās olunmaz. Ve ḳalb-i insān Ka‘be’den eşrefdür; zîrâ binā-i Ḥaḳḳdur. Ka‘be ise binā-i ḥaḳḳdur ki Ḥalîldür -‘aleyhi’s-selām-; egerçi ki emr-i Ḥaḳḳ iledür. Velâkin emr ile mebnî olan ile bi’z-zāt yed-i ḳudret ile mebnî olan bir degüldür. Ve fuḳarâ-i ehl-i sülûk daḥi böyledür.

³⁶³ “Bitmez, tükenmez bir lütüftur.” Hûd 11/108.

³⁶⁴ ḳarşularında: A’da yok.

³⁶⁵ güherden: İ2 gevherden.

Ya‘nî anlar fi‘l-ḥaḳīḳa mülûk-i ma‘neviyyedür. Ve zâhirde ḥırḳa-i tecrîdde ve şâl ü şemle-i fenâda oldukları ‘uluvv-i şân ve kemâl-i heybet ve celâllerini münâfî degüldür.

Pes, anların murakkâ‘ları ḥil‘at-i şâhîden³⁶⁶ enfes ve külâhları tâc-ı sultânîden a‘lâ ve ḥücre-i inzivâları ḳaşr-ı zer-endûd-i melikîden rûşendür. Zîrâ kendilerinüñ bâtınları zücâc-ı âşafî³⁶⁷ meşâbesinde olıcaḳ bedenleri ve muzâfât-ı bedenleri daḫi böyledür. Ahvâl-i selâtin ve mülûk ise bunların ḥilâfinadur. Fa‘rif!

Ba‘de zâ Mekke-i Mükерeme ḥaḳḳında pür-fazl-ı bilâd-ı ‘Arab dinildi. Efḍal-i bilâd-ı ‘Arab ma‘nâsına ve bu taḥşîşden sâ‘ir bilâd-ı tavâ‘if-i muḥtelife üzerine ‘adem-i fazl-ı lâzım gelmez. Belki cümleden muṭlaḳâ efḍaldür. Zîrâ bilâd-ı ‘Arab üzerine râciḥ olıcaḳ sâ‘ir bilâd üzerine [261b] daḫi râciḥdür. Zîrâ Nebî-i ‘Arabî ve Ḳur‘ân-ı ‘Arabî ve lisân-ı ehl-i cennet daḫi ‘Arabî olmaḳla³⁶⁸ ‘Arab daḫi sâ‘ir milelden efzal olmaḳ lâzım geldi. Ve kendilerinüñ fazl-ı bilâdının daḫi fazlını mücibdür.

Nitekim dimişlerdür ki: “Şerefü‘l-mekân bi‘l-mekîn.” Ya‘nî bir mekânda şeref meḳûd iken şeref-i mekîn ile şerîf olıcaḳ şerîf şerîf ile eşref olur. Lâsiyyemâ Mekke’nün vasaṭi‘l-arḫda ve miyân-ı bilâd-ı ‘Arab’da olduḡunun fazl-ı kâfidür. Zîrâ berekâtı ibtidâ bilâd-ı ‘Arab’a ve şâniyen sâ‘ir bilâda sâridür. Ve sırr-ı sereyân her yerde emr-i câridür ki nice emşilesi bu kitâbda mürûr itmişdür.

Ve dimişlerdür ki Ravza-i Muṭahhara ve ḳabr-i münîf Ka‘be’den efḍaldür. Zîrâ eşref-i kâ‘inât ve ekmel-i mevcûdât ‘aleyhi mine’s-şalavât ve’t-teslîmât mâ lâ yefîhi et-taḳrîrât ve’t-taḥrîrât zü‘l-ḥazreteyndür ki ḥazret-i aḫadiyye ve vâḫidiyyeyi ya‘nî cem‘ u farkı ve ḥaḳīḳat-i fâ‘ile ve ḳâbileyi ve İlâhiyye ve kevniyyeyi cem‘ itmişdür. Pes, maḳâm-ı ma‘nevîleri maḳâm-ı Maḥmûd ve muḥîṭ-i cemi‘-i makâmât olduḡı gibi; maḳâm-ı şûrîleri daḫi ecma‘i‘l-maḳâmât ve efḍali‘l-emâkin ve‘l-biḳâ‘ ve‘l-eyniyyâtudur.

³⁶⁶ şâhîden: A şâhîdür.

³⁶⁷ âşafî: İ2 âşafâ.

³⁶⁸ olmaḳla: A olmaḡla, İ2 olmaḡla.

El-hāşıl gerçi Zāt cümle-i esmādan a‘lā ve cemi‘-i şıfātdan bālādur. Velākin Zāt ma‘a’ş-şıfāt yalınız zātından ve şıfātdan ber-terdür. Anuñçün fenāfillāh derece-i ‘ulyā ise de beķābillāh fazīlet-i mişlidür. Ey sālīk gel imdi bir hoş tarīķe sālīk ol ħalvet ve celveti cemī‘³⁶⁹ idüp bir özge kemāl bul. Nes’elullāhe en yüveffikā³⁷⁰ livuşūli cenābihi bi- ħürmetin vesīletin bābe. Nazm:

[Fe‘ilātün / Fe‘ilātün / Fe‘ilün]

[Fā‘ilātün]

[Fa‘lün]

1. Ka‘bedür maṭla‘-ı envār-ı Hudā
Ka‘bedür ma‘den-i esrār-ı Hudā
2. Ħarem-i Ka‘be’de encāma irer
[262a] Ne kadar var ise eṭvār-ı Hudā
3. Ka‘bedür mevṭī-i aḳdām-ı ümem
Ka‘bedür mecma‘-i āşār-ı Hudā
4. Mehbiṭü’l-vaḥy ma‘denü’l-berekāt
Mevķıf-i cümle-i aḥyār-ı Hudā
5. Şüret-i sırr-ı ‘ālem-i ceberūt
Beyt-i ‘ālī-i nām-dār-ı Hudā
6. Kudsiyān-ı melekūta maḥdūm
Nāzenīn-i şeref-şi‘ār-ı Hudā
7. Ħacerī āyinesinden görünür
Çeşm-i ehl-i dile dīdār-ı Hudā
8. Ħicrīdür³⁷¹ dā’ire-i ķavs-ı vücūb³⁷²
Menzil-i sırr-ı pāk-i bār-ı Hudā

³⁶⁹ cemī‘: İ2 cem‘.

³⁷⁰ yüveffikā: A yüveffikenā, İ2 yüveffikenā.

³⁷¹ ħacerīdür: İ2 ħicrīdür.

³⁷² vücūb: A vücūd.

9. Şevk ile t̃ā'ife-i t̃ā'if olur
Şubḥa dek her gice bīdār-ı Hudā
10. Şāfdur rūy-ı ruḥāmī çün cām
Rūşenādur ḥarem-i dār-ı Hudā
11. Zemzemi reşk-i şarāb-ı Kevşer
‘Ayn-ı feyz-i derūn-ı yār-ı Hudā
12. Minberi cāy-i ḥuṭbe-i ‘aẓamet
Pāyesi nūh felek iş‘ār-ı Hudā
13. Aqıdur ağızı şuyın ḥüccācuñ
Feyz-i mīzāb-ı zernigār-ı Hudā
14. Nedür anda o maḥfil-i Ḥanefī
Revnağ-ı Ka‘be-i ebrār-ı Hudā
15. Şūret-i servdur menāreleri
Her biri sırr-ı aşkār-ı Hudā
16. Oldı anda maḳām-ı İbrahīm³⁷³
Beyt-i ma‘mūr-ı felek-vār-ı Hudā
17. İhtiyār elde degül sevmekde
Ka‘bedür mevlid-i muḥtār-ı Hudā
18. Raḥmete ğarḳ olur anda Ādem
Zerrece görmez o āzār-ı Hudā
19. Birine yüz biñ olur ecr-i ‘amel
İrişür ‘āmīle idrār-ı Hudā
20. Ka‘be’nüñdür bu ticāret cümle
Sen de eyle yūri bāzār-ı Hudā

³⁷³ İbrahīm: İ2 İbrāhīm, A İbrāhīm.

21. ‘İşk u şevk ile çün kıtâr olmuş

Çekilüp gitmede züvvâr-ı Hudâ

22. Hakkıyâ fırsat ele girmişgen

Olagör sen de taleb-kâr-ı Hudâ

[262b] “İRÂDET-İ CÜZ’İYYE”

Lisân-ı ‘âmmde irâdet-i cüz’iyye didikleri aşlnda irâdet-i külliyye muḳâbilesindedür ki irâdet-i cüz’iyye ‘abdüñ ve irâdet-i külliyye Hakk’uñdur. Ve irâdet-i ‘abd cüz’iyyet ile ittişâfıñ sırri budur ki Hakk’uñ ‘abdde zuhûrı bi-hasebi’l-‘abddür; yoḥsa bi-hasebi’l-Hakk degüldür. Ve bi-hasebi’l-‘abd dimenüñ ma‘nâsı budur ki zuhûr-ı mezkûr ‘abdüñ zâhirde ta‘ayyünine ve bâtında isti‘dâdına râci‘dür.

Pes, bir ‘abdüñ isti‘dâdı kâmil ise ta‘ayyüninde vâkı‘ olan zuhûr daḥi kâmil ve illâ nâkış olur. Ve ba‘zuñ keşâfet-i hicâb ve ğilzet-i tab‘ından nâşî zuhûr-ı Hakk’dan bi’l-fi‘l eşer nâ-bûd olur. Ve şâhibi zulmet-i cehl ve ḥafâda ḳalur. Ve Hakk’uñ tecellîsinden aña fâйда³⁷⁴ olmaz. Zîrâ tecellî-i İlâhî’ye göre a‘mâ gibi olur; a‘mâya ise bâb-ı müşâhede mesdûddur.

El-ḥâşıl ‘abd bir nesneyi irâde eylese Hakk’dan kendinde zâhir olan ḥişşe miḳdârı irâde eyler; yoḥsa bi’l-külliyye irâde idemez. Zîrâ irâdet-i külliyye Hakk’uñdur ki cebr³⁷⁵ cemî‘-i ‘ibâdda olan ḥışaş-ı irâdet anuñ irâdet-i külliyyesinde müstefâddur. Her ḥânenüñ nûrı güneşden revzenesi miḳdâr³⁷⁶ müstefâd olduğı gibi. Bu cihetden Hakk’uñ irâdetinde sereyân ve külliyyet vardır. ‘Abdüñ irâdetinde ise sereyân yoḳdur; meger ki kendi a‘mâline göre ola. Meşelâ cemî‘-i ḥayrâta ve a‘mâl-i şâlihaya bir uğurdan niyyet ide ve vaḳt-i merhûnına göre vücûda gelmesini irâde eyleye. İşte bu ma‘nâya irâdet-i cüz’iyyesinde fi‘l-cümle irâdet-i külliyye sırri daḥi bulınur. Egerçi ki Hakk’uñ irâdeti

³⁷⁴ fâйда: İ2 fâ’ide.

³⁷⁵ cebr: İ2’de var, İ1 ve A’da yok.

³⁷⁶ miḳdâr: İ2 miḳdârı.

gibi degüldür. Ve Hakk'ın cüz'iyye irâdeti cüz'i [263a] ve külliyye irâdeti demek vechdür. Ve 'ilm daği böyledür ki müte'allıķına tâbi'dür. Ve bundan Hakk'ın 'ilm ü irâdeti cüz'i olmak lâzım gelmez; belki cüz'iyyet murâd ve müte'allıķa nâzırdur. Ya'nî emr-i cüz'iyye 'ilm-i İlâhî ta'alluķ itse ol 'ilm fî nefsi'l-emr küllî ise de müte'allıķı i'tibârı ile cüz'iyyet ile mevşûfdur; ve irâdet daği böyledür. Nitekim ba'z-ı 'ubbâda tecellî-i küllî vâķı' oldıķda mağall-i tecellî ol ķadr tecellîye zîķ olıcaķ bir miķdârı müstetir ve girüye 'âlem-i ğayba 'avdet ider. Mağallün tağammüli oldıķı ķadar vâridât ve füyûz ķalır. Pes, mağalle nisbet ile tecellî-i cüz'i olmış olur.

Fe-emmâ bu sırdan bî-ğaber olan 'ulemâ-i zâhir ve ehl-i rusûm ħavflerinden 'ilm ü irâdete cüz'iyyet nisbet itmezler; belki Hakk'ın 'ilm ü irâdeti bi'l-külliyye küllîdür dirler. Ve mağalle nazar eylemezler ve ķabiliyyete baķmazlar.

Fe-emmâ erbâb-ı ħaķâ'ıķ bizim zıkr itdüğümüz üzredür. Ve anlar ya'nî ehl-i rusûm irâdet-i cüz'iyyeyi mağall-i kesbe şarf iderler ki mağall-i keyânîdür. Ve bu mertebeye cebr-i mutavassıť dirler. Ya'nî fî'l-cümle cebr ve fî'l-cümle ihtiyâr işbât iderler. Ve burası bizim daği maķbûlümüzdür. Zîrâ biz tevķîd ve 'ubûdiyyetün her birinün muķtezâsını işbât ideriz. Binâ'en 'alâ hâzâ tevķîde göre küllün min 'indillâh diriz; âsyâbı döndüren şudur didüğimiz gibi. Ve 'ubûdiyyete göre şerri nefsimize isnâd ideriz. Ma'a hâzâ ħâlîķ Allâh Te'alâdur; dâneyi un iden degirmendür didüğimiz gibi. Âbdan te'sîr olmasa ķurı taş dâneyi un itmedüģi gibi iķdâr-ı İlâhî daği olmasa ħiçbir fî'l vücûd bulmaz. Pes, kesb 'abdüñdür. Zîrâ mağall-i kesbdür; degirmen taşları gibi. Ve ħalk Allâh Te'âla'nuñdur; te'sîr-i âb gibi.

Pes, kâsib ihtiyârı içinde mecbûrdur. Şol şakird gibi ki üstâzının resm itdüģi ħânelerün [263b] derûnını envâ'-ı aşbâğ ile naķş ider. Fe-emmâ mersûm olan miķdârdan tecâvüz itmez. Bu cihetden fî'linde hem mecbûr ve hem muhtârdur. Ya'nî mecbûr oldıģı resm üstâza bi'z-zarûra muvâfaķiyyetdür. Ve muhtâr oldıģı budur ki ol naķşı kendi eliyle ve ihtiyâr ile işler; üstâz eliyle degül. Ve bunun nazîri budur ki bir kimsenün eline kâse-i

zehr virüp içürseler ol kimse ol zehri bi'l-ihtiyâr içmiş olur. Anuñçün diyet lâzım olur; kışâş degül.

Fe-emmâ cebr ile ağızına şabb olınsa bu şüretde şarab için ihtiyâr kalmaz. Ve bir kimse anuñ zehr idügin bilüp içerse kendi nefsinı kâtil olur. Ve eger mecbûr olursa câbire muzâf olur ve sâ'ir vücûh-i helâk dañı aña kıyâs olına. Ve hadîsde gelür: “Men kıtile düne mâlihi fehüve şehîd.”³⁷⁷ Ya' nî mālını tañlîş için cenk idüp helâk olan şehîd olıcağ maldan kendine akrab ve e'azz olan nefsinı muhâfaza için eşnâ-i muhârebede düşen kimse bi-ṭarîkı'l-ülâ şehîd olur. Pes, nefsinı ve mālını ğayra bilâ muharebe teslim itmek menhîdür; zîrâ ihtiyâra muzâf olur. İşte bundan dañı cebr ve ihtiyâr ne idüğü zâhir oldı.

El-ḥâşıl erbâb-ı ḥaḳâ'ik yanlarında gerçi irâdet-i cüz'iyeye herkese nisbet olınan ḥişşedür ki ḥişşe-i irâdet-i İlâhiyyedür. Velâkin maḥall-i kesb olduğı cihetden dañı ihtiyâr cüz'î ehlîdür. Dinilür ki bu ihtiyâr cihet-i kevnîyyeye nâzır ve evvelki cihet vücûbiyye ile dâ'irdür. Ve insân zû'l-ḥaḳîkateyndür ki ḥaḳîkat-i fâ'ile ve ḥaḳîkat-i kâbiledür. Ve ḥaḳîkat-i ülä cihetinden mü'eşşir ve şâniyeden müte'eşşirdür. Ve min vech te'sîri³⁷⁸ min vech te'sîrine mâni' degüldür. Zîrâ iki ḥayşiyet [264a] i'tibârı iledür ve maḥalliyyete ve esbâba i'tibâr vardır; ve illâ isâ'et-i edeb lâzım gelür. Ya' nî ref'-i esbâb iden kimse musî'ü'l-edebdür. Ve ḥaḳâ'ikden ğâfildür ki ref'-i esbâbuñ mütercimi lisândur. Ya' nî lisân olmasa ne vecihle ref'-i esbâb itdüğünü ifâde iderdi. Pes, anuñ dilini kaç' itmek lâzım geldi. Fe'fhem!

Su'âl olunursa ki Ebû Yezîd Beşâmî'den -ḳuddise sırruh- menḳıldür ki: “El-mürîdü men lâ irâdetün leh.” dimişdür. Ya' nî irâdeti selb itmişdür. Bundan ise cebr lâzım gelür. Cevâb budur ki bundan maḳşûd mürîdüñ irâdeti şeyḥe ve şeyḥüñ dañı irâdeti Ḥaḳḳ'a tâbi' dür dimekdür; yoḥsa mürîd için hîç irâdet yoḳdur demek degüldür. Ve illâ cebr-i muṭlak lâzım gelür. Egerçi ba'zılar cebre dañı zâhib olup dimişlerdür ki vücûd-i kevnî

³⁷⁷ Buhârî, “Mezâlim”, 34; Müslim, “İman”, 226.

³⁷⁸ te'sîri: A te'sîri.

cebr-i zātidedür. Ve bunuñ ma‘ nāsı budur ki hāricde ğayr yüzinden icbār yokdur. Zīrā eger icbār-ı ğayr olsa ihtiyār-ı zātī lāzım gelürdi ki icbāra muķābıldür.

Pes, fülān fülāna bu huşūşda cebr itdi demek fülān-ı şānī içün fī nefsi’l-emr ihtiyār şābit olmağa mevķūfdur. Zātında ise ihtiyār yokdur. Ve hāricde aña³⁷⁹ bir kimse aña³⁸⁰ cebr mu‘āmelesi itse dağı nefsinde ihtiyārı olduğın mūcib degūldür; belki herkes ihtiyārı içinde mecbūrdur. Ve cemī‘-i harekāt-ı kevnīyye cebr ü ıztırāra dā’irdür. Ve bunuñ delili budur ki Qur’ān’da gelür: “Mā min dābbetin illā hüve āhizün bināşiyetihā inne rabbi ‘alā şırātin müsteķīm.”³⁸¹

Pes, Muzill isminde olanlar dağı hidāyet-i muṭlaķada dāḥiller ve hidāyet-i muķayyedededen hāriclerdür. Buradan meşhūr sözdür ki dirler ḍalālet ‘ayn-ı hidāyetdür. Ya‘nī ‘ayn-ı hidāyet-i muṭlaķadur. Zīrā herkesün rucū‘ı [264b] cebr-i zātī ile Ḥaķķ’adur. Anuñçün Qur’ān’da gelür: “Ve ileyhi turce‘ün.”³⁸² Ey turaddün ya‘nī ḥaķķ her anda Ḥaķķ’a redd ü rec‘ olunur; gerek Hādī isminden hüdā ile ve gerek Muzill isminden ḍalāl ile. Ve bu reddün anı olduğı Ḥaķķ’uñ ma‘iyyeti ve zamān ile ‘adem-i takayyüdinden nāşīdür³⁸³. Zamān-ı ātīde ya‘nī müstaķbelde olmak esbāb-ı zāhire ve vesā’iṭ ve zamāna göredür.

Pes, evvelkisi ḥāl-i ‘ārif ve ikincisi ḥāl-i maḥcūbdur. Su’āl olunursa ki ḍalālet ‘ayn-ı hidāyet olıcaķ ehl-i ḍalālet ehl-i raḥmet olmak lāzım gelür. Zīrā hidāyet raḥmetdendür; ve mühtedī merḥūmdur. Cevāb budur ki ehl-i ḍalālete olan raḥmete raḥmet-i izāfiyye-i muķayyede dirler; yoḥsa raḥmet-i ḥaķīkiyye-i muṭlaķa dimezler. Ve fi’l-cümle ehl-i

³⁷⁹ aña: İ2’de var.

³⁸⁰ aña: İ2’de yok.

³⁸¹ “Yeryüzünde bulunan hiçbir canlı yoktur ki, Allah, onun perçeminden tutmuş olmasın. Şüphesiz Rabbim dosdoğru bir yol üzerindedir.” Hūd 11/56.

³⁸² “Siz yalnız O’na döndürüleceksiniz.” Yâsîn 36/83.

³⁸³ nāşīdür: A bāşīdür.

rahmet oldukları budur ki “Vesi‘at rahmeti külle şey.”³⁸⁴ ‘umūmında dāhillerdür; gerekse şeytān olsun.

Ve bir daḥi budur ki rucū‘ ve irtidādları³⁸⁵ bi’l-āhire Ḥaḳḳ’adur ki ḥaḳḳ-ı muṭlaḳdur; gerekse şüretā ism-i Ḳahhār yüzinden olsun. Zīrā Ḥaḳ muṭlaḳa izāfatda meẓāhir-i Hādī ve Muẓil berāberdür. Nitekim Ḳur’ān’da gelür: “Ḳul yā ‘ibādiyellezīne esrafū ‘alā enfüsihim.”³⁸⁶ Ve yine gelür ki: “Be‘aşnā ‘aleyküm ‘ibāden lenā üli be’sin şedīd.”³⁸⁷ Maḳşūd meẓāhir-i ḳudret ve ḳahr u intikām olan ‘ibāddur ki Buḥtnaşşar ve ‘askeridür; ma‘a hāzā keferedür.

Ve kezālik Muẓill isminde olanlar meẓāhir-i ism-i Hādī’ye göre rahmetdür ki meẓāhir-i mezkûre anlar ile yā seyf ü sinān veyā hüccet ve burhān ile muḥārebe ve muḳābele idüp meşūbāt ve teraḳḳiyāt bulurlar. Velākin mühtediler yüzinden ḍāll olanlara rahmet yokdur. Zīrā ḳābil-i rahmet degüllerdür. Ve Ḳur’ān’da gelür: “Ve mā erselnāke illā rahmeten lil‘ālemīn.”³⁸⁸ Ya‘nī Rasūlullāh -şallallāhu ‘aleyhi ve sellem- mazhar-ı ism-i “Raḥmān olduğu cihetden rahmet-i ‘āmme iken şeytāna ve sâ’ir aña tâbi‘ [265a] olanlara”³⁸⁹ rahmet olmadığı ‘adem-i ḳābiliyyetlerindendir. Eger anuñ tarafından vārid olan hüdāyı ḳabūl itselerdi anların ḥaḳḳında daḥi eşer-i rahmet zāhir olurdu.

Pes, anların ḥālī şol memrürü’l-mizāc ya‘nī mizācına mirre ve şafrā ğalebe idenüñ ḥālīne beñzedi ki mizācı şarāb-ı ‘asel “ḳabūl itmez. Ma‘a hāzā ‘asel”³⁹⁰ ḥaḳḳında “Fīhi şifāun linnās.”³⁹¹ vārid olmuştur. Pes, ḳuşūr ‘aselde degül belki mizāc ve³⁹² şafrāvīdedür. Nitekim muḥālūñ ta‘alluḳ-ı ḳudrete ‘adem-i şalāḥiyyetinden şıfat-ı ḳudretde noḳşān lāzım gelmez. Su’āl olunursa ki cebr-i zātī şüretinde teklifüñ ma‘nāsı

384 “Rahmetim her şeyi kuşatmıştır.” el-A’râf 7/156.

385 irtidādları: A’ıtidādları.

386 “De ki: Ey kendi nefisleri aleyhine haddi aşan kullarım!” ez-Zümer 39/53.

387 “Üzerinize güçlü kuvvetli kullarımızı gönderdik.” el-İsrâ 17/5.

388 “(Ey Muhammed!) Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.” el-Enbiyâ 21/107.

389 A’da yok.

390 A’da yok.

391 “Onda insanlar için şifa vardır.” en-Nahl 16/69.

392 ve: A’da yok, İ2’de yok.

nedür? Zîrâ cemî‘-i tekâlîf ihtiyâr üzerine mebnîdür. Cevâb budur ki bu mes‘ele gerçi esrâr-ı kazâ ve kaderden olmağla fehmi gâmiздür. Velâkin şu kadar demek olur ki tekâlîf mükellefün ‘ayn-ı şâbitesinüñ muhteziyâtındandır ki lâ-büdd maqûlesidür.

Ve ba‘de’t-tekâlîf tarîk ikidür ki biri tarîk-i qabûl ve biri tarîk-i reddür ki ikisi daği qâbiliyyete nâzırdur. Ya‘nî qâbilüñ qabûli ve nâ-qabilüñ ‘adem-i qabûli isti‘dâd-ı ezeli-i aḥkâm ve âşârındandır ki qabûl ve redde mecbûrlardur. Bu cihetden her ḥâlde cebr-i zâtî üzerine hareket itmiş olur.³⁹³ Bu ma‘nâdan ḥadîsde gelür ki: “İ‘melü fe-küllün müyesserün limâ ḥuliḳa.”³⁹⁴ Ya‘nî ḥâzerât-ı şaḥâbe -raḍıyallâhu ‘anhum- cebr-i muṭlaḳ yolına zâhib olıcaḳ lisân-ı Nübüvvet’den tarîk-i zâhir üzerine tenbîh ve teslîk vâkı‘ oldı ki tarîk-i bâṭınüñ nişânıdır. Güyâ demek oldı ki siz tekâlîf olındıḡunuz tarîk üzerine sülûk idiñüz. Eger sülûk idersenüz ve eger itmezsenüz iki şüretde bile mâ ḥuliḳa leh olan ma‘nâ size müheyyâdur.

El-ḥâşıl mecbûr olduḡıñuz yola gidersünüz ve ihtiyâr içinde kendiñize cebr idersünüz. Velâkin lisân-ı Nübüvvet lisân-ı şer‘ ü edeb [265b] olmağla remz ile iktifâ itdiler. Ey ‘ârif ‘aceb nâzik maḥaldür. Fehm idebilene nâzar eyle ki sırrı niçe ḥıfz itdiler ve zâhir üzerine cereyân eylediler. Ve bu maḳâma nâzırdür. Şol ḥadîs ki gelür: “Küllü mevlûdin yûledü ‘ale’l-fiṭrati şümme ebevâhü yühevvidânihi ve yüneşşirânihi ve yümeccisânihi.”³⁹⁵ Ya‘nî fiṭrat-ı aşliyye ki yevm-i mişâḳda olan fiṭrat imân ve ikrâr-ı belîdür. ‘Ayn-ı ḥâricide ‘ilm-i ezeliide olan şürete rücû‘ ider ki yâ sa‘âdet-i zâtıyye veyâ şekâvet-i aşliyyedür. Ve vâkı‘ olan inḫirâf ki tehvîd ve tañşîr ve temcîs ve emşâline dâ’irdür; esbâb-ı cebr iledür. Zîrâ imâna veyâ küfre cebr-i zâtî olıcaḳ esbâb daği aña göre vücûd bulur.

³⁹³ olur: A olurlar.

³⁹⁴ Buhârî, “Tefsîru’l-Kur’ân, 356; Müslim, “Kader”, 7.

³⁹⁵ Buhârî, “Cenâiz”, 91; Müslim, “Kader”, 22.

Pes, esbāb-ı hayr veyā şerri qabūl idüp tarīk-i maḥşūşa sālīk olması cebr-i aṣlīdendir. Ve ihtiyārı ile hayrı veyā şerri qabūl itdi didikleri cebrden ḥālī degüldür. Ve bu maḳāma nāzīrdür ki dimişlerdür: “Qubilü min qablü lā li‘ illetin ve rüddü min rüddi lā li‘ illetin.” Ya‘nī zāhirde olan ‘illetün hayr ü şer ve şalāḥ ve fesādda te‘şiri aşla rāci‘dür. Anuñçün zāhire nazar olunmaz; belki aşla iltifāt olunur.

Ve şüret-i şer‘da olan ḥudūd daḥi ihtiyār-ı ezeliye tābi‘dür. Anuñçün gelür: “Femen vecede hayran felyaḥmedillāhe ve men vecede ḥilāfihi felā yelū menne illā nefseh.”³⁹⁶ Ya‘nī hayra muvaffīk ve hidāyete mazḥar olan Ḥaqq’a ḥamd eylesün ki ihtiyār-ı ezeli ve isti‘dād-ı ḡayr-i mec‘ūli üzerine vārid oldı. Ve şerre müheyyā ve ḍalālete mazḥar olan kendi nefsine levm itsün ki bu daḥi muḳtezā-yı şe‘n-i ḡaybīdür.

Ḥaḳ Te‘ālā ḥaqqında qabza-i yemīn ve qabza-i şimāl dinildüğü budur ve bunun ḥükmidür ki cennet ve nār ḥaqqında “Li-küllin minkümā meleuhā.” vārid oldı. Ve bu maḳāmdandır ki Qur‘ān‘da gelür: “Qul felillāhi‘l-ḥüccetü‘l-bālīga.”³⁹⁷ Ya‘nī Allāh Te‘ālā ilzām-ı ḥüccet itmedükçe ehl-i nārı nāra idḥāl [266a] itmez; belki ‘ayn-ı sābitelerini kendilerine keşf idüp muḳtezā-yı ḥāle vāqıf olduklarından³⁹⁸ şoñra cehennem mecbūr olurlar. Ve şol āyet ki gelür: “Rabbenā lā tüziḡ kulūbenā ba‘de iz hedeytenā.”³⁹⁹

Bālāda olan ḥadīş fıtrata dā‘irdür. Ya‘nī bir mü‘minün imānı sa‘ādet-i aṣliyyeye dā‘ir olsa ebedī zeyḡ ü ḍalāl ve inḥirāf qabūl itmez. Ve eger ‘arız ise ḥilāfı olur ve ‘aḳıbet meḥl ve sābıka daḥi nā-ma‘lūm olduğundan mü‘min beyne‘l-ḡavf ve‘r-recādur. Ya‘nī esbāb-ı inḥirāfdan ḡavf ider ve sa‘ādet-i aṣliyye recā ider. Ve bu ma‘nā ve taleb daḥi anuñ muḳtezā-yı isti‘dādır ki aña muvaffaq olmak sa‘ādet-i zātiyye nişānidur. Nitekim ḥilāfı şeqāvet-i aṣliyye ‘alāmetidür. Zīrā mekr-i İlāhī‘den emīn ve bī-pervā

³⁹⁶ Müslim, “el-Birr ve’s-sılā”, 55.

³⁹⁷ “De ki: Kesin delil, ancak Allah‘ındır.” el-En‘ām 6/149.

³⁹⁸ olduklarından: A oldıktan.

³⁹⁹ “Rabbimiz! Bizi doğru yola ilettikten sonra kalplerimizi eğriltme.” Âl-i İmrân 3/8.

olmak iyü hâl degüldür. İşte Allāh Te‘ālā şıfâtında ta‘dād olınan Cebbār ve Kāhhār budur. Ya‘nî Hakk’uñ halkı cebr itdügi zulm tarîkı ile degüldür; zîrâ zulmden müberrādur. Belki isti‘dād ğāyr-i mec‘ülleri muḳteziyâtına sevḳdür. Şol ma‘nādan ki ḥallāḳdur.

Pes, lisān-ı isti‘dād su‘āl itdügi nesneyi a‘tā itmese zulm lâzım gelür ki bir nesneyi mevzi‘inüñ ğayriye vaz‘ itmekdür. Sa‘âdet ise şeqâvet yerine ve bi‘l-‘aks vaz‘ olınmak zulmdür. Ve şol nesne ki maṭlûb olup vücûd bulmaz. Ol nesne fi‘l-ḥaḳîḳa muḳteziyât-ı ‘ayn-ı şâbiteden olmadığındandır; egerçi taleb-i muḳteziyâtdandır.

Nazar eyle ki enbiyâ -‘aleyhimü’s-selām- kavmini da‘vet itdiler. Fe-emmā herkese göre bi‘l-fi‘l qabûl vâkı‘ olmadı. Ve bundan ma‘lûm oldu ki anlaruñ da‘vetleri ve med‘uvv olanlaruñ med‘uvv oldukları her birinüñ muḳtezâ-yı ‘ayn-ı şâbitesidür. Ve taleb bilâ maṭlûb olmak daḥi böyledür. Anuçün maḳām-ı ḥayretdür. Ey ‘ârif işte bu uşûli bildünse ve ḥaḳā’iḳi idrāk kılduñsa [266b] ehlü’s- sünnet ve’l-cemā‘at mezhebinde cebr-i mutavassıṭ ne idügin fehmi eyledün. Zîrâ cebr ü ihtiyâruñ her biri ḥayṣiyyet-i maḥşûşa ile aḥz olunıcaḳ cāy-ı kelām olmaz. Ve cebr-i maḥz diyenlere göre daḥi sırr-ı teklîf-i ma‘lûm olur.

El-ḥaşıl bu maḳāmda iki nesne vardur ki biri kesb ve biri cebrdür. Ve kesb odur ki mümkünüñ bir fi‘le irâdeti ta‘alluḳ eyleye ve iḳtidâr-ı İlāhî anı ‘inde’t-ta‘alluḳ icâd ide. İşte bu ma‘nâ mümkünüñ maḥall-i keyânîsi i‘tibârı ile kesbî olur.

Ve cebr bir fi‘li Allāh Te‘ālā’ya isnād itmekdür. Cebriyye’den Cehmiyye tâ’ifesi gibi ki anlar ‘abdi cemādât menzilesine tenzîl idüp ḳudret ve te’şîr ve kesbi bi‘l-küllîyye selb iderler. Ve bunlar ifrâṭ iderler. Ve bu cebr muḥaḳḳıḳlerüñ zāhib oldukları cebruñ ğayridür. Zîrâ muḥaḳḳıḳ maḥall-i keyânîde olan ḳudreti bi‘l-küllîyye selb itmez. Zîrâ cebr ‘abdüñ şıḥḥat-i fi‘lini münâfî degüldür. Şol ma‘nādan ki cebr mümkinini fi‘l üzerine ḥaml itmekdür. Bu şûretde fi‘l anuñ kesbi olmamak lâzım gelmez. Ve ḳudretini daḥi

münāfī degüldür. Nitekim dirler ki: “Ente mir’ātühü ve hüve mir’ātü aḥvālik.” Ya’ nī mir’āt olmak Ḥaḳḳ’a muzāf ve aḥvāl ve āṣār saña mensūbdur.

Pes, insān maḥall-i keyānīsi cihetinden muḥtār ve zātı cihetinden mecbūrdur. Ve bu ma’ nāyadur ki dirler insān mecbūr degüldür. Şol ma’ nādan ki Ḥaḳ’da fātī⁴⁰⁰ olduğu cihetden andan fi’l mutaşavver olmaz ki mecbūr ola. Ve tevḥīd-i ef’āl didikleri bu maḳāma nāzırdur. Ve cemāda daḥi mecbūr dinilmez. Zīrā andan daḥi fi’l mutaşavver degüldür. Fa’rif hāze’l-maḳam. Fe-innehu min mezālīḳi’l-eḳdām. Ve men vaḳa’a kilā mine’l-’aḳli ve’l-keşfi fī mevzi’ihi ve rā’i el-merātibi ḥafıza mine’z-zelel. Bi-’avnillāhi’l-meliki’l-’allām. [267a] Naẓm:

[Mefā’ilün / Fe’ilātün / Mefā’ilün / Fe’ilün]

[Fā’ilün]

1. Ne ḥükm iderse cihānda irādet Allāhuñ
Ne işler ise her anda irādet Allāhuñ
2. Ḳamu taşarruf-ı “u”⁴⁰¹ mülk ü cūd anuñdür çün
Eger bu cism ü bu cānda irādet Allāhuñ
3. Zemīni baştı iden oldur sipihri feyz⁴⁰² iden ol
Bugün ile bu mekānda irādet Allāhuñ
4. Mürīd olduñ ise terk-i ihtiyār eyle
Mürīd ü şeyḥ-i zamānda irādet Allāhuñ
5. Fenāya vir yūri Ḥaḳḳī seni ve cümlesini
Ḳamu gidende ḳalanda irādet Allāhuñ

⁴⁰⁰ fātī: A fānī, İ2 fānī.

⁴⁰¹ u: İ2’de var, İ1’de yok.

⁴⁰² feyz: A ḳabz, İ2 ḳabz.

Naẓm:

[Mefā‘ ilūn / Fe‘ ilātūn / Mefā‘ ilūn / Fe‘ ilūn]

[Fā‘ lūn]

1. Reh-i vişāle sülūk ister iseñ bul rehber
Ki rehber olmasa açmaz hevāda mürġān per
2. Yanıñca zād-ı fenāyı ġidāyı rūḥ eyle
Gözet nedür bu tarīk içre eşer-i peygamber
3. Hevāya vir ne ki vardur irādet ü kudret
Yık işbu ḥāne-i evşāfı eyle zīr ü zeber
4. Yüzine bakma cihānuñ ki māsivallāhdur
Vücūd muşḥafını al ele okı ezber
5. Cihāna devr iderek geldi ādem-i ma‘ nā
Bu şūret içre ḥisāb eyle geçdi kaç çenber
6. Seni kul itdi ‘aliyyūn ‘aẓīm olan Mevlā
Sivāyı idegör āzād sende çün kanber
7. Bu ‘ilm ü ma‘ rifetūñ pāyesin gözet Ḥaḳḳı
Ki ḥuṭbe-i şerefūñ okıya ehl-i minber

[VE SENİ YOKSUL BULUP ZENGİN ETMEDİ Mİ?]

رایت مرسوما بخط جلیّ علی الهواء قوله تعالى او یلقى الیه کنز الكنز هو المال المکنون ای المجموع المحفوظ و المعنی او یلقى الیه مال مجموع من السّماء یستغنی به و یستعین علی امر معاشه و هذا من عماهم الباطن و كثرة الفهم بالحسّ و الظّاهر لانّ الله تعالى القی الیه کنز اعظیما من السّماء هو کنز العلم [267b] و المعرفة و اعطاء کوثر الفیض و الحكم فکان به اغنی الاغنیاء كما قال تعالى و جدك عائلا فاغنی وقد قال اوتیت مفاتیح خزائن السّموت و الارض و عرض له ان یكون الجبال ذهباً و تكون معه اینما یدهب فابی و اختار الله تعالى علی ما سواه و امّا اعداؤه فاختراروا ما سواه علیه تعالى وقد وجدهم الله اغنیاء ای من حیث الاموال فافقرهم من جهة الدّین فلم یغن عنهم اموالهم و اولادهم شیئاً و الحاصل ان النّبی صلیّ الله علیه و سلّم کان عائلا من حیث الدّنیاء لانه کان فی حجر عمّه ابی طالب و کان

املق قريش فاغناه الله بمال خديجة رضى الله عنها و بما فتح له من الغنائم و كان عائلا من حيث الدين كما قال تعالى ما كنت تدري ما الكتاب و لا الايمان و كان فضل الله عليه عظيما حيث علمه ما لم يعلم و تجلّى له بذاته المقدسة فضلا عن تجلّيه له باسمائه و صفاته فكان اغنى دينا و دنيا و ظاهرا و باطنا و اما من قال او يلقي اليه كنز فكانوا اغنى دنيا و ظاهرا و افقر دينا و باطنا فلم ينفعهم الاموال الظاهرة و ان افتخروا بها مدّت حياتهم و حسبوا اثم اهل النّجاة بسبب الاموال و الاولاد و بدالهم من الله ما لم يكونوا يحتسبون فذهبوا الى البرزخ و هم فقراء مفلسون ظاهرا و باطنا اما باطنا فظاهر و اما ظاهرا فلانهم كانوا مفارقين لها بمفارقتها الارواح الابدان و هكذا العلوم الرّسمية لاهل الغرور فاتّها بمنزلة الاموال للكافرين اذ لا يستصحبونها فى سفر الاخرة و انما المصاحب هو العلم الالهى لانه العلم الباقي الفايز⁴⁰³ من ذات الباقي فهو صفة الله [268a] تعالى و ان كان يغرب عن علمه شئ فى الارض و لا فى السّماء فاعلم ذلك و كن مع العلم الالهى لتكون بالله فى الدارين و فيه اشارة الى ان كنز ارض الوجود هو العلم و محلّه المخصوص هو القلب و لذا كان القلب اشرف لكونه محلاً للتّشريف و اصلاحه اوجب من اصلاح غيره من الاعضاء و القوى و من ثمّ اكبّ اهل النفوس الفاضلة عليه الى ان كانوا من اهل القلب و هم الظّاهر بالاسم الجليل الجامع و اثره القدرة على تطبيق الانفس بالافاق جزأ جزأ والله العليم القدير.

[Bir yerde Allah Teâlâ'nın şu ayetinin yazdığını gördüm: "Veya ona bir hazine verilmeliydi." Hazine, toplanmış ve korunmuş mal demektir. Yani, ona gökten onu zengin edecek, geçiminde yardımcı olacak toplu mal indirilmeliydi. Bunu söyleyenler bâtına karşı kör olanlar, yalnız hisleri ve bir şeyi zâhir olduğu zaman algılayan kişilerdir. Çünkü Allah Teâlâ ona gökten büyük bir hazine verdi. O hazine ilim ve marifettir. [267b] Ona Kevser havuzunu ve hikmetleri verdi. O zenginlerin en zenginiydi.

Yine Allah Teâlâ: "Ve seni yoksul bulup zengin etmedi mi?" demiş oluyor ki, sana göklerin ve yerin hazinelerinin anahtarlarını verdim. Ona, dağların altın olma imkânını ve her nereye giderse gitsin kendisi ile gelmeleri imkânını verdim. Ancak istemedi ve Allah Teâlâ'yı seçti. Onun düşmanları ise dünyayı ve içindekileri Allah Teâlâ'ya tercih ettiler. Allah Teâlâ da onları mal bakımından zengin, din bakımından fakir etti. Onları ne malları ne de evlatları zengin etti. Sonuç olarak Nebî -sallallahu aleyhi ve sellem- dünya bakımından fakirdi. Çünkü o, amcası Ebu Talib'in himayesinde idi ve Kureyş de fakirleşmişti. Allah Teâlâ da onu Hazreti Hatice -radiyallahu anha- ve ganimetler ile

⁴⁰³ الفائض 2: الفايض

zengin etti. Din konusunda da bir zamanlar bilgisi azdı ki Allah Teâlâ: “Sen kitap nedir iman nedir bilmiyordun.” demiştir. Allah Teâlâ’nın onun üzerindeki fazlı çok büyüktü. Öyle ki ona bilmediklerini öğretti ve ona zât-ı mukaddesi, esmâsı ve sıfatları ile tecellî etti. Dinini ve dünyasını hem zâhirî hem bâtinî olarak zenginleştirdi.

“Veya ona bir hazine verilmeliydi.” diyenler, dünyada zâhiren zenginleştiler de dinen, bâtinî olarak fakir kaldılar. Onlara zâhirî malları fayda vermedi. Onlar hayatları boyunca malları ile övündüler. Malları ve evlatları sebebiyle kazandıklarını düşünüyorlardı. Allah Teâlâ da onlara hiç tahmin etmedikleri şeyler gösterdi ve berzah âlemine gittiler. Orada zâhiren ve bâtinen yenilmiş kimselerdi. Orada bâtinî olan kendilerine gösterildi. Zâhiren ise her birinin ruhları bedenlerinden ayrıldı. Kibir ehlinin asıl bilgileri ve durumları bundan ibarettir. Aynı şekilde kâfirlerin mallarının da asıl bilgileri, durumları böyledir. Ahiret yolculuğunda mallarını yanlarında götüremeyeceklerine göre tek yoldaş ilm-i İlahîdir. Çünkü bâkî ve bol olan, ilmin ta kendisidir. Aynı zamanda o ilim, Allah Teâlâ’nın sıfatlarıdır. [268a] Yerde ve gökte O’nun ilminin dışında hiçbir şey yoktur. Bunu iyice öğren ve iki diyarda da Allah Teâlâ ile birlikte olmak için ilm-i İlahî’yi takip et.

Yine burada yeryüzünün hazinesinin ilim olduğuna ve meskeninin de kalp olduğunda dair bir işaret vardır. Kalp, mesken olması hasebi ile şerefli ve diğer uzuvların ıslahı yerine kalbin ıslahı daha gereklidir. Nüfûs ehli kalbe, kalp ehli olabilmek için çok özen gösterirler. Kalpte ez-Zâhir ve el-Câmî ism-i celîleleri vardır. Böylece uzaktaki her bir insana tatbik etme gücü verir. Allah Teâlâ her şeyi bilendir, her şeye gücü yetendir.]

Nazm:

[Fâ‘ ilâtün / Fâ‘ ilâtün / Fâ‘ ilâtün / Fâ‘ ilün]

1. Cevher-i yektâ dilerseñ kalb içinde kânı bul
Dürr-i ‘ilm ise murâduñ feyzden ‘ummânı bul
2. Nîst eyle kendiñi hâk-i fenâda⁴⁰⁴ zerre-vâr
Var varıñ vir seni yoğ eyleyüp sen ânı bul

⁴⁰⁴ hâk: A hâk.

3. Hikmet-i zevkıyyeyi idrâke ey dil evvelâ
Cüst ü cû eyle cihânda var bir Lokmân'ı bul
4. Tütalum 'âlem hazâ'inle pür olmuş ey fakîr
Ger ğınâ ise ğaraż sa'y eyleyüp sultânı bul
5. Şey'ün lillâh dir niçe dervîş sultândur velî
Öyle bir sultân-ı ma'nâ şüret içre kanı bul
6. Maṭlabuñ Hakk ise Hakkî-veş cihânı geşt idüp
Seyyidü'l-Akṭâb-ı Şeyh 'Osmân gibi insânı bul

[KÂĞID-I MU'ALLAĞ]

Yevm-i hamîsde 'ale's-şabâh bu kelâm-ı ğaybî ile lisân-ı Cenâb gūyâ oldu ki:
“Sinemizde mu'allâğ olan kâğıd gerçi küçükdür velâkin ecri büyükdür.” Kâğıd-ı
mu'allâğdan murâd defter-i 'ameldür ki herkesüñ gerdenine mu'allâğ ve lâzımdur. Ve
Ḳur'ân'da gelür: “Ve külle insânin elzemnâhu ṭâ'irahu fî 'unuḳih.”⁴⁰⁵ Ya'nî [268b]
herkesüñ 'ameli kendine lâzımdur; lüzûm-ı kılâde gibi ki andan müfâraḳat itmez.

Nitekim ba'z-ı ḥişâle mülâzemet eyleyen kimse hakkında dirler: “Taḳallüdühâ ṭavḳu'l-
hamâmeti.” Ya'nî ṭavḳ-ı kebûter ki gerdeninde olan siyâh veyâ kızıl ḥalḳadur ki
mu'cize-i Nûhiyyedür. Andan müzâyele itmedüğü gibi ḥaşlet daḡı ol kimsenüñ kılâdesi
olmuşdur ki aṣlâ müfâraḳat itmez ve sîne ile 'amelüñ bir münâsebeti daḡı budur ki
'amelüñ niyyeti şadruñ müşt Emil olduğı ḳalbeddür.

Ve 'amel-i ḳalîlün ecri keşîr olmak niyyete ve ḥulûṣa râci'dür. Ya'nî a'mâl-i şâliḥa
mertebe-i ednâda 'aşere ve evsaṭda mi'e ve a'lâda elf ile mücziyye olur ki merâtib-i
a'dâduñ âḥâdı seyyi'ât içündür. Nitekim dimişlerdür: “Veylün limen ğalebet âḥâduhu
'alâ aşarâtiḥ.” 'Aşerât ve mi'ât ve ulûfi ḥasenât içündür. Zîrâ ḥasenâtta şıḍḳ u ḥulûṣ

⁴⁰⁵ “Her insanın amelini boynuna bağladık.” el-İsrâ 17/13.

hasebiyle tefāvūt olıcağ ecirde daħi tefāvūt bulunur. İşte ecri büyükdür didüğü budur. Ve mertebe-i elf muṭlağ teksīr içündür. Zīrā ne kadar a‘dād-ı keşīre var ise anuñla taḳdīr olunur.

Meşelā biñ ve yüz biñ ve yüz kerre yüz biñ ve yüz biñ kerre yüz biñ dinilür. Ve ‘alā hāzā ve ḥulūşuñ evvel-i mertebesi mertebe-i ḳalbdür ki ‘amelinüñ ecri ‘aşeredür. Ve ikinci mertebesi mertebe-i rūḥdur ki ‘amelinüñ ecri mi’edür. Ve üçüncü mertebesi sırdur ki ‘amelinüñ ecri elfdür; ve belki bi-ğayri ḥisābdur. Zīrā gāh olur ki bir ‘amelüñ ecri cemī‘-i ehl-i arzuñ ucūr-i a‘mālī kadar olur ki miyān-ı arz u semāyı pür ider. Ve bu maḳūle ecr ü ‘amel enbiyāya -‘aleyhimü’s-selām- ve kümmel-i evliyāya -ḳaddesallāhu esrārahümü’l-laṭīfe- muzāf ve mensūbdur. Zīrā ehl-i tezkiye ile ğayruñ [269a] tefāvūt-i beyyini ve ehl-i tecellī ile maḥcūbuñ fark-ı ‘azīmi vardır.

Ve ba‘z-ı a‘māl vardır ki melā’ikenüñ aña itṭilā‘ı yoḳdur. Bu cihetden ‘ulvīde maḳāmı daħi ma‘lūm degüldür. Ve ḳarār-gāhı ancak ‘ilm-i İlāhī’dedür. Meşelā leyle-i mi‘rāda Şeyḫ Laṭīf Nebevī gerçi müstevā-yı ‘arşda ḳarār eyledi ki ‘ālem-i terkībüñ nihāyetidür; ve cūd-i kerim-i Ḥazret ecma‘-i vücūdāt ve a‘del-i terkībāt olduğı gibi. Velākin sır-ı laṭīfleri ‘ālem-i imkān ve⁴⁰⁶ vücūbdan nerelere dek seyr itdüğü kimseye ma‘lūm degüldür.

Pes, kendilerinden şadır olan a‘mālūñ ḥālī daħi aña göredür. Zīrā şüret sırta tābī‘dür. Ve bi’l-farz a‘lā-yı ‘illiyyinde istiḳrārı olmağ ba‘z-ı şürete göredür; yoḳsa nefsü’l-emre göre degüldür. Nitekim ervāḥ-ı enbiyā maḳāmāt-ı semāviyyede müteḥayyize görünür. Fe-emmā taḥayyüz ve taḳayyüdden müberrādur. Şol cihetden ki maḳām-ı ervāḥ ‘arşuñ fevḳindedür ki maḳām-ı basīṭ bī-nihāyedür. Tefekkür eyle ki dünyāda ebdāna ta‘alluḳı var iken bile bī-ḳayddür; fe-keyfe müfāraḳat-ı⁴⁰⁷ ebdāndan soñra.

⁴⁰⁶ ve: İ2’de yok.

⁴⁰⁷ müfāraḳat: A müfāraḳāt.

İşte enbiyâ ve evliyânun kendileri ve ‘amelleri ma‘lûm olmak şûret-i cesedâniyyeleri ve zâhir hâlleri iledür. Ve illâ ma‘ad-i şıddâda meclis-i hâşda olanları hâric-i bâbda olanlar ne bilürler. Ve ba‘zılar ki da‘vâ şadedinde olup e’imme ve niçelere itâle itmişlerdür. Ma‘kâm-ı maḥşûşaları⁴⁰⁸ ile muḳayyed olup fevḳlerinde ‘âlem-i itlâḳda olanlara vufûḳları⁴⁰⁹ olmaduğındandır⁴¹⁰. Fi’l-vâḳı‘ hâric-i bâb olanlar ehl-i şadı ne bilürler. Ve bundan fehm olındı ki kümmel-i evliyâda da‘vâ olmaz. Zîrâ anlar nihâyet-i ma‘kâmâta irmişler ve ehl-i merâtibi yerlü yerinde görmüşlerdür. Egerçi ehl-i merâtib anları görmezler ve görseler [269b] daḥi yerden gökde yıldıza nazar ider gibi nazar iderler.

Pes, bir kimse ki sultân-ı a‘zamdur. Ra‘iyyetün mālına ve hâline reşk itmez belki ra‘iyyet anuñ rütbesine ḥased ider. Ve dimişlerdür ki: “Ne bilsün baḥr hâlin şol ki menzil-gâhı sâḥıldür”⁴¹¹ Te’emmül eyle ki herkesün rütbesi kendine ḥicâb olmuştur. Zîrâ rütbe-i muḳayyeddür. Eger rütbe-i muṭlaḳa ehli olsa min külli’l-vücûh bî-perde olurdu.

Fe-emmâ ḳatı öyle ekmel-i nâs ki hâr içinde gül ve ḥûn içinde misk ü ḥacer arasında güher ve ḥâkden ‘anber gibidür. İşte merâtib fehm⁴¹² idenlere ve zâ’ıḳ-i ḥaḳîḳi olanlara ḥaḳîḳat ne idüğü ma‘lûmdur. Bu cihetden gâḥ ağlarlar gâḥ gülerler. Ağladıkları maḥcûb olanların tenezzüllerine dâ’ir ve güldükleri kendi merâtib-i seniyyelerine nâzırdur. Ve ḡayr içün giryân oldukları ḡayretlerindendir. Nitekim ba‘z-ı kibâr Allâh Te‘âlâ’yı Deccâl’ün şeḳâsına ağlar gördi. Ve Allâh Te‘âlâ ‘ubbâda iştiyâḳı daḥi hâllerine merḥamet ṭarîḳi iledür. Tâ ki Ḥaḳḳ anlara vâşıl olduğı gibi anlar daḥi Ḥaḳ’dan ḡâfil olmayalar.

⁴⁰⁸ maḥşûşaları: A maḥşûşaları.

⁴⁰⁹ vufûḳları: A vufûḳları, İ2 vufûḳları.

⁴¹⁰ olmaduğındandır: İ2 olmaduğındandır.

⁴¹¹ Ali Nihat Tarlan, *Fuzûlî Divanı Şerhi* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2009), 247.

⁴¹² fehm: İ2 fark.

Pes, maḥcûb olan kimse başîr yanında zerîr gibidür ki başîr atı⁴¹³ görür; fe-emmâ zerîr başîri görmez. Bu yüzden başîr ile hem-meclis ve aña muḳârin olduğunuñ fâ’idesi nedür. Ve şafrâsı ğâlib olan kimse öninde sofrâ-i lezâ’iz ḥuşûşan ki şerbet-i ‘asel ve sükker bulunduğunuñ⁴¹⁴ ‘â’idesi nedür. Gel imdi bu aḥvâli fehm ve idrâk idüp yolına git ve kendiñe elzem bir menfa‘atlü iş it ve ‘urve-i vüşkâ tut tâ ki maṭlûb ele gire. Ve ayağuñ maḳ‘ad-i şıdḳa girüp gözüñ şâhib-i şadrı göre. Nazm: [270a]

[Mefâ’îlün / Mefâ’îlün / Mefâ’îlün / Mefâ’îlün]

1. Eger kâmil isen ma‘nâ saña besdür ḳo da‘vâyı
Gözet yerlü yerinde rütbe-i fetvâyı taḳvâyı
2. Maḳâm-ı maḳ‘ad-i şıdḳa virilmez herkese destûr
Meger kim şıdḳına şâhid tuta şûretle ma‘nâyı
3. Vücûduñ Ḥaḳ‘da fânî olsa her kârı iden Ḥaḳdur
İdersen bir ‘amel yüz biñ bulursun ecr-i Mevlâ’yı
4. ‘Aceb mi ehl-i da‘vâya diseñ ‘âlemde berrânî
Virir nâdan olan sîr ü piyâza menn ü selvâyı
5. Rusûmî aĝzına⁴¹⁵ alma ki zehr-i mârdur gûyâ
Ḥaḳîḳat ‘ilmidür viren dimâĝa zevḳ-i ḥelvâyı
6. N’ola Ḥaḳḳî çıḳarsa lü’lû-i zî-kıymeti böyle
Aşurmuşdur serinden nice kerre baḥr-i belvâyı

“ḤALİL”

Ḥullet odur ki maḥabbet-i maḥbûb cemî‘-i eczâ-i vücûda taḥallül⁴¹⁶ eyleye. Ve andan şıbg ile ta‘bîr olunur. Ya‘nî boya her ne maḳûle rengde ise eczâ-i şevbe taḥallül ve ḥulül

⁴¹³ atı: A anı, İ2 anı.

⁴¹⁴ bulunduğunuñ: İ2 bulunduğunuñ.

⁴¹⁵ aĝzına: A aĝzına, İ2 aĝzına.

⁴¹⁶ taḥallül: A taḥallül.

idicek şevb ol renk ile boyanup bir daği çıkmaz; meger ki reng-i âher ile müteğayyir ola. Ve bu ma‘ nâdan Hâzret-i Halîl’e -‘aleyhi’s-selâm- nâr nûr oldu. Zîrâ nâr ile nûruñ farkı nârda olan şiddet şıfatıdır.

Pes, ol şıfat zevâl bulsa aşl-ı nûr kalur. Çünkü nûr-ı İlâhî vücûd-i İbrâhîm’e renk virmiş ve cemî‘-i a‘ zâ ve kuvâsını şıfat-ı nûra çevirmiş idi. Lâ-cerem nâra muķâbil geldikde nâr anı iħrâķ itmedi. Zîrâ nâruñ nâriyyeti ğalebe-i nûr ile zâ’il oldu. Anuñçün mü’min âhiretde sırâtı ğüzër iderken nâr aña hıķâb idüp “Cüz yâ mü’min feinne nûrake itfâü nârî” dise gerekdür.

Şol sebebden ki mü’minüñ nûrı fi’l-haķîķa nûr-ı Zâtdur ki [270b] nâr ve sâ’ir envâr anuñla muķâvemmet idemez; belki nâruñ nâriyyetini ibtâl ider. Hâzret-i Mûsâ’nuñ -‘aleyhi’s-selâm- ‘aşâsı şehere-i Fir‘avn’uñ siħrini ibtâl itdüĝi gibi. Ya‘nî ‘aşâ ne vecihle şûret-i siħri selb eyleyüp mevâddî olan edevâtı eşerden mu‘atţal itdi ise nûr-ı zât-ı Halîl daği nâr-ı Nemrûd’uñ şıfat-ı iħrâķını izâle idüp hâmid ve mûncemid kıldı. Zîrâ nâr-ı cehennem ki altmış toķuz mertebe nâr-ı dünyâdan eşeddür. Anı ta‘îl itmek câ’iz olıcaķ nâr dünyâyı hâmid kılmak bi-tarîķi’l-ülâdur. Çünkü nâriyyet zâ’il olup nûriyyeti mertebesi kıla. Bu cihetden nûr nûra muķâbil olıcaķ biri birinden mütezerrir ve muħterik olmazlar.

Ve bu maķâm şıbgındandır ki Mañşûr-ı Hallâc’uñ eķrâfı kaţ‘ olındıkda vech-i arzda mevķı‘ deminde Allâh Allâh yazıldı. Zîrâ siħr-i Haķķ ile cemî‘-i vücûdi muñşabiĝ⁴¹⁷ olmuş ve mecrâ-yı demi bile anuñla tolmış idi. Bu cihetden haķķiyyeti şûret-i demde daği vâķı‘ oldu. Ve bir nazîri daği budur ki bir ğün Züleyhâ iķtişâd eyledi. Ya‘nî kan aldırdı ve âşâr-ı deminden⁴¹⁸ vech-i arzda Yûsuf Yûsuf yazıldı. Zîrâ ğub Yûsuf ile bütün vücûdi renk kıbûl itmiş idi.

⁴¹⁷ muñşabiĝ: A muñşabi‘.

⁴¹⁸ deminden: A deminde.

Pes, küllü ināin yetereşşahu bi-mā fih mūcibince eşer-i hub kıanda dađı zāhir oldu. Ve ba‘z-ı ‘uşşāk ki ziyāde veleh ve hayret ehli idi. Bir vakıtde kemāl-i infi‘ālden vūcūdi eridi ve şu olup aklı. Ve aşl-ı māddeşi olan āba munķalıb oldu. ‘Aceb hāldür ki böyle iken yine Manşūr ve Zūleyhā ve emşāli hakkında bu kıadar güft ü gū iderler ve ta‘n u teşnī‘ yolına giderler. Ve hükm-i şıbg ve kemāl-i te‘şir ve sereyāndan ‘ibret almazlar. Ve o maķūlelerin⁴¹⁹ şānların i‘lā eylemezler. [271a] Hattā dimişlerdür ki bir kimse ki Manşūr berāberi veyāhud anuñ fevkinde olmaya aña itāle itmek terk-i edeb ve mā-lā-ya‘nī ve bā‘i-i ḥasāretdür; meger ki söyledügi söz aña bir evliyādan bi-tarıķı’l-ḥikāye ola.

Ve evlā olan sūkūtdur; zīrā ‘aklıdan hāric nesnedür. Ve Qur‘ān ‘aķluñ hükmini ibtāl içün nāzil olmuşken ‘ulemā-i rusūm yine ‘aķla uyup şer‘den çıkarlar. Ve şer‘ bu māddeyi⁴²⁰ bu vecihle işbāt itmişdür. Biz dağı aña tābi‘ olalum dimezler ve kıyāsāt-ı ‘aķliyye ile te‘vīlāt-ı fāsıde iderler. Bu ma‘nādan ötürü ‘ışk u zühdi biri birine muķābil tutdılar.

Ve ‘āşık ve zāhidüñ ictimā‘ati ictimā‘-i đabb u nūn itdiler ki miyānda aşlā münāsebet yokdur. Ve zāhidüñ ru‘ūneti rahmet-i Hāķķ’a muķābil gelür. Anuñçün degme mü‘mini rahmete mazhar görmez ve kendi şānına i‘tinā ider. Mebnāsı mağzūb olduğıdır; zīrā eger kendi muķarreb-i dergāh olaydı sā‘irlere dađı ḥüsn-i zānn ider ve rahmet ve hidāyet ile du‘ā eylerdi. Zīrā rahmet ğāzaba ğālib ve ta‘alluķı dađı muķaddemdür. Vallāhu Te‘ālā ‘ibādını merḥūm olmağa sevk ider; mağzūb olmağa degül. Nazm:

[Fā‘ilātün / Fā‘ilātün / Fā‘ilātün / Fā‘ilün]

1. Yanmışum ‘ışķuñ odıne⁴²¹ zühd ü taķvā bilmezüm

İçmişüm cām-ı fenā dünyā u ‘uķbā bilmezüm

⁴¹⁹ maķūlelerin: İ2 maķūlelerin.

⁴²⁰ māddeyi: A māddeyi.

⁴²¹ odıne: İ2 odine.

2. Hüsni-i Yūsufdur ki âşufte kılupdur ‘âlemi
Var dime ‘âşık neden oldu Züleyhâ bilmezüm
3. Zâhidi bildüm ki bilmez derd-i Hâk’dan hîç haber
Yâ neden ‘âşık olupdur ehl-i da‘vâ bilmezüm
4. Okıdum yazdum egerçi üç yüz altmış ‘ilmi ben
Şimdi dersüm ders-i Hâkdur ğayrı ahlâ bilmezüm
5. Sırr-ı Hâk Hâkî süveydâm içre muzmerdür benüm
‘Âşık-ı Hâk’um bugün bir ğayrı sevdâ bilmezüm

[MÜŞİL Fİ’L-HAKÎKA ALLÂH TE‘ÂLÂDUR]

[271b] Leyletü’l-cum‘ati ba‘de’l-intibâh bu rubâ‘i vârid oldu. Rubâ‘i:

“Âfitâb-ı ‘âlem-ârâdur vücûduñ ser-te-ser

İmtihân-ı maḥẓdur her bir sözün bî-kıl ü kâl

Küllü mâ fî’l-lafẓi min ma‘nen laṭîfin fîhi nûrun

Küllü mâfî’l-kalbi min ḥâlin şerîfin lâ-yüḳâlin”

Mısrâ‘-ı evvelün ma‘nâsı budur ki senün vücûduñ mine’l-ḳarn⁴²² ile’l-ḳadem âfitâb-ı ‘âlem-ârâ gibidür. Ya‘nî âfitâb bütün dünyâyı nûr ile tezyîn eyledigi gibi senün vücûduñ daḥi ziyet-i ‘âlem oldu. Maḳşûd ‘ilmün aḳṭâr-ı arẓa intişâr ve ḳulûb-i ‘ubbâdı tenvîr itdüğünü beyândur. Pes, bunda sâkini müteḥarrike teşbîh vardur. Zîrâ âfitâbuñ nûrî münteşir olmak zâhirde ḳurşunuñ bir ḳutrdan⁴²³ bir ḳutra hareketi iledür. İnsânun ise zâhiri sâkin ve bâtını müteḥarrikdür ki ḳamer gibi serî‘ü’s-seyrdür; çünki ‘ilm şıfat-ı ḳalbdür. Pes, o daḥi mevşûfuñ seyri gibi seyr ider. Bu cihetden insân âfitâb gibi bütün dünyâyı devr itmiş gibi olur.

⁴²² ḳarn: A Ḳur‘ân.

⁴²³ ḳatrdan: A ḳatrin.

Ve bu fakîr bir vakitte Medîne-i Konya'ya mürûrunda şeyh-i meşâyihî'd-dünyâ Hazret-i Şadreddîn -kuddise sırrıhu'l-laîf- merkad-i münîrlerin ziyâret itdikde muvâcehelerinde iken gûşuma cihân-gîr şadâsı vârid oldu. Ya'nî şeyh-i mezkûr cihân-gîrdür ki selâtin ve mülûk-i dünyâyı seyf ile feth itdikleri gibi anlar dahi 'ilm ile feth itmişlerdür. Anuñçün bilâd-ı İslâmiyye'de tûruk-i hâkkan bir tarîk ehli yokdur ki⁴²⁴ anuñ⁴²⁵ feyzinden müstefîz ve 'ilminden müstefîd olmaya. Bu cihetden eger anlaruñ ve eger şeyh-i ekber hazretlerinüñ -kuddise sırruhuma- tarîk-i maşşûşa⁴²⁶ intisâbları yokdur. Egerçi Celvetî cîm ile hâlvet üzerine taqdîm ve tercîh itdikleri tarîk-i [272a] şahâbe üzerine Celvetî oldukların iş'âr eyler. Ve şeyh-i ekberüñ hatemiyyeti dahi aña imâ ider; zîrâ Celvetiyye cîm ile hâtimetü't-tûrukdur⁴²⁷ ma'nâsı gibi. Zîrâ celvet cîm ile âhiri'l-merâtibdür ki 'âlem-i bekâya nâzırdur. Bekâ ise mertbe-i teblîgdür ki mertbe-i enbiyâdur. Bu yüzden anlaruñ meslekleri câmi'i'l-mesâlikdür. Bu ma'nâdan her müste'idde ifâza anlaruñ vesâleti iledür. Lâ-siyyemâ ne kadar erbâb-ı isti'dâd var ise ilâ yevmi'l-kıyâm anlaruñ ervâhı huzûr-ı şeyh-i ekbere ihzâr olunmuş ve anlaruñ feminden femlerine nefes-i Raḥmânî nefh kılınmışdur; gerek Hâlvetiyye'den⁴²⁸ ve gerek Celvetiyye'den. Ve bundan fehm olındı ki Celvetî cîm ile Hâlvetî mesleki üzerine mürûr itmedükçe ekmel olmaz. Fe'fhem cidden!

Ve mısrâ'-ı şânînüñ ma'nâsı budur ki senüñ her sözüñ imtiḥân-ı nâsdur ki kıl ü kâl götürmez ve kıl ü kâl iden cehlinden ider. Nitekim dimişlerdür ki: “Ve 'inde'l-imtiḥâni yükremu er-raculü ev yuhânü.” Ve şol söz ki darb-ı mihekde hulusı zer-i ibrîz gibi rûşen ola; câhil aña nuḥâs ve a'mâ zulmetdür dise 'aceb degüldür. Ve böyle dimeleriyle cehilleri zâhir olup fezâḥat bulurlar. Ve imtiḥân lafzından mefhûm olur ki her nesne maḥall-i imtiḥân ve tecrîbe degüldür. Zîrâ zerüñ zer ve nuḥâsuñ nuḥâs oldığı zâhir olsa orada kıl ü kâl olmaz.

⁴²⁴ ki: İ2 'de yok.

⁴²⁵ anuñ: A anlaruñ.

⁴²⁶ maşşûşa: A maşşûşa.

⁴²⁷ hâtimetü't-tûrukdur: A hâtimü't-tarîkdür.

⁴²⁸ Hâlvetiyye'den: A Hâlvetiyye'den.

Fe-emmā ‘inde’l-imtiḥān rūṣen olan nesneyi herkesde ḵabūl yokdur. Zīrā ḡayra zāhir olan aña ḡafiydūr. Nitekim mu‘cizāt-ı enbiyāyı şıdḡlarına delil tutanlar mü‘min ve siḡrdūr diyenler kāfir oldılar. Ve evliyādan kerāmāt-ı ‘ilmiyye daḡi böyledūr ki nişān-ı şıdḡdur ki diyen muḡir ve ḡilāfı münkir oldı; [272b] kāfir-i şer‘i olmadı. Zīrā evliyānuñ enbiyā gibi da‘vet-i ‘āmmeleri yokdur; belki ḡuşuş üzerine ehl-i isti‘dādı irşād iderler. Egerçi ki enbiyā gibi vech-i ‘āmmadan me‘mūr degüllerdūr. Fe’fhem!

Ve zamān-ı evvelde ba‘ż-ı enbiyā gelürdi ki ancak kendi nefsi ile me‘mūr olurdu. Anuñcün ba‘ż-ı aḡādīşde gelür ki: “Yeciü’n-Nebiyyü ve leyse ma‘ahu eḡad.”⁴²⁹ Zīrā eger me‘mūr olsa elbet aña bir tābi‘ bulunur; ve anuñla maḡşūr olırdı. Velākin bi’l-iḡtiyār anlara tābi‘ olanlara anlaruñ dīnini iltizām lāzım gelürdi. Şöyle ki rücū‘ itse kāfir olurdu. Zīrā nebīnuñ irşādından soñra ḡalāl maḡż-ı küfrdür; velīnuñ irşādından soñra irtidād sebebi ḡesāret-i ‘azīme oldıḡı gibi. Ve bundan zāhir olur ki velīye emāret-i ḡudā ve şalāḡı zāhir oldıḡdan soñra ittibā‘ lāzımdur. “Ve ba‘de’l-ittibā‘ lāzımdur”⁴³⁰ ve ba‘de’l-ittibā‘ rücū‘ itmek ḡaḡā-i ‘azīmedūr ki nebīye iḡ‘atden irtidāda ḡarīb bir ma‘nādur. Velākin bu ma‘nāyı maḡcūb-ı ḡaḡḡ olanlar idrāk itmezler.

Pes, ḡable’l-ittibā‘ ma‘zūr olan ba‘de’l-ittibā‘ ma‘zūr olmaz. İşte her yerde cehl ‘özür olmaz didikleri bu maḡūle ma‘nādur. Ve ḡadīşde gelür ki: “Men lem ya‘rif imāme zamānihi māte meyteten cāhiliyyeten.”⁴³¹ Ya‘nī zāhirde sulṡān-ı a‘ḡam ki imām-ı zamāndur. Anı bilmek ve aña mubāya‘a ḡılmaḡ vācibdür; ve illā mübtedi‘ ve ḡall olur. Ve kezālik bāḡında sulṡān-ı a‘ḡam ki ḡuṡb-ı zamāndur. Anı daḡi bilmek ve mubāya‘a ḡılmaḡ umūr-ı vācibedendūr. Ve illā bu daḡi evvelki gibi bid‘at ve ḡalālet ehli olur. Şu ḡadar vardur ki evvelkinüñ bid‘at ve ḡalāleti zāhirde ve şerī‘atde ve ikincinüñ bāḡında ve ṡarīḡatdedūr. Ve ḡuṡbda sâ’ir ḡuṡb-ı irşād olanlar daḡi dāḡillerdūr; [273a] sulṡān-ı a‘ḡamda cümle-i ümerā dāhil oldıḡı gibi. Pes, şol kimseler ki tecellī-i ‘ilmi ehlidūr; ya‘nī ‘ayne’l-yaḡīne irmemişlerdür. Anlar aḡṡābdan ḡāriclerdür; ve anlara olan

⁴²⁹ Hadis kaynaklarında bulunamadı.

⁴³⁰ A’da var.

⁴³¹ Hadis kaynaklarında bulunamadı.

mubāya‘a nākışdur. Egerçi bu rütbeleri fark iden kıatı⁴³² nādirdür. Anuñçün ekşer-i nās nā-ehle hizmet⁴³³ iderler. Ve minellāhi’t-tevfık.

Ve üçinci mışrā‘uñ ma‘nāsı budur ki şol lafz ki ma‘nā-yı laţîfî müştamil ola. Raqamda siyāh levn ise de yine nūrānīdür; zīrā ‘ilm-i nūr ve sünen-i Nebeviyye meşābih ve nücüm gibidür. Zīrā tarīk-i dünyāda zulmet-i leylde nücüm ile ihtidā-i zarūrī oldığı gibi tarīk-i dīnde zulmet-i cehlde dağı ‘ilm ü sünen ile ihtidā lā-büddür. Ve ma‘nānuñ leţāfeti umūr-i uhreviyyeye dā’ir olmağladur. Zīrā āhīret ‘ālem-i leţāfetden oldığı gibi umūr-ı āhīret dağı böyledür. Huşuşan ki kıaşd u niyyet kıalbe menūtdur ki kıalb ‘ālem-i melekūtdandur.

Binā’en ‘alā hāzā umūr-ı dünyeviyyeye müte‘allık olan me‘ānī ne kıadar laţif ve muhayyel⁴³⁴ ise dağı yine keşīfdür. Zīrā dünyā ‘ālem-i keşāfetden oldığı⁴³⁵ gibi umūr-ı dünyeviyye dağı böyledür. Huşuşan ki o maķūle umūra müte‘allık olan meyl ü heves nefsanīdür⁴³⁶; nefis ise ‘ālem-i mülkdendür. İşte bunda şu‘arāya ve zu‘mince mazmūn söyliyenerle naşihāt vardur. Tā ki umūr-ı hayāliyyeye vücūd virmeyeler ve ma‘nā-yı laţīfdür dimeyeler. Zīrā ‘ālem-i hayāl⁴³⁷ ve vehm derece-i i‘tibārdan sākıtdur. Belki i‘tibār-ı ‘ālem kıalb ü rūhadur ki ‘ālem vahiy ve ilhāmdur. Ve ma‘nā keşāfet ile muttaşif olıcaķ ma‘nā-yı keşīfün lafzı dağı aña göredür. İşte ‘ārif-i⁴³⁸ billāh olanların elfāz ve me‘ānīsine [273b] rağbet itdikleri⁴³⁹ her vecihle leţāfetindendür. Zīrā laţif olan Allāh’dan laţif olan kıalb üzerine vārid olmışdur. Ve kıalb-i laţifde ziyāde mü’essirdür. Ve hadīs-i kıudsīde gerçi lafz Hāzret-i Nübüvvet’üñdür.

⁴³² kıatı: A’da var, İ2’de var, İ1’de yok.

⁴³³ hizmet: İ2 hizmet.

⁴³⁴ muhayyel: A muhayyel.

⁴³⁵ oldığı: A olduğı.

⁴³⁶ nefsanīdür: A nefsādur.

⁴³⁷ hayāl: A hayāl.

⁴³⁸ A’da yok.

⁴³⁹ itdikleri: A itdikleri.

Fe-emmā Ḥazret-i Nübüvvet daḥi Allāhu laṭīfün maẓharı olmağla ma‘ nāsı gibi lafzı daḥi laṭīfdür. Ve şüretleri daḥi ‘ ayn-ı rūḥdur. Zīrā laṭīf ile imtizāc iden laṭīfdür; keşīf ile izdivāc iden keşīf oldığı gibi. Ve Ādem’e nefḥ-i rūḥ olındığı⁴⁴⁰ keşāfet ‘ anāşırı telṭīf içündür. Ve şol kimse ki umūr-ı ‘ arıza ile tekşīf-i ‘ anāşır ider ve ekşef olur. Anuñ ‘ ālem-i leṭāfet ile ašlā münāsebeti qalmaz ve siccīn-i ṭabī‘ atde qarār eyler. Ve’l- ‘ iyāzü⁴⁴¹ billāhi Te‘ ālā.

Ve dördinci mışrā‘ uñ ma‘ nāsı budur ki qalbde olan ḥāl-i şerīf dile gelmez. Zīrā lisāna gelen me‘ ānī-i zevkıyyenüñ ba‘ z-ı levāzımıdır ki fi’l-cümle ta‘ rīf içündür; yoḥsa ḥaḳīḳat-i zevk-i ḥāl-i qalbdür ki bāṭındur. Ve ḥāl-i bāṭınuñ zuḥūrı ba‘ z-ı āşarı iledür; yoḥsa ḥaḳā’iḳi ile degül. Anuñçün bu ‘ ālem-i ḥissi lafz gibi bir şüretdür ki ḥaḳā’iḳe ḥicābdur; egerçi āyīne dinilür. Zīrā bī-āyīne şüret maḥsūs olmadığı gibi bī-niḳāb⁴⁴² daḥi maḥbūb görünmez.

Ve ‘ ādet-i ‘ Arabdur ki ridā ile müstetir olup ḥāricde ancaḳ dīdeleri qalur. Pes, ol ridā anuñ rü’yetine āyīne gibi olur. İşte buradandır ki rütbe-i maẓhariyyete ridā-i kibriyā dirler. Ve buradan ğayrı ‘ abd ile Allāh arasında perde yoḳdur; bu ise fi’l-ḥaḳīḳa perde degüldür. Zīrā āyīne şürete perde olmaz ve beyāz kâğıd üzerinde olan siyāh nokṭa ile [274a] maḥallini daḥi aña kıyās eyle. Nitekim bālāda mürūr itmişdür.

Ve bundan zāhir olur ki Ḥazret-i Hızır’uñ⁴⁴³ Mūsā’ya -‘ aleyhime’s-selām- ta‘ līm itdügi ḥaḳā’iḳüñ kendi degüldür. Belki ta‘ līmden murād işārātdur ki andan ḥaḳā’iḳe intikāl olunur; ḳatli-ḡulām ve emşāli gibi. Ve bundan şeyḥ ile mürīd miyānında olan aḥvāl daḥi fehm olunur. Zīrā mürīde vāḳı‘ olan rü’yā ve ḥavātır ve vāridāt ve küşūf aḥvālınüñ āyīnesidür. Velākin ḥaḳīḳat-i ḥāle ittīlā‘ ı olmadığından şeyḥ anı ta‘ bīr ve keşf ve izāḥ⁴⁴⁴

⁴⁴⁰ olındığı: A olındığı.

⁴⁴¹ ‘ iyāzü: A ‘ iyāzen.

⁴⁴² niḳāb: A nifāḳ.

⁴⁴³ Hızır’uñ: İ2 Hızır’uñ.

⁴⁴⁴ izāḥ: A işāḥ.

eyler. Pes, eger mürîdün levâ'ihî ve eger şeyhuñ anuñ haqqında taqrîrâtı işârât kabîlindendür. Ve nefs-i haqîkat mürîd ile kâ'im bir ma' nâdur. Ve irşâd didikleri anı ol mücâzâtdan haqâ' ike îşâldür. Ve müşîl fi'l-haqqîka Allâh Te' âlâdur.

Fe-emmâ şeyhuñ 'ibādât⁴⁴⁵ ve işârâtı vuşûle vesîledür. Binâ'en 'alâ hâzâ bilâ şeyh vuşûl müyesser olmaz; bilâ mu'abbir haqîkat-i rü'yâ hâşıl olmadığı gibi. İşte mürîdün cehli şeyhün 'ilmi ile zâ'il olur. Ve Qur'ân'da gelür ki: "Fefirrû illallah."⁴⁴⁶ Ya'nî cehliden 'ilme firâr idiñüz çünkü 'ilm-i haqîkî şeyh-i kâmil ile kâ'imdür. Me'âl-i âyet demek olur ki kendi nefsüñüzün cehlinden şeyhün 'ilmine firâr idiñüz. Hâşılı kendiñüze bir şeyh bulup aña firâr idiñüz. Ya'nî eger nefsüñüzden ve eger ehl ü evlâd ve emvâl ve sâ'ir mäsivâdan ta'allukı kaç' idüp şeyhe ta'alluk gösteresiz. Tâ ki şöhet-i şeyh ile cehl 'ilme mübeddel olup Haqq'ı bilesiz ve bulasız ve Haqq ile haqq olasız.

İşte buradan bir şâkirde üstâzı dimişdür ki biñ kerre haqqı görmeñden bir kerre Bâyezîd'i görmeñ evlâdur; [274b] zîrâ cehl ile haqqı görmeñde fâ'ide olmaz. Nitekim ehl-i 'âlem şevâhidi yüzinden görürler ve bilmezler. Fe-emmâ Bâyezîd ta'lim idince her gördüğün odur dirsın ve şüphe ve tereddüden hâlâş olursun. İşte üstâzlaruñ fâydası⁴⁴⁷ ta'lim ve ta'limün gâyeti aşı-ı 'ilmün mevşûfı olan Haqq'a vuşûldür⁴⁴⁸. Ve⁴⁴⁹ üstâz ta'limde halîfe-i Haqqdur.

Nitekim Qur'ân'da gelür: "Ve 'alleme'l-Âdeme'l-esmâe."⁴⁵⁰ Zîrâ ol vaqıtde henüz halîfe-i Haqq⁴⁵¹ yogıdi ki anuñ yüzinden Âdem'e ta'lim olına. Bu cihetden ıktizâ itdi⁴⁵² ki bilâ vâsıtâ ta'lim-i İlâhî vâkı' ola. Ba'dehu Âdem kendi evlâdından halîfe olana Şît gibi ta'lim eyleye ba'dehu halîfeden halîfeye ilâ yevmi'l-kıyâm intikâl ide ve silsile-i ma'nâ

⁴⁴⁵ 'ibādât: A 'ibārât, İ2 'ibārât.

⁴⁴⁶ "O halde Allah'a koşun." ez-Zâriyât 51/50.

⁴⁴⁷ fâydası: A fâ'idesi, İ2 fâ'idesi.

⁴⁴⁸ vuşûldür: A vuşûl.

⁴⁴⁹ ve: İ2'de yok.

⁴⁵⁰ "Allah Âdem'e bütün isimleri, öğretti." el-Bakara 2/31.

⁴⁵¹ Haqq: İ2'de yok.

⁴⁵² itdi: İ2 eyledi.

zencîr-i şûret mişâl müteselsil ola ve şûret ve ma' nâ-yı 'âlem beķā bula. Ve bundan hîlâfet ve⁴⁵³ istiḥlâfuñ sırrı ma' lûm oldu.

Pes, şol kimse ki 'ilm-i İlâhî'nün şemmesinden istişmâm itmemişdür; ne vecihle ḥalîfe kıılır ve ḥalîfe olur. Zîrâ maḳşûd bi'z-zât izâle-i cehl ve keşf-i ḥicâbdur. Bu ise cāhil ve maḥcûbdan mutaşavver degüldür. Bu ecden kāmiller 'ilm-i ḥâlden şoñra 'ilm-i İlâhî esbâbına teşebbûş itdiler ve o ḳatı aña şarf eylediler. Tâ ki kendi nefislerinden ve nüfûs-i ğayrdan cehli ref' ideler.

Ve 'ârif-i billâha oḳumaḳ ve yazmaḳ lâzım degüldür didikleri 'ilm-i ḥâlden şoñra 'ulûm-i resmiyye-i ğayr-i nâfi' aya göredür. Ve illâ 'ilm-i ḥâl 'ulûm-i nâfi' adandur ki oḳuması ve yazması lâzımdur. Ve şol ki 'ilm-i ḥaḳâ'ıḳdür, oḳuyup yazmaḳla ḥâşıl olmaz; belki 'ulûm-i resmiyyeden ve sâ'ir şevâğilden ḳalbi tefrîğle ḥâşıl olur. Ve tefrîğ daḫi esbâbı yüzinden vücûd bulur. Ve esbâbını ta'rîf iden şeyḫ-i kāmildür. Buradan [275a] didiler ki: "Men lâ şeyḫün leh fe şeyḫahu şeyṭân." Ya' nî tarîḳ-i Ḥaḳ'da zāhiren ve bâṭinen üstâz⁴⁵⁴ ve mürşid-i kāmil ittiḥâz itmelüdü. Tâ ki 'ibâd Raḥmân'dan ve illâ 'ibâd şeyṭândan olur. Zîrâ bilâ şeyḫ olunca şeyṭân aña zafer bulur ve kendi zencîrine alır. Şol cihetden ki şeyḫ ism-i Hâdî ve şeyṭân ism-i Muzil dâ'iresindedür. Ve şol ki dâ'ire-i ism-i Hâdî'den bîrûn ola; dâ'ire-i ism-i Muzill'e dâḫil olur. Zîrâ bu ikisinden ğayrı dâ'ire yokdur. Gel imdi aḳṭâr-ı arzı geşt eyle tâ ki bir mürşid-i kāmil bulasın ve anuñ ḥalḳasında olasın ve şeyṭândan ḳurtılasın. Huşûşan ki şeyâṭinü'l-cinden ğayrı şeyâṭinü'l-ins daḫi seni idlâl ve izlâle ḳalışurlar. Fe-emmâ nûr-ı tevḫîḳ ile sâlik olan kimse ḳalâl ve inḫirâfdan maşûn ve 'inâyet ve hidâyete maḳrûndur. Ve'l-ḥamdülillâhi Te' âla. Nazm:

[Fâ' ilâtün / Fâ' ilâtün / Fâ' ilâtün / Fâ' ilün]

1. 'Ârif-i billâha feyz-i lâ-yezâlîdür sözüm

Ders-i 'ilm-i min ledünnînüñ me'âlidür sözüm

⁴⁵³ ve: A'da yok.

⁴⁵⁴ üstâz: A üstâd.

2. Ehl-i tevfiķe reh-i Hāk’da olupdur özge zād⁴⁵⁵
Ehl-i ‘irfān ağzınuñ vallāhi balıdur sözüm
3. Dād-ı Hākđur lafz u ma‘ nīde tekellūf itmezüm
Nükte-sencānuñ bugün siħr-i ħelālīdür sözüm
4. Kevşerümden nūş iden āb-ı ħayātı n’eylesün
Bezm-i ħāşş-ı ħikmetüñ cām-ı zülālīdür sözüm
5. Degme bir ehl-i ħıred fehm eylemez esrārımı
Ehl-i dil idrāk ider kim andan ‘ālīdür sözüm
6. Hākķıyā taħdīs-i ni‘ metdür bu sözlerden murād
Ĥamdülillāh lāfdan taħķīķ-i ħālīdür sözüm

Nazm:

[Mefā‘īlün / Mefā‘īlün / Mefā‘īlün / Mefā‘īlün]

1. Yüri ħāl ehli ol ‘ālemde ķıl ü ķālī n’eylersin
Seni irşād içün bir Meħdī bul Deccāl’i [275b] n’eylersin
2. Serüñ çek ħırķa-i tecrīde var sultān-ı ma‘ nā ol
Otur taħt-ı ġınā-yı dilde mülķ ü mālı n’eylersin
3. Dimāğ-ı cāna lezzet ister iseñ zevķ-i ma‘ nā bul
Bu zevķi bulduñ ise sükkeri ü balı n’eylersin
4. Tolaşma⁴⁵⁶ dām-ı dünyāya yüri bir dāne ķaydından
Ta‘ alluķdan nice taħlīş idersin bālı n’eylersin
5. Alurlar ayağnuñ āħir düşersin ħafre-i ķabre
Ayağun almağa ħalkuñ bu mekr ü ālī n’eylersin

⁴⁵⁵ zād: A zār.

⁴⁵⁶ tolaşma: İ2 dolaşma.

6. Günün Hakkı irişi di āhire bu devr-i dünyāda

Yüri şimden geri mäh u hisāb-ı sālī n'eylersin

[ŞÜPHESİZ SİZE RABBİNİZDEN KESİN BİR DELİL GELDİ]

ورد قوله تعالى بهدون بامرنا هذا و ان كان فى اخبار بنى اسرئل و احبارهم كما قال و جعلنا منهم ائمة لكن الائمة موجودون فى كلّ امة و قوم فانّ الاولياء والعلماء ورثة الانبياء و خافاؤهم فى باب الدعوة و الارشاد كما قال تعالى حكاية عن النّبي صلّى الله عليه و سلّم ادعوا الى الله على بصيرة انا و من اتّبعنى يعنى كما انا ادعوا امتى الى الله و الى ذاته و صفاته على بصيرة تامّة و مشاهدة كاملة على ما يستدعيه النجلى العينى و الحقى فكذا يدعوا الى يوم القيمة من يتّبعنى فى سيرتى و سننى كما ورد الجهاد ماض الى يوم القيمة و مضيه الى ذلك الزّمان يحتاج الى رئيس يجتمع العسكر تحت لوائه فكذا امر الجهاد الاكبر فاتّه موقوف على مرشد كامل و شيخ محقّق واصل يجتمع الهجّادون عنده و يعملون بامرهم كما أنّه يهدى بامر الله تعالى و اذته و تيسيره اذ لولا⁴⁵⁷ الذى هو فى معنى البعث و الارسال لم يتيسّر امر التّسليك و الارشاد ثمّ فى الآية اشارة [276a] لطيفة و هى انّ صيغة الجمع راجعة الى اجزاء اللّطيفة الانسانية فانّ الانسان الكامل هداية الى الله الجميع اجزائه من قواه و اعضائه و اليه الاشارة بقوله تعالى قد جاءكم برهان من ربّكم يعنى ان حضرة النّبوة صلّى الله عليه و سلّم برهان بنفسه و جميع اجزائه اما الاول فقد عرج الى السّماء ببذنه الى ان انتهى الى المحلّ المستوى و لم يحصل ذلك لاحد لا قبله و لا بعده و ان وقع المعراج الرّوحانى لخواصّ الامّة و هو العروج بالرّوح الى حيث ما شاء الله من المقامات العلوية جسمانية او روحانية مع استقرار البدن فى الارض و ذلك اما بالنام او بالانسلاخ و كلاهما سير فى المثال المقيد بخلاف العروج بالبدن حسّا فاتّه سير فى المثال المطلق و هو اقوى و اما الثّانى فاتّه ادرك بعقله الكلّى ما لم يدركه سائر ارباب العقول فانّ جميع العقول مستفادّة من عقله كما انّ ضوء النّجوم مستفاد من نور الشّمس و الفرع دون الاصل البتّة و كذا ادرك بعينه ما وصل اليه علمه و قلبه و كلّ ما لم يدركه البصر الحادّ كالثرّيا فانّها اثنا عشر نجما ستّة منها مشهود للكل و السّابع للحادّ البصر و رؤية الباقي مخصوصة بحضرة النّبوة و كذا حال السّمع و البطش و المشى و نحوها و فيه من الرّجولية قوّة اربعين نبيا قوّة كلّ نبىّ كاربعين من افراد الامّة و هذا امر بيّن فى الانبياء و الورثة و ان لم يكن الورثة مساوين ايّاهم فى ادراك ظاهر و باطن لنزول مرتبة الوراثة عن مرتبة النّبوة و الرّسالة كما يظهر اثر ذلك ايض⁴⁵⁸ فى ابدانهم بعد الانتقال من هذا الموطن فبدن حضرة الرّسالة عين بدنه نصارة [276b] و حسنا فى حياته

⁴⁵⁷ الاذن i2, الاذن A: الآ

⁴⁵⁸ ايض A: ايض

الدَّنيويَّة من غير نقص لآته يحفظه الرُّوح الكَلِّي الَّذي منه نفخ روح كلِّ⁴⁵⁹ نبِيٍّ و وليٍّ و أمَّا ابدان الورثة فدون بدنه و شبَّحه الشَّريف اللَّطيف النَّظيف مع تفاوت فيها بحسب التَّزكية و التجلِّي فاعلم ذلك فثبت أنَّ اجزاء الانسان الكامل هداية اِيَّة هداية لمن كان له عقل يدرك الحقائق او سمع يصغى الى الخطاب الغيبيِّ او بصر يشاهد الحق في الشُّواهد وقد شاهدت حضرة شيخى الفضلى الالهى قَدَّس سرَّه حاويا لاسرار حضرة النَّبوة كُلِّها و كان يهدى بامر الله تعالى هداية عامَّة و خاصَّة و سمعت منه آثمة امتنع من قبول الخلافة و اختار خدمة شيخه فرأى الله تعالى في المنام حيث اعطاه المصحف و قال له خذ كلامي و ادع عبادي الى فكان ما كان من امره بعد ذلك حتَّى فاق الكلَّ في زمانه بتأليفه و تصنيفه و وارداته و تجلياته و هدايه و ارشاده و كانت الملوك يلتمسون من فطوره متبرِّكين رضى الله عنه و عمَّن اخذ النَّفس منه و عن كلِّ من اتَّبعه في سيرته من خلفائه و عترته.

[Allah Teâlâ demiştir ki: “Emrimiz uyarınca doğru yolu gösteren.” Burada Benî İsrâîl zamanından ve o dönemdeki âlimlerden bahsedilmektedir. Aynı şekilde, “Onların içinden rehberler çıkardık.” demiştir ancak rehberler yani önderler her ümmet ve kavimde vardı. Evliyalar ve âlimler, davet ve irşad konusunda peygamberlerin varisleri ve halifeleridir.

Yine Allah Teâlâ, Nebî -sallallahu aleyhi ve sellem- hakkındaki bir kıssa da demiştir ki: “Ben, ne yaptığımı bilerek Allah’a çağırıyorum; ben ve bana uyanlar -bunu yapıyoruz-.” Yani ben, nasıl ki gerçek tecellînin çağırdığı şeyleri tastamam bilerek ve görerek ümmetimi Allah’a, onun zâtına ve sıfatlarına çağırıyorsam, benim hayatıma ve sünnetlerime uyanlar da kıyamet gününe çağırırlar.

“Cihat kıyamete kadar devam etmektedir.” denmiştir. Bu zaman da cihat askerlerini bayrağı altında toplayacak bir reise ihtiyaç duyar. Aynı şekilde cihadu’l-ekber ise bir mürşid-i kâmil ve muhakkik bir şeyhe ihtiyaç duyar. Onlar mücahitleri bir araya getirir ve Allah’ın emri ile amel ettirir. Ve yine onlar Allah’ın emri, izni ve onun işleri kolaylaştırması ile hidayet ederler. Elçilik ve gelen mesajı iletme gibi anlamları olmasaydı, teslik ve irşad işini kolaylaştırmazdı.

⁴⁵⁹ كلِّ: A’da yok.

Sonra ayette bir güzelliğe daha işaret edilir: **[276a]** “Bütün, insani letaifin parçalarına aittir.” Yani bir insan-ı kâmil Allah Teâlâ’ya, kuvveti ve uzuvlarının tüm parçaları ile iletir. Allah Teâlâ bu duruma şu ayet ile işaret eder: “Şüphesiz size Rabbinizden kesin bir delil geldi.” Yani Nebî -sallallahu aleyhi ve sellem- kendi nefsi ve tüm parçaları ile bir delildi. İlk olarak göğ, bir seviyeye kadar bedeni ile yükseldi. Bu konuma ne ondan önce ne de ondan sonra hiç kimse çıkamadı. Ruhânî miraç ise ümmete özeldir. Ruh ile yükselmek ise, bedenin yeryüzünde kalması ile cismânî olsun ruhânî olsun yüksek makamlara Allah Teâlâ’nın izin verdiği kadar yükselmekle olur. Bu ya rüyada veyahut insilâh ile meydana gelir. Her ikisi de beden ile hissederek yükselmenin aksine şarta bağlı yollardır. Bedenî olarak yükselmek ise mutlak ve daha kuvvetlidir. Bedenî olarak yükselmeyi ise diğer akıllı kimseler kavrayamamış ancak Nebî kavramıştır.

Nasıl ki yıldızlar güneşin nurundan istifâde eder, akli olan herkes de onun aklından istifade eder. Elbette ki parça, bütün değildir. Aynı şekilde de ilminin ve kalbinin ulaştığı yerleri görerek kavramıştır. Keskin gözlerin dahi göremediği her şey ‘Süreyya’ gibidir. Süreyya ise on iki adet yıldızdır. Altı tanesini herkes görebilir, yedincisini keskin gözler görür diğerlerini görmek ise Nebî’ye -sallallahu aleyhi ve sellem- mahsustur.

Aynı şekilde duyması, gücü, yürümesi ve bunun benzerleri de böyledir. Onun erkeklik kuvveti kırk peygamberin gücüne eşitti. Her nebînin gücü ise kırk insanın gücüne eşitti. Bu peygamberler ve varislerinde açıkça görülür. Eğer varisler, zâhiri ve bâtını kavrarken diğerleri ile eşit olsalardı, peygamberlerin varisleri olamazlardı. Aynı şekilde bu durumun etkisi öldükten sonra da devam eder ki Rasulullah’ın -sallallahu aleyhi ve sellem- bedeni, hâlen dünyada iken olduğu gibi noksansız ve taptazedir. Çünkü bedeni, her nebî ve veliye üflenmiş rûh-i küllîyi muhafaza etmeye devam etmektedir. **[276b]** Vârislerin bedenlerinde ise tezkiye ve tecellîlerin durumuna göre farklılıklar vardır. Bunu iyice öğren!

Kâmil insanların her bir parçası, hakikatleri anlayabilecek akıl sahiplerini duyduğunda göremediği konuşmacıya yönelen veyahut hak olan mucizeleri görebilen kişileri hidayete erdiren bir ayettir. Şeyhim el-Fadl İlâhî’nin -kaddesallahu sırruh- Nebî’nin -sallallahu aleyhi ve sellem- tüm sırlarını toplamaya çalıştığını gördüm. O, Allah

Teâlâ'nın emri ile herkese hidayet ediyordu. Onun hilafeti reddettiğini ve şeyhliği seçtiğini duydum. Sonrasında rüyasında Allah-u Teâlâ'nın nurunu müşahade ediyor ve ona bir Kur'an-ı Kerim veriliyor ve ona 'Sözüme uy ve kullarımı bana çağır!' deniliyor. Ondan sonra hayatının sonuna kadar O'nun kelamının te'lifî, tasnifi, sözleri, tecellîleri, hidayeti ve irşadı ile meşgul oluyor. Krallar onun yaptığı kahvaltıdan arta kalan şeyleri dahi isterlerdi. Allah ondan, ondan el alan, onun hayatına uyan tüm halifelerinden ve zürriyetinden razı olsun.]

Nazm:

[Mef'ûlû / Mefâ'îlû / Mefâ'îlû / Fa'ûlûn]

1. Ey şeyh beni dergeh-i Mevlâ'ya irişdür
Bu yolda koma menzil-i ma'nâya irişdür
2. 'İşkımdan aķar gözlerimiñ eşki çü seyl-âb
Yüzüm süre geldim beni deryâya irişdür
3. Bu kâfileden kaldum ise ger geri âķır
Tenhâ koma cem'iyet-i kübrâya irişdür
4. Kapañda benüm cümleden üftâde ü ednâ
Bir himmet idüp pâye-i a'lâya irişdür
5. Feyz-i ezelden baña şun câm-ı mürevvak
Cân u ciger-i teşneme bir mâye irişdür
6. İmdâdını kaç' eyleme her kanda olursañ
Hakķî kuluña feyz-i bilâ ğâye irişdür

**[SEN BİZİM MEVLÂMIZSIN, KÂFİRLER TOPLULUĞUNA KARŞI BİZE
YARDIM ET]**

[277a] ورد قوله سبحانه انت مولينا فانصرنا على القوم الكافرين يعنى انت مولينا و نحن عبيدك
فانصرنا على الكافرين اى الاعداء الظاهرة و الباطنة التى لا مولى لهم كما قال تعالى⁴⁶⁰ ذلك بان الله مولى

⁴⁶⁰ تعالى: İ1'de yok, İ2'de var.

الَّذِينَ آمَنُوا وَاِنَّ الْكَافِرِينَ لَا مَوْلَى لَهُمْ اَي لَا تَهْمُ اتَّخَذُوا الشَّيَاطِينَ اَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَاَسْأَلُ لَهُمُ الشَّيْطَانُ بِانْ اَصْنَامُهُمْ اَلِهَةٌ فَطَرَدُوا عَنْ بَابِ الْاِلَهِ الْحَقِّ الْقَادِرِ عَلَى النَّصْرِ إِلَى ابْوَابِ الْاِلَهِهَاتِ الَّتِي لَا تَنْفَعُ وَلَا تَنْقُضُوا عَنْ الْحَقِّ وَاتَّصَلُوا بِالْخَلْقِ فَوَكَّلْ أَمْرَهُمْ إِلَى الْخَلْقِ الْعَاجِزِ عَنِ النَّصْرِ بِخِلَافِ الْمُؤْمِنِينَ فَاتَّهَمُوا انْقَطَعُوا عَنِ الْخَلْقِ وَاتَّصَلُوا بِالْحَقِّ وَذَلِكَ انْقِطَاعٌ مِنَ الْعَاجِزِ الضَّعِيفِ إِلَى الْقَادِرِ الْقَوِيِّ وَفِي الْوَارِدِ الْمَذْكُورِ إِشَارَةٌ إِلَى حَرَكَتِهِ بَعْضُ الْأَعْدَاءِ وَآخِذُهُم بِالْمَكْرِ وَالْحِيلَةِ وَالْفِتْنَةِ دَمَرَهُمُ اللَّهُ وَرَدَّ كَيْدَهُمْ فِي نُحُورِهِمْ وَاعَاذَنِي وَجَمِيعِ الْأَخْلَاءِ عَنْ شُرُورِهِمْ وَدَلَّ عَلَى ذَلِكَ مَعْيَةُ الْوَارِدِ الثَّانِي وَهُوَ قَوْلُهُ تَعَالَى قُلْ يَوْمَ الْفَتْحِ لَا يَنْفَعُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِيمَانُهُمْ وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ يَعْنِي أَنَّ الْإِيمَانَ النَّافِعَ وَالتَّوْبَةَ الْمَقْبُولَةَ هُوَ مَا كَانَ قَبْلَ الْإِخْدِ الْغَرِغْرَةِ وَهُوَ مَا كَانَ بِالْإِخْتِيَارِ فَإِنَّهُ إِذَا آلَ الْأَمْرَ إِلَى الْإِضْطِرَارِ فَلَا إِيمَانَ وَلَا تَوْبَةَ أَصْلًا فَوَجِبَ الرَّجُوعُ إِلَى اللَّهِ مِنْ جِهَةِ بَابِ الْخَلِيفَةِ فَإِنَّهُ بَابُ الْقَبُولِ كَمَا قَالَ تَعَالَى وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ جَاءُوكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللَّهَ تَوَّابًا رَحِيمًا يَعْنِي أَنَّ اسْتَغْفَارَ الرَّسُولِ لَا يَدُّ وَأَنَّ يَنْضَمُّ إِلَى اسْتَغْفَارِهِمْ حَتَّى يَكُونَ اسْتَغْفَارُهُمْ اسْغْفَارًا مَقْبُولًا بِشَفَاعَةِ اسْتَغْفَارِ الرَّسُولِ فَإِنَّهُ الْوَاسِطَةُ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ اللَّهِ تَعَالَى فَلَا يَدُّ [277b] مِنْ مَتَابَعَتِهِ وَقَبُولِ شَرْعِهِ وَرَدُّ اخْتِيَارِهِ إِلَيْهِ وَعَرْضِ حَالِهِ مِنْ غَيْرِ مَنَازَعَةٍ فِي حُكْمِهِ وَاعْتِرَاضِ لَتَدْبِيرِهِ وَهَكَذَا أَمَرَ الْمُرِيدَ مَعَ الشَّيْخِ الْمُرْشِدِ فَإِنَّ قَبُولَهُ قَبُولَ الْحَقِّ وَكَذَا رَدَّهُ رَدَّ الْحَقِّ فَعَلَى الْمُرِيدِ أَنْ يَتُوبَ عَلَى يَدِ الشَّيْخِ مِنْ اعْتِرَاضِهِ وَتَسْلِيمِ أَمْرِهِ إِلَيْهِ وَاسْتِعْفَاءِ مَعْصِيَتِهِ وَخَطَايَاهُ وَالْأَهْلُكَ فَإِنَّ هَذَا الْأَمْرَ مَنْوُوطٌ بِالْمَتَابَعَةِ كَمَا قُلْنَا بِمَتَابَعَةِ الشَّيْخِ مَتَابَعَةُ الرَّسُولِ وَاطَاعَتُهُ الرَّسُولَ اطَاعَتُهُ اللَّهَ فَلْيَحْذَرِ الْمَخَالِفُونَ الْخَارِجُونَ عَنْ أَمْرِهِ.

[[277a] Allah Teâlâ demiştir ki: “Sen bizim Mevlâ’mızsin ve bize kâfirler topluluğuna karşı yardım et.” Yani sen bizim Mevlâ’mızsin biz ise senin kulunuz ve kâfirlere karşı yani mevlâsı olmayan zâhirî ve bâtinî düşmanlara karşı bize yardım et. Yine demiştir ki: “Bu, iman edenlerin yar ve yardımcılarının Allah olmasının, kâfirlerin ise böyle bir yardımcılarının bulunmamasının sonucudur.” Çünkü onlar Allah Teâlâ yerine kendilerine şeytanı dost bildiler ve şeytan onlara, putları ilah olarak gösterdi. Böylece hak ve her şeye gücü yeten İlâh’ın kapısından kovulup ne bir fayda ne de bir zarar verebilecek putların kapısına gönderildiler. Onlar hak ile bağlantılarını kesip kendi elleri ile yaptıklarına bağlandılar ve onların yardım umudu, kendi elleri ile yaptıkları aciz putlara kaldı.

Müminler ise tam tersidir, onlar insan eliyle yapılan putlardan uzaklaşıp Hakk’a bağlandılar. Aciz ve zayıf olandan, her şeye gücü yeten Zât’a bağlandılar. Ve daha önce zikredilen ayet bazı düşmanların hareketlerine ve hileye başvurdıklarına işaret

eder. Sonrasında Allah Teâlâ onları helak eder ve planlarını boşa çıkarır. Allah beni ve tüm dostlarımı onların şerrinden korusun.

Bu duruma bir başka ayette de işaret edilir. Allah Teâlâ demiştir ki: “De ki: İnkâr edenlere o hüküm günü inanmaları fayda vermeyecek ve kendilerine mühlet de tanınmayacak!” Yani fayda verecek iman ve kabul olunacak tövbenin son nefes verilmeden önce yapılması istenmiştir. Böyle olmasaydı, dünyada iken imana ve tövbeye gerek olmazdı. İnsanın halife olması bakımından ve tövbeleri kabul etmesi yönünden kişinin Allah’a yönelmesi gerekir.

Yine Allah Teâlâ demiştir ki: “Eğer onlar kendilerine kötülük ettiklerinde sana gelseler de Allah’tan bağışlanmayı dileselerdi, Peygamber de onlar için mağfiret dileseydi, elbette Allah’ı ziyadesiyle affedici ve esirgeyici bulurlardı.” Yani onların tövbesinin makbul olması için Nebî’nin şefaati ile onlar için de istiğfar etmesi lazımdır. Peygamber, onlar ve Allah Teâlâ arasında aracı olmaktadır. [277b] Yine ona tâbi olmak, şeriatını kabul etmek, hiç itiraz etmeksizin hükümlerini ve yaptıklarını kabul etmek gereklidir.

Bu durum, mürid ve mürşit şeyh arasında da geçerlidir. Onun kabul ettiklerini kabul etmek, reddettiklerini reddetmek gereklidir. Mürid, şeyhin eli ile tam bir teslim ile teslim olarak günahlarından ve hatalarından af dileyerek tövbe etmelidir aksi halde helak olur. Bu durum daha önce de söylediğimiz gibi tâbi olmak ile olur. Şeyhe ittiba etmek Rasûl’e ittiba etmek, Rasûl’e ittiba ise Allah Teâlâ’ya ittiba etmek demektir. Hârici muhalifler ise onun emrine uymaktan kaçınırlar.]

Naẓm:

[Fâ‘ ilâtün / Fâ‘ ilâtün / Fâ‘ ilâtün / Fâ‘ ilün]

1. Şüst ü şû kıl naķş-ı zenbi âb-ı istiğfâr ile
Bâtını pāk it kederden şayķal-ı ezķâr ile
2. Şerbet-i feyz-i İlâhî nûş kıl gitsün maraẓ
Şihhât-i dil bulagör ķalma bu âh u zâr ile

3. Şeyh-i vak̄te ḥālīñi ‘arz eyle ger bīmār iseñ
Gel mürīdā kendiñe tīmārı ḳo efkār ile
4. Her tenezzül nefse uymaḳdan gelür ey bī-ḥaber
Menzile irmez kişi bu vaż‘ u bu eṭvār ile
5. Āh kim zenb-i vücūdi degme ‘ārif bilmedi
Bilse ger ḳalmazdı yolda böyle sengīn bār ile
6. Ḥaḳḳıyā ṭāhir gerek dil mess-i esrār itmege
Kimse şunmaz muşḥafa elbet yed-i murdār ile

[ḲİYĀS-I MUḤAḲḲİK EVLĀDUR]

Ba‘de’l-intibāh bu ‘ibāret-i Türkiyye ṭaraf-ı ğaybdan sem‘a resīde oldu ki “Ḳıyās-ı muḥaḳḳık evlādur.” Ya‘nī bir nesneyi emr-i ṣannī üzerine binā ve ḳıyās itmekden emr-i ḳaṭ‘ī üzerine binā ve ḳıyās itmek a‘lā ve evlādur. Zīrā ṣannīde şüphe vardır. Pes, emr-i müteyaḳḳını ḳoyup şüphelü nesneye zāhib olmaḳ taḳvā-yı ḥaḳīḳī ehline münāsib degüldür. Ve bu mes‘ele ḳıyāsa muḥtāc olan mevāddedür; ve illā naşş ile ‘amel olunur. Ya‘nī bir nesnenün ḥaḳḳında naşş [278a] olsa te‘vīl ve ḳıyās götürmez; belki şariḥi ile ‘amel lāzımdur. Velākin bu maḳūle mevāzi‘de İmām Ebū Ḥanīfe naşş-ı za‘īfe baḳmaz. Meşelā naşş eger ḥaber-i vāhid olsa ḳıyās-ı muḥaḳḳıke ‘udūl ider. İmām Şāfi‘ī ise ḥaber-i vāhid ve za‘īf olursa daḥi ḥaber ile ‘amel eyler. Zīrā ḳıyāsda tedbīr-i ‘aḳl vardır; şer‘ ise ‘aḳlı ibtāl ider ve re‘ye ruḥşat virmez.

Ve erbāb-ı ḥaḳā’ik bu mezhebe meyl iderler velākin ḳavl-i imām ile daḥi ‘amele māni‘ olmazlar. Zīrā eger bu maḳūle içtiḥādāt bi’l-küllıyye ḥaṭā olsa ol müçtehidün mezhebi üzerine sālīk olanlardan vuşūlün ilallāh ḥaşıl olmazdı. Zīrā ma‘rifet-i İlāhiyye ‘amel-i şer‘i-i şaḥīḥ üzerine ve vuşūl daḥi ma‘rifet-i şaḥīḥa üzerine mebnīdür. Ma‘a hāzā her mezheb-i ḥaḳdan bu ḳadar ricālullāh ve kümmel-i evliyā gelmişdür. Ve bunun ḥaḳīḳati errazā‘u yuḡayyiru’t-ṭibā‘ mażmūnından mefhūm olur. Ya‘nī bir rażi‘ün içdügi ve

emdiği süd fāsīd olsa vücūdı fāsīd ğīdā ile neşv ü nemā bulmağla degme vecihle meblağ-i kemāle bālīg olmadığı gibi tıfl-ı tarīkat daği ‘amel-i fāsīd ile böyledür. Zīrā şīr ğīdā-i cismānī ve ‘amel-i şer‘īden hāşıl olan ma‘rifet ğīdā-i rūhānīdür.

Nazar eyle ki veled-i zinā mertebe-i velāyete kadem başmaz; zīrā tohumı fāsīddür. Ya‘nī rahm-i māderde vech-i şer‘ī üzerine tekevvün itmemişdür ki nikāh-ı şaḥīḥ üzerine mebnī degüldür. Binā’en ‘alā hāzā şūret-i ḥālde i‘tibār ne ise ḥaḳīkat-i ḥālde daği i‘tibār öyledür. Ve kibāruñ loğma-i ṭayyibe ḥaḳḳında ihtimāmları ma‘nā-yı mezkūre rāci‘dür.

Ve dimişlerdür ki kıyās ikidür. Biri kıyās-ı celīdür ki herkesün zihnine tebādür ider. [278b] Ve biri daği kıyās-ı ḥafīdür ki ifhāma sebḳ itmez ve aña istiḥsān daği dirler. Meşelā şalāt-ı cum‘adan soñra kıılınan on rek‘at namāzūn aşlı şalāt-ı zuhr olacağdur. Zuhurda ise sünnet farz üzerine taḳdīm olunur; yohsa evvel emirden farz-ı zuhr kıılınmaz.

Fe-emmā cum‘adan soñra zuhr-i āḥīr didikleri dört rek‘ati istiḥsānen taḳdīm iderler ve sünnetleri soñra kıılırlar. Zīrā nāfile vaḳtūñ ḥurūcından soñra daği kıılınur. Fe-emmā farzı edā itmek vaḳt içinde olur. Pes, zuhr-i āḥīr sünnetden te’ḥīr olınsa eger vaḳt zīḳ ise vaḳtūñ inkizāsı ile farz daği ḳazāya ḳalmaq ihtimālī olur. Binā’en ‘alā hāzā ihtiyāten⁴⁶¹ farz taḳdīm olunur. Ve edā olınan şalāt-i cum‘a şurūṭına muḳārin olup şalāt-ı zuhr maḳāmına ḳā’im olıcağ zuhr-i āḥīr diyü kıılınan dört rek‘at daği eñ āḥīr ḳazāya ḳalup fevt olan zuhrinūñ ḳazāsı olur. Anuñçün ḳa‘de-i ūlāda teşehhūd üzerine iḳtişār ider ve şālişeye kıyāmda sübhāneke ilāḥire⁴⁶² oğumaz ve eger ḳazāsı yoğ ise kııldığı namāz nāfile oldığı cihetden teşehhüdden soñra şalāt daği ider ve şālişeye kıyāmda sübhāneke oğur ve eger iki rek‘at üzerine iḳtişār iderse daği muraḥḥaşdur. Zīrā cum‘adan soñra kıılınan sünnetde ihtilāf-ı rivāyet vardır. Velākin dimişlerdür ki tarīk-i aḥvaṭ budur ki bir cum‘a dört ve bir cum‘a iki kııla ve her cum‘a ikisini cem‘ idüp altı rek‘at kılsa daği

⁴⁶¹ ihtiyāten: A ihtiyāten, İ2 ihtiyāten.

⁴⁶² ilāḥire: A ilā āḥire, İ2 ilaḥ.

nesne lâzım gelmez. Evvelkisi şüret-i mutâba‘ata akırab ve ikincisi meşûbet ve içtihadıda idhaldür. Fa‘rife!

Ve ba‘zılar demişlerdür ki şalât-ı cum‘adan soñra hemân⁴⁶³ zuhruñ tertibi [279a] üzerine kılmağ gerekdür. Ya‘nî kazâsı oldığı şüretde dañi sünnet farzuñ fâtihası oldığı cihetden sünneti te’ñir itmeye; belki ref‘-i ihtimâl idüp tertıbden çıkmaya bu şüretde istihsân metrûk olur. Fe-emmâ aşhâb-ı hağâ‘iğ mezhebine muvâfığdur. Zîrâ anlar tertıb-i vücûdiye nazar iderler ki sünneti esbâb-ı müheyyi’eden kılurlar. Egerçi fî nefsi’l-emr farz muğaddemdür ya‘nî Rasûlullâh’uñ -şallallâhu ‘aleyhi ve sellem- vaz‘-ı sünen eyledigi namâzuñ farziyyetinden soñradur. Velâkin evvel ve âñiri ne vecihle tertıb itdi ise vaz‘-ı Nebvî’den bîrûn olmamağ gerekdür. Zîrâ küllü maşlağat mutâba‘atdedür ve ne kaçdar ferâ’iz var ise vücûd-i vâcibe ve nevâfil vücûd-i mümkinine şükr muğâbilesindedür. Pes, anuñ ki farz u nâfilesi kaçıldür. Şükri dañi aña göredür. Anuñçün Qur’ân’da gelür: “Ve kaçılûn min ‘ibâdiye’s-şekür.”⁴⁶⁴ Ve bundan kaçğı ba‘z-ı nevâfilden men‘ idenleruñ sû-i hâlleri zâhir oldı. Nazm:

[Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Fe‘ülün]

1. Temevvüc eyleyüpdür bañr-i rağmet
Nice ģamd idelüm elťâf-ı Ĥağğ’a
Taşupdur şeş cihâta feyz-i ni‘met
Nice şükr idelüm elťâf-ı Ĥağğ’a
2. Eger evvel eger âñir ‘atâsı
Eger zâhir eger bâtın vefâsı
Dile mümkün mi ģağğ üzre edâsı
Niçe ģamd idelüm elťâf-ı Ĥağğ’a

⁴⁶³ hemân: A hemâ.

⁴⁶⁴ “Kullarımdan şükreden azdır!” Sebe' 34/13.

3. Vücûdi cûdi ile itdi icâd
‘İbâdı fazlı ile kıldı irşâd
Unutmaz kulumı her dem ider yâd
Niçe şükr idelüm elṭâf-ı Hakk’a
4. Bu şîr-i feyz dillerde nedendür
Kalem-i tahrîre ellerde nedendür
Bu mâl ü hâl kullarda nedendür
Nice ḥamd idelüm elṭâf-ı Hakk’a
5. Yetîm olduñ ğarîb olduñ cihânda
Seni Hakk gözledi Hakkî [279b] her anda
‘Aczden ğayrı yok dilde zebânda
Niçe şükr idelüm elṭâf-ı Hakk’a

Naẓm:

[Mefâ‘îlün / Mefâ‘îlün / Mefâ‘îlün / Mefâ‘îlün]

1. Beni Hakk eylemiş da‘vet firişte geldi dünyâya
Göçüp gitmek görindi ‘âkıbet dünyâdan ‘uqbâyâ
2. Ḥazân irer bu bâġa⁴⁶⁵ göz⁴⁶⁶ yumar⁴⁶⁷ nergis bu gülşenden
Bu renk ü bû kalur mı bak hele bu verd-i ra‘nâyâ
3. Düşer âḥir ayaġa sünbül-i bostân çün gîsû
Uzar⁴⁶⁸ dâġ-ı siyâhî lâle-veş miḥnet süveydâyâ
4. Ḥayâl ḥâb-veş âḥir gözüñden dūr olur dünyâ
Ne yüzle varasın⁴⁶⁹ bilmem ‘aceb dergâh-ı Mevlâ’ya

⁴⁶⁵ bâġa: A bâġ.

⁴⁶⁶ göz: A gör.

⁴⁶⁷ yumar: A yumaz.

⁴⁶⁸ uzar: A urur, İ2 urur.

⁴⁶⁹ varasın: İ2 vara.

5. Beni maẓmûn güftârımda bulsun ehl-i dil âhır
Kaçan kim kaçre-i şûret irişe baħr-i ma' nāya
6. Şerî' atde elûm vardur haḳıḳatde dilûm vardur
Lâkin⁴⁷⁰ çün ölüm vardur ne ḥâcet Haḳḳî da' vāya

[MEVT FENÂ-İ MAḤZ DEGÜLDÜR]

Ve dimişlerdür ki mevt fenâ-i maḥz degüldür; belki ta'ṭîl-i şûretdür. Meşelâ âsiyâbuñ âbı munḳaṭı' olıcaḳ mu'atṭal oldığı gibi rûḥ-i müdebbir daḥi müfâraḳat idicek beden mu'atṭal olur. Zîrâ rûḥ-i ḥayvânînüñ vüçudı rûḥ-i insânîye tâbî' dür. Çünki rûḥ-i insânî ta'alluḳdan cüdâ ola mebd-i ḥis ve ḥareket olan kuvvet-i ḥayvânîyye daḥi bedenden çekilür ve beden rûḥ-i zâtiyyesi üzerine ḳalır ve rûḥ-i zâtî ihfâi'l-eşyâ olmağla herkese zâhir olmaz.

Ve bu maḳâmdandır ki aşḥâb ḥatemü'l-evliyâdan Bedr-i Ḥabeşî -ḳaddesallâhu esrârahümü'l-laṭife- vefâtında ğasl içün serîr üzerine vaż' olıncaḳ heybet-i 'azîmesinden ğassâl aña vaż' -ı yed idemicek Bedr-i mezkûr daḥi dîde-i haḳıḳat-bînlerin açup kemâl-i [280a] celâlet ile iğsil didi ve yine ḥâl-i evvele rücû' eyledi. İşte bu ḥâlet ne maḳûle ḥâletdür tefekkür eyle ve ḥayât-ı tâze aña nerede⁴⁷¹ geldi te'emmül eyle. Zîrâ rûḥ bedenden müfâraḳat itdikden bir daḥi neş'et-i uḫrâda 'avdet ider. Ve şol ki ḳabirde vâḳı' olur ve⁴⁷² aña ta'alluḳ-ı 'ârîzî ve ḥâricî dirler ki ḥayât-ı dünyâda olan ta'alluḳ-ı zâtî ve dâhilî gibi degüldür. İşte varasın göresin ve bu maḳâm-ı ḥamdde mevte müte'allıḳ ba'z-ı maẓmûn derc olındığı remz-i ṭarîḳ iledür ki bi-ḥükmi'l- vaḳitdür; gerek vaḳtimüz gelmiş olsun ve gerek olmasun.

⁴⁷⁰ lâkin: A velâkin, İ2 velâkin.

⁴⁷¹ nerede: A nereden, İ2 nereden.

⁴⁷² ve: İ1'de yok, A'da var.

Pes, münāsebet-i şūriyye yoğ ise ba‘ z-ı münāsebāt-ı hafıyyeden hālī⁴⁷³ degüldür. Meşelā hamd āhirü’l-‘aķabāt oldıgı gibi mevt daħi āhirü’l-aķvāldür. Ve insān-ı kāmīl mevt üzerine hamd ider. Zīrā mevt tuħfe-i⁴⁷⁴ mü’mindür ve ħaberi müjde maķulesinden ‘add olunur. Velħamdülillāhi Te‘ālā ‘alā eşnāfi ālā’ih ve envā‘i na‘mā’ih. Nazm:

[Fā‘ilātün / Fā‘ilātün / Fā‘ilātün / Fā‘ilün]

1. Çünkü taķdīr-i İlāhīdür belādan ađlama
Kaķza-i ķudretde sen dest-i kaķādan ađlama
2. Tuħfe-i⁴⁷⁵ mü’mīn degül midür bu merg-i nā-gehān
‘Āķil ol Ĥaķ virdini böyle ‘aķādan ađlama
3. Derd ü miķnet saña bu dūnyādadur yarın degül
Bunda bunu ĥoş görüp şād ol Ĥudā’dan ağlama
4. Kaķr u luķfa nisbet ile gāh ađla gāh gül
Kaķduñ ise şemme-i būy-i fenādan ađlama
5. Ĥaķķıyā elħamdülillāh virdini tekrār kııl
İşte geldüñ işte gitdüñ⁴⁷⁶ ibtilādan ağlama

[RUH VE MELEKLER SAF SAF OLUP DURDUĞU GÜN]

Leyletü’l-aķad vaķte ezāni’l-‘işāda bu beyt-i Türkī vārid oldı ki beyt:

“Bir melekden [280b] on melā’ik oldılar

Şaf şaff olup evvel āķir tōldılar”

Ya‘nī dāķil-i ĥāne olan melek bir iken on oldı. Ya‘nī keşret buldı ve şaff-ı evvel ve şaff-ı āķir olup ĥāneye tōldılar. İşte şaff-ı āķirden murād ikinci şaff demek degüldür; belki şufuf-i keşirenüñ āķiridür ki āķir ve gāyet ĥānede müteķaķķık olur ve melā’ike ecsām-ı

⁴⁷³ hālī: A hālī.

⁴⁷⁴ tuħfe: A tuħfe.

⁴⁷⁵ tuħfe: A tuħfe.

⁴⁷⁶ gitdüñ: İ2 geldüñ.

laṭīfe oldukları cihetden insāndan on şahṣa vāsi[ ] olan ḥāne anlardan on biṇe ve yüz biṇe vāsi[ ] olur.

Nitekim kibār-ı enṣārdan Sa[ ]d bin Mu[ ]āz -raḍıyallāhu  anh- intiḳāl itdikde Ras lullāh -ṣallallāhu  aleyhi ve sellem- anuṅ ḥānesine duḥ l itdiklerinde izdiḥām-ı melā'ike müṣāhede itdiler. Ve vaḳt-i mezk rda sebep-i n z l-i melā'ike bu oldu ki etbā[ ] ıımızdan ba[ ]zılar mevlid-i Nebev  kırā'at iderlerdi. Pes, anlaruṅ n z lleri istimā[ ]-ı mevlide ve inzāl-i sek ne ve raḥmete maḥm l olur ve bundan kırā'at-ı mevlid ve na[ ]t-ı Nebev 'n ṅ şerefine delālet vardır. Velākin ādābına muḳārin gerekd r ki meclisi tenc z⁴⁷⁷ ve mesāvi ve emṣālınden taḥ ir lāzımdır; ve illā sebep-i i m olur. Z rā muṭlaḳā kibār z kr olındı da ta[ ]z m vācib olıca  a[ ]zam 'l-e[ ] āzim ve ekrem 'l-ekārim ṅ z kri meclisinde ta[ ]z m-i evcebd r.

Ve  ur'ān istihzā olunma  k fr oldu ı gibi  ur'ān-ı ḥa ı   da ı b yled r. Ve  ur'ān'da gel r: “Ve m  h ve bi'l-hezl.”⁴⁷⁸ Fe'fhem! Ve bundan feh m olunur ki miftāḥ-ı b b icād ve ibdā[ ] ve mi bāḥ-ı ḥāne tekv n ve i tirā[ ] olan Ras lullāh' uṅ -ṣallallāhu  aleyhi ve sellem- velādetlerinde ve mi[ ]rāclarında isti b l ve vedā[ ]-ı [281a]   lem f n  kılp Ravza-i  Adn'e ḥ r m n⁴⁷⁹ olduklarında⁴⁸⁰ te y [ ] iden melā'ike-i kir m ve erv ḥ-ı  iz m⁴⁸¹ ve ḳudsiy n-ı z vi'l-i tir muṅ ke retleri feh m olına. Z rā te y [ ] iden ger i biṅ ṣaf melā'iked r didiler. Fe-emm  biṅ  aded ke  rden kin ye ve a[ ]d d-ı şuf f da ı me  l olıca  ol perdeyi dest-i  a l ref  itmez. Ve hi bir ferd   idr  ı ol yola g tmez.  Aded-i melā'ike ise f  nefsi'l-emr  ayr-i ma   rdur. Z r   emm ru's-sem v tdur ki ke retleri ma  llerin ṅ v s atine g red r.

⁴⁷⁷ tenc z: A tenc r.

⁴⁷⁸ “O, asla bir  aka de ildir.” et-T rik 86/14.

⁴⁷⁹ ḥ r m n: A ḥ r m n.

⁴⁸⁰ olduklarında:  2 olduklarından.

⁴⁸¹  iz m: A  iz .

Pes, bu mavtın-i tengde bî-hisâb ins ü cin ve melâ'ike olıcağ ol melekût-i pehnâ-verde ne kadar melâ'ike olmak gerekdür kıyâs olına. Huşûşân ki mevıtın-i dünyâda müzâhame⁴⁸² yokdur; 'âlem-i bâlâda ise bir şîr⁴⁸³ yokdur ki orası mesken-i melâ'ike olmaya. Ve ibtidâ maḥlûk olan melek ba' dehu felek ve ba' dehu kevkebdür;⁴⁸⁴ velâkin bu melekden murâd melâ'ike-i müheyyemedür ki anlaruñ re'îsi 'aql-ı evvel ve rûḥ-i Muḥammedîdür. Zîrâ bunlar ervâḥ-ı maḥza oldukları cihetden felege ya'nî ḥayyize muḥtâc degüllerdür. Eflâk-ı şüriyyenüñ evveli ise felek-i atlas didikleridür ki müdevvir nesnedür ve sebep-i tedvîr nice kerre taḥkîk olınmışdur. Ve Qur'ân'da gelür: “Yevme yekûmü'r-rûḥu ve'l-melâ'ike.”⁴⁸⁵ Ya'nî melâ'ike rûḥ üzerine 'atıf olındığı ehl-i zâhir 'indinde 'âmmuñ ḥâşş üzerine 'atfındandur ki rûḥ ile murâd Cibrîldür. Velâkin erbâb-ı ḥaḳîḳat melek ile rûḥı fark idüp dirler ki her melek rûḥ olur; fe-emmâ her rûḥ melek olmaz. Zîrâ melek odur ki bir kâre irsâl ve istiḥdâm olına. Nitekim elûket-i risâlet ma' nâsına oldığı anı iş'âr ider; rûḥ ise böyle degüldür.

Anuñçün “Ve iz ḳulnâ lilmelâ'iketi's- [281b] cüdû li-Âdeme.”⁴⁸⁶ âyetinde ehl-i ma'rifet dimişlerdür ki secde ile me'mûr olan ervâḥ-ı müheyyemenüñ gayridür. Muṭlaḳâ ya'nî gerek ehl-i arz olan melâ'ike ve gerek ehl-i semâ. Zîrâ ervâḥ-ı müheyyeme libâs cisminden 'ârîlerdür; gerek cism-i laṭîf ve gerek cism-i keşîf.

Fe-emmâ bunlaruñ mâ-'adâsı⁴⁸⁷ ecsâm-ı laṭîfe maḳûlesidür. Bu cihetden ervâḥ-ı müheyyeme şuhûd-ı Ḥaḳ'da mustağriḳlerdür ki 'âlem ve Âdem'den bî-ḥaberlerdür ve anlaruñ dünyâda şüretleri ḥavâşş-ı sultân-ı a'zam ve efrâd ta'bîr olınan evliyâdur; melâ'ike ise ecsâm-ı laṭîfe oldukları cihetden secde-i Âdem anlara münâsibdür. Ve bundan fehm olunur ki ervâḥ-ı müheyyemeye mevt yokdur. Zîrâ rûḥ 'âlem-i ve⁴⁸⁸

⁴⁸² müzâhame: A müzâhem.

⁴⁸³ şîr: A şibr, İ2 şerîr.

⁴⁸⁴ kevkebdür: A kevkeb.

⁴⁸⁵ “Ruh (Cebrail) ve melekler saf saf olup durduğu gün.” en-Nebe 78/38.

⁴⁸⁶ “Hani biz meleklerle Âdem'e secde edin, demiştik.” el-Bakara 2/34; el-Kehf 18/50.

⁴⁸⁷ mâ-'adâsı: A a' dâsı.

⁴⁸⁸ ve: İl'de yok, A'da var.

beḳādandır ve melā'ikenūn daḥi mevtleri ḡaṣye maḳūlesidür. Zīrā leṭāfet ile mevtūn münāsebeti yokdur; ya'nī mevt didikleri ecsām-ı ṭabī' iyyeye 'arīz olur. Melā'ikede ise ṭabī' at-ı keṣīfe yokdur belki anlar nūrdan maṭbū' olmuşlardır. İşte buradandır ki 'arş u kürsiye daḥi fenā yokdur. Zīrā kemāl-i leṭāfetlerinden ervāḥa mülḥaḳ olmuşlardır, ve cismāniyyetleri rūḥāniyyetlerini münāfi degüldür. Anuñçün meleḡe rūḥ daḥi dirler. Bu cihetdendir ki şuver-i muḥtelifede temessül iderler ve cin daḥi böyledür. Ya'nī ism-i Latīf taḥtında dāḥil oldukları cihetden terevvuḥun iderler.

Hızır -'aleyhi's-selām- daḥi terevvuḥunda melā'ike gibidür. Anuñçün her müsteḡiṣūn ḥāline göre temessül ider; melekū'l-mevt herkesūn 'ameline göre temessül itdüğü gibi. Ve bu maḳāmdan ba'zılar Hızır'ı 'ālem-i baṣṭdandır didiler. Ya'nī herkese temessül iden kendi ḥālinūn şūretidür; ḥāricden nesne yokdur. Fe-emmā bu ma'nā ḥāricde vücūd-ı Hızır'ı münāfi degüldür; belki Hızır [282a] ḥālā ḥayātdadır.

Nitekim erbāb-ı zāhirūn ekṣeri işbāt itdiklerinden mā-'adā aṣḥāb-ı ḥaḳā'ik anı çok mavṭında müşāhede eylemişler ve şöḡbet kılmışlar ve bedenden ḥırḳa-i teberrük-i ṭarīḳat telebbüs itmişlerdür. Egerçi 'ulemā-i ḥadīṣūn müte'aṣṣıbları lebs-i ḥırḳayı 'an-aşlin inkār iderler. Fe-emmā inkārları libās-ı ma'rifetden 'uryān olduklarındandır. İşbātı bu maḳāmdan ḥāric olmaḡla taḥḳīḳinden⁴⁸⁹ saḡḡ olındı.

Ve zıkr olunan terevvuḥun ḥaḳīḳat-i aṣliyyeyi münāfi degüldür. Meṣelā Hızır şūret-i melekiyyede temessülitse yine ḥaḳīḳat-i insāniyyesi ṣābitedür. Nitekim Cibrīl şūret-i beṣeriyyede temessül ider iken yine ḥaḳīḳat-i melekiyye üzerine idi ve melek ile Ḥazret-i 'İsā'nuñ -'aleyhi's-selām- farkı budur ki 'İsā'nuñ ḥaḳīḳat-i ṣābite-i beṣeriyyesi vardır. Zīrā Meryem'den tevellüd itmişdür; yohsa melek gibi rūḥ-i mücessem degüldür.

⁴⁸⁹ taḥḳīḳinden: A taḥḳīḳden.

Nitekim ba‘zılar zu‘m eylemişler ve bâtil ve sâkıt söylemişlerdür. Ve bunun nazîri⁴⁹⁰ Belkıs’dur ki vâlidesi beşerden ve pederi cinden idi. Zîrâ eger vâlidesi cinden olaydı kendi daği vâlidesi yanında olurdu; ve hiss-i beşer ile idrâk olunmazdı. Bu cihetden vücūd-ı Belkıs haķikate maħmûldür; yoħsa temessûle degül. Ve melekü’l-mevtûn şûret-i a‘râbide zâhir olduğı şûret ğayr-ı şâbite iledür; ya‘nî temessûle maħmûldür.

Ve Cibrîl’ün hayâtı zâtıyyedür ki rûhı ‘ayn-ı zâtîdür. Bu cihetden yevme yekûmü’r-rûhda vâķı‘ olan rûh ile murâd rûh-ı a‘zamdur, didiler ki Cibrîl daği ol rûhda dâhîldür. Ya‘nî rûh-ı a‘zamdı murâd şol ervâħdur ki Allâh Te‘âlâ ile ‘ibâdı arasında vâsıta-i feyz olmuşlardur; gerek hiss ile müşârün-ileyh olsun ve gerek olmasun. Ve Cibrîl [282b] müşârün ileyh maķûlesidür. Anuñcün melâ’ike feyzün şaff-ı âħirindedür ve anuñ iki laķabı vardur biri rûhu’l-kudûsdür ki mazhar-ı ‘ilm olduğı cihetden itlâķ olunur.

Ve biri daği rûhu’l-emîndür ki mazhar-ı ķavl olduğı yûzden telķip olunur. Anuñcün ħâmilü’l-vaħy olmuşdur. Ve İsrâfil daği melâ’ike-i feyz ‘idâdındandır. Bu cihetden Rasûlullâhu -şallallâhu ‘aleyhi ve sellem- ķable’l-vaħy üç sene ķadar muķârenet eyleyüp niçe⁴⁹¹ me‘ânî ilķâ itmiş ve şavtını aña ismâ‘ eylemişdür. Bu cihetden aña ħâtif dirler zîrâ ħâtif odur ki şavtı idrâk olına, velâkin şûret-i şaħşıyyesi ħiss olunmaya.

İsrâfil’ün daği kendi görünmez velâkin şavtı işidilürdi. Ve ba‘z-ı ehl-i ma‘rifet yanında nüzûl-i Fâtihâ’nuñ merre-i ûlâsı İsrâfil ile muzâf⁴⁹² ya‘nî sûre-i Fâtihâ ibtidâ Mekke’de ķable’l-vaħy lisân-ı İsrâfil’den ibķâ⁴⁹³ olup ba‘de’n-nübüvve Medîne’de bir kerre daği zebân-ı Cibrîl’den tenzîl olunmuşdur. Âyet-i vuzû gibi ki vech-i ‘âmmıdan ibtidâ Medîne’de nâzil olmuşdur. Velâkin Mekke’de şalavât farz olındığı vaķitde cenâb-ı

⁴⁹⁰ nazîri: A nazîr.

⁴⁹¹ niçe: A nice, İ2 nice.

⁴⁹² muzâf: A muzâfdur, İ2 muzâfdur.

⁴⁹³ ibķâ: A ilķâ, İ2 ilķâ.

Nübüvvet'e vech-i hâşşdan ta' lîm-i İlâhî⁴⁹⁴ vâkı' olmuş idi. Zîrâ bilâ vuzû namâz meşrû' degüldür.

Huşûşân ki hâlâ olan keyfiyyet üzerine vuzû Hâzret-i İbrâhîm'den -'aleyhi's-selâm- mütevârişdür. Nitekim hadîsde gelür: "Hâzâ vuzûi ve vuzûü'l-enbiyâi kıablî."⁴⁹⁵ Zîrâ burada enbiyâdan murâd Hâzret-i İbrâhîmdür faķaķ şol cihetden ki lâm-ı cinsüñ duhûli ile cem'iyyet muźmaķille olmuşdur ve anuñ neẓâ'iri çoķdur. Bu hod ma'lûmdur ki Cenâb-ı Nebevî kıable'l-vaħy baķiyye-i dîn-i İbrâhîm ile ta' abbüd iderlerdi.

Pes, câ'izdür ki emr-i vuzû daķi anlara ĥafî olmaya [283a] ve zıkr olınan rûĥ-i a'zam-ı külli imâm derecesinde ve sâ'ir melâ'ike cemâ'at hükmindedir. Anuñçün kıyâm ve şaff işbât olındı. Ve imâm gerķi vâĥiddür, velâkin cemâ'atüñ icmâli olduķı cihetden bi-nefsihi şaff-ı vâĥid 'add olunur.

El-ĥâşıl Hâķķ'uñ iki mertebesi vardır ki biri mertebe-i cem' ve biri mertebe-i farkdır. Ve imâm mertebe-i cem'a ve cemâ'at mertebe-i farka nâzırdur. Anuñçün imâm mütercim-i Hâķdır ki cemâ'at anuñ lisânından Qur'an istimâ' iderler ki Qur'an 'âlem-i cem' den nâzil olmuşdur.

Pes, lisân-ı imâm lisân-ı Hâķdır. Anuñçün ĥadîsde gelür ki Allâh Te'âlâ imâmuñ lisânı üzerine semî'allâhu limen ĥamîde dir ve cemâ'at daķi bu muķâbeledede Allâhumme rabbenâ ve leke'l-ĥamd dirler. Bu cihetden bir⁴⁹⁶ mertebeden bir⁴⁹⁷ mertebeye ĥiķâb olmuş olur. Buradandır ki imâma ta'zîm iderler. Zîrâ Allâh-ı 'azîmüñ tercemânıdır ve sâ'ir e'imme-i dîn daķi böyledür; gerek imâmet-i şuĥrâ ve kübrâ⁴⁹⁸ ehli ve gerek ĥayrı.

⁴⁹⁴ İlâhî: İ1'de yok, A'da ve İ2'de var.

⁴⁹⁵ Hadis kaynaklarında bulunamadı.

⁴⁹⁶ bir: İ2'de yok.

⁴⁹⁷ bir: İ2'de yok.

⁴⁹⁸ ve kübrâ: İ2'de yok.

Ya‘nî imâm-ı mihrâb yokdur. Fazl u lutfâ mazhar ve mu‘azzam ve muvakkhar olıcak sulţân-ı a‘zam bi-tarîkı’l-ülâdur ki ism-i zâtî ve küllî olduğundan⁴⁹⁹ kûtb-ı zâhir-i ‘âlemdür; Hâzret-i Ğavs kûtb-ı bâtın-ı ‘âlem olduğu gibi. Ve sâ’ir ehl-i ‘ilm ve ehl-i kemâl daği bunlara kıyâs olına. Tefekkür eyle ki Kûr’ân mürşid-i şâmit ve insân-ı kâmil mürşid-i nâtıkdur. Ya‘nî Kûr’ân’ı söyleden insân-ı kâmildür.

Pes, şıfat-ı İlâhiyye olan Kûr’ân şıfat-ı insâniyyedür ki insân ağzından okınur ve âdem-i kâmil yüzinden me‘ânî ve hâkâ’iki ma‘lûm olur. Bu ma‘nâdan insân-ı kâmil dâmenine teşebbüs itmek hemân dâmen-i Hâkka teşebbüsdür. Ve meşhûrdur ki bir dervîş rû‘yâda Hâk Te‘âlâ’yı görüp dâmenine yapışdı ve el benüm etek senün⁵⁰⁰ didi ve ol hâlet-i hâ’ile [283b] ile bîdâr olup gördi ki kendi etegini muhkem tutmuşdur.

Ey ‘ârif geelüm ‘unvân-ı bahışde olan beytün müştamil olduğu on melek tahşîşinün bir vechine daği ki ‘aql-ı evvel ile eflâk-ı tis‘anuñ mecmû‘ı on olur. Anuñçün hükemâ-i ‘ukûl ‘aşere işbât iderler. Zîrâ her felege göre bir ‘aql vardır ki ol ‘aql anuñ müdebbiridür; beden-i insâniye rûh-i müdebbir gibi. Ve ol ‘aqluñ beğâsı ol felegün beğâsına sebebdendür; rûh-i müdebbir-i insânî beğâ-i bedene sebep olduğu gibi. Ve vücûd-i insânide rûh ile kuvâ ve a‘zâ niçe⁵⁰¹ nizâm bulmuş ise rûh-i müdebbir felek ile daği melâ’ike ve umûr-i semâviyye nizâm bulmuşdur. Ve her bedenün rûhı rûh-i külliye râci‘ olduğu gibi her semânuñ ‘aqlı daği ‘aql-ı külliye râci‘dür.

Ve rûh-i küllî ile ‘aql-ı küllînün me’âli birdür. Zîrâ ‘aql-ı evvelde murâd rûh-i Muhammedîdür ki Âdem’e nefh olınan rûh-i izâfi-i şerîf ol rûha muzâfdur. Ve anuñ tabakât-ı semâvâtta ve ğayride bi-hasebi’l-mağal ve’l-makâm şuver-i muhtelifesi vardır ki aña ta‘ayyün-i Muhammedî-i muqayyed dirler. Nitekim ‘ayn-ı hâricide olan cesed-i Muhammedîye ta‘ayyün-i Muhammedî-i mutlak dirler. Zîrâ şûret-i İlâhiyye hâkikat

⁴⁹⁹ olduğundan: İ2 olduğundan.

⁵⁰⁰ senün: İ2 senündür.

⁵⁰¹ niçe: A nice, İ2 nice.

yüzinden anuñla temām “olmışdur. Ve belki şüret yüzi”⁵⁰² dañi böyledür. Anuñçün buyurur ene emlañ ya‘nī gerçi⁵⁰³ Yūsuf “benden ebyaž idi”⁵⁰⁴ velākin bende olan melāḥat aña ġālīdür.⁵⁰⁵ Ve ol melāḥat ān didikleridür ki esbāb-ı ḥüsnün mecmū‘ınuñ irāş itdügi ḥalāvetdür ki Cenāb-ı Nebevī’ye göre esmā-i ḥüsnānuñ cem‘iyyetine nāzırdur.

İşte meşhed-i ḥüsnde anlardan aḥsen ve emleḥ yokdur ki ḥüsn-i zāhir dañi anlar ile temām olmuşdur. Ve esmeriyyet ile mevşūf oldukları emleḥiyyetlerine dā’irdür. Zīrā esmer olmasa [284a] tecellī aḫḫar olmazdı. Nitekim dirler: “El-eşyāu tetebeyyenü bi-ezdādiḥā.” Ve Ḥazret-i Mūsā’nuñ -‘aleyhi’s-selām- dañi yed-i beyzāları fi’l-cümle esmeriyyetlerine dā’irdür. Ya‘nī yedlerinde şıfat-ı sümret olmağla beyāzlığı ziyāde izāḥ iderdi; nūr-i ‘ayn ḥadeḫa-i sevdā içinde olmak gibi. Naḫar eyle ki tecellī-i yedde vāḫı‘ olmağla yüzde ve ḫalbde olduğınun farkı ne ḫadardur.

Biz yine şadede gelem ki bu ‘ālemün ‘ulvī ve süflīsi müdebbirāt ile ḫā’imdür ki anlara fevā‘il ve sā’irlere ḫavābil dirler. Ve esmā-i zātiyye-i İlāhiyyeye metbū‘āt didikleri cemī‘-i te’şirāt anlara rāci‘ olmağladur. Ve insān ekmelü’l-mevcūdāt olduğından anuñ tedbiri sā’ir tedābir üzerine ġālib olup aḫḫār-ı arza ve belki on sekiz biñ ‘āleme insāndan ḫuṭb ta‘yīn olındı. Tā ki medār beḫā ola ve ism-i müdebbir ve mufaşşal anuñ yüzinden tecellī-i tām bula.

Ve buradandur ki merkez-i ‘ālem olan arzda ḫalīfe olmak üzere Ādem taḫşīş olındı ve melā’ike anuñ ḫaḫḫında i‘tirāz şüretinde ba‘ż-ı muḫābele ve mu‘āmele idüp kendileri ile zāhir ve bāṭın-ı ‘ālem ḫıvām bulur ḫıyās itdiler ve rūḫāniyyetleri anları maḫcūb eyledi. Ma‘a hāzā anların rūḫāniyyetleri leṭāfetlerine “rāci‘ bir ma‘nā idi; yoksa”⁵⁰⁶ rūḫ-ı ‘ālem olmağla sezā olduklarına dā’ir degül idi.

⁵⁰² İ1’de silinmiş, A’da var, İ2’de var.

⁵⁰³ gerçi: A ger.

⁵⁰⁴ İ1’de okunmuyor, A’da var, İ2’de var. Hadis kaynaklarında bulunamadı.

⁵⁰⁵ ġālīdür: A ġālībdür, İ2 ġālībdür.

⁵⁰⁶ İ1’de okunmuyor, A’da var, İ2’de var.

Pes, bir şahşuñ⁵⁰⁷ ismi rūḥ olmağla kendi daḥi rūḥ olmaz. Nitekim esed tesmiye olunur. Ma‘a hāzā müsemması ziyāde cebāndur ki cür‘ati ḥargūş kadar bile yokdur. Ve Ebu‘l-Biṣr vech-i arzda oldıkca zāhiri şūret-i ‘ālemi ve bāṭını daḥi bāṭın-ı ‘ālemi muḥāfaẓa eyleyüp intikālinden soñra yerine ekmel evlādını istiḥlāf idüp kendi rūḥ-i felek-i ḳamer olmaḳ üzre [284b] orada ḳarār eyledi. Ve ba‘dehu semā-i sābi‘aya varınca semāda nüfus-i fāzıla-i beşeriyyeden bir rūḥ ta‘yîn olındı. Nitekim maḥalletde mübeyyendür ve her rūḥ eger melekden ve eger beşerden vāḥidün ke-elf maḳūlesi olduğundan⁵⁰⁸ şūret keşrete sırr-ı vaḥdet oldı;⁵⁰⁹ sultān-ı zāhir ve ḳuṭb-ı bāṭın gibi. Ve her biri imāmet ve riyāset-i maḥşūşa ile ḳıyām buldı.

İşte bundan ma‘lūm olur ki insān-ı kāmīl rūḥu‘r-rūḥdur. Ya‘nī ervāḥ-ı beşeriyyeye rūḥ olduğu gibi ervāḥ-ı melekiyye daḥi rūḥdur. Ve ins ü cin ve melek ve sā‘ir eşyānuñ beḳası aña menūṭdur. Nitekim rūḥ-i müdebbir rūḥu‘r-rūḥ ya‘nī rūḥ-i ḥayvānīnün rūḥıdır. Ve rūḥu‘r-rūḥ daḥi rūḥ-i İlāhī’nün zāhiridür. Anuñçün sırr-ı insān sırr-ı İlāhīdür ki anuñ yüzinden zāhir olan āşāruñ cümlesi āşār-ı Ḥaḳḳ’a rāci‘dür; ḳamer yüzinden zāhir olan nūr şemse rāci‘ olduğu gibi.

Pes, bu ‘ālemde olan āşār-ı zāhire ‘ukūs-ı envār ve zılālāt⁵¹⁰ gibidür; egerçi ki Ḥaḳḳdur. Zīrā Ḥaḳḳ’a muzāf olan daḥi Ḥaḳḳdur. Şems ve ḳamere muzāf olan zav u pertev anlarıñ olduğu gibi. Gerekse kendi cirm ü ḳurşları felekde olsun. Ve bundan aḥz olındı ki eger melek ve eger insāndan nāḳış olup nısf-ı şūret üzerine ḳalanlarıñ ervāḥı ervāḥ-ı kümmel-i beşere nisbet ile ervāḥ-ı cüz‘iyyedür. Ve cümle-i kemālātı ervāḥ-ı külliyye ifrāz⁵¹¹ eylemişdür. Ḥattā ervāḥ-ı kümmel ecsādından muḳaddem maḥlūḳdur. Ervāḥ-ı sā‘ire ise tesviye-i şebeḥde ḥaḳḳ olunur.

⁵⁰⁷ şahşuñ: İl‘de okunmuyor, A‘da var, İ2‘de var.

⁵⁰⁸ olduğundan: İ2 olduğundan.

⁵⁰⁹ oldı: A eyledi.

⁵¹⁰ zılālāt: A ḥilālāt.

⁵¹¹ ifrāz: A ifrār.

Anuñçün ervāḥ-ı evliyā şaff-ı evveldedir ki şaff-ı ‘aql evveldür. Zîrâ ‘aql-ı evel didikleri ‘âlem ibdâ‘uñ evveli olmak [285a] ḥasebiyledür. Anuñçün aña ‘âlem-i ervāḥa göre durre-i beyzâ ve ‘âlem-i ecsâma nisbet ile yâḳûte-i ḥamrâ dirler. Zîrâ o ‘âlemde olan nûrâniyyeti bu ‘âlemde olan zulmet ta‘ayyün ile imtizâc eylemişdür. Ve bu ‘ağıldur ki Âdem beyne’l-mâi ve’t-ṭîn ve beyne’l-‘ilm ve’l-‘ayn iken bi’l-fi’l nebî idi. Nitekim maḥallinde tebyîn olınmışdur.

Ey mü’mîn her-çend rūḥ-i cüz’i iseñ daḥi böyle bir rūḥ-i küllî ve sulṭân-ı a‘zamuñ taḥte’l-livâsında olduḡuñ külliyyet ve salṭanat saña kâfidür. Zîrâ ümem-i ûlâ bu devlete nâ’il omadılar ve bu ‘izzet ve şerefi bulmadılar. Ve bu taḳrîrâtından mefhûm oldu ki her ḳavmüñ re’îsi rūḥ gibidür ki kıvâmı anuñ iledür. Ve şufûf-ı ervāḥ çokdur; şufûf-ı ecsâm gibi. Zîrâ zevâhir ve bevâtın biri birine nisbet ile tefâvüt üzerinedür. Ve ervāḥda şaff-ı evvel ‘aql-ı evvel ve sâ’ir ehl-i tehyîm ve ecsâmda ‘arş-ı mecîddür. Ve âḥiru’s-şufûf insândur ki andan soñra bir maḥlûḳ daḥi ḥalḳ olınmamış ve bir şaf daḥi ḳonılmamışdur.

Ve ervāḥ ve ecsâmuñ külliyyeti insân-ı kâmilüñ vücûdında ibdâ‘ olınmışdur ki şûret ve ma‘nâsı ile min küllî’-l vücûḥ câmi‘dür. Zîrâ cümle-i esmâ-i İlâhiyye aña ḥuddâm ve cemî‘-i eşyâ şayd-ı ma‘rifet içün aña dâmdur. Bu cihetden Allâḥ Te‘âlâ melâ’ikeyi aña ḥuddâm kılmış ve îşâl-i feyz içün vâsiṭa eylemişdür. Ve bir melek külliyyeti cihetinden yüz biñ ve daḥi ziyâdeye bedel olsa daḥi insân-ı kâmil cemî‘-i mevcûdâta bedel ve muḥtaşar-ı ḥaḳdur.

Gel imdi Ḥaḳḳ’a vech-i külliyyeden teveccüh eyle. Tâ ki ism-i Câmi‘den müstefid olasın ve cüz’iyyetden ḳurtulasın. Vallâhu’l-hādî ilâ cenâbihi ve’l-müyesserü lilvuşûli ilâ ḥiṭâbihi ve ile’s-şadri min bâbihi ve ile’l-mecâliseti ma‘a aḥbâbihi. [285b] Naẓm:

[Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün / Fā‘ ilün]

1. Dürre-i beyzâ veyâ yâkût-i aḥmerdür vücūd⁵¹²
Mazhar-ı sır-ı ene emlehdür esmerdür vücūd⁵¹³
2. Ger şecerden şadır oldıysa enellâh⁵¹⁴ güftesi
Da‘ vâ-yı Hakk eylemekde andan azhardur vücūd⁵¹⁵
3. ‘Âlem-i eşgar dimek şüretde olmışdur laḳab
Cümleden ma‘ nâ yüzinden lîk ekberdür vücūd⁵¹⁶
4. Rûhıdur rûḥ-i İlâhî sırrıdur sır-ı Hudâ
Zâhir ü bâtında nûr-ı Hakk’a mazhardur vücūd
5. Kenz-i maḥfinüñ budur ‘âlemde muḥkem tılsımı
Devlet-i ‘uzmâya nâ’ıl olmağa derdir vücūd
6. Ma‘ rifetden bî-nâşib oldı vücūdı bilmiyen
Hakkıyâ Kur’ân’a vallâhi berâberdür vücūd

Naẓm:

[Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün / Fā‘ ilün]

1. Şöyle mest oldum ki bilmez mestler keyfiyyetüm
Getdi ğarḳ-ı baḥr feyz oldı ḳamu şey’iyyetüm
2. Ben nedîm-i meclis-i mey olduĝum ḳılma ‘aceb
Sâḳî-i bezmüñ elin bûs eylemekdür niyyetüm
3. Lafz-ı muĝlaḳ olıcaḳ ma‘ nâya olmaz fetḥ-i bâb
Ehl-i şüret ḳanda fehmi eyler benüm mâhiyyetüm

⁵¹² vücūd: A vücūduñ.

⁵¹³ vücūd: A vücūduñ.

⁵¹⁴ enellâh: İ2 ene’l-ḥaḳ.

⁵¹⁵ vücūd: A vücūduñ.

⁵¹⁶ vücūd: A vücūduñ.

4. Her sözüm iksirdür tarḥ it nüḥās-ı ḥālūne
Cümle-i eczāña tā sārī ola ḥāşiyetüm
5. Zülmet-i yāḳūt içinde dürre-i beyzā⁵¹⁷ benüm
Çeşm-i tîre idemez idrāk nūrāniyyetüm
6. Ders-i ‘ıṣṣuñ okıdum yazdum ḳamu esrārını
Bu ḳalem-den bilinür Ḥaḳḳı benüm ehliyyetüm

[REVĀ’İḤ-İ ŞŪRİYYEDEN DİMĀĞ-I CĀNA FĀYDA YOĞDUR]

Hāzā leyse min ḳabīlī’d-de‘ āvī fe-innī berīün minhā bi-sebebi innī zā’iḳun zevḳa’l-
‘ubūdiyyeti’l-münāfiyyeti lehā lākinnehu mine’l-maḳālāti’l-vāḳı‘ati eşnāe’l-beyāni
izhāren li’n-ni‘meti ve cymāen ilā ba‘z-ı’l-ḥaḳā’iḳi ‘alā innī fi’l-ḥaḳıḳati mütercimün
‘an lisāni’l-insāni’l-kāmil. Fa‘rif!

Ba‘de’l-intibāh vārid olan beyt-i Türkīdür. Beyt:

“Dilā bir bŷy-i [286a] Ḥaḳ yegdür saña biñ şemme-i gülden

Nidersin lāle-veş sevdāyı tarḥ it anı gönŷlden”

Mıṣrā‘-ı evvel revā’iḥ-i ğaybiyye istişmāmına terġībdür. Zīrā revā’iḥ-i şŷriyyeden
dimāğ-ı cāna fāyda⁵¹⁸ yoğdur. Ve Rasŷlullāh’a -şallallāhu ‘aleyhi ve sellem- taḥbīb
olınan ṭib ŷns ŷ muḥāzara iḳŷn”dŷr; yoğsa mücerred zāhiri iḳŷn”⁵¹⁹ degŷl. Nitekim
erbāb-ı ḥiss-i zāhir ta‘aṭtŷr ve tebeḥḥur iderler.

Ve mıṣrā‘-ı şānī sevdā-yı māsivāyı derŷnından iḥrāca taḥrīzdŷr; zīrā dağ-ı lāle gibidŷr.
Ve derŷn pŷr sevdā oldıḳça bīrŷn jengīn⁵²⁰ olmaḳda sŷd olmaz. Bu ma‘nādan
mŷtevazzīye gerekdŷr ki istiñşāḳ ve istiñşār⁵²¹ itdŷğı vaḳıtde dimāğından iḥrāc-ı sevdā-

⁵¹⁷ dŷrre: A’da yok.

⁵¹⁸ fāyda: A fā’ide, İ2 fā’ide.

⁵¹⁹ A’da yok.

⁵²⁰ jengīn: A rengīn, İ2 dingīn.

⁵²¹ istiñşār: İ2 istiñşār.

yı mäsivâyı niyyet eyleye. Ve bunun haķıķati aġyârdan inķıķâ⁵²² ve yâre ittisâldür ki sırr-ı vuzû ve şalatdur. Zîrâ vuzû muķaddemât-ı münâcât-ı İlâhiyye'den olmaġla ķaķ' -ı ta' alluķa imâretdür ve şalata ihrâm-bend olmak Hâķķ'a ' ayn-ı ittisâldür.

Ya'nî mevâni' uñ irtifâ' ı sebebi ile münâcât ve müşâhede merkezîdür. Ve inķıķâ' ve ittisâle hıķvetân dirler ki biri hıķve-i idbârdur ki mäsivâdan i' râzdur. Ve biri daġı hıķve-i iķbâldür ki Hâķķ'a teveccühdür. Nitekim dirler: “Hıķvetân ve ķad vaşalet.” Ya'nî idbâr ve iķbâl-i mezkûr vücûd-pezîr olmak ' ayn-ı vuşlatdur. Ve bu maķâmmandur ki Hâzret-i Mûsâ -' aleyhi's-selâm- “Eyne ecidüke Yâ Rabbi.”⁵²³ Diyu münâcât itdikde hıķtâb-ı Bârî vârid oldu ki: “Yâ Mûsâ izâ ķaşadte ileyye feķad vaşalte ileyye.” Ya'nî ķaşd u teveccühi ' ayn-ı vuşlat⁵²⁴ ķıldı. Zîrâ zât-ı [286b] keremi eyniyyâta hıľûlden müberrâdur; zamânından berî olduġı gibi.

Pes, izâ kelimesi tahķıķ ķaşd içündür ki Mûsâ'ya râci' dür. Ve bu maķûle ķaşd ü iķbâl şevâġilden bi'l-külliyye ķalbi tefrîġ ile hâşıl olur. Ve illâ degme i' râz ile bâb-ı lâhût feth olmaz. Binâen ' alâ hâzâ cānib-i hāķıyyeti kemā yenbeġi ifnâ ve izâle lâzımdur ki andan iftıkâr ile ta' bîr olunur. Nitekim dimişlerdür ki: “İzâ temme'l-faķru fehüve Allâh.” Ya'nî ķalb-i insân mäsivâdan hāľi⁵²⁵ ķalsa ve binâ-i ta' ayyün bi'l-külliyye münhedim olsa işte Hâķķ'a vuşûlün ma' nâsı budur.

Kemâ ķâle Te'âlâ: “Hattâ izâ cā'ehu lem yecidhu şey'en ve vecedellâhe ' indehu.”⁵²⁶ Ya'nî vücûd-i ' âlem ve âdem gerçi maķcûb gözine âb gibi görür; fe-emmâ fi'l-hāķıķa serâbdur ve Hâķ'dan ġayrı içün vücûd-i hāķıķî yokdur. Anuñçün mäsivâyâ bâtıl didiler. Zîrâ hāķķında hāķıķat-i müstakille yokdur. Belki tıfeyl mâyede med' uvv olanlara tâbi'

⁵²² inķıķtâ' : A inķıķtâ.

⁵²³ Ebu Nuaym Ahmed b. Abdillâh b. İshak el- İsfahânî Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Hilyetü'l-Evliyâ ve Tabakâtu'l-Aşfiyâ* (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî; Dâru'l-Fikr li't-Tabâ'ati ve'n-Neşri; Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1394/1974), 9/311.

⁵²⁴ ' ayn-ı vuşlat: A ' ayn u vuşlat.

⁵²⁵ hāľi: A hāľi.

⁵²⁶ “ Fakat oraya geldiğinde hiçbir şey bulamaz. Orada Allah'ı bulur.” en-Nûr 24/39.

oldığı gibi vücūd-i ‘ālem ve ādem daḥi vücūd-i Ḥaḳḳ’a tābī‘dür ki esmā ve şifāt ve niseb ve ḥavāşşdur.

Ve şol ki mükāşıfdür ki ḥiddet-i başireti ile serābı serāb ve ābı āb görür. Ve serāb ḥaḳḳında tevehhüm ve taḥayyül itmez. Ya‘nī anı āb olmāk iḥtimālī vardur dimez. Zīrā mümkün vācib olmak iḥtimālī yokdur. Zīrā me‘ālī ma‘dūmuñ mevcūd olmasıdır. Ma‘dūm ise vücūd ile muttaşif olmaz. Anuñçün dirler ki a‘yān-ı şābite-i ‘ilmiyye ilā hāze‘l-ān şemme-i rāyiḥa-i vücūd itmemişlerdür. Ve ile‘l-ebed daḥi istişmām itmezler. Zīrā ḥaḳā‘iḳ-i mümkünenüñ vücūdi vücūd-i ḥaḳīḳi ile ḳā‘imdür ki bu vecihle anlara vücūd virilür ve illā ne iḥtimāl.

Nitekim taşavvurāt-ı zihniyyenüñ fi‘l-ḥaḳīḳa vücūdi [287a] zebān ḳaleme vürūd iledür. Ve illā vücūd-i zihnī mestürdür ve bu maḳāmuñ nezā‘iri çokdur. Meşelā gülüñ rāyiḥası berg ile ḳā‘imdür. Ve vücūd-i mümkün olduğu cihetden ‘arız ve ma‘rūzuñ mecmū‘i ‘arızdır ki fi‘l-ḥaḳīḳa gül için olan rūḥ-i zātī Ḥaḳ’dan menfūḥdur. Ve rā‘iḥa-i ṭayyibe ol rūḥ-i zātīnüñ ba‘z-ı āşār ve ḥavāşşıdır. Velākin tecelliyāt ta‘ayyünāta tābī‘a olmağla her ta‘ayyünde eşer-i İlāhī ḥāline göre olur ve bu keşerāt vaḥdet-i ḥaḳīḳiyyeyi münāfiye olmaz. Zīrā baḥr birdür ve emvācı bisyārdur; ve kezālik şems birdür velākin ezvāsı müteferriḳ ve bī-şomārdur.

Ve ādem nefes-i vāḥide iken andan nüfūs-ı keşire tevellüd itmişdür. Ve nuṭfenüñ ta‘addüdi ḳahruñ ta‘addüdini iḳtizā itmez. Belki cümlesi maḥall-i vāḥide muzāf olur; menbe‘-i vāḥideden teşe‘ub iden şular aşl-ı vāḥide rücū‘ itdügi gibi. Ve ‘ālem cevher-i vāḥideden ḥaḳ olındı didikleri ‘aḳl-ı evvele nāzırdur. Ve bundan ḡayrı işbāt itdükleri mevād yine anuñ şuverindendür; ‘arş-ı ‘azīm şuverinden olduğu gibi.

Nazar eyle ki naḥl-i ‘asel bu ḳadar eşyādan eczā-i ‘aseliyye aḥz idüp ol eczāyı şüret-i ‘aselde vaż‘ ider ve aña ‘asel dinilür ki emr-i ḥissīdür. Fe-emmā ‘aseliyyetinden evvel mevādda maẓmūn iken emr-i rūḥānī gibi idi. Pes, emr-i rūḥānī gibi olan nesne şürete

duhûl itdüğü gibi emr-i rûhânî daği ba‘z-ı tecelliyât ve takrîbât hasebiyle şûret-pezîr olur.

Nitekim deryâdan buhârât suţû‘ itdükde cevî-i hevâda eczâ-i reşşiyeye taḥavvül idüp maṭar şûretinde nüzûl ider ve âḥir yine vech-i arza ve deryâyâ [287b] rücû‘ eyler ki aşlîdür. Kemâ kıle Te‘âlâ: “Ve ileyhi türce‘ün.”⁵²⁷ Pes, ol buhârâtuñ şu‘ûdı eṭvâr-ı muhtelifde terbiyeye dâ‘ir oldığı gibi nefes-i Raḥmânînün daği mâhiyyât-ı mümkün üzerine intişârı ve ḥaḳâ‘îk-i kevnîyeye nüzûli tertîb-i vücûd üzre⁵²⁸ terbiyeye nâzırdur. Ve bi‘l-âḥire yine rücû‘ı ğayb-ı zâtadur. Nitekim kâmerde olan nûr-i bedr intikâş ile şemse rücû‘ ider; ezvâ-i şems ğurûbda kırsına redd olındığı gibi.

Ve ‘Abdullâh bin ez-Zübeyr -radıyallâhu ‘anhuma- zamânında ki binâ-i Ka‘be tecdîd olınmış idi. Nıkzından kalan baḳıyye-i ḥicr ü meder ḥuşûşında tevaḳḳuf vâkı‘ olıcak vâlidesi Esmâ -radıyallâhu ‘anhuma- işâreti ile bâṭn-ı Ka‘be’ye redd itdiler. Ya‘nî derûn-ı Ka‘be’de ḥufre idüp baḳıyye-i nıkzı⁵²⁹ oraya kıodılar; ve ḥâricde mübtezzel kıılmadılar. Zîrâ aşlında eczâ-i Ka‘be’den idi.

Ey sâlik bu sülûke ḥaṭṭî ve müsteṭîl dimezler; belki devrî dirler ki âḥiri evveline mültekîdür. Pes, sa‘y eyle ki keyfiyyet-i zâyide ile vaṭana rücû‘ idesin ve seyr-i maḳâmâtıdan soñra yine evvelki maḳâmına gidesin ve ḥımâr-ı reḥa gibi olmayasın. Zîrâ degirmen merkebinde seyr ü devr i‘tibârîdür. Zîrâ ibtidâ ve intihâsı bir ḥâlet üzerinedür. İşte ğirüye redd olınmaḳ ne vecihledür bildün.

Nitekim veled pederün sırrıdır ki nuṭfe şûreti ile andan ḥâric ve insâniyyet ile anda dâḥıldür. Ve raḥm-i mâder ve zâhr-i pedere ḥâlet-i ûlâ üzerine rücû‘i yokdur ve mümkün daği degüldür. Belki rücû‘-i i‘tibâr iledür; Ḥaḳḳ’a rücû‘ fenâ ile oldığı gibi. Zîrâ ‘âlem-i zâtıda şûret olmaz; [288a] belki şûret tecelliden soñra zuhûr ider. Nitekim zâhr-i

⁵²⁷ “Yalnızca O’na döndürüleceksiniz.” Yâsîn 36/83.

⁵²⁸ üzre: İ2 üzerine.

⁵²⁹ nıkzı: A nıkşı.

pederde şûret-i beşer yokdur, belki şûret nuţfenüñ rahm-i mādere inşibāb ve müddet-i ma‘ lûmeyi istikmālinden soñra zuhûr ider.

Pes, zuhr leyl gibi sevād ile muttaşıfıdır ki anda şuver mestûrdur; sevād-ı lāle mestûr olduğı gibi. Zîrā lālenüñ tohumı ol sevāddadır. Bu cihetden reng-i lāleye nazar olunmaz. Zîrā emr-i ‘arızdur ki ta‘ ayyüni muḳteziyātındandır. Belki nazar bâtınında olan sevāddadır ki aşl-ı lāle ve şekā’ıḳdır. Nitekim ḳalb-i insāna süveydā didiler; zîrā ḳalb daḫi medār-ı vüçüd ve mazhar-ı evvel-i feyz-i vüçüddur.

Pes, butûnı i‘tibārı ile sevād-ı leyl gibidür; gerekse zāhirde daḫi sevād ile muttaşıf olsun ve gerek⁵³⁰ olmasun. Ve Rasûlullāh’a -şallallāhu ‘aleyh- esmer ve ḥacere esved didikleri ve emşālî bundan fehm olına. Ve meşhûrdur ki zebān-ı Fāriside gelür: “Bālāter ez-siyāhî reng-i diger ne-bāşed”⁵³¹

Ve bu maḳāmuñ libāsı hırḳa ve ‘imāme-i sevdādur. Nitekim Cenāb-ı Nübüvvet fetḫ-i Mekke günü dülbend-i siyāh ile ta‘ammüm itdiler. Zîrā fenā-i zāta işāretdür; Ka‘be ise zāt-i aḫadiyye şûretidür. Ve sâ’ir renklerin daḫi her biri bir mertebeye delālet ider ve ol merātibi fehm iden sālîk şûretin ma‘nāsına taṭbîḳ itmeliçdür. Egerçi bu a‘şarda siyāhî ve ğayrı elvānı her kim olursa telebbüs ider. Ve Tā’ifde İbn-i ‘Abbās⁵³² -raḏıyallāhu ‘anhuma- maḳāmından telebbüs-i sevāda me’zûn olduḳları bi-ṭarîḳi’t-teberrükdür. Ve illā izn-i ‘āmm-ı Rasûlullāh -‘aleyhi’s-şalatu ve’s-selām- kâfidür. Bu daḫi aşḫāb-ı enfāsa mevḳûfdur. Pes, ortada şāḫib-i nefes olıcaḳ teberrük ve teyemmün nereden gelür. Fa‘rif cidden! [288b] Nazm:

⁵³⁰ gerek: İ2 gerekse.

⁵³¹ Fars dilinde “Bundan ileri iş olmaz.” manasına gelen bir deyim. bk. Şu’ûrî Hasan Efendi, *Lisānu’l-Acem Ferheng-i Şu’ûrî*, nşr. Ozan Yılmaz (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2019), “bālāter ez-siyāhî reng-i diger ne-bāşed”, 1/159.

⁵³² ‘Abbās: A ‘Abbās.

[Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün / Fā‘ ilün]

1. Gel baña ‘arz eyleme ey ‘âlem-i resmî mevād
Var ise ‘ilmüñ eger bildür ne der sırr-ı sevād
2. ‘Âlem-i arz u semāyı bî-sütün itmek nedür
Kudretinden mi tururlar var mıdur yohsa ‘imād
3. Âb u gilde lezzet-i Kevşer olur mı ey faķih
Mes’ele-i ma‘ lümdur lafzı ko bul ma‘ nide dād
4. Lâlenüñ bağrında dāğ u ‘âşıkuñ kalbinde derd
Sâlik-i Hakk’a bulunmaz âh ğamından⁵³³ ğayrı zād
5. Bülbül-i şūrîde-i gülzâr-ı feyz ol bir nefes
Zevk-i ma‘ nâ bul dilüñde okuma bir kurı âd
6. Seyr iderken bu serîr-i dil hevâ-yı ‘ışk ile
N’eylesün Hakkî şu tahtı kim ola maħmûl-i bād

[ĠINĀ-İ TĀM HAKK’A İFTİĖĀRDADUR]

Fi’l-ħadîs: “Allāhümme innî e‘üzü bike mine’l-fakri illā ileyke ve mine’z-zülli illā lek.”⁵³⁴ Ya‘nî Hakk’a fakîr olmak şahîh ve Hakk’dan fakîr olmak daħi bir ma‘nāya dürüstdür. Ve ol ma‘nâ budur ki sende revā’ih-i rubûbiyyetden râ’ihâ⁵³⁵ olmaya. Nitekim gelür: “Ve e‘üzü bike minke.”⁵³⁶ Ya‘nî Yâ Rabbi senüñ şıfatuñ ile muttaşîf olup da‘ vāya düşmekden saña isti‘âze iderüm.

⁵³³ âh ğamından: İ2 âh u ğamından.

⁵³⁴ Ebu Bekr Ahmed b. Mervân Ebu Bekir ed- Dîneverî, *el-Mucalese ve Cevâhiru’l-İlm*, thk. Ebu Ubeyde Meshûr b. Hasen Âl Süleyman (Bahreyn; Beyrut: Cem’iyyetu’t-Terbiyyeti’l-İslamiyye, 1419), 4/453.

⁵³⁵ râ’ihâ: A râyiha.

⁵³⁶ Müslim, “Salât” 222; Tirmîzî, “Dua”, 76.

Pes, Cenāb-ı Hāk’da rāyiḥa-i ‘ubūdiyyet⁵³⁷ olmayup maḥẓ Rab oldığı gibi insānda daḥi rā’iḥa-i rubūbiyyet olmayup maḥẓ ‘abd olmak gerekdür. Ve rā’iḥa-i rubūbiyyet nereden gelür dirseñ şüret-i İlāhiyye üzerine maḥlūk olmaḥdan gelür. Ve kemāl odur ki da‘vā ile taṣarrufı terk idüp ḥāl ile taṣarruf ḳabūl idesin. Ya‘nī senün ḥālün rütbe-i taṣarrufı iş‘ār itdüğü kāfidür. Zīrā ‘inde’llāh vezn ü miḳdāruñ vardur. Ve belki maẓhar-ı tāmısn.

El-ḥāşıl faḳīr ilallāh ol ğinā ve ğinā billāh olmağa⁵³⁸ ḳabūl itme. Zīrā [289a] ğinā billāh olsañ daḥi siyādetden ḥālī⁵³⁹ degüldür; sulṭān-ı a‘ẓamuñ ḥazīnedārı⁵⁴⁰ olmak gibi. ‘Aceb maḳāmdur ki degme bir sālīk degül belki degme bir velī aña vāşıl ve sırrı ile müteḥakkīḳ ve zevḳinden zā’iḳ olmamışdur. Su’āl olınsa ki Vasıṭī’nün -ḳuddise sırruh- kelāmı ne ma’nāya maḥmūldür ki gelür: “El-faḳīr lā yeḥtācü ilallāh.” Zīrā Hākḳ’a iḥtiyāc emr-i mergūb ve izḥār-ı zill-i ma’nā-yı maḥbūbdur. Nitekim bir ḥadīse daḥi gelür: “Allāhümme iğnenī bi’l-iftikāri ileyk.”⁵⁴¹ Ya‘nī ğinā-i tām Hākḳ’a iftikārdadur.

Cevab budur ki Vasıṭī’nün murādı fenāyı iş‘ārdur. Zīrā fenā-i tāmde nisbet-i iḥtiyāc ḳalmaz ve illā ḥāk Hākḳ’a muḥtāc olmak lāzım gelür. Bu ise muḥāldür ve illā mertebe-i beḳāda iftikār zarūrīdür. Zīrā ‘ālem-i cem‘de niseb-i meslūbe olmaḥdan ‘ālem-i farkda müşbete olmamaḳ lāzım gelmez. Ve bundan fehmi olındı ki kelām-ı Vasıṭī’yi ğinā billāha ḥaml itmek noḳşāndur. Şol ma’nādan ki ğināya ittişāl ile müstağnī olmaḥda ma’nā-yı siyādet vardur. ‘Abd-i müfteḳir ise seyyidā olmaz. Ve olsa daḥi delālet-i ḥāl iledür da‘vā ile degüldür. Nitekim mürūr itdi.

Gel imdi Hākḳ’a ve Hākḳ’uñ muḥtāc ḳılduğı nesnelere muḥtāc ol ve ğinā mülāḥazasında olma ve ayağıña na‘lī ve ‘acīnūñe milḥi ve ḳandilūñe zeyti ve bunlaruñ

⁵³⁷ rāyiḥa: A rā’iḥa, İ2 rā’iḥa.

⁵³⁸ olmağa: A olmak.

⁵³⁹ ḥālī: A ḥālī.

⁵⁴⁰ ḥazīnedārı: A ḥazīnedārı, İ2 ḥazīnedārı.

⁵⁴¹ Sehārenfūrī, *Bezlü’l-Mechûd*, 6/283.

emşâli umûrî cüz'ıyyât ise Hâk' dan taleb eyle. Zîrâ ism-i Raḥîm'ün hûkmi ile maṭlûbun mebzûl ve mes'ûlün maḳbûldür. Vallâhu Te'âlâ'nun 'azâmeti 'abd-i faḳîrûn is'âf-ı merâmını münâfî degûldür; e'âzîm-i nâs 'indinde olduğı gibi.

Meşelâ bir kimse sulṭân-ı a'zamdan ayağına na'l [289b] istemek 'âdetâ 'ayb⁵⁴² gelür; fe-emmâ Hâk' a göre 'ayb degûldür. Zîrâ irâde-i rubûbiyyet ve merbûbiyyet irtibâtı vardır. Şu kadar vardır ki umûr-i cüz'ıyye esmâ-i cüz'ıyyeye ve umûr-i külliyye esmâ-i külliyyeye havâle kılınur. Bu cihetdendir ki selâṭîn umûr-i cüz'ıyyeye mübâşeret itmezler; belki anlar için vûkelâ ta'yîn itmişlerdür. Ve ol vûkelânun re'îsi vekîl-i muṭlaḳ ve ba' dehu ketḥüdâlar ve emşâlidür.

El-ḥâşıl iftikâr-ı bâṭın tām olıcaḳ bâb-ı taleb her yüzden meftûḥ olur ve ve ṭâlib maṭlûbını bulur. Velâkin muṭlaḳ ihtiyâcdan taleb ve su'âl lâzım gelmez; belki Hâk' un 'ilmi andan muḡnî olur; egerçi herkese göre cârî degül ise de. Zîrâ 'avâm ve ḥavâş berâber degûldür; meger ki ḥavâşşun daḡı su'âle dâ'ıyesi ola.

Nitekim ba'z-ı enbiyâdan -'aleyhimü's-selâm- şâdır oldı. Ve Ḥâzret-i Ḥalîl -'aleyhi's-selâm- nâr-ı Nemrûd'a ilḳâ olındıkda "Ḥasbî min su'âli 'ilmuhu bi-ḡalî."⁵⁴³ buyurduğı ol vaḳitde olan rütbesini iş'âr ider ki imsâkdur. Zîrâ me'mûr olmadığı maḡalde su'âl itmek bâ' iş-i tenezzûldür. Ve ehlullâhun daḡı bu maḳûle aḡvâl-i muḡtelifesi vardır ki muḳtezâsını kendileri bilürler. Bu sebebden anların fi'l ü terkine ḡâricden cerḡ itmemek ve ilâ cerḡ iden mecruh olur. Ve 'ind-i ḡulûlî'l-belâ terk-i su'âl itmek mûkābere-i rubûbiyyetdür didikleri erbâbına göreüdür.

Naḡar eyle ki ba'z-ı a' mâlar müstecâbü'd-da'va iken kendileri ḡaḳḳında dergâh-ı kibriyâya ref'-i yed itmediler. Ve Ḥâzret-i Eyyûb -'aleyhi's-selâm- daḡı müddet-i ibtilâ

⁵⁴² 'ayb: A 'acib.

⁵⁴³ 'Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, 1/411.

tamāmına dek sükût idüp ba‘ dehu “Rabbī ennī messeniye ’z-zurru.”⁵⁴⁴ diyü du‘ ā eyledi. Zīrā muḳaddemen dā‘ iyesi yok ve⁵⁴⁵ Ḥazret-i Ḥaḳḳ’ dan ḥayā iderdi. Ve ḥayā [290a] ba‘ z-ı menāfi‘ i münāfidür didikleri bu maḳāma zarar virmez. Zīrā her maḳāmuñ bir ḥükmi vardır. Nazm:

[Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün / Fā‘ ilün]

1. Gerçi kim ‘āliden ‘ālīdür cenāb-ı kird-gār
Līk olmışdur cenābeyne vesīle iftiḳār
2. İftiḳār ile bulur ‘āşık ğınā-yı tām-ı dil
Nāz u istiğnā serīri üzre olur şāh-vār
3. Bu ne nāz u bu ne istiğnā durur muḥtāca kim
İḥtiyācı içre eyler şedr-i devletde ḳarār
4. İbn-i Edhem-vār sen de ḥırḳa-i tecrīde gir
Olasın dervīşlikde şāh-ı āsā nām-dār
5. Ḥaḳ virürse ḥayr olur ey Ḥaḳḳī zikrūñ tā ebed
‘Ömr-i şānīden olursun ‘ālem içre ḥişşe-dār

Nazm:

[Mef‘ ūlū / Mefā‘ ilün]

1. Yār ol baña ey dil gel
Dervīş olalum dervīş
Bu ḥayr işe gel vir el
Dervīş olalum dervīş
2. Āyīneñi sildüñse
Jengden açıldıñsa
Sultānlığı bildüñse
Dervīş olalum dervīş

⁵⁴⁴ “Ya Rabbi zarar bana dokundu.” el-Enbiyâ 21/83.

⁵⁴⁵ ve: A’da yok.

3. Bağrımıza başup taş
Gözlerden akıdup yaş
Fakr ile olup yoldāş
Dervīş olalum dervīş
4. Al hışşe me‘āniden
Tuy sırrı meşāniden
Geç devlet-i fāniden
Dervīş olalum dervīş
5. Kıl varlığını efnā
Tā kim hākķ ide iğnā
Hoşdur katı istiğnā
Dervīş olalum dervīş
6. Pend ister iseñ benden
Kō senligi geç senden
Gel ölmeden irkenden
Dervīş olalum dervīş
7. Hāk bulmağa tālīb ol
Hāk yolına rāğīb ol
Hākķī’ye muşāhīb ol
Dervīş olalum dervīş

[BİL Kİ ALLAH’TAN BAŞKA İLÂH YOKTUR]

[290b] **ليلة الثلاثاء** وفت السحر الاعلى ورد الخطاب الالهى بهذه العبارة يا اسماعيل سل عنى
مسئالة فقلت اعوذ بك منك قال كيف تعوذ بى منى و انا ملجاؤك و ملاذك و المعوذ منه مخوف البتة فلا
يكون ملجاء قلت العياذ بك منك غير ممكن فى الحقيقة اذا الشئ الواحد من حيث هو لا يكون معاذاً⁵⁴⁶ و
معوذاً منه و الذات مجردة عن كل نسبة و اضافته فوجب الرجوع الى الصفات و هو الرجوع و الاستعاذة

⁵⁴⁶ معاذاً A: معاذاً

من⁵⁴⁷ الاسماء الجلالية الى الاسماء الجمالية و ان كان كل منهما مضافا الى الذات الاحديته كاضافته اليدين الى العنق يعنى ان القبضتين مرجعهما الى محلّ و مرجع واحد فقال الحق تعالى وصلت اى الى العلم الحقيقى الذى لا فلاح الا عنده و لا نجا الا به و من هنا يعرف انّ الذات الاحدية لانطلب الا بشئ من الاسماء و الصفات لا مجردة لانّها غيب عن العقول و الكشف و لذا قال تعالى فاعلم انه لا اله الا الله فعين متعلّق العلم و هو مرتبة الالهية التى بها يقع الارتباط بين الاله⁵⁴⁸ و المألوه كالسلطنة التى بها يقع الاتصال بين السلطان الاعظم و الرعية لانه ما لم يتعين السلطنة بجلوس السلطان على السرير كان امره مجهولا و المجهول المطلق لا يتعلّق به العلم اصلا فان قلت من اين عرفت ان القائل هو الله فلعله من قبيل المكر⁵⁴⁹ من جانب الاسم المضلّ قلت عرف الفقير حتّى⁵⁵⁰ حقيته من جهتين جهة الظاهر و جهته الباطن اما الجهة الاولى فلانّ قوله و اعوذ بك منك وارد فى الحديث الصحيح على انّ الخطاب لله تعالى و لو كان من عند غير الله لقلت اعوذ بالله منك كما ورد [291a] الشرع بقوله اعوذ بالله من الشيطان الرجيم على ان ظاهر الكلام و ما يحتوى من التقريرات فى البين ممّا يجلى عن حقيقة الحال و يكشف القناع عن وجه المقال و المال و اما الجهة الثانية فلانّ هذا العبد محفوظ من اول حاله الى هذا الآن فلا يرد عليه بالواسطة و بدونها الا ما كان حقا حقيقا بالكتابة على الاحداق لا على القراطيس و الاوراق وقد قال تعالى انّ الذين اتقوا اذا مسهم طائف من الشيطان تذكروا فاذا هم مبصرون على ما مرّ تقريره فانظر فى هذا الكتاب و فى غيره من آثار هذا الفقير و هى متجاوزة عن المائة عددا هل ترى فيه عوجا و انحرافا عن الحقّ نسأل الله حفظه الدائم و نظره القائم.

[[290b] Salı gecesı seher vaktinde şu hitâb-ı İlâhî vârid olmuştur: “İsmail! Bana bir soru sor! Dedim ki: ‘Senden sana sığınırım’. ‘Senin sığınağın ve korunağınken benden bana nasıl sığınyorsun’ dedi.” Ondan sığınan hükümden korkan kişidir ve sığınacak yeri olmaz. Dedim ki: “Senden sana sığınmak hakikatte mümkün değildir.” Eğer bir şey tek ise o kendisine sığınılan veyahut kendisinden sığınılan olamaz. Zât ise her türlü nisbetten ve izafetten âridir. Öyleyse onun sıfatlarına dönmek gerekir.

Dönmekten maksat ise O’nun Celâlî isimlerinden Cemâlî isimlerine sığınmak demektir. Nasıl ki iki el tek bir bedene izafedir aynı şekilde onların her ikisi de zâtü’l-ehadiyyeye muzaftır. Allah Teâlâ, “Ulaştı.” demiştir. Yani onsuz kurtuluş olmayacağının ve onun yardımı olmadan başılamayacağının bilgisi olan ilm-i hakîkiye ulaşmıştır. Buradan

547 عن A: من.

548 الاله: A’da var, İ2’de var, İ1’de yok.

549 المكر: A: المكر.

550 حقى: A: حقى, İ2: حقى.

zâtü'l-ehadiyyenin sadece, soyut olmayan isim ve sıfatları içerdiği anlaşılır. Çünkü soyut olan şey akıldan ve keşiften gâiptir. Bu sebeple Allah Teâlâ demiştir ki: “Bil ki, Allahtan başka ilah yoktur!” Böylece ilmin ne olduğu belirtilmiştir. O ilim de İlahî mertebedir ki orada sultan-ı âzâm ile tebaasının bağlantısının olduğu sultanlık gibi İlah ve kul arasında bağ bulunur. Çünkü O’nun sultanlığı bir sultanın tahta çıkışı gibi olmamıştır. Onun durumu meçhuldür, bilinmez. Mutlak meçhullük ile de ilmin alakası yoktur.

Eğer “Bu sözü söyleyenin Allah Teâlâ olduğunu nereden biliyorsun? Belki de el-Mudill ismi ile dalalete düşürüyordu.” diye sorarsan derim ki; bu fakir zâhir ve bâtın ciheti olmak üzere iki cihetten de anlamıştır. Zâhir ciheti, bir kişi senden sana sığınırım demiştir. Sahih bir hadiste bu olay varid olmuştur. Eğer Allah’tan başkası olsaydı derdim ki; senden Allah’a sığınırım. [291a] Kur’an-ı Kerim’de de: “Kovulmuş şeytandan Allah’a sığınırım.” denmiştir.

Sözün zâhirine göre, sözün ve sonucun hakikatinin ortaya çıkması ve üzerindeki perdenin kaldırılmasından sonra aralarında bir fark ihtiva edilmediği görülür. Bâtını cihetinde ise, çünkü bu fakir ilk günkü gibi hiç değişmemiştir ve ona eğer yazdığı hakikatleri kâğıtlara veya yapraklara değil de göz bebeğine yazıyorsa, bir aracısız cevap verilmez.

Allah Teâlâ demiştir ki: “Takva sahipleri, içlerine şeytandan gelen saptırıcı bir fikir doğduğunda O’nu düşünüp hemen gerçeği görürler.” Daha önce de geçtiği gibi, ister bu kitaba veyahut bu fakirin sayısı yüzü geçen kitaplarından istediğine bak! Hak olan şeyi egecek veya tahrif edecek bir şey bulabilir misin? Allah Teâlâ’nın bizi daimî olarak korumasını ve gözetlemesini dileriz.]

Nazm:

[Mefâ‘îlün / Mefâ‘îlün / Mefâ‘îlün / Mefâ‘îlün]

1. Ne kim Hâk’dan gelürse zâhir ü bâtın kamu hâkdur

Açar mizâb-ı rahmetden ki Hâk’dan feyz-i muṭlaḳdur

2. Derûn-ı ehl-i dil bilmez hayâlât ile evhâmı
Ne kim ilhâm ola Bārî'den ol emr-i muhakkakdur
3. Bu hikmethāneye her bir ayak basmaz bu dünyāda
Begüm 'ilm-i İlāhî'den ne añlar şol ki ahmağdur
4. Zebān-ı ehl-i hāle kıl havāle feyz-i 'irfānı
Ağar Tesnīm ü Kevşer-veş niçe⁵⁵¹ şāf ü mürevvakdūr
5. Biri qavs-i vücūb ü biri imkānuñ nişānıdur
Tecelliden kamer-veş bu şanevber dāne münşakdur
6. Gönül müştāk u Hāk müştākdur ammā 'acebdür kim
Bize bizden o sulţān-ı cihān ma' nide ısuğdur
7. Bu dersi Şeyh Hākķī'den ta'allüm ideğör zīrā
Aña meftūh olan esrār belki muğlakdur

[YALNIZ ALLAH BİLİR SİZ BİLMEZSİNİZ]

رایت مرسوما [291b] على الهواء قوله تعالى والله يعلم و انتم لا تعلمون و المعنى والله يعلم بالعلم الذاتى الذى لا حائل بينه و بين معلوم ما اصلا و انتم من حيث تعيناتكم الجسمانية لا تعلمون شيئا من الاشياء لوجود الحجب الحائلة بين قلوبكم و بين المعلومات فاذا زالت⁵⁵² ظهر ان الله هو الذى يعلم ما فى السموت الارواح و ارض الاشباح بحيث لا يغرب عن علمه مثقال ذرة مما فيهما لا ان العبد يعلم فانه فارغ خال فى الاصل فقير ضعيف عاجز و لذا كان من شانه العبودية التى هى غايته الدلة فاذا كان العالم هو الله فللعبد رتبة المظهرية و بذلك فليفتخر فانه فضل الله العظيم و الا فالكمال كله لله تعالى و انما قيدنا التعينات بالجسمانية لان ابعاد الاشياء من عالم العلم هو الجسم الانسانى كما ان اقربها منه هو الروح الانسانى اذلا حائل بينه و بين عالم العلم لكونه اول فايض⁵⁵³ من عالم العلم بالفيض المقدس و اقدم مخلوق متعين بالتعين⁵⁵⁴ التورانى و لذا عبر عنه بالعقل لتعقله مبدعه بخلاف الجسم فانه آخر المنازل الثمانية و العشرين على ان معناه مما ينبئ عن التركيب فان الجسم و الجسد ما له طول و عرض عمق فان البسيط ليس فيه شئ من ذلك كالنقطة فانها ذو وضع غير منقسم و لا شك ان المركب الجسمانى عبارة عن الكثافة بخلاف

⁵⁵¹ niçe: A nice.

⁵⁵² ذالت: A ذالت.

⁵⁵³ فائض: I2: فائض.

⁵⁵⁴ بالتعين: A باليقين.

البسيط الروحاني فأنه عبارة عن اللطافة و كلما زاد التركيب زاد الحجاب و الكثافته كما انه كلما نقص قلّ الحائل و من ثمّ كثرت علوم الكمل لوصولهم الى مقام الارواح بتلطيف الاجساد و ذلك بالرياضات الشاقة و اصلاح [292a] المزاج و الطبيعة الى ان يرجع اللطيفة الانسانية الى الفطرة الاولى التي ليس فيها شوب الخلقية الكثيفة و الامر ما قال تعالى يا أيها⁵⁵⁵ الناس بحرف النداء للبعيد فان المخاطب كان بعيدا من الحضرة الاحدية بوقوعه في الكثرة الواحدية فكان حقيقا بنداء البعيد و ما زالت الكثرة منقّرة و الوحدة⁵⁵⁶ مرغية ظاهرا و باطنا اما في الظاهر فلان الاختلاط بالكثرة من اسباب التفرق كما ان تركه من اسباب التجمع و اما في الباطن فلان كثرة الافكار و الوسوس تمنع القلب عن الحضور و تحول بينه و بين المناجاة الالهية فاذا الوحدة فيها كلّ المنافع و الكثرة فيها كلّ المضارّ ثم هذا بحسب حال المبتدى و اما المنتهى فله الوحدة في الكثرة على ان الاشياء اسماء و كلما كثرت زادت الرحمة ففي الكثرات الرحمات و في الرحمات المزيادات فتنزّه في سبّاتين الرحمة و تفرّج في رياض المنّة و اليوم يوم المزيد اذ لا مزيد بعد هذا اليوم الا لاهل المزيد الذين لهم في كلّ وقت جديد عيد جديد و اعلم فعلم الله اوسع كلّ شئ كرحمته و هيّ المحلّ ليظهر مزيد تجلياته. و اقرأ و ارق فانك القران و الكتاب الجامع و انت القارى و انت السامع. و لك المباني في الصورة و لك المعاني في الحقيقة و لك الصّلاح في الشريعة و لك الاجتهاد في الطريقة و لك الفلاح حين لا فلاح و لك التجلى في الغدوّ و الرواح فتفتنّ لشانك و اعرف عظم سلطانك و قوّة برهانك لعلّ الله يزيد في احسانك.

[Bir yere Allah Teâlâ'nın şu sözünün yazıldığını gördüm: [291b] "Yalnız Allah bilir, siz bilmezsiniz." 'Yalnız Allah bilir'in anlamı bilgi ile kendisi arasında hiçbir engel olmayan ilm-i Zâtî'dir. Siz derken sizin cismânî olmanız sebebi ile, bilmezsiniz derken ise sizin kalpleriniz ve bilgi arasında örtülü bir boşluk olması sebebiyle bilemezsiniz demektir.

Gece karanlığı çökse dahi Allah Teâlâ gökteki ve yerdeki her şeyi, onun ilminden zerre miktarda hiçbir şey kaybolmayacağı için, her şeyi bilir. Kul gerçekte kendisinin mahrum, fakir, zayıf ve âciz olduğunu bilir. Böylece onun durumu, amacı itaat olan ubudiyettir. Bilen zat Allah Teâlâdır, kulun konumu ise mazhariyettir. Bununla övünmelidir. Kulluk Allah Teâlâ'nın bir faziletidir ve tüm kemâlât Allah Teâlâ'ya aittir. Allah Teâlâ bizi cismânî olarak yaratmış ve sınırlandırmıştır. Çünkü ilim âleminde en uzak olan şey insanın cismidir. Ve en yakın olan ise insan ruhudur. Eğer yaratılışı

⁵⁵⁵ أيها A: أيها.

⁵⁵⁶ الوحدة A: الوحدة.

itibarıyla ilim âlemi ile kendisi arasında bir engel olmasaydı, ilim âleminden taşan ilk şey feyzü'l-mukaddes olurdu. Ve nur ile yaratılmış en eski mahlûk olurdu. Bu sebeple yaratıcısını cisimden âri tutarak düşünmesi için ona, akıl denildi. O, terkibinden haber veren manasına göre yirmi sekiz menzilin sonuncusudur. Maddenin ve bedeninin sahip olduğu en, boy ve derinlik, noktada yoktur. Nokta bütün halinde bir tamdır. Şüphesiz cismin terkihi ruhun aksine yoğunluktan ibarettir. Ruh ise letafetten ibarettir. Her ne zaman terkip artarsa gizliliği ve yoğunluğu da artar. Aynı şekilde her ne zaman terkihi azalırsa boşluk da azalır. Cisimleri taltif eden ruh makamına ulaştıracak ilimler günümüzde artmıştır. [292a] İnsânî letafetin, hiçbir yaratılış karmaşasının olmadığı en âlâ fıtrata dönüşmesi için yoğun riyâzetlerin yapılması ve tabîî mizacın düzeltilmesi gereklidir.

Allah Teâlâ'nın kullarına nida harfi kullanarak 'Ey İnsanlar' demesinde muhatap, Hazret-i Ehadiyye'den birler içerisinde çok olması sebebi ile kendisinden uzaktadır. Çokluğun itici gelmesi sebebi ile kendisine uzaktan seslenilmeyi hak eder. Vahdet yani birlik hem zâhirî hem de bâtınî olarak tercih edilip sevilmiştir. Zâhirî olarak sevilir çünkü çokluğun karmaşası, dağınıklığın ve ayrılığın sebebidir ki bu sebeple çokluğun terki birleşmeyi getirir. Bâtınî olarak sevilir çünkü çok fazla düşünce ve vesvese kalbi, Allah'ın huzurundan alıkoyar ve kendisi ile münâcât-ı İlâhî'nin arası açılır.

Sonuç olarak tüm faydalar vahdette, tüm zararlar çoklukta. Bu mübtedanın durumu gibidir. Münteha ise çoklukta birlik olmaktır. Eşyaların isimleri vardır ve her ne zaman çoğalırsa rahmet artar. Bunlar çoğaldıkça rahmet artar. Rahmetin artmasıyla rahmet bahçelerinde gezer, minnet bahçelerinde rahatlırsın. O gün mezid günüdür ve öyleyse o gün kendileri için her yeni zaman yeni bir bayram demek olan mezid ehlinden başka kimseye mezid yoktur.

Allah'ın rahmetinin, ilmi gibi her şeyi kuşattığını iyice öğren! Allah Teâlâ tecellîlerini artırmak için yeni bir yer hazırlar. Evrakları oku! Sen, Kur'an ve birleştirilmiş bir kitapsın! Sen hem okuyan hem dinleyensin! Senin için sûrette formül, hakikatte mana, şeriatte kurtuluş, tarikatte içtihat, çıkış yolu olmadığı zaman kurtuluş, Allah'a dönüşünde tecellî vardır. Durumunu iyice anla, sultanının büyüklüğünü ve burhânının kuvvetini öğren ki belki Allah Teâlâ sana olan ihsanını arttırır.]

Nazm:

[Fe‘ilātün / Mefā‘ilün / Fe‘ilün]

[Fā‘ilātün]

[Fā‘lün]

1. Tırma ey dil o yârdan haber al
[292b] Okı Kıur ‘ân’ı sırr-ı mu‘teber al
2. Kândur yâ hazîne işbu cihân
Kân-ı dil şun hazîneye güher al
3. Heb keşîbe derledi ehl-i mezîd
İleri git oturma anda ber⁵⁵⁷ al
4. Naqd-i vaktüñ ne ise şarf eyle
Vir nühası yerine pâk-i zer al
5. Ne gelür ise huzûr ki ‘âşık
Kâbiliyyet-i kadri mâ-hâzer al
6. Sırrı virme sivâ için Hakkî
Katl-i nefis eyle hem-çü gâzî sır al

[ENE MİNELĀHİ VE’L-MÜ’MİNÜNE MİN FEYZİ NŪRİ]

Ba‘de’l-intibâh vârid olan beyt-i Türkîdür. Beyt:

“Rûhımızdan rûh üfürdüñ ‘âleme

Feyzimizden feyz virdüñ âdeme”

Hitâb Hakk Te‘âlâ’yadur velâkin bu kelâm fi’l-hakkîka ‘aql-ı evvel lisânındandır ki ibtidâ Âdem-i hakkîkî odur; ibtidâ Havvâ-yı hakkîkiyye nefis-i külliyye olduğu gibi. Ve her bir mertebenüñ hâline göre Âdem ve Havvâ’sı vardır; her vaktüñ bir Maḥmūd ve Ayâz’ı olduğu gibi. Zîrâ bu ‘acûz ki ta‘ayyün-i qadîm ve bir köhne takvîmdür. Bu ana dek zâhirde ve bâtında ne şüretler gösterdi ve ilâ yevmi’l-kıyâm dahî ne peykerler gösterür.

⁵⁵⁷ ber: 12 yer.

Pes, ‘ömr-i cihân köhne ise de teceddüd-i ta‘ ayyünâtına göre yine tazedür. Anuñçün şeb-i mi‘râcda mer’e-i şâbbe şûretinde zâhire oldu. Ve şûret-i dünyâ böyle olduğu gibi şûret-i dîn dañi böyledür ki ihmâli cihetinden ba‘zılarına göre köhnelenürse isti‘ mâli yüzinden ba‘zılarına nisbetle tâzelenür. İşte dîn ü dünyâ ile’l-ebed bu iken ma‘nâdan hâlî degüldür. Çünkü rûh-i evvel-i insânî re’isü’l-ervâh’dur. Lâ-cerem cümle-i ervâh andan [293a] müstefâzdur ki nefes-i Raḥmânî anuñ vesâṭatı ile sâ’ir eşyâya sârî olmuştur. Ve ervâh-ı eşyâya ervâh-ı zâtiyye dirler ki kıvâm-ı vücûdları aña menûtdur. Eger⁵⁵⁸ egerçiki zâhirde niçesinde⁵⁵⁹ hiss ü hareket yokdur. Zîrâ rûh-i zâti emr-i bâṭındur ki anı ehl-i zâhir ihsâs idemezler; belki mükâşifler idrâk iderler.

Fe-emmâ rûh-i insânî ve rûh-i ḥayvânî didikleri eşerlerinden idrâk olunur. El-ḥaşıl on sekiz biñ ‘âlemde olan mevcûdâtıñ rûhları rûh-i Muḥammedî’nüñ âşârındandır ki tecellî-i ‘âmmdur. Ve ḥuşûş üzerine dañi mü’mînler sârîdür. Nitekim ḥadîşde gelür: “Ene minellâhi ve’l-mü’mînüne min feyz-i nûrî.”⁵⁶⁰ Ve feyz-i Âdem dañi feyz-i Muḥammedî’den me’ḥûzdür. Zîrâ “Küntü nebiyyen ve Âdeme beyne’l-mâi ve’t-ṭîñ.”⁵⁶¹ Rûh-i Nebvî dañi maḳâm-ı ervâḥda iken bi’l-fi’l Nebî olup kendinden müstefâz olan ervâḥ-ı enbiyâ ve evliyâyı da‘vet eyledi. Ve Ebû’l-Biṣr âdemüñ vech-i arzda maḳâm-ı ḥilâfetde olacağı dañi orada müte‘ayyin idi. Ve müktezâ-yı maḳâmı olan ‘ulûm-i İlâhiyye dañi ol vaḳitden müstefâd olup soñra ta‘ ayyün-i cismânîsinde “Ve ‘alleme Âdeme’l-esmâ.”⁵⁶² mücibince kendine ifâza olındı.

Pes, cümle-i kemâlât rûh-i Nebvî’ye muzâf olup her nebî ve velîñ isti‘dâdı miḳdârı ta‘ ayyün ḥâriclerinde zuhûr eyledi. Bu cihetden ḥaḳîḳat-i İlâhiyye şems ve ḥaḳîḳat-i Muḥammediyye ḳamer ve ḥaḳâ’iḳ-i enbiyâ ve evliyâ sâ’ir nücûm-i münîre gibi olup

⁵⁵⁸ eger: A’da yok, İ2’de yok.

⁵⁵⁹ niçesinde: A nicesinde.

⁵⁶⁰ Hadis kaynaklarında bu lafızlarla bulunamadı. Yakın lafızlarla: Aclûnî, *Keşfu’l-Hafâ*, 1/233.

⁵⁶¹ ‘Aclûnî, *Keşfu’l-Hafâ*, 2/156.

⁵⁶² “Allah Âdem’e bütün isimleri, öğretti.” el-Bakara 2/31.

pertev-i kemâlleri daği ezwâ-i kevâkib gibi şûret buldı. Ve âfâk ve enfüs envâr-ı zâhire ve bâtınâ ile mertebe-i kemâlde tıldı ve ‘ âlemün yüzi her⁵⁶³ vecihle güldi. Nazm:

[Mef‘ ülü / Mefâ‘ ilü / Mefâ‘ ilü / Fa‘ ülü]

1. Ey rûh-i [293b] Muḥammed saña her cisim ceseddür
Bu feyz-i firāvân dilün cāy-ı ceseddür⁵⁶⁴
2. Ey nūr-ı Nebī cümle-i envârı sipihrüñ
Her dīde-i Ḥaḳ-bīn ile heb saña reşeddur
3. Ey sırr-i sırrı-i eḥadī feyz-i revānuñ
Dil teşnelere zâhir ü bâtında mededdür
4. Ey Aḥmed aḥad ḥamdün için virdi livā kim
Taḥtında anuñ ‘ askeri bī-ḥadd ü ‘ adeddür
5. Şer‘ uñ yolına gitmiyen erbāb-ı zılālün
Ḳahr ü ğaḫab-ı Ḥazret-i Ḥaḳḳ öñine seddür
6. Ḥaḳḳı ḳuluña eyle nazar ey şeh-i ‘ âlem
Kim şubḫ u mesā işiñün ol ḥāke seneddür

[DEHR]

Ba‘ dehu ilḫaḳ olınan beytdür. Beyt:

“Dehr ne dīhūr ne dīhār ne

Evvel ü āḫir nedür bak bu deme”

Dehr zamān ve dīhūr kesr ile āsmān ve dīhār kesr ile zemīndür. Ve bu üçü esmā-i İlāhiyye’den daği ‘ add olınmışdır. Nitekim ba‘ z-ı eḥādīşde gelür: “Yā dehr yā dīhār veyā dīhūr.”⁵⁶⁵ Velākin yāḳāf ayınşād bunlar gibi degüldür. Ya‘ nī bu ḥurūf-ı muḳaṭṭa‘ a

⁵⁶³ her: A’da yok.

⁵⁶⁴ ceseddür: A ḥaseddür, İ2 ḥaseddür.

⁵⁶⁵ Hadis kaynaklarında bulunamadı.

üzerine harf-i nidâ duhûli gerçi⁵⁶⁶ isim olduğın iş‘âr eyler. Nitekim ba‘zılar zâhib oldılar velâkin her harf bir ism-i maḥşûşuñ evveli olmak zâhirdür. Meşelâ kâf Kâfî ve hâ Hâdî ve yâ men ya‘lem ve ‘ayn ‘Adl ve şâd Şameddür. Ve ‘alâ hâzâ sâ’ir esmâ-i muvâfîka añâ kıyâs olına. Bu sebebden mecmû‘i bir isim olmaz; belki her biri ism-i müstaḥill olur.

Ve dehr-i zamân ve ism-i İlâhî olmak Ramazân gibidür ki hem vaḳt-i maḥşûşuñ ismi ve hem Haḳ Te‘âlâ üzerine daḥi itlâḳ olınmışdır. Ma‘nâ-yı beyt budur ki dehr demek aşlında zamân-ı ğayr-i münkasimdür. Ya‘nî an didikleri nesnedür ki [294a] cemî‘-i ezmine sâ‘at ve yevm ü üsbü‘ ve şehir ü sâl ve dehr-i ṭavîl gibi ba‘z-ı ‘avârız ḥasebiyle anuñ ta‘ayyünâtındandır.

Pes, tecellî-i ‘âmm ile eşyâ niçe⁵⁶⁷ ise tecellî-i an ile daḥi ezmine öyledür. Ve ezminenüñ tefâvüt ve keşretinden anuñ vaḥdetine mâni‘ yokdur. Naẓar eyle ki şems bir senede yirmi sekiz menzil devr itmek ile fuşûl-i erba‘a müte‘ayyin olur. Ma‘a hâzâ fi’l-ḥaḳîḳa devr bir devrdür; nûr bir nûr olduğı gibi. Ya‘nî nûr-i şems aşlında nûr-i vâhid olup meṭâriḥi anı taḳsîm itdüğü gibi devrini ve fuşûl-i erba‘ayı daḥi taḳsîm iden menâzil-i mezkûredür.

Ve evvel ve âḥir bir demdür ki lafz-ı Âdem anı müştemildür. Zîrâ Allâh Te‘âlâ’ya naẓar-ı zamân olmaz. Bu cihetden enbiyâ ve evliyânuñ daḥi bevâtını üzerine zamân cereyân itmez. Belki anlar lâ-leyl ve lâ-nehâr ‘âleminde seyr iderler. Egerçi zâhirleri zamân ile muḳayyeddür. Anuñçün devr-i zamân ḥasebiyle cevân ve pîr olurlar; ve leyl ü nehâruñ ḥükmini virirler. Zîrâ⁵⁶⁸ zâhir-i cesed ‘âlem-i ḳayddan ve bâtını ‘âlem-i itlâḳdandır.

⁵⁶⁶ gerçi: A ger.

⁵⁶⁷ niçe: A nice.

⁵⁶⁸ zîrâ: İ2’de yok.

İşte beytde ‘âlem-i itlâka terğib ve tahrîz vardır. Tâ ki ‘ârif-i billâh zamân ve mekân ile muḳayyed olmaya. Belki “Fe eynemâ tüvellü feṣemme vechullâh.”⁵⁶⁹ sırrına nazar ide ve kendini Ka‘be-i aḫadiyyetde bile. Ve devr ü hareketi aña göre ide ve namâzda olan şûret-i taḳyîdi daḫi itlâk-ı bâṭına zebûn-ı maḡlûb eyleye. El-ḫâşıl her yüzden sırr-ı şûreti taḫşîl ve ḥükm-i neşâyı tekmîl kıla. Nazm:

[Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün]

1. Nûr-ı Ḥaḳ görmek dilerseñ gözle ehlullâhdan
Anlaruñ sîmâlarında var nişân ol şâhdan
2. Olmasaydı Âdem-i kâmil [294b] bugün ger vâsıta
Kim virirdi gûş ‘uşşâka ḥaber-i dergâhdan
3. Dehr odur dîhûr odur dîhâr odur bildûñse
Menzil-i vaḥdet gözet çıkma bu toḡrı râhdan
4. Mâh-i ḳalbûñ mihr-i rûḫuñdur senûñ ey bî-ḥaber
Yum gözûñ rûşen-i dil isen meyl-i mihr ü mâhdan
5. Bir demûñ yüz biñ dem olsa yine bir demdür hemân
Olduñ ise devr-i ma‘ nâ sırrına âgâhdan
6. Ḥaḳḳıyâ gülzâr-ı ‘âlem çün ḥazân olmaḳdadur
Eyler iseñ bir gül-i bî-ḥâr içün ḳıl âhdan

[ṬAHĀRET]

Ba‘de’l-intibâh varid olan beytdür. Beyt:

“Olmasa sırr-ı ṭahâret sârî

Feyz-i Ḥaḳḳ Âdem’e olmaz cârî”

Bu beyt şol ḥadîs-i şerife işâret ider ki gelür: “Düm ‘ale’ṭ-ṭahâreti yûvesse‘ ‘aleyke’r-rızḳ.”⁵⁷⁰ Ya‘nî tevsî‘-i rızḳ-ı şûrî ve ma‘nevî ṭahâret-i zâhire ve bâṭına üzerine

⁵⁶⁹ “Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü (zatı) oradadır.” el-Bakara 2/115.

⁵⁷⁰ Zeynuddin Muhammed Abdirrauf b. Tâcu'l-Ârifin el-Haddâdî el-Munâvî, *Feydu'l-Kadir fi Şerhi'l-Camiu's-Sağîr* (Mısır: el-Mektebetu't-Ticâriyyetü'l-Kübrâ, 1356/1937), 4/273.

mevķũfdur. İŖte sereyāndan murād cümle-i a‘zā ve ķuvāya sereyāndur. Ve ŗahāret necāsetũn muķābilidũr. Pes, ne ķadar mũnkirāt-ı ķavliyye ve fi‘liyye ve ĥavātır-ı fāsıde ve niyyāt-ı kāsıde ve ķuŖũd-ı bāṭıla var ise cümlesi necis ĥũkmindedũr ki necs-i zāhir mā-i ṭāhir ile taṭhĩr olındıķı gibi necs-i bāṭın daķı ĥilāfı ile taṭhĩr olunmak gerekdũr. Ve ĥadĩŖde gelũr ki: “Bũniye’l-cennetũ ‘alā’n-nezāfeti.”⁵⁷¹ Ve cennet ‘ālem-i leṭāfetdendũr ki enfũsde ķalb-i insāndur.

Pes, ibtidā ķalbi mertebe-i ŗerĩ‘atde encās-ı ĥaķĩķiyye ve ĥũkmiyyeden ba‘dehu mertebe-i ĥaķĩķātde ta‘alluķāt ve mũyũlden taṭhĩr itmelũdũr. Ve ŗahāret-i zāhire daķı gerķi necāset-i ĥaķĩķiyyeye ġoredũr. [295a] Fe-emmā ba‘z-ı ṭāhir vardur ki anuñ ṭahāreti nāķıŖdur. MeŖelā bir kimsenũn bedeninde ve libāsında necis olmasa ‘inde’Ŗ-Ŗer‘ pākdur dinilũr. Fe-emmā ṭahāret-i vuzũ olmasa yine ṭahāreti bi-ĥasebi’t-taķvā noķŖān ūzerinedũr. Anuñķũn Ŗũfiyye-i muĥaķķiķĩn ṭahāret-i dā’imeyi Ŗurũṭ-i sũlũkden ‘add itmiŖlerdũr.

Pes, ĥāl-i menāmuñ ġayrĩde anlar iķũn bĩ-vuzũ olmak ķānũn-i ṭarĩķiyyeden ĥāricdũr. Ve vuzũ ūzerine nā’im olan kimse yine ṭahāret-i sābĩķası ūzerinedũr. Anuñķũn menāmātına ya‘nĩ rũ’yālarına i‘tibār olunur. Ve ittiŖāl ve devām-ı vuzũnuñ sırrı devām-ı mũnācāt iķũndũr. Zĩrā vuzũ Ŗalāta duĥũlũn muķaddemātındandur ve Ŗalāt mũnācāt-ı İlāhiyye ve zevķ-i mũķāŖefe ve mũŖāhede iķũndũr. Bu sebebden ṭahāret ūzerine olan kimse naķz-i vuzũya dek muŖallĩ ĥũkmindedũr ve Ĥaķķ’a ittiŖāl ne ķadar devām ūzerine olsa feyz daķı aña ġore olur ki rızķ-ı ma‘neviyyeden murād budur.

Pes, bundan fehmi olındı ki bilā vuzũ olan Ŗũfĩ Ŗāfĩ ve ṭāhir degũldũr. Zĩrā eger Ŗafā ve ṭahāreti olsa Ŗafā-i ĥāṭır ile meclis-i mũnācāta dāķil olurdı; velākin ‘adem-i ṭahāret ile ĥāric-i bābda ķaldı. TaŖavvufdan murād ise dāķil-i beyt-i dil olmakdurdur ki ĥavāŖŖ-ı nās Ŗıfatıdır. İŖte ṭahāret da‘vāsın idenlerũn niceleri necis oldı. Zĩrā da‘vālarına ġore libās-ı

⁵⁷¹ Hadis kaynaklarında bu lafızlarla bulunamadı. Yakın lafızlarla: ‘Aclũnĩ, *KeŖfu’l-Hafā*, 1/330.

taḳvādan ‘ārī olmak ‘uryānen edā-i şalat gibi oldu. Ve her şart-ı şalat ki mefkūd ola; buṭlān-ı şalat-ı şer‘iyyeyi müstelzim olduğu gibi.

Şurūṭ-ı tarīkat daḥi şalāt-ı [295b] ḥaḳīkiyyeye göre böyledür. Bundan zāhir oldu ki şerī‘at ḥaḳīkate bābdur ki ṭālib-i ḥaḳīkat olana şerī‘at farziyyet cihetinden eşeddür; tekbire-i iḥrām gibi ki namāzda duḥūle bābdur. Anuñçün ferā’izden ma‘dūd oldu. Ve bir kimsenüñ ki zāhirinde farz u sünnet olmaya anuñ ḥaḳīkatine i‘tibār yoḳdur zīrā dimişlerdür ki: “Küllü ḥaḳīkatın reddethā eş-şerī‘atü fehiye reddün.” Nitekim niçe kerre ifāde olınmışdur.

Ve Qur’ān’da gelür: “Ve’tü’l-buyüte min ebvābiha.”⁵⁷² Ya‘nī meḳāşide esbāb ve şurūṭ ile vüṣul ḥāşıl olur; şadr-ı beyte bābdan duḥūl bulındığı gibi. Ve ḥadīşde gelür: “Ene medīnetü’l-‘ilmi ve ‘Aliyyü babühā.”⁵⁷³ Ve bu ḥadīşüñ sırrıdır ki cemī‘-i ṭuruk-i ḥaḳқа silsilesi Ḥazret-i Murtażā’ya -kerremellāhu vechehu muntehiyehu- olur. Zīrā her şaḥābīye bi-ḥasebi’l-isti‘dād bir ḥāşşa-i kemāl virildikde Ḥazret-i ‘Alī’ye daḥi ḥāşşa-i ‘ilm i‘ṭā olındı. Ve cümle-i kemālāt ekmelü’l-mevcūdātuñ -şallallāhu ‘aleyhi ve sellem- ḥavāşşı olduğu gibi ‘ilm daḥi anuñ şifāt-ı kemāliyyesindendür. Anuñçün buyurur: “Ütite ‘ulūmu’l-evvelīne ve’l-āḥirīn.”⁵⁷⁴ Ya‘nī bir ‘ilm-i şerīf yoḳdur ki ol ‘ilm bende olmaya eger zāhirde ve eger bāṭında. Belki daḥi ‘ulūm-i ğarībe ve melekāt-ı fāzıla vardır ki enbiyā ve evliyādan bir ferde müyesser olmamışdur. Zīrā Qur’ān’da gelür ki: “Ve kāne faẓlullāhi ‘aleyk.”⁵⁷⁵ Zīrā ‘aẓīm fi’l-ḥaḳīқа Allāh Te‘ālādur.

Pes, şol zātuñ ki ḥazẓı ḥaḳ naşibi tecellī-i zātī-i muṭlaḳ ola anuñ faẓlı ne mertebede olmak gerekdür fehm olına. Anuñçün anı Allāh Teālī’den ğayrı kimse bilmez ve künhi üzre⁵⁷⁶ [296a] idrāk kılmaz. Ve yine Qur’ān’da gelür: “Ve refe‘a ba‘zahum

⁵⁷² “Evlere kapılarından girin.” el-Bakara 2/189.

⁵⁷³ Taberānī, *el-Mu‘cemu’l-Kebīr*, 11/65; Hākim, *el-Müstedrek ale’s-Sahihayn*, 3/137.

⁵⁷⁴ Hadis kaynaklarında bulunamadı.

⁵⁷⁵ “Allah’ın sana lütfu çok büyüktür.” en-Nisâ 4/113.

⁵⁷⁶ üzre: A üzerine.

derecâtin.”⁵⁷⁷ Zîrâ bu ba‘ ždan Cenâb-ı Nübüvvedür ki lafz-ı ba‘ ž anuñ tefhîmini ifâde ider; ba‘ ž-ı tenkîrât⁵⁷⁸ gibi. Ve derecâtda mu‘teber olan derecât-ı ‘ilmiyyedür. Nitekim Hâzret-i Yûsuf’uñ -‘aleyhi’s-selâm- birâderi Bünyâmîn haqqında mühtedî olduğı tedbîri beyânından şoñra gelür: “Nerfe‘u derecâtin men neşâ’u ve fevka külli zî ‘ilmin ‘alîm.”⁵⁷⁹ Fe‘lem zâlik feinnehu men zâde’l-mesâlik in kunte hayra sâlik. Nazm:

[Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün]

1. Allâh Allâh mazhar-ı Allâh olan sulţâna baķ
Kibriyâdan Bürde-pûş olan ‘azîmü’ş-şâna baķ
2. Şâhdur kim ‘arş-ı a‘lâ tahtına ednâ durur
Kâb-ı kavseyn o ednâda olan seyrâna baķ
3. Andadur⁵⁸⁰ sırr-ı ezel-i nûr-ı Hudâ-yı lem yezel
Aç gözün insân isen ol şûret-i Raḥmân’a baķ
4. Cilvesinden cilve-i fâvus-i kudsîdür hacil
Baķ ḥirâmîne o serv-i dilgeşün ammâ ne baķ
5. ‘Aķl-ı küldür kim bilür ‘ilm-i ledünnî dersini
Feyz-i Hâķ’dan sînesinde mevc uran ‘ummâna baķ
6. Bir nebîdür kim aña ümmet olupdur enbiyâ
Sancağı altında yarın keşret-i insâna baķ
7. Bir demeñle Yâ Rasûlullâh iḥyâ kı l beni
Derd-mendüñdür bu Hâķķî kûl o ḥeste câna baķ

⁵⁷⁷ “Bazılarını da derece derece yükseltmiştir.” el-Bakara 2/ 253.

⁵⁷⁸ tenkîrât: A tekbîrât.

⁵⁷⁹ “Biz kimi dilersek onu derecelerle yükseltiriz. Zira her ilim sahibinin üstünde daha iyi bilen birisi vardır.” Yûsuf 12/76.

⁵⁸⁰ andadur: İ2 anda.

“MUHAMMED”

Bu ism-i şerîf bu şüretle mersûm olup ‘alâ vechü’l-hevâ zâhir oldı ve bunuñ haqâ’îki şuver-i muhtelifesi ile ğayrı âşârımızda tafşîl olunmışdur. Ve bu işâretten maqşûd bu faķîri ism-i mezkûr ile tesmiyedür. Nitekim muqaddemen ‘Abdullaţîf [296b] ve ‘Abdülkâdir ve ‘Abdullâh ve Mahmûd ve emşâli ile tesmiye-i İlâhiyye vâķı’ olup ba’ zısı Vâridât-ı Kübrâ’da ve niçesi daķi ğayrı muşannefâtımızda derc olunmışdur.

Ve bundan fehm olunur ki isim ikidür ki biri ism-i ‘inde’n-nâsdur ki bu isme i’tibâr olunmak eşhâşı biri birinden temyîz ve teşhîş içündür. Zîrâ isim vesmden aħz olunursa ‘ilm gibi olur ki nişân-ı müsemmâdur. Ve biri daķi ism-i ‘indellâhdur ki bu isme nazâr olunmak fi’l-haķîķa haqâ’îki biri birinden ifrâz içündür.

Ve ism-i evvel ile müsemmâ arasında muţâbaķat zarûriyyâtdan degüldür. Nitekim ba’ zılarına esed diyü tesmiye iderler; ma’ a hâzâ cebândur. Ve kâfur dirler; ma’ a hâzâ siyâhdur. Velâkin ism-i şânide muvâfaķat lâzımdur. Zîrâ ism-i İlâhîdür. Anuñçün Rasûlullâh’a -şallallâhu ‘aleyhi ve sellem- Muħammed ve ‘Abdullâh diyü tesmiye olındı. Zîrâ merreten ba’ de ulırâ aķvâl ve ef’âl ve aħvâlinde maħmûddur. Ve ‘ubûdiyyet-i haķîķiyye ile kâ’imdür ki andan da’ vâ şâdır olmamış ve bir kimse andan ol ma’nâya müte’allık nişân bulmamışdur. Egerçi Allâh Te’âlâ anuñ rütbesini Qur’ân’da bildürmiş ve her maķâma îmâ kılmışdur. Ve bâlâda daķi zıkr olunmış idi ki delâlet-i mertebe ve işâret-i hâl da’ vâdan muğnîdür.

El-hâşıl ism-i İlâhî bâķî ve mu’teber ve ism-i Kevnî fânî ve ğayr-ı muğteberdür; meger kim⁵⁸¹ ism-i İlâhî’ye muvâfık ola. Ya’nî bir kimsenüñ ismi Muħammed olduğına göre kendi daķi her vecihle maħmûd gerekdür. Pes, eger maħmûd olursa ism-i Kevnî ile ism-i İlâhî bir olur. Ya’nî ism-i Kevnî iken aña ism-i İlâhî dinilür ki muķtezâsı [297a] üzerine cereyân vâķı’ olmuşdur.

⁵⁸¹ kim: A ki.

Ve esmā-i İlāhiyye'nün defterleri vardur ki 'indellāh maḥfūzdur; sā'ir esmānuñ ise defteri yokdur. Meger ki defter-i a' māl ola. Nazar eyle ki ḥavāşş-ı nās ki evliyādur ve maḥāmlarına göre defterleri vardur; ḥavāşş-ı sulṭān gibi. Fe-emmā 'avāmm-ı nāsuñ defteri olmaz. Zīrā anlar merātib ehli degüldür; belki re'āyā-yı sulṭān gibidür. İşte bu ma' nā üzerine sa'y eyle ki dā'ire-i 'avāmdan ḥāric olup ehl-i defter olasın. Ve 'indellāh ismüñ okınsun; 'inde's-sulṭān ehl-i dīvān esmāsı okındığı gibi. 'Aceb nāzik maḥaldür. Velākin ehl-i ḥāl olup idrāk-ı ḥaḳīkī ile idrāka muḥtācdur. Ve bu ḥālden bī-ḥaber olanlara insān-ı ḥayvānī dirler; ḥaḳīkī degül.

Pes, şol kimse ki işṭabl-ı devābda merbūṭ olmağa⁵⁸² sezā ola kendine insān dimesün ve da' vāyı ḳosun. Zīrā kişi kendini tezkiye ile iş bitmez; belki Ḥaḳḳ'ıñ tezkiyesine muḥtācdur. Ve tezkiyeye şāhid-i ḥāl ü ḳāl gerekdür. Ve şāhid-i ḥāl ve ḥaḳīḳat mestūr ve meḥḳūd oldığı şüretde şāhid-i ḳāl ve şerī'at zāhir ve mevcūd gerekdür. Ve bī-burhān da' vā müfīd olmaz. Vesselāmü 'alā tābi' i'l-Hüdā ve'l-melāmü 'alā sālīk'r-redī. Nazm:

[Mefā' ilün / Mefā' ilün / Mefā' ilün / Mefā' ilün]

1. Şu kim lafz içre ma' nā bilmez ism-i bī-müsem mādur
Elinde çünki burhān-ı ḳavī yok kārı da' vādur
2. Nice fetḥ eylesün zāhidler işbu müşkil-i ' ışkı
Tılsım üzre ḳonılmış kenz ü bir muḡlaḳ mu' ammādur
3. Eger ḳayd oldı ise defter-i Ḥaḳḳ'a bugün ismüñ
[297b] Müsem mā-yı Ḥaḳḳ iş' āruñ yarın maḳbūl-i mevlādur
4. Yüri maḥmūd ol tā ' āḳıbet maḥmūd ola bir gün
Naşibi olmaz ' uḳbādan şunuñ kim kārı dünyādur
5. ' Ubūdiyyet şerefdür ḡayrısı ' ayn-ı siyādetdür
Ki ḳul ednā ü Mevlā cümle a' lālardan a' lādur

⁵⁸² olmağa: A olmağla.

6. Reh-i fakr u fenāda kimse Hakkî'ye refîk olmaz
Kanı bir merd-i Mevlâ kim tarîk-i Hakk'da hem-pâdur

Nazm:

[Fâ' ilâtün / Fâ' ilâtün / Fâ' ilün]

1. Feyz ile deryâya düşdi bu gönül
Hayret-i kibriyâya⁵⁸³ düşdi bu gönül
2. Şûret-i ' âlemden aldı kendini
' Âlem-i ma' nâya düşdi bu gönül
3. Eylemez hergiz sivâya iltifât
Cânib-i Mevlâ'ya düşdi bu gönül
4. Kâb-ı kavseyni geçüp getdi öte
Şimdi o ednâya düşdi bu gönül
5. Sırr-ı Hakk'a virdi bir hoş şûreti
Feyz-i Hakk'a mâye düşdi bu gönül
6. Çün tecellî eyledi hürşid-i zât⁵⁸⁴
Âfitâba sâye düşdi bu gönül
7. Devlet-i ' uzmâya irişdi eli
Kenz-i lâ yefnâya düşdi bu gönül
8. Hîç eglenmez nedendür Hakkıyâ
Bir ' aceb sevdâya düşdi bu gönül

Ba' de zâ bu Nakdû'l-Hâl olan eşer-i cemil ve taşnîf-i celilde ki bu kadar nakd-i ma' rifet
derc olındı. Ve kîse-i dilden ihrâc olunup şarf u harc kılındı. Her biri bir zer-i ibrîz-i

⁵⁸³ kibriyâya: A kübrâya, İ2 kübrâya.

⁵⁸⁴ zât: A haq.

gencîne-i ğayb ve bir naķdîne-i ħizâne-i kitāb-ı lâ raybdur. ‘Ārif-i billāh olanlar ķadr ü kıymetin bilürler. Ve sırr-ı ‘irfāna vuķūf-ı tām bulanlar rağbetler ķılurlar ve ğınālar bulurlar. [298a] Ve anuñ ki naķd-i ħālî fülüs-i aķmer ve nüĥās-ı tîre nihād ve mükedderdür. Bu bâzāra dāķil olup ne ķār tutar ve ne alup ne şatar bu bir ħāldür ki aña ķāl girmez. Ve bu bir keşfdür ki aña ‘aķl irmez.

Ve’l-ĥamdülillāhi ‘ale’t-tevfîķ ve’t-te’yîd ve ‘alā teşmîr-i şeceratü’l-yakîn ve’t-tevhîd. Ve’s-şükrü lehu ‘alā îşāl feyzehu’l-ġazîr ve iĥsānihi’l-vefir. Ve kitāb-ı meşţur biñ yüz otuz dört senesi şuhûrında mûnderic olan şehr-i rebî‘ü’l-âĥirüñ dördinci ğünü yevm-i ĥamîs zuĥāsında medîne-i Üsküdâr’da encāma resîde oldu. Ve taĥrîr-i ĥāme-i bedā’î-i nigār ğāyet buldı.

Ve aķir da’ vāhum inne’l-ĥamdelillāhi rabbil‘ālemîn. Ve selāmün ‘alā ‘ibādihi’llezîne iştāfā ĥuşuşan ‘ale’l-ĥabîbi’l-Muşţafā. Ve ālihi’l-mürtezā ve şaĥbihi’l-müctebā ve men tebi‘ahum mine’l-muķarrabîn ve’l-ebrâr. Ve mezāĥir-i aĥvālî’l-muhācirîn ve’l-enşār. Selāmen mütevāliyen ilā mede’z-zamān ve şenāen müte‘ākiben mâ ĥale’a’l-merr-i zamān. Vallāhu müdîmü feyzahu’l-mu‘în ve muķîm ĥayrahu li-‘ibādihi ecme‘în. ‘An yedi’l-fakîr Ĥāc Ĥāfız İbrāĥîm el-Fehmî.

SONUÇ

Yazma eserler; kabuğunda saklı, keşfedilmeyi bekleyen inciler gibidir. Açığa çıkmayı bekleyen pek çok bilgi barındırmaktadırlar. Bu bilgilerin keşfi ise bu eserler üzerinde yapılan çalışmalar neticesinde gün yüzüne çıkmaktadır. Yazma eserler bu özelliği ile farklı konu ve alanlara kaynaklık teşkil etmektedir. Dolayısıyla yazma eserlerin transkripsiyonlu metinlerini edebiyat dünyasına kazandıran çalışmalar önem arz etmektedir.

Daha önce herhangi bir çalışmaya konu olmamış *Nakdî'l-Hâl* de bu saklı incilerden biridir. Adını bugün de andığımız, devrinin en çok eser telif eden mutasavvıf şairlerinden olan Bursevî'nin bu eserini çalışarak edebî ve tasavvufî sahaya yeni bir kaynak sunmak amaçlanmış, eserde yer alan tasavvufî kavramlar araştırmacıların istifadesine sunulmuştur. Bununla birlikte eserin, Bursevî'nin tasavvufî ve edebî yönüne ışık tutarak onun daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacağı kanaatindeyiz.

Bu amaç doğrultusunda ilk olarak eserin mevcut el yazması nüshaları tespit edilmiştir. Eserin müellif nüshası olmadığı için beş adet müstensih nüshası temin edilmiştir. Bu nüshalar içerisinde İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazmalar bölümünde 2153 numara ile kayıtlı nüsha esas alınarak çalışmaya başlanmıştır.

Diğer nüshalar içerisinde İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazmalar 2161 ve Süleymaniye Âtîf Efendi Kütüphanesi 1515 numaraları ile kayıtlı nüshalar esas nüsha ile mukabele edilmiş, tespit edilen farklılıklar dipnotlarda belirtilmiştir.

Eserin, bu çalışmanın konusu olan 225a-298a varakları arasında müellifin takdir ettiği beş başlık bulunmakla birlikte, bu başlıkların altında da genellikle bir vâridle başladığı yeni konular tespit edilmiş, bu alt başlıklara da dikkat çekmek amacıyla metne zarar vermeden tarafımızca takdîrî başlıklar eklenmiştir.

Metinde yer alan tasavvufî ıstılahlar tespit edilip *Mânâ* ve *Mefhum* başlığında incelenmiştir. Bununla birlikte Bursevî'nin tasavvufî kavramlara eserinde nasıl yer verdiği ve nasıl anlamlar yüklediği ifade edilmeye çalışılmıştır.

Eserde; vâridlerini şerhleriyle yazması, ayet ve hadislerin işârî yorumlarını yapması, konuyu mensûr olarak izâh ettikten sonra manzûmelere yer vermesi, eseri Türkçe-Arapça olarak kaleme alması gibi özellikler Bursevî'nin vâridât türündeki eserlerinin üslûp ve içeriğiyle örtüşmekte, bu da eserin vâridât türünde olduğunu destekler niteliktedir.

Nakdû'l-Hâl eseri; vâridât türü olarak tasavvuf sahasında yer almasına rağmen içerisinde rubâî, beyit ve manzumelere yer verilmesi, Bursevî'nin bu manzûme ve beyitlerde aruz vezni mahir biçimde kullanması, Türkçe'ye hâkimiyeti göz önüne alındığında Türk İslam Edebiyatı sahasında eserin incelenmesi gerekliliği hâsıl olmuştur.

Çalışmamızı hazırlarken hatasız bir çeviri yapmak ve doğru bilgileri ortaya koyma gayretinde olsak da esefle kusurlardan hâlî olmadığının farkındayız. Yine de bu engin edebiyat bahrinden bir nebze de olsa behredâr olmak ve bizden sonraki çalışmalara da faydalı olmak bizi mesrûr kılacaktır.

KAYNAKÇA

- Aktepe, M. Münir. “Ahmed III”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/37. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Akün, Ömer Faruk. “Koçi Bey”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 26/144. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Aynî, Mehmed Ali. *İsmail Hakkı Bursevî*. İstanbul: Büyüyenay Yayınları. 2013.
- Banarlı, Nihad Sami. *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*. 2 Cilt. İstanbul: Milli Eğitim Yayınları, 1987.
- Beydilli, Kemal. “Selim III”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 36/421. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Bilgin, A. Azmi. “Tekke Edebiyatı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (Erişim 19 Haziran 2022). <https://islamansiklopedisi.org.tr/tekke-edebiyati>
- Bursevî, İsmail Hakkî. *Nakdû'l-Hâl*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, 2153, 1a-298a.
- Ceyhan, Semih. “Vârid”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 19 Haziran 2022). <https://islamansiklopedisi.org.tr/varid>
- Çobanoğlu, Ahmet Vefa. “Osmanlılar (Mimari Dönemler)”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33/580. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Devellioğlu, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi. 2020.
- Döner, Nuran. “İsmail Hakkı Bursevî'nin Kitâb-ı Kebîr'i ve Bursevî'de Vâridât Kültürü”. *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*. 15 (2005). 311-334.
- Düzenli, Mesut Bayram. “18. Yüzyıl Divan Şairlerinin Gözüyle Padişahlar ve Saltanat Dönemleri”. *Turkish Studies* 7/3 (2012), 1075-1122.
- Ebu Abdullâh Muhammed b. Abdullah en-Nîsâbûrî el-Hâkim. *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*. thk. Mustafa Abdulkadir Atâ. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1411/1990. 3/ 691.
- Ebu Bekr Ahmed b. Mervân Ebu Bekir ed- Dîneverî. *el-Mucalese ve Cevâhiru'l-İlm*. thk. Ebu Ubeyde Meshûr b. Hasen Âl Süleyman. Bahreyn; Beyrut: Cem'iyetu't-Terbiyyeti'l-İslamiyye, 1419. 4/453.
- Ebû İbrahim Muhammed b. İsmail el-Kahlânî es-San'ânî. *eTenvîru Şerhu'l-Câmi'i's-Sağîr*. thk. Muhammed İshak Muhammed İbrahim. Riyad: Mektebetu Dâru'l-Islam, 1432/2011. 6/134.
- Ebu Nuaym Ahmed b. Abdillâh b. İshak el- İsfahânî Ebû Nuaym el-İsfahânî. *Hilyetü'l-Evliyâ ve Tabakâtu'l-Asfiyâ*. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî; Dâru'l-Fikr li't-Tabâ'ati ve'n-Neşri; Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1394/1974. 9/311.

- el- Hâkîm. Suad. *İbnü'l-Arabî Sözlüğü*. çev. Ekrem Demirli. İstanbul: Alfa Yayınevi. 2017.
- Emecen, Feridun. “Osmanlılar (Siyasî Tarih)”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33/495-496. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Fazlıoğlu, İhsan. “Osmanlılar (İlim ve Kültür)”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33/549-550. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Halîl Ahmed es-Sehârenfûrî. *Bezlü'l-Mechûd*. thk. Takiyyiddîn en-Nedvî. Haindistan: Merkezi Şeyh Ebî'l-Hasan en-Nedvî, 1427/2006. 6/283.
- Hasan Efendi, Şu'ûrî. *Lisânu'l-Acem Ferheng-i Şu'ûrî*. nşr. Ozan Yılmaz. 4 Cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2019.
- İlgürel, Mücteba. “Ahmed I”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/30-31. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- İsmail b. Muhammed b. ‘Abdu'l-Hâdî el- Cerâhî el- Aclûnî ed-Dimeşkî Ebu'l-Fidâ' el- Aclûnî. *Keşfü'l-Hafâ*. thk. ‘Abdü'l-Hamid b. Ahmed b. Yûsuf b. Hendâvî. b.y.: el-Mektebetu'l-‘Asriyye, 1420/2000. 1/53.
- Kanar, Mehmet. *Farsça- Türkçe Sözlük*. Ankara: Say Yayınları, 2013.
- Kara, Mustafa. *Bursa’da Tarikatlar ve Tekkeler*. Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2012.
- Kâşânî, Abdürrezzak. *İstîlâhâtü's-Sûfiyye*. çev. Abdurrezzak Tek. Bursa: Bursa Akademi. 2014.
- Kazancıoğlu, Habibe. “17. Yüzyıl Mutasavvıflarından Kâdirî Muhyiddin’in Nasihatnâmesinde Osmanlı Devlet İşleyişi ve Sosyal Hayat”. *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi* 4/1 (Haziran 2019), 32-67.
- Kemikli, Bilal. *Dost İlinden Gelen Ses*. İstanbul: Kitabevi Yayınları. 2017.
- Kemikli, Bilal. *Sûfî Aşk ve Ölüm*. İstanbul: Kitabevi Yayınları. 2021.
- Kemikli, Bilal. *Şehir Hayat ve Derviş*. İstanbul: Kitabevi Yayınları. 2017.
- Kolbaşı, Ahmet. “Koçi Bey Risalesi’ne Göre 17. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’nda Devlet-Halk Münasebetlerini Etkileyen Faktörler”. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi* 6/12 (Eylül 2008), 119-129.
- Kubbealtı Lugati*. Erişim 17 Mayıs 2022. <http://www.lugatim.com/>
- Kur’ân Yolu*. Erişim 11 Mayıs 2022. <https://kuran.diyanet.gov.tr/>
- Muslihuddin el- Karahisarî, Ahterî Mustafa. *Ahterî-yi Kebir*. haz. Ahmet Kırkkılıç, Yusuf Sancak. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2017.
- Mutçalı, Serdar. *Arapça - Türkçe Sözlük*. İstanbul: Dağarcık Yayınları. 1995.
- Mütercim Âsım Efendi. *el-Okyânûsu'l-Basît fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît*. haz. Mustafa Koç, Eyyüp Tanrıverdi. 6 Cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2013.
- Namlı, Ali. “Kitâbetle Mübtelâ Olmak: İsmail Hakkı Bursevî”. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 16/31-32 (2018), 333-368.

- Namlı, Ali. *İsmail Hakkı Bursevî Hayatı, Eserleri, Tarikat Anlayışı*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2001.
- Özcan, Abdülkadir. “Mehmed IV”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/415. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Özcan, Abdülkadir. “Lâle Devri”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 27/82. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Özcan, Abdülkadir. “Mahmud I”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 27/351. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Şemseddin, Mehmed. *Yâdigâr-ı Şemsî I-II*. nşr. Mustafa Kara - Kadir Atlansoy. Bursa: Uludağ Yayınları, 1997.
- Tarlan, Ali Nihat. *Fuzûlî Divanı Şerhi*. Ankara: Akçağ Yayınları. 2009.
- Topaloğlu, Bekir – Çelebi, İlyas. *Kelâm Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: İSAM Yayınları. 2010.
- TTK, Türk Tarih Kurumu. “Osmanlı Padişahları”. Erişim 15 Ocak 2022. <https://www.ttk.gov.tr/belgelerle-tarih/osmanli-padisahlari/>
- Uludağ, Süleyman. *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık. 2016.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Tarihi 3.(1) Cilt*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 4. Basım, 1988.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Tarihi 3.(2) Cilt*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 3. Basım, 1982.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Tarihi 4.(2) Cilt*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Basım, 1983.
- Vassaf, Hüseyin. *Kemal-name-i İsmail Hakkî*. nşr. M. Murat Yurtsever. Bursa: Arasta Yayınları, 2000.
- Yıldız, Sakıp. “Türk Müfessiri İsmail Hakkî Burûsevî’nin Hayatı”. *Zenodo*. Erişim 16 Aralık 2021. <https://zenodo.org/record/3345909#.Yfh5iJrP3IW>
- Yurtsever, M. Murat. “İsmail Hakkı Tekkesi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 23/111. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Yurtsever, M. Murat. “İsmail Hakkî Bursevî (Edebî Yönü)”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 23/107. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Yurtsever, M. Murat. “Şiir Vadisinde İsmail Hakkî Bursevî”. *Bursa’da Düinden Bugüne Tasavvuf Kültürü*. ed. Ramis Dara. 114-120. İstanbul: Bursa Kültür Sanat ve Turizm Vakfı Yayınları, 2002.
- Yurtsever, M. Murat. *İsmail Hakkî Bursevî Divan*. Bursa: Arasta Yayınları, 2000.
- Yurtsever, M. Murat. *İsmail Hakkî Bursevî*. İstanbul: Ketebe Yayınları, 2018.
- Zeynuddin Muhammed Abdirrauf b. Tâcu’l-Ârifin el-Haddâdî el-Munâvî. *Feydu’l-Kadir fî Şerhi’l-Camiu’s-Sağîr*. Mısır: el-Mektebetü’t-Ticâriyyetü’l-Kübrâ, 1356/1937. 4/273.

اون ایکی بیک بابی جمله فتح ایدن مفتاح احد • ماسو نذاقلین فیغ یلین
 مصباح احد • باعث شادائی دلدرد راحتا و واحد • الله الله ذیل
 هو هو دیو ذکر ایدلم • ذکرله اولور سیکتی زلیا لند زرب • جان
 و دلم مور و تن اولور خراب لند زرب • شیخ حقیق دین سقا سکر
 ای شیخ و شاب • الله الله دیرلم هو هو دیو ذکر ایدلم • بعدا
 ذکر ای اخفا ای ملک عالم ارواحه و حریر ای ملک عالم اجسامه راجع
 و حدیثه خیر الذکر الشیخ وارد اولدی بوی ترهه ارواحه ترقی بیه تحکیم
 زیر ترهه ارواحه واقع اولان تقوی نور و شفا و اخلاص تعالیم کیمانه
 کوره حقیق در نظر ایدلم که آدامه صورت جسد اینه محسوس و روحا بنیغ
 محسوس دیر بلکه صورت نوری معنایه ایدینه واقع اولمشد پس و روحا بنیغ
 اولدی بوی یو ایدینه بیه رسد ندر یو محسوسه بیه ده کل انجیر ایضا و صفات
 وجهه حقه نقاب اولمشد در با حق نور انور در که بالا نثار غیا اولمشد
 بریدر که چکه مرزا اولدی بوی بوی عید در درخنده و کل در نیک اولاده
 مرزا اولدی • ترینه صده کلام کم ترهه ارواحه نظیر عالم اسلام اندر که
 نفس انجور ناند • تفریح اولدی بوی ای جسم انصاف میسبیه او راده تفریح
 هوا اولدی بلکه انسان احسان کورد و کی نسیم یو ای کندی ایشیده
 غیر بیه تقدای تمیه مکر که نادر اوله و کا شرعه اخفا دیر و یو یونک
 اخفا اولور سه یعنی لسان کل نرسد ذکر قبلی و نفسی بر کر که ان کندی غیا
 دخی اشتر بلکه قبلی ایدله اولد و نقد شد • ذکر ایدلم یو یونک یو یونک

اولده

اولاده حاضر در اکبره قولا حقی حاضر کلد زبوا و اوسعی علم غیب در غیبه
 عالم شهادت و کلد ر عالم غیبه اید عالم شهادت و کلد ر عالم غیبه اید
 باطنده صد و صوف خلق اولمشد حقیق ای در لک ایدیه نیکم فیضونه
 واقع اولمشد در حقیق یو فقیه رفقه که نه رده مستلما انشای ایدیم باطنده
 جبرله ذکر اوان کلا که کلا تقوی او تور دم و واطرافه اولمشد ایا یونک
 اشد بوی یو ناسف حال حاصل اولدی • نیکم کچیه بحر اعلا ده بیکم کوی
 طوی ای لکون مینله ده بیه غایله سنه کلا که کعبه نلک اولجا انند
 بعضی خطای غیبیه واقع اولور بوندی توقف ایدم و مختار اولور با ایدم
 و اوله مقام عالمه کچیه لورده یونک کچیه حقیق واقع اولدی حقی باب
 کعبه ده ملائکه اربعه و خلفا اربعه نلک سلامی اندی و شیخ علقادر
 اکبر ای قادیان شهر حطیمه دخل اولور بلام و بروری و کا سفره اولمشد
 و بعضی خطای اسلام باطنده اولان مادم حظه می که برایت شریفیه متعلق اید
 کشف اندی و تسمیه و یاول باید بعضی حقایق سونیدی و یکا خیر و حقا
 البیوت غایب اولدی و اول دعا فوج لاله اولدی بوی بحر براتر و اشارت
 اولمشد در الحاصل الامم نفسله اولان ذکر حقیق لای ایدمه ده و لکما کید
 زیر لک حقیق حقیق حقیق و مر تیه لک لک نازی بیه عالم اندر و لک لک
 جمیع ایدله تفریح هوا و خطایله که یو صورتده لسانه کل سنه قیال استیله
 اندی کچیه حقیق حقیق کوی ایلر و شرعه اکبر بر بر نیکم صولاجه تیه
 امام لاله و قیاسه و ستریه و غیر هم و عدد و اخفا جبر لک نتیجه سید

[illegible]

بعد ساخت و صامتا و اورا که بصورتند و کلانتره و صولدر پس ای
مرتبتری برینه خطا اید جانها را در آنجا را بداند اندامها را و
و لعل سلوا و خند و طعن و تشنیع اید از فرغ و زیند اندام و زیند
منج و صامتا و خند و طعن و تشنیع اید از فرغ و زیند اندام و زیند
السلوا و خند و طعن و تشنیع اید از فرغ و زیند اندام و زیند
ضلالا و خند و طعن و تشنیع اید از فرغ و زیند اندام و زیند
و زیند و خند و طعن و تشنیع اید از فرغ و زیند اندام و زیند
حسرت و زیند و خند و طعن و تشنیع اید از فرغ و زیند اندام و زیند
و زیند و خند و طعن و تشنیع اید از فرغ و زیند اندام و زیند
اشد و زیند و خند و طعن و تشنیع اید از فرغ و زیند اندام و زیند
عاقبت و زیند و خند و طعن و تشنیع اید از فرغ و زیند اندام و زیند
اهل شرک و طعن و تشنیع اید از فرغ و زیند اندام و زیند
ایلر و زیند و خند و طعن و تشنیع اید از فرغ و زیند اندام و زیند
القران و زیند و خند و طعن و تشنیع اید از فرغ و زیند اندام و زیند
مقطعه و زیند و خند و طعن و تشنیع اید از فرغ و زیند اندام و زیند
اشد و زیند و خند و طعن و تشنیع اید از فرغ و زیند اندام و زیند
وسایل و زیند و خند و طعن و تشنیع اید از فرغ و زیند اندام و زیند
معن و زیند و خند و طعن و تشنیع اید از فرغ و زیند اندام و زیند
ایند و زیند و خند و طعن و تشنیع اید از فرغ و زیند اندام و زیند

[illegible]

تو قنای به ایستاد و بیطو عا کل را بر کله در کله لر می مقام اول و ثلث
اولان و جبرله در که علی حقه مقومند و رنگم اشیا عام اعلی که خطاب علی کوش
ایدو یلم اختلال انداید و کون ایاد بل اوجمه انزل استقامت اعلی و کون تازی
متعلق عمل دکلار یکله بالاد که کی بجسمیت اعلی را یعنی عام اعلی مدله اولان
اشیا عامه را خطاب حق استند کارینه حق بلو شوق در د نلور که اعلی
اولان شیندر حقه کوره و وجودی و حکنند و در شوبن علی عیوض اوج
کیدر بیر فال اهر نقاب شوقی لری و وسیله استماع خطاب بلو بلو و کون تازی
بیلدر و ری قد زنده مقدر و در تعلقی و مقدر و لیه کیفیت کون تازی عام اختلال
حق بلور و مصداق دکلور نظایر عیوض قد و کون لری را کون فوج صحیح بلید
نکتم بنم نوری لایق مینمایا راسته در وضه دندی معی فعل اظاهر و در وضو کون
یوقدر زیر کوجه فی الحقیقه وضه در فاما موطن نیاید کور کون بلو در شنبه
و موطن عقیده کور به شنبه در بیر هر موطن کوره صور و مخصوص و ارد که
موطن آخنه کوره در و الاجتهاد مقام اعلی افتند در دنیا کی سفید معینی
ایله تمثال آنکه تمثال آنکه موطن معینی ایله تمثال اندر نکیم وضه
منینه مقام و سیله به نقل اولند قد و موا اوله مقضا است کوره تمثال ایله
و روضه د نلور کون جسته و سیله د نلور نکیم در شمرید که بلو موطن و در
اوراد و مسال و لور زیر او دم فی الحقیقه دم کل یکله سانای و لری و کون بلو
عالم صورت اوله و قباله صولت موطن خردن غلر و تدری شوی بلید تمثال آخر
دنیا کون قلیلید و قباله صولت موطن خردن غلر و تدری شوی بلید تمثال آخر

و بود اند که آن خورده عالم صفت دیر ز بر هر هنر نه اولد هفتا حایه سی
 اوز نر نه اولد نسه کرد که در نظا نری چوق در که از جمله دم شهر داد و قوت بر نر نه
 فم اولد که فخر عالم سی الله علیه وسلم ولا د نلری جمایه ماشیابه تو نر نه اولد
 و لک یوندن بنویلی یقیم لایم کلن یونن لایله بنویلی انس هیجته کوره در
 یو خسه جمیع اشیا به معو نثا اولمشل در شولیم تندی که به نشتند سول ریغ
 الی الله یچوندر نقیلین دن غیر لری ایبه عبادت ذابته اوز نر نه اولو ریغ نر نه
 نفس هوی و و ملاخله طبع و شمر تندن مصون و محفوظ اولغده دعوت
 و ارشاد محتاج دکالور در کوجه بعضی اهل حدیث بنشولری عاده در یوزیم
 ایدلر **نظم** مرچای مطلع نور جمال • مرچای سیم فیض کمال •
 طوغند چون دنیا به خورشید رفتن • آفتاب چرخه ابر شدی زوال • انتظار
 مقصد لایله یچون • کوز لریدی اولدی چشم خیال • مرچای اولدی
 فرخنده سی • اولدی اهل حال و قائده نیک فال • مژده دن طولدی
 سرور یله در رون • شربت شایون فیضه قدی بال • سجده شکر
 ابدی عالم قشور • نشتا لایله قائم اولدی ممدال • مرچای یغری بید
 البدور • چخی اهورا و لری چون هال • ای تدد و بوستان اصطفی
 • طوطی سربز و سجده مقال • بلبل باغ بلخ خوش نوا •
 بجز انطی همه سحر حال • مرچای سید استادان خالق • پیشوی زمر
 ارباب حال • ای تنیع عاصیان روزنجر • دی جالی خنده همکام جلالت
 ملجای انبیا و اولیا • عالم بخشنده لطف و نوال • حمد الله اولدی

سجده

حتی قول شها • لطفک یله محرم ز نور وصال • **نظم** ووردی
 مژده کاکائنه تاز جان • مرچای فخر عالم مرچا •
 دیر اسید وید مولد کجان و جهان • مرچای جان عالم مرچا •
 طوغندی ذالک جی ای ماه و ش • دور لیجا دایم هر کز کیش •
 دیر کو روم واکر هندی و جش • مرچای انور عالم مرچا •
 رشک رخسار دنا و وید هر تازه کل • آه ابد عشقه کله بلبل و نر نه کل •
 سنده ظاهر اولدی ستر عقل کل • مرچای ستر عالم مرچا •
 علت غائیه ارض و سما • آویج عرفان ایچره مانند ها •
 فیض لطفان هر قوله ویردنا • مرچای شاه عالم مرچا •
 ووردی فیض صدق مدینه نایم • طاشد حتی عشقه کاکائنه کل •
 مولد کله اولدی هر کس معشتم • مرچای فخر عالم مرچا •
وردی و نر نه والین یونمون بما انزل الیک و ما انزلنا منک اشار
 بالاولی و ما انزلنا الی قلبه الفقیه من الملو و الذینیه الیه می فرمایا القرآن
 العظیم مع انفس القرآن ایضلا یزال یمنزل الی القلوب ایضا فیه ویرت علیها
 مع برق الاقام من الوجه الخاص لامرطریق الموحی المرفقه فانه تقطع
 فاندی روح القلوب هو القرآن الاول الذین علی قلبه یضی الله علیه وسلم
 و اما برت علی بعض القلوب کما افق الطریق فی التفریق الا فی فالد لرد به
 هو ما ذکرنا من الملام و ویرت فیه کما فی القام الا کما فی القام فیه ویرت و لا یستند
 و لیز و لیه نوری فیه انبیا الاولیاء و الله قطا علی ما یشاء قیادیر

السلام

واشارنا اننا في هذا الموضع انزل الى بابنا الاولين من الشيوخ الابرار والعقريين
فالعالم واحد في قلوب متسوعة عصى ومختلفة في ادوار متغايرة كما ان
الكتب الالهية كتاب واحد والحقيقة هو القرآن فان ما عداها انما ههنا
صوره كالانصاف تلك الكتب انما هم صور صالحة هذا القرآن كما ان في
القرن مرابا ولطائف زائدة ليست في غيره من الكتب مثل ما احببنا فيه
تخاطب وحسن وليست في غيره من الانبياء فكذلك في هذا القرآن على كل حكم
ومعاني حقيقة ليست في قلوب غيره من الامم والديان الذين دونهم وقديهم
الغيرة الالهية وتكون في الاذن من بعض التفاصيل المكيين في الاعلى والقلب
لجلى شئ في الجنة والتعلق بكل قول فوجده زادت علومه الوهية تلتفتا
من الاسماء الذاتية وكلما قوى قلبه بما سواه تعالى ففهمه من العلم فله
الغالبية لكل شيء والحقائق التي ان الانسان مخلوق من التراب والارض
من الاشياء الابدية والحقائق التي ان الانسان مخلوق من التراب والارض
والعروق الالهية له لصوق الولد بالام والتم وكذا ما عداه فاعني عليه او
يقوم فيه ويجري عليه ويشبه هذا هو اللصوق الظاهر حتى وقس
عليه اللصوق الباطن فكيف يصوق الالهة وتاثيرات على الالهة
انما هي دائره في السموات وهي مقبلة على الارض لانها مركز العالم ومعدن
المختلفة ومنه يعلم ان الانسان تعلقا بكل ما سوى الله تعلق ما سوى الله
بالارض وكل واحد من هؤلاء في مصوره التراب تعلق ما ذكره حقيقة
تجربا لان الخلقة لا تعلق له بشئ مما سواه تعلقا وان صورة الانسان

الكامر منقلبة الى الحقيقة كصورة التربة منقلبة هيا على ابدى الرجال
 وكصورة النخاسق فيها تنقلب اربزا وكدم الشمس ينقلب سكا وكذا دم الغزال
 وعلى هذا فاستحالات الصور لا امتناع فيها ولذلك لا احتيا في الاشياء ثابته
 فانه صور الاشياء غير ثابتة لانها عرضة لثباتها وتقبل الاستحالة كما تكونا
 على بعض الامثلة ومنها فانمر وفانها زالا حرقا قتها وانتقلت ووضعة
 وزها واوردا ومنها صور اكل فانها لا تختل وتبقى على صور الا ولبس الى
 النشاة الاخرة وعلى هذا فابعدنا في التفرع الى السري الحقيقة بالانك
 الكامل وهو الصمت والتكلم مع ما عليه في الجبال والريش وما لا انك الله
 مادة دم فخلقته من الحقيقة فيفسد وليسكت وما في الجبال والريش
 غير بياض الرجال وجعل زلفها رتو المهر من الارض الموت الطبيعي ثم ان نتيجة
 الامان بما انزله مطلقا هو الهدهد وقد ذكرنا انواع كل منهما
 في غير هذا المحل والوضو ما مؤمن شي وهو الموت بالحكام واما مؤمن كل شيء
 وحقيق وهو الموت بالحكام وذلك جميعا ونسب الى النشاة فانه من امنه
 والى الوارث فانه من يؤمن شي في كل زمان فانك انك انك
 اهل التهور وهو قسمان قسم شانه لا انك وهو غاي وقسم شانه لا انك
 وهو اندر والقر قسمان ايضا قسم شانه وهو اقل وغير شانه وهو اكثر
 والذات خارج مخرج الرسوم فانك انك عيا في حقيق وفي الحداث
 ان القرآن ظهر اودينا فطوبى لمن كان قسرا واقفا محققا اخلا وويل
 لمن كان منكرا مقلدا خارا باطلا ومن الله التوفيق لطريق التحقيق

والتأني بالجنود القاهرة والارواح العالية الطاهرة **نظم**
 قريح يا اوكار ابراق فانه واما نكل • منزل ابراق اولدي نقي
 ابرك نوله اكانه نكل • عقلا سكا كور ابريسه قصد دالك ويد ابريه
 • جوكان همت ودر يسكه كوي لغفه ميدانه نكل • كند قبا لرون
 صوبوب دوش عبا سينه قيوب • بيلك باره ده خوق كيوب
 بوكديه يشخان نكل • ظاهرو رسا حكه باق باطن دل رسا
 حقه آق • كتمه برضا ابراق مسينه كده كي قرانه نكل • حريم نكل
 نيله هيكند وسينه لودي • حتى سكا حتى سويليك سوز لودي
 انضانه نكل • وقرانه كلون ايد ابرهم ربه واما نهم يعني هدايت
 عامه ليله هدايت نكل • كده ايدانه هدايت ايمان سبيله نكل • واما نكل
 ماوراسنه ولان مقاماته هدايت خاصه ليله هدايت ابرليس ليل الشفا
 كرجل عايد وكن دختا عايله ووصولها وتهيئه ليله وروعه وتهيئه
 هر موفده وفتنا زير كالك اختصاصي وروشن كنه كده علوه الهيئه انكاري
 ودر دايما في صحيح كلد زير قرا نده ايمان فهمدر وقران نظم ووفادك
 عبادتد وموعني بد عايطنه دك ويا يتشه دلد عايد ديدني نظم ووفادك
 اوقا ولان حكاكي قرا واما عداستي انك اتمانك ايمانك خرم جدد نكل
 قران جامع بطون حقائق اولدني نيه نقر قران ونقص صديك بالثابت
 اولدني صيحه كده ابريك موفده ووقرا تا ابريل ابراه واولدني اولدني
 صحتة لجام وانشاء بونشدر بسطر نقي خواصك خرم باع نقي صيحه نكل

و بقوله اهل انكارى و در بيانى ابطال ايمان بر بن قويميد و حال و تدرك
و شيعه مينند صلاحيت بندند زيرا بولن عدله الله و در انكار احضار اولين
اعمال بايه قهر و صورت و محضه قالن و لفظ عامه و در شمول و در صورت
هر نهاده اهل اوليه اندر خوف ايمان اولان نيكم فرزند كلور بايوسى
اقبال و انخف بنى بايوسى صياح صورت و تجان و ثنائيت و كور و خيوفه
دوشده كه اندك و اولدين خيره كوره در سكا استياله ايسه همان
تو كى عصا در و صورت و از درده ظاهر اولين بى نشان طلسم كج
و بلا نك فرعون كوره و در صورت و تنه كج كه آمو سايه كوره همان
عين ابايى و بر يقين استا كى صورت و بلكه هزار صورت و نك ايلاد
ظاهر بنيه كوره بعد ايسه حقيقت بنيه كوره بعيد و كار نيكم الله
صورت و غلظه خلق ايند كه جمله بى سما صفا ناله و سما و صفا ندى
ذات و قاهر و در و روح ذاتى ماها تا و از نده منشور در روح و احد در
بهر كره كن و روحى مشتمل و حمله و حله ندى و حله حقيقتى بنيه
و جبريل امين و صورت و بشير و تنه حقيقت و ملكيه سده مانع و كلور
كل و نك كره بنيه و مناسبات و زنده اول و سورا ياد و يكه سكا استر
اول و كره و حله و نك ايسه هلا كك كره بنيه بويك و وطنى
و بايغى و قتل و نك و سر و عد و بايغى و بر بها ناه و بايغى نك و از نده
كلور و بايغى البت و بايغى كك و الفنا و فاف و افاف عليهم بنيه كك و
نك ايلاد هلاجه لا در اولين و كك و حضا نقل و نك هلاجه لا در نده

[illegible]

نظم سرسروجرانك جاني سنسين يارسول الله • جنان عالمك
جانا في سنسين يارسول الله • بولما دوزيكتاي حقاني دكده برنده •
بو علم ومو رفعت حقاني سنسين يارسول الله • كويجه روي بوسنيه جمع اسماء
حنادور • وفي حسن ويجا الذي سنسين يارسول الله • اشارتة آتور
صدرلك فوجهر يلدن معني • الم شمع لكبرهاني سنسين يارسول الله
• سكاره اياكي قرآن سن قرانه هار من • حقيقته مختلفه قرآن
سنسين يارسول الله • في كنهه خاد وفكك اولورسه نوله حق قول •
انك يارسول الله في سنسين يارسول الله • **قال النبي** **نجمانه**
حكاية عن الكفار فليأتنا بآية كما أرسل الأولون اعلم ان آياتك
آية حسيه هي آية الاولين كالعصا المومني والنافه لصالح ولحياء الموتي
وابراء الاكهم والارض لميسر عليهم السلام وذلك لجلالته والاختصاص
وكان الغائب على الامم وهو الحق فلذا صعدوا القصور والثانية يتفانية
معنوية هي آية الآخرين وهي القرآن فان الشكرين وان يقولوا الاولين في
التحان الاحصاء كمن يظن انهم اهل العقول والبلادة وكان الكلداء يلبيح عندهم
اعجب الاشياء حتى جعلوا بعض قصاصهم على جدار الكعبة الفخار اسيادهم
ليراها الزوار ويكون لهم عندهم مشاهد وفي البلاد صيدت وذكروا فنزل
القرآن مجزة عظيمة لهم والزاما حتى انهم عجزوا عن اتيان مثل قصص السور
منه كسورة الكهف • ثم ان آية بعد الصدرا الاول كانت على هتدين
فهم هو الامانات الكونية التي هي المخوف وقا نتغالبية الى ان يأتي ختم

الاولياء قدس الله سره اللطيف وذلك في نصف اليوم ومدة هذه الامة
وهو خمسمائة عام فعمل بالنقاء وترك التعريف وحق عليه وكان شيخه الشيخ
ابوبدون المغربي قدس سره من اشهر اهل الكرامات الكونية في جبال المغرب
كما ان الشيخ عبد القادر الجيلاني قدس سره من اشهر اهل الخوارق في طرقات الشرق
فكان انصفا لا قوامه مدة هذه الامة مدة الامم الا وفي طرقات الخوارق
الحسية والنصف الثاني من زمان ظهور الامانات العقلية العلمية كما يشير
اليه علو وسمت ثم يليه من علوم الكنى الى انتهاء الزمان وكان قبله الى
ان ينتمى الى حضرة الموفق كبر الله وجهه انما يرتدون رضى ويجعلون جلاله
غير ايضاح وتفصيل ان لم يكونوا زمانه في ذلك فالتاظر لا يوضح في تفسير
مفاهيمه تنقسم وخاض اهل الاستعداد في جزئيتين كمنوا بالعلم الا حق
واستغنى عن الخوارق لان ما يتعلق بعالم الوجود والقدم اولى مما يتعلق
بعالم الاحكام والحدود فلم يبق من الخوارق الا القليل والاعليل من
الرجال وذلك لان هذا الدور هو الدور القوي وكما قال القرطبي باطنه دون
ظاهره كالشعر والظهور يستره اولى من الظهور ويسر الشعر لا تزيه القبر
مرتبة المظهرية ومرتبة الشعر مرتبة الظاهرية والاشياء خليفه الله
وتظهر كما لا بد فكان لا ايجاب لهما ان يظهر باثنا العبودية كالنقير والعجز
ولذلك لا الضعف في نحوها لا باطلوا الترتيبية كالغنى والقدرة والعرف والقدرة
وغيرها فان الله تعالى انما اسلم يدعوم الله الى انفسهم انما يظن
المعروف كما قال الامام خلقه فله هديه سبيلي يدعو الى الله على بصيرة نانا وكين

يتبعي فوسجا ان الله وراثنا من المشركين والمراد بالبصرة الشاهدا لانه
صلى الله عليه وسلم ومن تبعه في سيرته وتجلياته من كامل التمدد اهل الدين
والحق فادري دعونا محمدا معجبا الله الى الله الامر طريقي الشهود والعيان
والدعوى اليه هو اننا لا احدية التي لا تعد ولا تشر في اهل اصلا ولا تلتقي
الشرك عن نفسه ونحن نبعثه ان التقدير وراثنا من يتبعي من المشركين وانما
اختصر للدلالة ما قبله عليه وصاحبه وراثة الله تعالى وانما يتبعي عن عظمنا
الشرك في ذاته وصفاته وفعاله ونوعه نبعيا حقيقيا وهو قوله لا يجوز
الا الله فانه مقتضى التام لا احدية واما ما قبله فقد دعا الى توحيد الاحمال
الحاج ابراهيم الخليل عليه السلام فدعا الى التام الواحدية فتمت الرسالة
يدعوه نبيا عليه الصلوة والسلام ولذا كان ختم الانبياء عليهم السلام وانما
دعاه قبله لم يتركها الا لقطع والعهدة لم يتركه وترتبة الصفا صاعدا الى
استعدادات الامم كما استلحق الان لا ولا يحكم الى الانبياء فقام وحقق كلام ربه
من انما لا يدور من نقصا بل دعوى نقصا ان الداعي ومنه يتم ان هذه الامة التي
اكمل استعدادها من غيرهم في قول ربنا فوجيلا هم قبلها كلها دون غيرهم ولذا قال
وما ارسلناك الا رحمة للعالمين اى الامة ليعرفوا الانبياء التي هي انبوية
والطريقة والمعرفة والحقيقة فقبل هذه الرحمة من قبل كمالها الاسم لها
وردت من ركن كمالها الاسم الفصل والحكم تجري على مرتبة استعدادها وعلم
استعدادها في هذه الامة من كل واحد وانما قصرت ولدت ودرهم فقد خاتمة الله
فيهم هو على مقام اتمام انساب الامم والى ان ذلك علمنا من بعض الانبياء

لان الانبياء والاولياء متفاوتون في الدرجات ولكل انوارنا وروافد مرتبة
النبوة والولاية مرتبة وشيها فلذا قال صلى الله عليه وسلم لا تقصروا في علي يونس
بن يحيى مع ظهور فضل عليه وعلى غيره من الانبياء وكذا الشياطين والفرقة
والانكاس التي اعلم ان الولي يخرج اقله مرتبة النبوة بالعلم لا الغم من الاولياء
وتلك المرتبة لا تقتضي الاعمال الاحكام المتعلقة بالامة وبعض الخلق لا يحكم
فالاول من الاسم التام هو ذلك محصور لا تده متعلق بالاولياء والاولياء المحصورة والتام
من الاسم الجاهل وقد لا يخرج محصورا تده متعلق بالاولياء والاولياء المحصورة
فالعلم لا يحكم لانها تامة فقد يكون البصيرة في بعض احوالها كالحكمة بالنسبة
المعنى عليها السلام وذلك لا يقتضي ان يكون الولي افضل من النبي لان افضلية
رابضة الجبرمة والولاية لا الجبرمة النبوة فالنبي لا يشاكره الحق في مرتبة
نبوته وانما يشاكره في مرتبة ولا يشاكره الانبياء كونهن انبياء الامم ان كان وليا
داوة مرتبة الولاية واسعة ضيقة بالنسبة الى الاستعدادات لانها لا تتجاوز صاحب
علم الاكبر من النبي سلطان الاعظم وان لم يكن له مرتبة السلطنة بما افعلنا
سلطان لا يشاكره احد في مرتبة سلطنته ويشاكره بعض رعيته في مرتبة
غناه ولا يكون اعني منه كما ذكرنا انفا وذلك ان علم الاكبر عيلا بالنبوة
ولا ارضها فلا يكون خزان صاحبها عدد ولا تفاد وانما السلطان
فانما الخزان معدودة فتقيد فقط لما قلنا في هذا التمام فانه
تقريره بربهم استدل اليه كثير من الموفاء وروح الفصل والتا فان اهل التوسر
لا يخافون عن هذا ان لا يحتاجهم عن مرتبة الكسفة والعيان والله الديان

کامی حاصله دن قائلند بوجهدن میل ماسوی الی ز بر معرفت کامله
 ماسوایه میلدن و مخصوصا تصرفدن ماعدن چونکه اکثر سالکان صرفیه
 قصوری دارند لاجرم هر یک یکا کتمش و محراب بندیت ذاتیه به توجیه
 انشاد اصلی بودند که عالم واحد را بنده بنویس و محرابی بر او انداده
 بحسب استعداد قابل اولاد قاری نام دارند حتی حضرت ابوبکر صدیق
 یقینا فرقی و حضرت سلیمان ان ربه جلاک لا یبقی لاحد من بعدک
 مناجاتی و سایر احوال غیر مخصوصه قالیات غیر معمولیه نامند نظریه که
 رسول الله صلی الله علیه و سلم حضرت ابومقامه سائر اولادند هیچ ملامت
 اولدیلر که محفل بنده نیست بلکه عبادتند و حتی فی الله ثم ذلهم
 و تنقل الیه تبذلا و اولدی بوجهدن که بودیدیلر که اللهم اغفر
 بالافتقار الیک یعنی الله تعالی به فقر و لقی غنا در زیر کف غریبه
 بوقت اربوب قدر بلکه غنی بنویسده و اردد بسیرت غنا و مال و دولت و غنویه
 و اریک علم و بوقت نظر ساد فقه و تفکر مرآتیه و اریسه دانیه اعتبار دن
 خاجد و بوقت علم حکمی نیاز در زیر عارف اولاد عس و محقق اولان
 حنظل اکل اید کاشد بوجدی قیام قیامت و قریه و استا که بر داند بر
 ستر که اهل بلور بنده صدده که یک که انسان قدر اهل ریاضه و عبادت
 اولسه بنده فی الجمله اکل و شرب و عسل و عذیه صالحه له مقهور غریبه
 و بوجدی و غنیه کوره و شوق و کوره قوت و کفاف و تلور و لکن بو
 مقام اذ قانی و اردد که هر کس کافرا و منافقانه طایفه و ملازم

و ق ر ذ ه بطریق الاشارة و اردد اولشده که التائبه و التائب فاجل و اک اولد
 مهم اما الله جلده یعنی فی اورد که آنده کج و ایمان اولیده و موطوعه که
 عورتدن نیاید اشارت در و دنیا ک حال و حرام شمول و اردد پس
 بر بنده اعلان علاقه و حبه شری ایه اولس کج شریک حال و الاحرام
 اولور و نیاید یکی نسنده سائر اولد ک شد و دیگر شریک و طبیعت غنی شری
 فحیدر و بویکی نسنده عوام و خواصه کوره مختلفند زیر اعوان و حال دن کل
 و حال اوله قویان اید یجان محاسبه دن خاص اولور شوق و اردد که اکمل طایفه
 قوت عبادت و قویان ساد حرام دن خد و اول طایفه اولور و یوسف مجزای
 شوق ککادر فاقا و خواصی ناس ک صورتند و حتی شوقند به و اول و لوق
 و الکلیه طبعی کج خروج انک لازم در و الا سائنه زان قوت ناس ک کم
 طریقت بود که طعام حال اولدی و خورنده حتی کل شوق طبعی ککدن
 اولد کیم یغیر اید سلوک بعضی شریک حال اولدی کیم تامل و تامل و غنیه
 احتراز اید در زیر طبع کال انجلی طریقتیه و لیتی نزل ریشا اید شوق و
 حتی کاکورده در انشای بعضی طبع و حکم نفس اماره و طریقتیه ککدن
 فو قی و اردد مجزای احد و یک ککدن طریقتیه و لیتی نزل ریشا اید شوق و
 طبع و حکم نفس اماره و طریقتیه و لیتی نزل ریشا اید شوق و
 با شخصه ککدن سرفا و زنده اولدی و طریقتیه و لیتی نزل ریشا اید شوق و
 زنده اید طبعیه اشارت در و اردد که متضاد شوق و طریقتیه و لیتی نزل ریشا اید شوق و
 انان و اجازت معارف اید یغیر قوت و لیتی نزل ریشا اید شوق و

باشند برپا و فاسی وار در **وجود** وجود واجب
 عین حقیقتی در که وجوده مطلقا در یعنی انده اصلا وجودی و فنا بوقدر
 وصفاتی نه سی بوجوبه ناظر و لکن که از در فافهم جدا و بیجو حقیقت
 ممکنه غیر بر زیر اول حقیقتان و زنده زانند یعنی ممکنان هر فرد
 کوره بر حقیقت مخصوصه و واهیت متعینه سی وار در که لکن ممکنان اسما
 و صفات تجلی اول حقا انو توها حق را بر اینچونند که علم الهیه ثابته در زمین
 خارجی ده و بی عدد و ما تدر شولیم تنگه استقلا لا استنادا ویدم جک
 بری و حقدان غیر عیاضی بوجوبی بوقدر بویوزدن باطل و معدوم و در کوجه
 افاضه و بیو سبیل حق و موجود در پس اول حقا انو معدوم و حقیقتیه
 اولی اعتباریه الان علی عیاض کلک دلای بیجو حقدان کوان و زنده
 اثر بوقدر و موجودات اعتباریه و لوقد حسیله التوحید اسقاط الاضافات
 دلدی ز را موجودات اولی قدر بوجوبه تنگ اسما و صفات نسبه و اضافات
 خالی و کلور و اول نشی حقیقتیه معدوم و در که وجود حقدان اولی قدر
 و لوزمان معدوم و اما اسنادن ملزم و مک یعنی عدلی لا نکل نظر لکن در حق
 ظاهر هر چند تفریط بر این الیه بنده ذات انشا بیه کوان و زنده با بقید و هویت
 عویشنا بولوبد روح منفرد کالاولی ثبات و زنده در و معنا حق متعلق
 در اولی معنا وقت و معدوم زنده بر زرد و شولیم تنگ که کلور و هویت یک نمائیم
 بویو قداره قاندا نکل بر زیر اصحی فی حقیقتیه معدوم و در و وجودی بی
 انکله موجود و بیان معدوم و معدوم در پس بنده کنایه نشسته و متعارف

باشند

و زانی شریفه جلد مانه لا زوالی بی زانی طریقته یعنی لازم در و اندک
 مراد ریاضته توغل و یوز عدد اسما و احسنی احصا سبیل طریق لجا اده
 نفسی زیب و نقد بد ر تا که عا اده و دریا شتاتنا تیرا خط طبع و حکم
 نفس که شریف و هو در زانی اوله و زانی لفظنا انشا در و حده در و آنک
 زانی لفظا در که اسما احسنان لک حقا انشدن و موجود ز را عا و معدوم
 طریق او زنده بولوبد و اسما سی تقوی و عا صلح و سبیل و صحیح و لیه زانی طریق
 شریفان و لور و جمیع اعصا ده اکثرنا سی بوزنا بیه مستلا در بر طبعه تنگ
 زانی عا اده و در و حقدان سی علوم کوره و لور و علوم ده لجا داند و دخی
 حقدان زنده که اسما احسنان حقا انو تفریط و سبیل و تفریط و سوء و قومه
 تفریط و تشیع و مجلسی تنگ کرد تنگ قرانه کلور و در و انی و لیل
 فی اسما نه و لیلاد بعضی تفاسیل غیر عیاضی زنده در و الله خیر باحوال
 العباد فی العمل و الاعتقاد **نظم** نفسه یار اوله هو سی وار در
 حفظ طبعی قوبلا سی وار در • ابله بر لفظنا تنگ دار و طلب •
 چونکه هر در در دو سی وار در • قوبلهستی و بیجو بیست اول •
 عا لک زبیل فنا سی وار در • جامه فقر بچ و در و ش اولی کلور •
 برون البسته غنا سی وار در • ماسوی بیکانه در دعا شکاره •
 وای کاکیم آشنا سی وار در • دیدی لا موجود الا الله هو •
 هر کیم روحه غنا سی وار در • کیمکه امن قوبه ذنبه وجود •
 لجره آنک ریاسی وار در • ایلحق حق شتات غنیو بیه •

وكم من متنا سبقتنا اودية بحسب الشدة في مراتب الاحتقار والعمل والحال
كما اسلفنا بعض فاضله في بعض الباحث الساتبة ومنه يعلم سزايا ضايات
وللجاهلات فانه يحصل الترفقات وانما قلنا بركة الزاهد لان قوله انما
لا اطلاق في ان القبول على الاطوار انما هو بالانبياء وكامل الاوليا والذين
يعبر عنهم بالتقربين فكم فرق بين قولنا قبول اورد وورد ولا يظن الا
في النذر الاخر تحيين اقتسام الذوات والذوات والامور العينية والباء
في قوله ومن معان فانه لما كان بعض من هم في درجة هم في المناسبات
كما كان قصدي كثر الله وجهه في معان قصدي حتى يصلي الله عليه وكان الظير
بهم مثل التطوير بالانبياء ولذا هاتك في حق النبي جلاله ومغفر فافوا
كعادة الشيعة والروافض والامامية والشافعية والخوارج الذين يقال لهم
التواصيل لاني انهم يصبون العدد على ووقفوا انفسهم عليها وهكذا الامر
في جميع الفرق فانما بعض الكبر العارفا بكل العمل والحق في كل المخل
على ان لا راحة في الدنيا المؤمن فكيف بالمتوسل كما لان الانبياء انما هو
بعدد الحال والذات بصورة نار الاخرة فمن خشيها لم يحترق في الاخرة
كالنفس فان من لم يحترق في هذه النار احترق في الاخرة فالغشيق سبب
الامتثال وهو سبب احتراق والذي يجترق هو اوصاف الوجود الفاني والذات
يبقى هو اوصاف الوجود الباقي في جميع الباقي بقيد الابد برزوان اشتد
ابتلاؤه في بعض المواضع ومن يجمع الفاني في الاخرة وان خلق لخاصته
في بعض الاطوار فمنا لا الله سبحانه ان يجيئنا ابا الحوية الطيبة الباقية

ويستكنا في الدرجات العالية الزايفة • **نظم** راه حقه جلت
جفنا تاكم وقال يوله سن • آينه ك بالك ايت ك در دن تاضفال
يوله سن • شرعه دار ايت سينه ك عشقته له در ديانه دوش
• نكته مهر و در ده والي يوله سن • ماسوينا ك انه در قبل ك دن
اني سور جقر • تالنجي خلد ان آشنال يوله سن • نفسكي منع يوله
بود و كوهو ر دن يوري • حق تالنجي خلد عطا يوله سن •
دوشبه افكاره در دن طوقسون زنك كدر • صيقل ك كوي قومه
ال دن جلال يوله سن • حقيقاه سحر ك هي قومه دل دن صافق •
كاش عشق تيجره ناد و در نوالي يوله سن • **وفاء** •
معلوم ولا كده عهد اني ديل كل اي قرار يوي بند و فطر صليبه دن
مراد ايمان و قرار و در زير اقرار ايمان تالنجي بند يوي بند تنك الله تعالى
الست بركم يوي سوال ايد و بخاطر بلدي يوي وجود يوي يوي يوي يوي
مذكوره يوي بلا سوال و لا جواب حال و در دنه ترك اتمد يوي ك الزاوية يوي
مقام او و احلا سافله انلي سوي يوي يوي ولسا نولي و در دنه جلاله
تاكه دنياه دخي سايان شايح ايله اقرار ايد و مرز يوي عطا خلد كدر
ظهور وجود و آثار كالات واسلزار و اسما و صفات كده كده كده
ذا نند ك دنر نغني ايله تعبير ايلدي ك تالنجي يوي ايلدي و خلد يوي يوي
وغير يوي يوي و وجود و مركا مشرك اوليه لر يوي يوي بعض ثمة
اقرار بالفساد في ركان دن عدا ندي يوي ساكوت ته مضابقه و طيان يوي

تکلم لا روبرو و روبرو المجلس النيابي ان اخفا عن عياتا يسهل على الصيغ ان تخفى عن
عبارة و بسطها و الجهر و القواري اقتضا التمشد و ظاهرها و باطن و از رنده
غالبه که احکام الخفية ظاهر او رنده مينديد و صورت برنسنه نان قشري
کيد که قشر افنده لاند نه بته حصول و لاند از بجه تنگ شده و وفا
لا فنده که باطنه يمان غبي و ظاهره اقرا شده و روبرو ته صليخه
کي اولغه شيب يمان وضع اولندي تا که صورت و معني مستکمال اوله و يو
شعب که مسکسان عدد و بلکه نخي زياده در اعماله مقوله سيد ربيعي بيل
اوله يمانده سائر نموني به باطنه داخل اولد قند صکره عملي قاله که کي
فرض و کي مند و بر و من و فرض اولنده طاعت و بر که امر طاعان مر نه
امشال اوله در کي حجاب و نخي بر لير زير عبادت نالده که هر طاعله
بولنور و لکن طاعتان عدد زير امر مستند و لطيف حجاب ندي و نول و عيات
انکه نخي مرده و فاد ندر که وفا يمانده و داخله و برنسنه نان و جبه
اقرا تانک اول زصيله ناسدر و امر و من و مقتضای اسماء و صفا نلده که لوازم
ذا ندر و لکن و فاد و فقيه فقه اولدر و مثالا يمانده اتفاق و قوت و مقتضاه
دخي و ساه و يه موجب کلام پس کمال ناس اوله خير اوله عبادي يمانده نفا
عظيم و لدر که اکمال اولد يمانه و قوت و ساه اوله مقتضاه در و عمل دخي
بوله و در دخي ذات و صفا و طاعنه ال امور تربيه اولد يني کي عبادت و عورت
و عبودت دخي امور تربيه در که و کسي فعاله و کي حضيض خانه و لچيني نده
لجهد پس عبادت و ساه اولدر و عبودت و ساه اولدر و عبودت و ساه اولدر

فواصله که معزبون در بعضی عبادت نفسی احکام را مانند شریعت ایه
تفسیر کرده حکمی و عود و الحظه یعنی ایجاد جنت خوفنا در
بیک چید بوند خطی بطایرت و الحقه امثال او را در افتادنی غفلت
ماسوا میلید و عیوبیت نفسی کام مذکور که الله تعید و تر خط
طائند صکره لخط دنیا دخی نمک که حکمی غلام و قوفور و زانه
دغبت و رهبست یعنی خضر زنده رجا بورد و عیوبیت نفسی قیام مذکور که
صکره حواله قوفور دخی توبی نمک و وحدت مذکور اندک دنیا حوالی اهل
الآخره والاخره حوالی اهل دنیا و هم حوالی اهل الله بورد
حوالی مرید معزوب یعنی برای خدای زاهدی باقی نیستند دن مشعوب
نیز اهرامی قضاء اند و استعداد غیر مجموعی او زنده جارید پس اهل دنیا
مطلقا اهل آخرتند و اهل آخرت مطلقا اهل توحید و در و کوی و امامت
توحید توحید رسی خواص اند توحید حقیقی در و توحید رسی صورتی و توحید
لا اله الا الله در و توحید حقیقی حقیقت توحید در که لا اله الا الله
و اهل عبادت خدا یعنی تربیه الهیه که در که افعال و اهل عبادت
حقیقی تربیه الوهیه در که تربیه خدا و اهل عبادت خدا یعنی تربیه
در که تربیه داند و بویوریده که در که افعال و صفات اهل عبادت
او در که الله که جنت او به وی جنت توحید در که مقتضای جنت است
و بوی جنت عیوبیت در که و اما اصحاب من سینه فنی منسل من غیر منسل
یعنی کمال حق و نقصان کدی نفسانه نیستد و بوی جنت توحید کمال

ملهم الصواب ومعلم الضروب **نظم** ای کو کل نفس الامر فلهذا
 بلزمین • مظهر سنن الی اولد و غنا بلزمین • صف
 اولده دغلیک ازل برنده سن • ثمه وجه الله غنا قلده و غنا
 بلزمین • بجه بریل و طریق سنن ای دل بجه بر • بوخده غریز
 اینده قالد و غنا بلزمین • سن سنن قوسنده سنن ای بولوب
 وحدته اول • ماسو انکه نرند ن طول و غنا بلزمین •
 ظاهر و باطن قضایا دینگی اهل قو • اوستکه باران تال غنا
 بلزمین • حقیقا نکر س و بر بور دیان وری • جبریکو
 عشقه طالد و غنا بلزمین • **عند صباح الخیر** وارد اولان
 بیت کرد • شوکه بودی کوزن بونیدان • بوزنه
 حلقه رجا بلز • صباح وقتده کوز ایلدی زمه کوز بونیدان
 افاقه خالی اولدی غنا ظاهر • و حلقه تغییر کی چید غنا ظاهر
 مناسک نر فانا اول و قدده الهام اولان غنا و زمه مقام موافق
 زیرامنی یکم که شوکه که دنیا و مافیها و بلکه جمع ماسو دین
 بودی و غنا ایلی و حلقه بوز طوقی و مقولده شش کوزن حفظ
 اند و کی بوزن غنی حفظ ایلدی بونی بوزن حلقه رجا دان و غیره عرض
 نیا نجه نرند کوزن و الا کوزنه غنا طوق متنی آورد و بار کوزن
 آتده • قالو متعلق چکک دان ایسه برجا غنی بوکلنک سالد
 زیرامنده کوز روح و جل جلاله تعجیم وارد رعد ایلده صفاتی ایسه

میسر کلا ریکم عطاء بالله اولدی رنه علما حقیقه باور زول و الله
 قیام تخت خنده مستور لر دکه انای غیا و اولان بلز ریکه یاره اولان
 بلور و فرلنده کلا انا اعطینا لکون یون کوزن لر غنی کوزن دکه
 فیض حق و علم الی مطلق دینیم کوز • و من اوقی الحکمة فقد اوقی خبر کوز
 و فان هر نقد خطا باقی و اریسه عیارتی جنایتی و شارتی اهل و رنه
 زیرامر لک مراد بقدر الاستعداد آنک علم و سائل نال و نقد و الا انظ
 مجز اولور و لفظ نبوت کوز علم احکامی کوز ستر و کوز هر بجه جان و لای
 دخی وارد در کمال اولد که احکام مطلق اولان علم نبوته و حکمت و اولان
 علم و لایته مظهر اولوب کسی ایله دخی قائل و له و بسببک دکه هیچ بوز
 بود که عالم اولیه زیرا فی اولو علوم رسته بلد و کصورتده دخی علم
 و موافق هر چند الله اولش و شرح و حقا انک هر نرند حفظ و فو ایلد
 نسیم اولیل غنی و شیان رای و حیدر عجمی و شرح علی خاتم مصری و یون
 امر و غنی و امثالی بوقیلدند ر اشته زور سوزین و ارض حقیقی بیکوز
 یوحسه مقلد و مدعی بیکوز • ککل و مقصود بالذات اولان نفس علم در
 یوحسه صحا نقد قرائت و عادات معاد اولور نه کک است کلا و الا
 صد و سابقه و قرین لاحقه نکه جای کوز اولی کوز کلور مع هذا ان
 دن و مقتضای اهل قیام در و متاخر نیک و یاره و ککاته و غنی لاجل الصلح
 زیراکل و شر • و سائر اسباب رجا فقه و عوایض حاجه نکه کوز نرند قائل
 حفظ و ضبط حاصل اولش و اکثرت غنی و غنا اولوب قائلدند و الله

علاجه ايندك شد در پس بوندن مراد سالك و نوز و كوكب خلف
ماسوايه نظر و قتل قدردن قطع ايد و بوجا جاتي خناب حقه عرض اشكه
تختر بندد زير محو و محاط حق و ايتجق و مطلوب و مطلوب و نه دخی بود
وساطت اعظم و اكابر ناس اسم غنيك تولات و فر و عندند
پس و جبالان اصله تو جهدد فرعه دكل مكر كه فعله نظر ريتنه
و حقا اذ نه نظر اولسه زير عا و فادون اول و غني ماده توقيف
اتمز و تو جوی دخی تقصید يلز زير قيدد طاق و ملا حظا خلطی قوت
عقل و مزید عام و احاطه مشاهده و دند تكمیل زدن و انخاب و قطره
در بید انتقال اید و بید انتقاله زنه نكه كی و فر و قطره نكه قطره و غني مانع
اولان زير سوز انتقال اید و نه املا خطه سنده در بوضه منتقل و نه اولان
نشته ناك خزينتده و قعيد نه و دكل در و بورد اندركه امامت صفر زده
كامل ناقصه اقتدا اید زير زير امامه تمام اولان نما از صور بید و معتك
مصلحی معتقد بید راجع در پس اقتدا اید و نه مانع اید در سوز ايتجق و ظاهر
و بلاط نما صحيح اولور و فراد فاقم چنان **قطم** اهل دل و سيل ماسوايل
نفسه تابع اولور و هو بلز • شوي كه بومدی كوزن و نوز ياك
• بوز اور و عاله و جابلز • وجه مطلقه در كوزن و نوز
• بويگينه هج قفا بلز • كيسه دله بولان عرفاف
• كند نه غري بر غنا بلز • داخل بر و حق اولان دم • خلق
• عالمان آشنا بلز • حقايق كير ياك بلز • زده حلكه بركه و بابلز

۵۷۰

قال الله تعالى يخرج الذين آمنوا وعملوا الصالحات من فضله اختلف
 ما الفرق بين هذا وبين قوله تعالى جزاء بما كانوا يعملون فاننا لانزيدك
 الجزاء مسمى على الفضل والثاني فيفيد ان العمل سبب الجزاء ولا شك ان الفضل غير
 السبب فلذا قال بعض مخبري هذا الفضل لا من اجل العمل بل حال امتني على
 الفضل والمنة لا على العمل والسبب ان الحق والقوة انما هو من الله تعالى
 قاتل ارا في سبب الجزاء حيث ثبت السبب الجزاء على العمل والاعتناء به بناء
 على ان الاعمال اكسب لهم الكفاية وهم العوالة المحبون والراغبين حيث ثبت
 الفضل والمنة التلبية على مرتبة الفناء والتبرع به لخلق والقوة وذلك
 نحو ان اجاب المكاشفين لانهم انما يعملون بالحق لا بالقس وهو الراد
 بالحق الصانع عندهم واذ كان اعامل هو الحق تعالى كان الجزاء مسمى بالمنة
 كما انه اذا كان هو العبد كان الجزاء مسمى بالسبب ولما كان العوالة اكثر
 من نحو ان كان اكثر ما من الجزاء الى السبب ففي الآتيين تنبيه على المقامين
 وتبرير لكل في الخدمة به لاجل استعداد والا فوقي وهو طريق الفضل لانه
 الموصل الى الله تعالى والى الفناء فيه والبقاء به واما الثاني فانه لبقاء
 بالتمسك بالله لا يفيد الا الاحياء وفوق ذلك والديار والنظر الى
 الساطع والى الجوار قال تعالى والله عنده حسن الاسباب
 هو مقام العندية والذات الاحمدية لا مقام الغيبة والذات الواحدة
 فاننا شاهدنا في الثاني من وراء الحجاب دون الاقوال فاقابلت منهم من
 نفى الكسبية قلت انك فانت السبب لهذا القول فاسبباً وقصوراً

والجواب هو الله تعالى معي كما ان الروح باثرة بالما، سواء قلنا انها نفاذ
 للروح ولا وهذا من اسرار القدر والمحقق للصورة والنجمة مثلك
 الامرنا المقدار والادوية الظاهر والباطن والاشياء السببية وذلك
 لا ينافي التوحيد المحقق **نظم** كاركاء العاجر صانع مطلق ندد
 صورته بديعة بديعة ندد، مظهر حق يد رمل جراتي سر
 ظاهر ومظهر بربري وسوزده حق ندد، ظاهر ولولوي رعيته صورت
 سلطانده • هر زيارت مينده جاده او حق ندد، جان در ديدلر
 اناجها كى ندد • قاب قوسين ورفاسنده خط دل كى شوق ندد •
 هيد بربري همان خلقى خلقى كنج • كركندسه حضرت قولى بجنده رفق
 ندد • خوش قطار اولو بچي كدى كيه عينده كائنات • حقيقا علم اعجم
 اما جلد دان اسبق ندد • **قال الحق سبحانه** ولئن جهنم بآياتي ليقوت
 الذين كفروا ان انتم الايهطون **الرد** بالآية هي الخيرة المملوكة عند هه
 لا يفتضح كحة الاهية لا تان بها والمبطل هو من ياتي باطل ضلالتى وهو
 من ياتي بالحق والمبطل في الاول البتة لى الله عليه وسلم فانه هو صاحب
 الآية وفي الثاني له وليس معه من المؤمنين فانهم بسبب انهم به
 كانوا شاركوه في الايمان بالمعجزة فعمرو الخطا وجعلوا الكل مبطلا
 وهو من قبل قوله الكلام صفة التكميل ومن ياتي بهم كل ما ياتي به
 فم المبطلون لمبطل لان اعتقادهم وعلمهم والمبطلون هم المحقون بحقيقة
 ما يخبرونه سقم وعلمهم وول على سقم واعتقادهم قوله حكما بآية نعم

الفرق

ع
 ع
 ع

الامر ان كان هذا هو الحق معجزة عندك فامطر علينا حجارة من السماء او
 اتنا اعتدنا ليم **فيما** الفاعل في كونه الحق شاكوا العدا على فرض حقيقة ولو
 قالوا هذا هو الله لصادقوا الحق ووقع الله عنهم العدا لكونهم عدوا في الدارين
 اما في الدنيا فبما رزقوا من الحق واما في الآخرة فبما جبرتهم وما فيها من
 اسباب القهر والجلال فكانهم دعوا على انفسهم فاحذهم الله بذلك لا قال
 وانكم من كل ما ساءتموه وهم قد ساءوا الله في الازل ليس ان استعدا لهم
 كل ما لهم وعلمهم والله الجبار المخارق وهو من اسرار القدر وموجدهم اكل
 فروع بصل صليح الحق فيفضل المبطل لكون المبطل باطلا وحقا في نفوسهم
 واما المبطل فيفضل الحق لكون الحق باطلا في زعمه وخطئه والظن لا يفتك شيئا
 بخلاف اليقين فالحق محقق في انفسهم وروان ظن خلافة وليس مبطل يبطل انفسه
 وارضى خلافة والتزكية ببدلته تتكامل في الاعمال فلا تركوا انفسهم
 بل الله تركهم من يشاء ولذا تم الدعوى فانه مقبل تركية النفس نسبة
 الكمال اليها وسببها الداحج بالنفس نجاب الطبع فان الحق ينظر البصير خيرا
 مثله فسوء الاعتقاد سرى من كفار في اهل الانكار فاعتقدوا في الاولياء
 وكذا ما تم الاعتقاد وفي الانبياء ومجراتهم كونههم باقين على نجاب
 الطبع ولذا احتاج الطالب الى الانسان الكامل حتى يكشف ذلك عنه
 بالتربية فترى ان عماء عارضا فانه يقبل الاعمال والا فالذات لا يروى
 حتى لا يكون في حكم العارضي بالنسبة الى عيسى عليه السلام وموندان
 الولي المتصرف في السهم الحق فافهم جيدا فانه عميق وبالا اعتنا تحقيق

نظم طود زمر بونده بكونه جان حقه كبد رن • حق الجوز نضو
 جهاني زغوبه ترك ايد رن • بوخيا لات جهان چو كنه اوليد رباطل
 • حق حق بيش ايكن باطل هرگز ننده رن • حكيم كردد وبلاستر
 بلج ديلورن • عهد و پيمان ي نقص ايلوا كوده رن • عاشق
 قوت بازو سخي كود كيم حقتك • چكر عالمه ابد قورس قضا و قدن
 • عشق ليجون كلش ايد على الله آدم حقي • آومه و پيمان بن هسله
 شيطان دون • **ورد قوله تعالى** وَكُنْ بِرَبِّكَ هَاضِمًا وَنَصِيحًا اِي
 هاديا الى مقاصد الدنيوية والاخرية ومعين في الخويج عليها وتزود
 الاحياء بالنصرة كقوة الاحياء من كل الوجوه فاليد من قهر قبيح اهل الاو
 وقضا الحماضات في الهداية اشارة الى مرتبة الروح ونحوها وفي النقرة الى مرتبة
 النفس ولا بد لسر من السقي اولا في مرتبة الطبيعة باصلاحها بالشهوة بمعها
 على التكون والصفات لا سيما شهوة البطن وشهوة الفرج وذل اللذنه
 هو تقوى الطبيعة • ثم في مرتبة النفس باصلاحها بالطريقة بمعها على
 وتركها عن التزنا والكبر والرياء والعجب والجسد والغضب وحب المال
 وحب الجاه وذل هو تقوى النفس ثم في مرتبة القلب برفع الخواطر وعلو
 اى خير وشر الا الخواطر المحودة التي تعلق في القلب ببلات تعلق والاذن هو تقوى
 القلب ويلتقي بذالك تحليلته بالفضا تلخ الصبر والخلق على الاذن والذكور
 والرضاء في السر والعلن والتكامل بالانقطاع على اسباب الانقطاع
 والشكوى الغناه والالاء ونحو ذلك ثم في مرتبة الروح برفع ما في مرتبة

الله

الله تعالى عز وجل النجاة والافلاطنة وروج بلسه الصخرة باهل الانكار فانها
 كما تحو اليه للمر وبين لذة العباد فكذلك تحو اليه وبين لعنف الاهلية
 لا للمعصية في المعرفة هو مكان طريقه العباد الشريعة العربية فاذا فقدت
 العباد فقدت المعرفة وذلك هو تقوى الروح ثم في مرتبة السر بقطعة على
 الى ما سوى الله وذل هو تقوى السر والكل من هداية الله الخاصة فالهداية
 الى الايمان والعمل الصالح ثم في مرتبة القامات فليس كل مؤمن وعامل اهل
 الصالح مطلقا عا واما واما وذل لان اصداح الطبيعة وما فيها بما
 ذكر من الامور ثمانية بالوسيلة وهو الشهد فاكان بما شربته كان من الطريق
 الخاص لمؤقوف على الهداية الشارح وذلك فضل الله سبحانه وتعالى قال تعالى
 واسألو الله من فضله اى لا تعتمد على الكسب بل على الفضل الا اني ومن جملة
 الفضل الارشاد الى ما يلزمه فان فضل الله فضل وذل الذي يد على ما ناله
 اهل الظاهر فان الله انما ارشدناهم الى طريق الاحكام واما الانسان
 الكامل في رشد الى كل الرتب والاحوال المستبينة لا سيما الحكمة والمعرفة والاهلية
 التي هي الذل الاغدية وحلى الاشياء فكذلك الهداية الى باطن قوى الهداية
 الى الظاهر لان الظاهر منظر الخلق والباطن منظر الحق ولا شان ان تد
 السلطان لا بد وان يكون مرتبة بنفاس البسط بعد تطهيرها على الزابل
 والاثارة وذل فاجعل حل همتك الى هذا التطهير والتوطين ويكتفيك
 علم الحال في الظاهر فيتمتع فيها فتغل فيه اهل الرسوم ونسب الى الله
 العظمة من الاستغناء بما سواه ويستدعي هده **نظم** سكا سندن

سلوک بول اولام • هدایت ایلله یارت هدایت • سرای وصاله یروب
 شاد اولام • عنایت ایلله یارت عنایت • کیدر تلموی یود لرور
 آخر • سهو نلله کچور یولدر دان آخر • اوچور درکا هکده بیلکرون
 آخر • هدایت ایلله یارت هدایت • عوام ناسه یونعست سکندر
 • خواص خلقه بومنت سکندر • قوعاللمو رحمت سکندر
 عنایت ایلله یارت عنایت • قوعاللمو ورنک روح ذاتی •
 کوردرک خلعت یانک صفاتی • بولام رتبه باقی حیاتی •
 هدایت ایلله یارت هدایت • بلور منشور واهیات رفی •
 ایدلم حضرت خانه ترقی • آلاچوب درکمه در شیخ حقی •
 عنایت ایلله یارت عنایت • **قیدله** ورفی ذاتک اعشاء لیلله الشیه
 هکده انعامه التذکیر وانا لعل مستمع لادذان اولیا ذاتک وکل ایشاه
 اولدی • یعنی انبیا نلک علیه السلام اولاد نلک بری قائم مقام نبوت
 اولدی یحیی اولیا نلک حقی قدس الله سره خفا سندن بری قائم مقام
 ولایت اولور تاکه سلسله اولاد صورتیه منقطع اولدی یحیی سلسله
 اولاد معنویتیه منقطع اولما یوب ظاهر وباطی عالم نظام بولور
 دنیا وقت مهور نلکه دندماد اولور و یومقوله یی وول و قونلک
 یاد شاهیدد یعنی ملود معنویتیه دندماد اولور اسم ذاتی جامع لظهور
 و لایزال قدسه وزیر عقل قدسیدر و آفاقه خورشید صاحبان بعین حقی
 تنگ حضرت صلیق و فاروق رضی الله عنهما رسولان ثانی سلطان اولور انبی الله

عزیز

علیه و سلم حضرت نزل نلک زمینده ایکی وزیر و جبریل و میکائیل علیهما السلام
 اسمانده ایکی معینی ایدی اصف بن برخیا حضرت سلیمان علیه السلام وزیر
 اولدی یحیی وهر وکرنجه نشان نبوت لعل عالم ایدی وکرنجه سنان علیهما
 السلام و زارقی ایلله دخی قائم تنگ تنگ خوانده مهر مبدد بومعنا لهر وهر
 وکیل وهر معین اسیر نه مظهر اولدی یحیی وهر وکیلی وکالت و غیر
 وزیر ایدمه و زارعا نشان قیام بویشک وزیر وزیر دخی کرنجه وکیل سلطان قافا
 وکیل و خلیفه اصل سلطاندر که وزیرک وکالتی کا اعانتا یچوندن تنگ
 اقلایان رضی نواب درین در علیه السلام ادرین دخی فی الحقیقه نائب
 نبویدر در بر جمع اقلایان و زارن مقامات مخصوص لری و ادر که اول
 مقامات فی فتنه الام مقام کل نبوینک شعبه بلرندن و جزئیاتند انجور هر
 کند معنایند بعد لکال وکیل نبوی در وکیل حق مطلق کال بر سر لکال
 و ساطی اولدی قیام نبوت و ولایت ورنه سلطنت و زار صورت
 بولما و حصونه کل نظر اید که قرنسه کوره خلیفه مطلق کده مظهر اولدی
 و انما علی یوقد سائر نجوم ایدمه قرنسه لرید و شمسه انساب لری
 قر و ساطیله در و فتنه از یچو قد و بوردان دخی فی نظیر و وزیر وزیر
 معلوم اولدی یعنی وزار تا اعانتا یچوندن دخی ایدمه کنایه مرنده مستقل
 و معین عباد در بوجهدن قرانده کاور و ما مستان من لغوب یعنی الله
 تالی یوقد احرام عظیمه خلق انکده قهچکدی و یوخص صله ملول
 کورودی وزیر و اتقوا الذین در که سائر لری قوت و قنایانک استفاده

ایضا

ایند انجکون هر استا دخلقه وشاکو دلکفر بنظر انانته محتاج در
و قیاس بشری حکم و حکم خاصری انجکون تعبد و ملاک دل خالی و کلاک استا بدین
حق طلق ابله حق مقیدله میاننده فرق ظاهر اولدی ریاحق و طلاق
صفاتی عناصور و تعیناته باع و کلاک حق مقیدلیسه بویه و کلاک و حق
مقید دیو و کفر مظاهر کلیه و غیره و بحال انجکون ایلیان نور دندار
شوق در و در که مظاهر کلیه ده قوت و معنائت زیاد و مدد را اسماء
ذاتیه اسماء مظهره فیکون قد در انجکون استعانه ده کلاک و حق کلاک
الله انما فاتی ای الجماعات و هی الام اسماء ذاتیه و مظاهرها الکلیه علی الانباء
و کمال الاولیاء علیهم السلام پس حقه حقیقه تعبد بوقد بلکه تعبد
مظاهر را بعد از تنکیم و فر شمس و طاس و علی الاحادیث و اصف و کلاک و کلاک
روز نه کورنه کورنه خانه ابله مقید در پس خاندان اول نور فی الحقیقه
تقیید اتمر بلکه تقید جا انجانیه و از در زیر خاندان مقید اوله نور
دخی مقید اوله نظر ابله که کلمه که چه اراکان اربعه و در کبر و سرائر
بعد از کبر مقید در فاما ذات احدیه نلک صورتی اوله ظاهر اوله نشان
اوله و انجکون طلاق وضع اوله که طلاق و حقیقه ابله مقید اوله نشان
الحاصل الله انما فی و فرورد که اطلاق حقیقه حقیقه حقیقه حقیقه حقیقه حقیقه
ایند و نور دندار که مظاهر حق بری بر لرزه امانه اید و کلاک حق طلق
رسمه بی تقید کواکب و نور زیر ذات احدیه در دیوم تریده و شمس و طاق
اعتبار اوله انان و مقام کبویاه ذات بی نظیر و دیو و زو و اتمر اقتضا اید

افراد جزا فاعله تامض بعد از اولاد مسنویه و اولیا مالک و نعمتیه و یحیی
اقضا اید که خلیفه حقیقتده واحد اوله تنکیم سلطان اعظم شرکت
کوتوز ریز نظر الله در وظائف شرعی اولیوی مظلومه تا بعد ریز مظلوم
شرعی بود که بکنون مدار عالم اولان فیطاب دخی عصر و واحد اولور
وسا نزل ادر لیس التالو لکنه کلور لبر یوزدن موم اولدی که انسا کلکلاک
بافرض بایک خانیقه سی اولسه از ازند و خلیفه مطلق بر لور که مستخلف اولان
انسانا کلان خاندان مزمنه و خصوص اولور نه اخذ نفسی نشد که اکا
نکاح مسنویه ریز لری با فرض خاص مستخلف خلاف مطلق صلح اولان
کنکله استعداده و نه واقع اولمش و اولد خانیقه و لور نشد که مرکز
و یجود و خلیفه و در آمد عمل علیه لم ارضده خلافی نمی بنا علی هذا
بمعقوله صالحه بنفسه انقضا اولان که کنکله دخی یعنی صحیح و لور و الاخر
فی غیره و نور و صل یعت کالایجه که بدسته مطلقده رسد لری انیت
مقتیده در مثال سلطانه مایه علی الاطلاق بایعه و در طواف اولان
و کلام مایه علی التثبید مایعه در کچیه جلیده بایعه صحیح در کلام
بالواسطه و کلام بالواسطه و شو که فی الجمله بنفسه انقضا اولویه
انالین یعنی صحیح و کلام زریبعت بنیم و وراننده در یوسف غیر و انده کل
تنکیم بواعصا لری اکثر ابداد و کلام بوعی که بدسته مالک الذبح و یحیی
نفسد مانده و کنکله و علوی خاندان مایل مال اید اید لری و قرانده کلور

[illegible]

حق دیدید ستره اولور و روحله دکل زیرالحاق و قلیقه اتق ایله سببسی قلیقه
روح اولافصله مین لری کسید و روح محقق قدق سر کال انکون و شاهیه
ستره مقام سر و اندن مقام روحه و اندن قلیقلر اولور الحاصل
مدت زید توستعلی بد و افشدر بوج مدت زان تا احادیة فان فیاض اولان
نفس جوانیه توستعلی از اولیای حق قلبیه ستره سبب شده دخی روح
اجسام و ارواح اکا وسیله و واسطه در و روح ایله جدا راستده
ارواح و ارواح دخی محل تعین ستر در و روح مقصود بالذات ستر در
طبیعتا شارته و لدر در که اجسام و ارواح و ستر در اجسام محققان
ایچون ارواح کلدی قوا ارواح اسرار یله طولدی بوبسته روح
کل لیله السبب و ارد اولان بیت ترکیید بیت قوا اجسام
صکوه ویره نرسن جواب حق دکل پند صوب کل بیت رضوانه
اهلای قوا بی خبر کل بیت رضوانه کل عم کلدی لری جواب
بزه کل بیت رضوانه کل ندی سولی مقبر احصا بالحق الخیر
حق دل اولو بیاحت بزه دوشدی بکون غیره بزه میر لدر بیت
بویدولدر مکر و لای قوا ترک ایله قیل و قالی قوا کل بیت رضوانه کل
تاکو ستره مویشی یولین کل بیت رضوانه کل سور ای دل و دالی قوا
و ایچور اولدر نظم طو صت قدقه کامل الن کل بیت رضوانه کل
و ایچور بزه ستره و لای جهل و غروره و شوقیه الدل و حقدن دور
یسا لک کر بوقیر برات طلیقه و زید قله و درالند کدی ایشی یولدر و طو لندک

شول چرندن مخلوق حسیاتندند حق را محسوس و کلام و حسیات و انوار
 صورتند و هیچ حسه تعلقی واردر سزایسه ما سوا به تعلقلک بریدر
بوجه تند مشاهده حق بدیده سره موقوف در و رسول الهی صلی الله علیه
 وسلم خفند حتی تا کش کوریه کوریدی بدید کوری و نالیده و نالیده
 ترکیب لری مستطیع شده قرار و روی سوله سیر سیرا متشددی و سیرا
 صورت جسمه مثل ایدوب رؤیت بدیده صورت و واقع و لایف و فایف
 و نورانی و فیکه داخل اولور سله سزای سزای و نورانی را معنای
 دخی متبیین اولور زیر موساد نانی اولان رؤیت بشریه حسیه در
 بتوان استماع دیور و قوری ذات حدیه به کور و اولان رؤیت در زیر
 در سیر و اضافات رؤیت میسر و کلام و سکر که آن فرغ منقسم به تعلقی برقی اوله
 پس رؤیت مذکور ذات واحدیه به تعلقی اید که اکالتی رؤیت در
 انچون اثبات رؤیت متعلق اولان مخصوصه رؤیت و تعلقی به رؤیت صریح
 اولور سیر تکیم اید که کلام و سکر که آن فرغ منقسم به تعلقی برقی اوله
الانصار زیر ضمیمه در لایف سزای سزای سزای سزای سزای سزای
 هویت ذاتیه سزای سزای سزای سزای سزای سزای سزای سزای سزای
 صفات الهیه ذاتیه در و بر سزای سزای سزای سزای سزای سزای سزای
 مکنده تکیم غلام یعنی قریق و سزای سزای سزای سزای سزای سزای
 زیر قیام ظهور و در ظاهر و قیام و کلام و کلام و کلام و کلام
 کید و قیام و کلام و کلام و کلام و کلام و کلام و کلام و کلام

اوله

ایله بر دور و کلام و کلام و کلام و کلام و کلام و کلام و کلام و کلام
 روح انسان فی نال کمال اندک فی خبر و لایف سزای سزای سزای سزای
 حیوانی و کلام و کلام و کلام و کلام و کلام و کلام و کلام و کلام
 اولان خفا قصدر زیر کالات و روحانیه ده و نوم و کلام و کلام و کلام
 سزایده و کلام و کلام و کلام و کلام و کلام و کلام و کلام و کلام
 مرتبه محسوسات اولان و کلام و کلام و کلام و کلام و کلام و کلام و کلام
 سزای سزای سزای سزای سزای سزای سزای سزای سزای سزای سزای
 تکیم کلام و کلام و کلام و کلام و کلام و کلام و کلام و کلام
 اولان کلام و کلام و کلام و کلام و کلام و کلام و کلام و کلام
 اولان کلام و کلام و کلام و کلام و کلام و کلام و کلام و کلام
 دجیات جنانیه ده دخی قیام و کلام و کلام و کلام و کلام و کلام و کلام
 سزای معلوم و کلام و کلام و کلام و کلام و کلام و کلام و کلام و کلام
 بوجه بطریق انضیب کلام و کلام و کلام و کلام و کلام و کلام و کلام
 و کلام و کلام و کلام و کلام و کلام و کلام و کلام و کلام
 تکیم و کلام و کلام و کلام و کلام و کلام و کلام و کلام و کلام
 بنجره نالیده که کلام و کلام و کلام و کلام و کلام و کلام و کلام و کلام
 و کلام و کلام و کلام و کلام و کلام و کلام و کلام و کلام
 جمیع انبیا و جانا اولان راه در و کلام و کلام و کلام و کلام و کلام و کلام
 منزله و انوار و کلام و کلام و کلام و کلام و کلام و کلام و کلام و کلام

نظم اید و بفصل کلام چشم ستری بیدار • بختی ایله یار بختی
 بزغیله غلر انوار دیدار • بختی ایله یار بختی • بوجیم و جان
 جانان خلاصایت • همیشه باده نوش بزغیله صایت • شورش
 ایله اهل اختصاصایت • بختی ایله یار بختی • قویالم بولنا فاد
 و شوروی • ایدم حضرت فاده سحوری • میسر ایوب فیض
 شهودی • بختی ایله یار بختی • بس ساری غنیمت
 فیض جانی میز بدحت • بنور پاک سلطان رسالت
 بختی ایله یار بختی • کال عمله معور ایله • شورش عین پور
 ایله • بوحی تو لکی مسرور ایله • بختی ایله یار بختی
 یقده صیاحه قریب بویطیف ایله خطای غمی واقع اولدی
 بیت نه کلدی نه کلور مثل وجود • سکا سیده قیلور اهل وجود
 بونله معناسی بعضی اختصاصاته راجع در نکیم نظام زنده سبق
 اندی وجود که اولان کاف خطای وجود و وجود کلر مانی کلر
 و کلر مناسنه قافا سجود که اولان کاف بویطیف کلر اهل یه یا
 و در در یونی وجود اهل اولنر سکا سجده و سر فر و قیلور اهل وجود
 تخصیص اندکی شایان اس و بجن دن احتراز یچوند زرا انلر
 اهل سجده دکلر بلکه اهل ایا و استکبار در بس سجده دن مراد نقیاد
 اولور و غیره معنایه دخی کلور قافا بولر محلی بیان دکلر و غیر
 مشهور در که الله تعالی رجب و محبت ایله اهل سوز و راضی غمی مجتبله

نور اولور لر قافا بومعنی محبت شانندان اولان جان و مناسیه کورد
 اضداد و مخالف کورد در مرکز مقام جبرده اوله بالاد اسلامیه و اولان
 ملا یخنده ناسلطان اعظمه سرفروزی و مختاری و بونک نظریه سجده
 ظلال در زیر انظار بطریق اختیار سجده تسه دخی سایه ی نظریه انظار
 سجده ایدر زیر انکثر و رفی مکی دکلر در **نظم** ندر بلد کی بولر وجودی
 عجیب اولدی خفای شهودی • بوجود ستر فاد و لرسک • ایرش
 اطلاقه ترک ایله قودی • خفا فی الله در مقصود عارف • بوقصد اوزده
 ایدر لر وجودی • بوری کسبیده مغرور اوله • قوی فیض اولدی حشاک
 فضل وجودی • وریوبو فانی الحق باقی • تجانده در لسان و زک
 سوری • دماغی اندر آخر معطر • یقتلر حقیقا عشقیا عودی
ورد قریب الصباح هذا البيت التريکي بیت صورت خالده در اهل دل
 و دانق قو • کسه بلز معنیده کیمده و لای اختیار حق • یعنی اهل دل اولایب
 قلوب صورت عالم ایله مستور اولور و هیچ کسه اختیار و انشوری بری برنک
 تشخیص ایدر زرا اختیار اسم بالنده و عالم امتاده مقام عند بنده در پس
 اهل صورت یا ننده معلوم اولان نلر صورتی و تشری قودی در یوخسه
 معنای و حقیقتی کلر بلکه بومعنایه انلر جمع و لدر و مکرر که توفیق
 الحق واقع اوله بونله اهل صورت نه حاصل اولان بلکه مقام معرفت دهوله
 مستعد اولان مرده کوره اولور و حدیث قدسید کلور اولیای
 تخت قیادی لایع فهم غیری • یعنی اولیای اختیار اولان بلنر بلکه غیرت

۱۰۰

اختلاف ایچو و ان و قسمون دیو فرهاد و دیو صفی ابو السعور و دیو کرچه
علما ظاهر و نهایی فاما نما ندی که فی او ان کتابه قاری و مؤلفانی
قبول و از یکدیگر با خصوصان بعضی تا اولی بلدی و کمالی و نهایی
بعضی شکلات عرض انداخته و زودتر کمال و راسنی صاحبانیه بلور
دیو جوی و دی و اولد نما ندی که بشکلا شیخی فندی و مؤلفانی
اکا ندی سرفروید و تعظیم ایلردی سلطان مراد ایلد و متنبه شیخی فندی
شیخ محمودی به قدس متر اعتقاد و شانی اعلام و کوفتی تعظیم و کوی کچو
اشته و یوریه دخی فاجله تا با عدند و ای و اول اهل رسمه که اهل حقانی
و کلماتیلا و مبد انکار ایلیدیه و حقدند و ناسر سوز و سلیله تنگم بر فر
نما ندی زوده شیعی و ارد و اصل ایلد و شانی قبولی الصراح و الا
دو فرم تدبیر و صاحب علم علی سوز و فقه و قطعی و سوز و اول و نوسر
کرامات علمیه شوه طوره طور سوزن زیرا انکار ایلد و قلیل و سوز و فری و نما
ندی آسان کلد و پس انک بوزند و حقد اهدا صعب و فرما کرامات
کونیته اهدا به قریب ایلد و صاحب تقرقه کلد ایدکی اظهار کلام تدبیر
و عاقده نلک اهدا تنه سبب و لا رجوب و بدو که بدو عصار و خلاقه اعدت
استند و اولدند و نادر و واقع و اور و دخی اربا کنه کور و ظهور و نور و روح
طریقتی طریقی اختیار و بدو خیر و تبحر و کلد و بدو خیر و نور و کلام
صکره انکار و دوشمال اظهار و بدو صکره کفر و زنده مضر و کلام کلام
غایتی مؤلفان و ابتلا و در پس اربا کلام مسطور و اکثر و ناسان و اهل

وایدی الطاف لغت زندر خصلت که اسم باطل حکمی اخفا و استر و روشد که
د فیه بوله خلعت افتا اتمز و اسرار قصا و قد لسانه کلان منوع در تنگ
بالا ده افاده اولندی لاستیم که اولیا اسرار لغتیه به بود در جاهدا نضکو
ناطل و انشور در بوج تملک هر که بذل تملک اولان و رجوع به یقین و یقین
جوامع علم در تنگم که می بیند و رقص جبین ابله تحصیل اولان و اسرار فائز
بویوز در سالک مجذوبه خدا فذل یونج مجذوبه ساکنان اولان در زیر طریقی
اوز نه بوریش و موصوفی حق و یثمد شد انچون قدری بلور و ناها صرف
ایلمج و یونجی اولان در جدایی به و شرابی به بویله دکدر بلکه زخمش
بطریق لیرت و باغری و جوج و سهله ابله اولان کثرت به ناغل و لاک که کید
زمان عیله انا فایدر و انور کسیه محتاج اولور مجذوب و اولان کسله لغتیه
محتاج اولونجی نظم هر که اجل ایلی ابرده دیدار حق . ایلمج عشق
و شوق حقه بیدار حق . صورت کونیه پوشیده اولوید اهل دل .
کسه بلر معنیه کیم دلی اخیار حق . سز میل اسودان قلع اید کور
عاشقا . ناکه قلب فتح اوله بر کور کز اسرار حق . باطل مغشوش
تبدیل ایله نال و لریسه ویر . صرف مقد و ر ایله تا کیم اید سن
بازار حق . حقیاقه نیجه بوزان شوه و ارکین . عاقل
و زان فوجیه اید . انکار حق . ذلکم الله ربکم لا اله الا هو .
قال الله سبحانه ان ربکم الله الخی خلق السموت و الارض فی ستة
ایام ثم استوی علی العرش یعنی خلق و ادها فی ستة ایام من لا یتام

الالهية التي كل يوم منها الف سنة كما قال تعالى وانذروا عند ربك كائنات
ماتقذرون وتلك الايام مع المواعيد اشارة الى سنة امور عقلية في العقل
الاول والثقل الكلية والطبيعة الكلية ولها والشكل الكلي والجسم الكلي
تعتبر فيه العرش المحيط ولذلك قال ثم استوي على العرش فخلق العرش هو الخلق
في اليوم السابع فكان نشأة المخلوقات الستة امور بالحدة عقلية والعرش امر
ظاهر حسيا ومن هنا جعل الله دور الستة سبعة اقدسة ستة منها
دور الام لا في سنة في سنة في السنة وسلم كان في ذلك الدور كما
العقل في الخفاء واحد منها ووردة الالهة المحيطة لان الستة المذكور
كان في هذا الدور كما لم يظهر في الظهور لانه واقع في تلك الجمل في الخلق
بعده وورقة تعين كانه ليس بعد العرش تعين مثل فلامثاله وكذلك
عليه الصلوة والسلام ففي هذا الدور انقل العرش في ابداء في الاور
الماضية فان شهادتها كانت صالحة في تعين آدم ومن يدين
الانبياء عليهم السلام كان على وجه الجزئية والظرفية من وجهه
فكان ظهور السر على مقدار التقابيل سببا في تقضية اهله فكان تعين
جنايا النبوة كتعين الف و تعينات غير كتعينات غير من كوكبي وخلق
صورة الروح في الاور لانه الروح الذي هو الخلق في الابد
وخلق سر في احوالها لان آدم كان صورة محمد وكذا من يدين كما ذكرنا
ولست التسعة كانه سام سبعة من الخلق الذين استكم الله في الارض
بعدها اوجدها كانه العرش كان سام سبعة من الخلق الذي خلقه

في الستة

في الستة واقفا حضرة الرسالة فترجم الاشياء المعقولة والحسوسة
ولذلك امر الانبياء به فكان اول التسلسلة القصورية الطبيعية الحسية
وختم امر النبوة به فكان آخر التسلسلة المعنوية الروحانية العقلية لان
المراد بخلق النبوة ختم مراتبها التي بها يكون الانسان انسانا حقيقيا
ولذلك تم كرام الاخلاق ودعا الى توحيد الذات الصفا والافعال
على الاخلاق وهو تلك الرحمة والعرش الكريم الذي وسع كل شئ بالنسبة
الى العالم اذا وسع الله شئ من حيث كنهه وانما ايسعهم وجهه وورقه
ولذلك قال لا يسعني ان اذبحوا ولكن اذبحوا في عيني يعني في ظهوره وخلق
في هذا العبد انما هو بوجه العبد لا بوجه نفسه فان حاله في الابد المذكورة
حقائق احتجنا على الذوق والذات الفتح **نظم** يا رسول الله سنو
مبدأ الجاد خلاق هم سكا تفويض وانشاد ابد ارشاد خلاق بل
ذات يا ككه حقد ريدك حقد ريدك كوجه حقد ريدك خيال
سكا اسناد خلاق يا حبيب الله يورثك ابنة خالد ريدك سنو
سنادك وورثك ريدك افراد خلاق نيلسون سنون كده سنو ريدك
ول كروا في حقد ريدك ريدك ريدك خلاق وانما ايسعهم وجهه
جنا حقد ريدك كوجه حقد ريدك ريدك ريدك خلاق فله كرو
كجه حقد ريدك ريدك ريدك ريدك ريدك ريدك ريدك ريدك ريدك
زاد خلاق **قالت الاشياء** وربيك ككه وذاك ريدك ريدك ريدك
لامرسان القال اولاد ريدك ريدك ريدك ريدك ريدك ريدك ريدك ريدك

اسم هادی به مظهر اول و در اولاد و صوبه و مدان اولسون و کرک
 اولسون بر سلسله حقیقه قریب هاست معنویه بله اول و صوبه
 ایله دکل پس شول اولاد نسبتیکه کاطبینه دخی بر بر بار با جفا نقد
 اولسی انشا باینک قانده بی اولانیکه اجانب حکمنه اولور و شول
 اولاد سببیکه کاک اولاد دینیه دخی بر بر اصحاب اولان اولسید الله
 قانده بی اولور بلکه اقارب بیه سن نوور لر تنکیم سلان فارسی رضی الله
 حقنه کلور سلان قنما اهل البیت یعنی سلان قبلندک و جلی الله علیه
 رذائلدن ترکیه اندو کچون از رسول و اهل بیت نبوی عن عد اول و بیله
 ظاهره موحیت الله قیل بر یوقدر زیر جانی نبوی عربی و سلان فارسی
 پس بوندن معلوم اولور که یکی کیش میا نند چرت جامه اولیجی برینک
 مجاشی حکمنه اولور که علاقه قریب اولسون بوراد ندر که اندک
 عصاة اهل ایلافی از انجز کفر اولان چرتیده قنیه ایدن زیر فاسق
 و عصیانده مقلبله کفر بیه مشارکری و صد و دین بد و اولون و اولون
 وار و راشده ترکیه حاصل اولیجیه دیکه ایدنه ندره مشترک اولور و کر
 نوریکه دینیه حاصل اولان دینیه احسنیه بجا استلزامان و عدلیه
 مشترک اولان لودی بوجه تمدن دینیه ترکیه تفصله کلور اولور که اولان
 کفر و فساد و بعد سائر رذائلدن طهارت و درر حاصل کفر و فساد
 اشتراک بولور سه خلوص ماعدا انباشت اولور و اکرم طاق
 عصیانده اسم معنوی و شفاعت نبویه به مقارن اولدیغی مودتیه

اجلی

اجل ترکیه مذکور اولور که کسه محله اولسون و عدل و خفتا و درنه اولسون
 زیرا باینک شفاعتی عدل تخفیف ایدر و اگر اشتراک طاعت و عبادت و صاف
 الهیه دایسه جتنده در جاتی و مقام قریبه یعنی کاکور و اولور تنکیم نتایج طلب
 بالاده بیان اولغندر و بوندن هم اولور که صورت و معناده موافقت
 بالکرم عاده اولان موافقتدن اقار و مثلاً اهل ایمانه ایمان بالطنیه و افقند
 صکره طاعت ظاهره و عمل شریعه دخی موافقت اتمور و الا بالکرم ایمان
 موافقت در سادته تساوای اقتضا امن زیرا اقتسام در سادات عمل ظاهره به
 کوردر و بر کسه معناده هاشی اولد قلدن صکره ظاهره دخی هاشیتی
 اولسه یکی بوزدن شرف بولور فاما ظاهره هاشی اولور و لکن دند مختل
 هاشیتیه اولسه مقام قریبه برز و اگر خصا اهل اشیتیه بله انصاف چرتیدند
 باطنیه هاشی اولسه زعمونیه بولور و مقام قریبه برز و لکن دند مختل
 علم و عمل اوله اصلاح اتمک لازمه کلدی تاکه صالحا عدل دند اولغند
 اوله و بچانده مقام قریب بولور و بوقدر شیش سید لا قضا بیه اقتضای الهی
 قدس و بر تفسیر ظاهر نه کندی قیالیده اشارت اولور که اول تفسیر اولان
 اصل خلفا سنه و بعد اصل اولان نه وقف اتش یعنی اصل خلفا اصل
 اولاد و از نه تقدیم ایش و قریب معنویه قریب تصوریه و در نه ترجیح
 قلیش بر سلسله حقیقه و مقصود بالذات اولان قریب معنویه در تنکیم
 کذابتی و شیخ مذکور اولان دیکند غیر تریته سالان اولد قلدی اجلی زمان
 قلیله خبر قریب اولدیله و بوقدر از اولان دند دخی بوقدر مقام نبویه

وارو تا که انشا بظاهر ابله گفتا تیموبی و لا مضمونیه دان اولغه دخی هتلم
 ابله لکریچه بعد زمان یله و جا قار خراب و بیا و غافقا هرقیق و قیو و بیه
 اولوی صورتی نبله اترالمشده که زهد و صلاح و تقوادر قنده قالدی کم
 معنادن نشان بولنده که وید وصال و معارف و علو الهیه و اوائله ابد
نظم چیغاکه بولون بر دلا که بولنماز • بیلک جانله بر عاشق الله
 بولنماز • مغرور اولوی صورتی هر کس اولور اقلده • هیچ معنیده بر
 سالک دلا که بولنماز • داروی حکیمه بولون و بلکه طبکار • دردله
 انا که دو اخوه بولنماز • قالدی که زغده • کوکل بسته چو نینجه •
 بر بیل بر آسجی که بولنماز • تنها نیجه بر واه عجبده نکا بو • دردا که
 بویوله بکا هرا بولنماز • درویش عیبا بوش شه عالم فخرید •
 بر شرب درویشده بر شاه بولنماز • پیغوله محنتده غریبا نه چو حق
 • بر خسته بر زار و بر افرا بولنماز • بعد ذامظاهر اسم هادی ظاهر
 اسم مضلک مقابلیدر یعنی بظاهر اسم هادی اهل شریعت و طریقت و معرفت
 و حقیقت که بود و در مرتبه جمع ایندرا کمالنا سد و جمع ایندرا ک
 حالترنه کوره قفا و قلی و دار در و اسم مضلک اولنله نه حق و قلی و دار
 زیرا اهل ایمانک حاصلونه و کفر به شوق و دار و بویوندن بعض اهل ایمان
 وارو که اهل استدراجدر یعنی انداختن عاقلانستنه لوصا در او نور
 مع هذا درایت خاصه اهلندک و کلا بلکه هر ووه عاصی سبیل اسم مضل
 دانه سنده در و انان حال سنده رنج و فکر بر لکریچه صلیح حالنه

مغرور در

مغرور در و کند فی اسم هادی ده ظن لبر زیر نیجه مصادفه و خوارقه
 قادر در بویوم تبارک کا شیطانی و نفسانی بر و رجا فی و روحانی بر و لکریچه
 عوارق و فاسق تیموبی با شنه و شرور و آخر نیجه بیا ابله و در و شر لاشنه
 شرح و طفر و مقولیم تیره کافیدر و کج حقیقت کل بلکه شرح فخرید
 بله قی نادرد و عجبیم ترا فرامحدا رها ان سندی اللک قومه و مستبده و لا
 استفت قلبی و نیجه فتوی قلبیکدان اخذ ابله زیرا بلکه مفتی نماهرا ناک
 غورنده ارمیه و قوی و نفس الامر مخالف و بیه تنکیم نیجه خیل نشسته
 حقیقه طیبیدر در و قوی و بیه و شرور در مع هذا عقل ایدم و طبع مستقیم
 انی قبول تبریکه استیثا اید و بیه تنکیم کلا کجی کچون و دار و اقلهیه به
 و کرامات علمیه و کشف و تحقیق به انفا تا تزلزل و صحابانیا نلزلند
 فرل ایدر و کندیل فی اغیا و او مقول اغیا حقیقه فی فقر عدا ایلر
 قاترا که سعادان اعظمی مالمی بوق قیو در و دیسه سوزند • نیجه کا ذلیله و مقوله
 ساطعین • معنویه حقارند • دخی حال و بوق فقر در دیسه کندی تمش اولور
 زیرا سلطان اعظمی خزان غنا سنده شاه عدل اولدی بکی انلرک دخی
 لسانه کور و کای فقر برات و قلم ابله انکری تحریرات خزان موت و ارض
 انلرک اولد و غنیه رها قوی در و لای و بیه مقوله سخی انکار تمش اولور
 و حسن و ادر کند • سادست اولدی فی بنور و انک حالنه عای باطن نیلور
 و بویوم بندند که ارباب سوسومل کثر نه عی طلاق اولور و بر طبع سلیک
 و عقل قد سیرای اولدیندن دبا به حقائق و کلاما تا اتی انکاره ووشلی

ووجود زنده ظاهر و باطن در بلور و شربت و حقیقت تربه لرزش
 ابلور و موقله لکر چه شیش لجر و لکر قیماقی و ریح الذی لولایه شول
 جرمند که زنده و سمن علی خصوصه محتاجا در و بود و لکر خصوص طریقت
 دید کل زید زریا ریاضات و مجاهدات ایله سله و شیخ لکر یکمادت حقیقه
 و صلاه و معنویه حاصل اولای زریا اصل ذات طبیعتده اولان شهوت و کلام
 بلکه تعلیمه اولان و معین و حال در شوقه عا و لکر طبیعت انسانیه و نفس
 حیوانیه مطبیه و الت کید و و مطبیه مزله ایصال لچون و لغاه غدا شیخی
 لاند در غما غدا ده اسراف و لقمه اولسه طبیعتده اولان اولوبیا بن سبیل
 یولند رقا لیدی چی تن اول شهر طانده دخی تجاوز یولنده سالک سالوک لکر
 قانور و منزلله بره مرکه اصل صفا و حضور و لذت و راحه منزلده در
 کل عید کندی میزبان شرمه و زلایله و نفس لکر تربیت یولته سمنه قریب
 قال بیله مقدر لکر بله سمن و غل و غشکی از لاله قله سمن و بعد زرا بریز
 یکی معارف خالصه و علوم صافیه اعلی اوله سمن و حیون لکر نومندان غاف
 سمن سمن سکا تقریب ایدر و بلور لکر علی سکا اوقیدر و بر عمل کل لکر
 حاد قد محتاج سمن زریا کچه و شیخی و تعلیم و لکر جبر یا میانه و واسطه
 و واسطه سلب تمام جبر یا تعلیم در زریا لکر و لکر و لکر و لکر و لکر و لکر و لکر
 تنکیم خیمه مثله و رانمشدر و لکر و لکر و لکر و لکر و لکر و لکر و لکر و لکر
 استر سمن کندی لکر و لکر و لکر و لکر و لکر و لکر و لکر و لکر و لکر و لکر
 هم مقام لکر ریح طره لکر و لکر و لکر و لکر و لکر و لکر و لکر و لکر و لکر و لکر

لوزده

بونده تقواد و سبب و خنده و کمال علی نسب • قائم سبیلده و لکر و لکر و لکر
 آمله • فیض حق اولر سده بولایه دل نما معرفت • فی تحقیق در و صلا
 رونق و یون آب و کلامه • تربیت نا امله و بر فغانده مشهور در • طوطیه
 تعلیم قیما تا سوبیل و یکسون دلده • حقیقا حقل جلال کور در پی پریه
 بوکون • شوکه مرمت دخی عشقه یاک ایدوب سله • **ورد و رفت**
صلوة النجی قوله تقاضا قال یا رب قوتی بعلون بما غفر لی و جعل لی
 المکریمین اراد بالغفوة ستر التینات بصورة المحسنات و ذلک لیه باب
 التنبی لک ان العفو ازالة التینات و محوها عن اصلها و الا فالمریاب
 العناية لان الحاق التینات بالمحسنات لا یكون فی حق کل واحد من
 العصاة و اراد بالاکرام مقام العندیة فان الاکرام المطلق یقتضی
 الشرف لطلیق و لا تشرف لاعمیه فیه ان الجالس لطلیق و یکون مقربا
 عنده فالنهی مغفور مکرر فالاول سبب النجاة و الثانی بابت عا لکر
 و کذا الولی لانه الوارث و الوارث قائم مقام المور و شمنه فی حاله
 و مراله و قور الا لکر مطلقا و قور الثانی اهل زغانه مطلقا لکر
 الشیخ فی قومه کما البتی فی ائمه و فی الایة اشارت لی ان فاضل الوقت
 یمر فورا لحوال الاحیاء و یتذکر و یخاروف الاحیاء فانهم لا یظلمون
 علی احوال الموتی الا وقت تعریف الله تعالی علی انه یفحص و یبصر و یزاد
 فی التام و انما اهل الانسلاخ فلم یحوال شی فی باب الوقوف و الا طالع
 و لا یتکون لکم الاستیة الامن لا یخبر لکر عن الخلق و یصعوب الامر و یجیب

التجار رحمهم الله مسيعة التمني في قولنا لا توفى فان التمني إنما يتناول بالمال والوقوف
 الكفا على احوال اهل البرزخ من احوال العارضة والادامية لا احوالهم فضاء احسن
 الاستاذع وذلك لان الاطلاع بطريق كل من الشانم والادامية انما يتيسر
 بعد تلطيف الوجود وحل القيود وكلاهما متفقون في الكفا والقوف والتحق
 به اهل الكفاة لاجتماع الطوائف الشريفة والنفس الجوانية **نظم**
 يا لحي قبل دروغم فيضني عين الحيات • كوريم ترا بوجا تيله جيران الحير
 مات • روضه رضوانه نقل يله وجودم ذره سن • ايله خورشيد
 كاكه كاه فقير التفات • لطفا يدوب بندان بنى آل ويركا سندن سخن
 • تاكيده فاني كله باق صفات و باقى ذات • اسم توفيقك تجلس سندن
 ايله حصه مند • فضل حسا ككاه تا اولام غدا كاه سات • بونلم قبله
 وشو لره دار اولوق ندك • كعبه ذا ككاه بولشكنى كمال وزره سات •
 يا لحي ليكل حتى قولك عبد الفؤاد • تالساندك اولجا ريخجه بر
 فرات • **قال الله سبحانه** بل الله فاعبد وكن من الشاكرين
 اى خضعت لعبودية بالترتبة الجامعة التي هي مرتبة الالهية فان العبودية
 انما هي للعبود والاطلاق للعبود والتقييد وبهذا يظهر خطأ الكفار في عبادة
 الاحنام فانها الهة مجعولة في عقائد متخضعة مقيدة وان كانت
 لا تتناول عن الاسرار اذ لها حصه من الثن والشكر والشانم على الله تعالى
 لم يامرهم بذلك فكأن عبادتها باطله وانما امرهم لا شكر ليجودكم لانه
 كان منظر الاسماء كجامع فكان ذلك في قبيل الشجرة المطلقة ولم يضر تعاقب

آدم

آدم بذلك لان الملا ككاه كان من اهل التنزيه عارفين بمرتبة الشجرة وليس
 غيرهم بتلك المشابهة ولذا منع التماس من سجدة الانبياء وكل اولياء المكاتب
 التشبيه فامرهم جدا وانما السجدة ليوسف التصديق وعمله السلام فذلك من
 قبيل التحية فالاحتجاج فيها بالتحية الحق من الخلق بخلاف السجدة الشرعية
 وانما عقب الامر بالعبادة بالامر بالشكر لان التخصيص المذكور نعمة الله نعمة
 لانه مبنى على المعرفة الثابتة والهداية الخاصة التي لا يعطها الله الا
 لمن شاء من عباد • وما شرع لهم ان يقولوا الحمد لله على دين الاسلام
 وتوفيق اليمان • والمعنى الحمد لله على نعمة هداية دين الاسلام فانما
 شرع الحمد على هذه النعمة مطلقا فكيف على النعمة الخاصة ولمن بالشكر
 لان مقتضى عام فاحمد مود • البدن الذي هوالة العبادة البدنية
 كما ان الانسان اله الاقرار بالقوى والقلب اله الاعتراف بالباطن في كل
 على هذا الشكر فليس له مزيد في مراتبها فكانت درجاته فاقصده خلافة
 ولذا حاله غاربه آفة فعلبك باتباع الامر والهدى لصلواتك تنجو
 من الحلاك والكردى • ومن الله المعين • التثبيت والتذكير •
نظم فيض رحمته • الحمد لله • دورلو نعمته • الشكر لله •
 يولدر آجلدى • بيلركچى جلدى • منزلن سجدى • الحمد لله • يادشا
 اولدر • خيرى بى قولدر • نعمتى بولدر • الشكر لله • فيض ولولده
 • بوبى واركلده • روحى واركلده • الحمد لله • نوزى قارودى
 • طابى سوردى • كورنلو ويردى • الشكر لله • امر تلقينه • سس

نمکینه • نور یقینه • الحمد لله • اول وآخر • باطن و ظاهر • عطاسی
 وافر • الشکر لله • ورد انبیا • ذکر اولیا • بود در حقیا • الحمد لله •
وقت الصبح یوم الاثنين **بیت** منظر حق مظهر الطارف رب •
 مکة بر فضل بالاد عرب • یعنی یو بیت مکة مکرمه نه مدینه در
 منظر حق یعنی نظر کا حق اولدنی بود که ذات احدیه صورتی در که
 اتفاقه انسان کا مل ما به سنده در یعنی انفسده انسان کا مل اسم
 جامع یوزندن نیجه من حیث الذات والصفات منظر کا هلی لایله فافقه
 دخی مکة مکرمه بویه در وکنی یو معنی مکة منسبت ولفی مشتمل اولدنی
 بیت مکرمه اعتباریه در زیرا اصل فضیلت بیت که مکة مکرمه کوره قالین
 قلب و لیا سدن بدن و فشر دن بیت کیدر انچون اولت ایه موصوف
 اولان بیت در نیکم کلور انا قول بیت وضع لنا سلائی بکة نیکم لسانه
 فودن ابتدا حق قول بدن قلب و اعضا دان اولکون لایر عجب الذنب
 دید کلای سنده در که نطفه انسان حاوی اولدنی فخر دن مخلوق در پس
 بوندن فرم اولور که میوه دن ابتدا نکون بدن ماده لب و بعد فشر در
 و روح کوجه ظهور در و فخر در وکنی تعینده مقدم در و تعقله انانیه
 فی نفس لام تعقله مانع دکلدر بلکه اول نطفه نکون تعین و طبعی خلیه
 پس نطفه و سا نوموا نطفه روحه در و در و صورت ماده تمام اولدیه
 تعالی ظاهر اولور سرتده واقف اولدین روح خارج کلای تعالی ذی قیاس
 ایدر نیکم قرانده و تفنیدیه من و حق کا مظاهر ظاهر با ابرام ایدر لحاصل

بیتانه

بیت الله مکرمه سائر یونک روح و قلبی ما به سنده در که روح و قلب
 اوزیت ایلده متصف اولدنی کی بیت مکرمه دخی اولت ایلده متصف در و کعبه
 قلبیه یو قلبی کعبه تشبیه اند کلر سرتده دخی بوندن فرم اولور
 زیرا انسانا نظر کا هلی اولدنی قلبی اعتباریه در که تجلیات الهیه مظهر
 اولان قلبدر شوق در و در که بر کا بدنی نه دخی ساریدر کعبه نک
 بر کا تمکینه دخی ساری اولدنی کی بوجهدن انسان کا مالک بدن و مکة
 مکرمه نال کندی دخی تعظیم و نور دخی درون انسانده اولان قوی در و دن
 مکة ده اولان سکان دخی معظمر در بوردن بعضی امور موفقتی بشر در که
 حج فرض اولدنی کی اهل مکة دخی حجاج و زرنه فصد در یعنی بقدر الطاقه
 اندر رعایت نمود و دلیل دخی نذر دن ضوئیه در تاکه اندر دخی موانع اجابت
 مستغیره و کنی یو عصا در جهرا لیدر که زمان اوله قیاس و ثنناز
 و ارتکاب معاصی دخی فاشی و مستنذر در اگر چه موال مکسوس به ده دخی یو قید
 زیرا که هر طریق حلال دن دکلدر خطی کا سبیل سو اعتقاد لوی در
 یعنی کسب خیر خجید تا کنی طبیعت اعتقاد ایدر لر و حقیقه الحال کد بلر سته
 تعزین اولنده اعراس ایدر لر و عمل و اعتقاد اوزی و زرنه مصر و معین اولور لر
 اشته بونقر بر دن کعبه نال فضیلت خاتیه و شرفا صلیحی امور اولدی
 و انان شرفا فیضی دخی وار در که مظهر الطاف حق اولد و عید در و اول
 الطاف بود در که کعبه مبهوط و حلی وار ولح قدسیته در دخی بملور که
 خدام کعبه اولان ماله که سائر ماله که دن رسالتش کیدر سائر اولور لی

یعنی رسل و انبیا ناک ساز خالق و زنده کننده فصلی بخیه ایسه ختام کعبه اولان
 ملائکه ناکه دخی سار امرا کبر و اوزنده و حقایق بویله در پیش تر نیل خاندن
 چمتندان کعبه دخی شریف در بوردن و نمشرد که ناکه انسا نه شرف جلیست
 کاور یعنی بحالسه اند و ککسه ناکه علوق در نه کور و علیا قدر زولور و زودان
 دخی بویله در پس شول برده که انسا ناکه جلیست او مقوله ملائکه کرام اوله
 او قدر شرف و اثر بولور و روحانیت بیاید و بر دخی بود که کعبه و طری
 اقدام انبیا و اولیا و که آمدن ثباته و لایم معوقه لای انبیا علی السلام
 انی زیارت نمشرد و و فوح و صلح علیها السلام قوم شده شفق الاری حبیبه
 زیارت نمشرد و دیکلاری صحیح دکلر خصی که فوح سک سفینه بی طوفانده
 بیتا و زنده کاور و و طوفانده و کوی شرف و و هر بی قومانده کدباری
 بطریق استیصال هلاک اولد قد نصکر و مؤمن اولداری استیصال و کعبه
 متوجه اولمشد و بر دخی بود که امت جموده ناکه کار و اوصاف نه حلا
 زیارت کاهدر و نقد نفوس و ارضیه همتلر اولد و ایستقامت و
 و فرائد عطاء غیر مجذوز اکا اشارت بیدر بیدلک و اتمام حالیت
 منقصل اولد و بی حلاله روح دخی منقطع اولسه مدد الحی دخی منقطع
 اولق لا زور کور زیر فیض الحی بقدر الاتصال در انجکون ترک و در اتمام
 مدد و مدد و اوصاف انان حلالی حقه اتصال با غ و لیجی شرفی و کعبه
 متصل اولق لا زور کور بوجرتدانی آخرتیه متیمه کعبی اولور لیر
 و اجزای منقطع اولان و بعض اولیا که صورتیج میسر اولمشد

معناه

معناه زیارت کعبه نصیب اولمشد و بلکه کعبه آنک زیارت نکند و بیجه
 نکاشتلر خود طی مسافر طریقه زیارتان قلیلده مکینه و عرفانده و اصل اولور
 و لیغور و اوتور دقاری در قشونونده ظاهر اولور و یا خود نمط طریقه
 یا ندر نه کاور و و نمشرد که ساز مسلحان کعبه ناکه فرقی جمل جمل
 فرقی کعبه یعنی کعبه حج و مدد در دنیا اولسنه دخی نه التوند لبعج
 مبنی در و سائر زور و کهر دن صورت بولسه دخی نه حج و خشیت
 کعبه ریسر برده که بوقوله شرف ذاتی و شرف اضافی اوله سائرله قیاس
 اولمراز و قلیل انسا کعبه دن شرف و زینت حقه کعبه ایسه ناه خلف
 خلیل در عالدی ادم کعبه مرحله در و لکن مرله مبنی اولان یا بالذات
 ید قدر تله مبنی اولان و کلدر و فقر اهل سادک دخی بویله در یعنی تلر
 فی الحقیقه ملوک معنویه در و ظاهر و خور و تجرید و و شال اولمشد
 فناد و اولد قاری عاقل نشان و کمال هیت و جلاله منافی کلد در پس تلر
 مقلاری خلعت شاهان نفس و کلا هار تاج سلطانیان اعلی و جرج نوز
 قصر زاندر و ملک دن روشنند زیر کدیلر نیک باطناری فصیح
 مشابه سده و لیجی بد تلری و مضافات بد تلری دخی بویله در احوال
 سار و کس و مولک ایسه بوقوله خلافت در قافیه بعد از آنکه نکور
 حقیقه بر فضل بالاد عرب و نادی افضل بالاد عربیست و بویختگیست
 سائر بالاد طوائف مختلفه و زنده عدم فضلی لاز و کلر بلکه جمله دن
 مطلقا افضل در زیر بالاد عرب و زنده لایح ایستق سائر بالاد اوزنده

ملف

دخی باخدا در زیر بنی و قرآن و قرآن اهل جنت دخی بی او غله
 عرب دخی سائر ملل و ان افضل و نطق لا زو کله و کند یارین افضل از
 دخی فضایل و مجید و نیکم و بشاورد که شرف المکان بالملکین یعنی بر
 مکانه شرف معقوق و کین شرف ملکین بیه شرف و نجیب شریف شرف
 اشرف اولور و لا سیمه مکانه و وسط الارض و ده و صیان بالا و عید اولو
 فضیلتی که در زیر کانی ابتدا بالا و سیه و ثانیاً سائر اده سارید و سرت
 سریان هریر ده و مچاری و ده بجه امثال سی یو کتا بده و وراثت در وراثت
 روضه مطهره و غیره بجه مکانه و ان افضل از زیر اشرف کائنات و اکمل
 موجودات علیه من الصلوات و التسلیحات مالا ینفیه التقریرات
 و التحریات ذوق الخفایین و ده که خفایا حدیده و واحدینه و یو بجه و یو
 و حقیقت فاعله و قباله و یو الهیه و کونیه و یو جمع تمتد در بس مقام
 معنوی و مقام محمود و محیط جمع مقامات و الیغیری تمام صور و یو
 اجمع المقامات و افضل الامکن و البقاع و الانبیات در تمام کرمه
 ذات جمله اسماء و ان اعلی و جمیع صفات و ان بالا و در و کون ذات مع الشفای
 یا کون ذات و صفات و ان برتر و الیغیری صفات فی الله و جبه علیا ایدیه
 بقا بالله فضیلت مثلی در سائر الکل بیک بر خورشید بیه سائر الکل اول
 و خلوت و صلوات جمع اید و یو و کون که کمال اول نسل الله ان یوفقا
 لوصول جنابه بحرمه و وسیله بابه **نظم** کعبه در مطلع انوار
 خدا • کعبه در معدن اسرار خدا • حو کعبه ده انجاء برده

نقد

نقد واریسه اطوار خدا • کعبه در موطی اقدام ام • کعبه در جمع
 آثار خدا • مهبط الوحی معدن البرکات • موقف جملة الخیار
 خدا • صورت سر عالم جبروت • بیت عالی نامدار خدا •
 قدسیان ملکوتی و محدث • نازنین شرف شعار خدا • حجی
 آینه سندان کون نور • چشم اهل دله دیدار خدا • حجی در
 دائرة قوس و جوی • منزل سرباک بار خدا • شوقله طائفه
 طائف اولور • صیبه دله هر کعبه بیدار خدا • صاف در روی
 رخای چون جام • روشن داد در حور و ار خدا • نغمی رشک
 شربا کوش • عین فیض درون یار خدا • منبری جای خطبه
 عظمت • پایده سینه فالک اشعار خدا • آقید را غریض صوین
 تجاحان • فیض میزاب زر نکار خدا • ندانده او مخلص خفی
 • رونق کعبه ابرار خدا • صورت سرور در مناره نری • هریری
 سزاشکار خدا • اولدی الله مقام ابرهیم • بیت معمور فالک وار
 خدا • اختیار الله دکل سومکده • کعبه در مولد مختار خدا •
 رحمت غرق اولور الله آدم • ذره جبه کورنر و از ار خدا •
 بریده یوز بیک اولور اجر عمل • ابریشود عامله ادرار خدا •
 کعبه نکدر بوختار تجمه • سنده ایلله یوری بازار خدا •
 عشق و شوقیله چون قطار اولمش • چکله و کتمه ده زقار خدا •
 حقیقا فرصت الله کرمشکن • اوله کور سنده طبع کار خدا •

اراد تجزیه لسان عامه ده ارادت تجزیه دیکلری
اصلنده ارادت کلیه مقابله سنده درکه ارادت تجزیه عبدلک و ارادت
کلیه حشکدر و ارادت عبدلک یا لاله نقاشان سوری بود که حشک
عبدد ظهوری بجهت عبدد در بوضه بجهت بختی دکلدر و بجهت عبدد در بکل
معناسی بود که ظهور دکلدر عبدلک ظاهر ده تعینده و باطنده استعداد
را بجهت در پس بر عبدلک استعدادی کامل ایسه تعینده واقع اولان ظهور
دخج کامل اولان ناقص اولور و بعضی کثافت بجا و غلط بطنه بطنه
ناشی ظهور حشک بالفضل اثرنا بود اولور و صاحبی بطنه بطنه بطنه
قالور و حشک بطنه بطنه کافایده اولان زبیرا بطنه بطنه بطنه
اعجمی اولور اعجمی بیه ایسه بایه شاهده مسدود در الحاصل عبدد بر نشین
اراده ایسه حشک کندنده ظاهر اولان حصه مقفای اراده ایدر بطنه
بالکلیه اراده ایدر مزبیرا ارادت کلیه حشکد که بجمع عبادده اولان
حصص اولان اولان ارادت کلیه سندن مستفاد در هر زمانه نوری
کشند روزنه بی مقفای مستفاد اولان بختی بوجم حشک حشک
ارادنده سریان و کلیت اولان در عبدلک ارادنده ایسه سریان بوقل
مکرکه کندنده اعمال کوره اوله مثلاً بجمع خبر ایدر اعمال صالحه بر
اوخودن بطنه بطنه و وقت هر وقت کوره وجوده کلمه سنی اراده
ایلیه شسته بوضه عبادده ارادت تجزیه سندنه فی الجمله ارادت کلیه سوری
دخی بولور که حشک ارادت بختی دکلدر و حشک بطنه بطنه بطنه بطنه

و کلی بیه ارادت دیکلر عبدد و علم دخی بویه درکه متعلقه تا بعد و برونه
حشک علم و ارادت تجزیه اولان از علم بکلر بکلر تجزیه مراد و متعلقه ناظر در
یعنی هر تجزیه علم لایق اتسه اولان علم و نفس الامر کلیه ده متعلق اعتباریه
جوزیه ایه موصوفه و ارادت دخی بویه در تنکیم بعضی عبادده بطنه بطنه
اولان قدح محلی اولان قدح محلی بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه
عودت ایدر و محلی بطنه اولان بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه
بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه
خود بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه
کل در بر و محله بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه
اند و بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه
ایدر که محلی بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه
بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه
و بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه
کل بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه
شری بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه
دکرمند در دیکر بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه
اند و بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه
زیرا بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه
کال بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه بطنه

اعتبار به در و محلی به واسطه اعتبار و اراد و الا ساه شاد و لازم کلور
یعنی رفع اسباب دیدن کسی می آید و در وقت افتادن شاد قلدر که رفع اسباب
مدرجی است از بعضی اسباب و لیسه نوج به رفع اسباب اند و کتی افاده دیدن
پس آنکه از قطع تمام لازم کار می فایز سؤال و تئورسه که بوزنید است
قدس هم مقبولند که المرید من لا ارادة له دیشدر یعنی ارادی سلب
اتمسد و بوندان ایسه جبر لازم کلور جواب بود که بوندان مقصود بر این
ارادی شیخه و شیخه که از ادقیقه تا بعد از یکدیگر می خورند و بعضی
هیج اند از توقددیدن کلدر و الاجر مطلق لازم کلور اگر بعضی
جابه دخی نه ارب و لوب و دیشدر که وجود کونی جبر زانی ده در بوندان
معانی بود که خارج جده غیر بوندان جبار بود در زیر اگر جبار
اولسه اختیار ذاتی لازم کلور و یکباره مقابله پس فلان قانده
بخصوص جبر تدیی و بیک قانده تا فی الجمله نفس الامر اختیار ثابت
اوله و فوق قدر داننده ایسه اختیار بود در رضا جده بر کسه کلبر
معامله می استندخی نفس ندن اختیار و اولدوغی موجب کلدر بلکه کلبر
اختیار بچند مجبور در و هیچ کار کونیه جبر و اضطراره نازد و بوندان
دیلی بود که قانده کلور مامریه الاهو اخذنا صیته ان رقی
علی صراط مستقیم پس فضل اسنده و انلر دخی هدایت مطلقده داخل
و هدایت مقیده دن خارج بود و بوندان مشهور سوزد که در بر
ضادان عین هدایت در یعنی بچان هدایت مطلقده در زیر هر که هدایت

و کت

در فوخی انواع اصباغه نقش آید قامت اسرار و مقدمه و تاج و زانو
بیم تندند و فلانده هم مجبور و هم مختار در بعضی مجبور و اولدوغی رسم استاده
بالغوره موافقت در مختار و اولدوغی بود که اولدوغی کند تا بایه اختیار
ایشان است و البیله کل و بوندان نظری بود که بر کسه ناکانه نکره
و بر بوندان جبرسه اولر کسه اولدوغی بالاختیار بچش اولور و بچوندیت
لاز اولور و قصاص کل قامت جبر له اغریزه صبت اولسه و صورتده شاد
ایچون اختیار قانده و بر کسه آنکه زهر ایدوکی بلو بچیمه کند غنسی
قامت اولور و کلر مجبور اولور سه جابه مضاف اولور و سار و جوه اولد
دخی قان اولور و حدیده کلور من قتل و رنه اله فیهو شهید یعنی
مانی تخلص بچون جبار ایدوب هالاک اولان شهید و بچش اولدو کند که نزدیک
و اعتر اولان نفسی محافلده بچون انشاء محاربه ده ووش کسه بطریق
اولی شهید اولور پس نفسی و مانی غیره بالاختیار به تسلیم نماند شهید
زیر اختیار مضاف اولور داشته بوندان دخی جبر و اختیار اولدو
ظاهر اولد و حاصل ربا بحتا نوقیا نکرده کرچه ارادت جزئییه هر کسه
نسبت اولان حصه ده که حصه ارادت الهیه در و کدی کلر کسب اولدو
چمندان دخی اختیار خدایه در بوندان که بون اختیار جبر کونیه نه ناظر
و اولدو که جبریه ایله داند و رولسان ذوالحقیقتین در که حقیقت
فاعله و حقیقت قانده در و حقیقت اولدو جبر نماند و ثوابیه در
منشرد و موی وجهه تا نری و بعد تا ثیر مده مانع کلدر زیر ای که حقیقت

بچند اولدو

جبر ذاتی یا بدیهه در انجمن قرار ندهد و کلام والبیه ترجعون اثری در این
 خاتمه ندارد و حقه رد و دفع اولی و کلام هاتوا اینست که خداوند را و انصاف
 استعدان ضلالت و جور ذاتی اولی و بی حقیقت معینی و زمانه عدم تقدیر
 ناشی در زمانه آن ده یعنی مستقید و اولی اسباب ظاهر و وسایل نظر زمانه
 کوره در پیش و کلام حاجی احوال و کلام خجی حال مجبور سؤال و نور که
 ضلالت عیان همان است و بی حقیقت احوال ذاتی احوال ذاتی که کور ذاتی
 هدایت است و در وجهی عدم جرم در جوابی بود که احوال ذاتی و انانیت
 رحمت است و اضافی مقیده و بر این بوجه است حقیقتی مطلقه و بر این
 وفقی الحاج احوال ذاتی که کور ذاتی و انانیت است و کلام خجی حال مجبور
 که کلام شیطان اینست که کور ذاتی بود که در جرم و انانیت است و کلام خجی حال مجبور
 حق مطلق که کلام شیطان اینست که کور ذاتی بود که در جرم و انانیت است و کلام خجی حال مجبور
 مضاهای و بی حقیقت بر اینست که کلام خجی حال مجبور سؤال و نور که
انقسام و بیه که کلام خجی حال مجبور سؤال و نور که
 قدردان و بی حقیقت بر اینست که کلام خجی حال مجبور سؤال و نور که
 و کلام خجی حال مجبور سؤال و نور که
 انانیت و بی حقیقت بر اینست که کلام خجی حال مجبور سؤال و نور که
 و ترقیات و بی حقیقت بر اینست که کلام خجی حال مجبور سؤال و نور که
 رحمت کلام و کلام خجی حال مجبور سؤال و نور که
 علیه و کلام خجی حال مجبور سؤال و نور که

اولی

اولی و رحمت اولی و بی حقیقت بر اینست که کلام خجی حال مجبور سؤال و نور که
 هدایت قبول است و کلام خجی حال مجبور سؤال و نور که
 حال شول و کلام خجی حال مجبور سؤال و نور که
 تراجیح و کلام خجی حال مجبور سؤال و نور که
 پس قصه و کلام خجی حال مجبور سؤال و نور که
 عدم صلاحیت و کلام خجی حال مجبور سؤال و نور که
 ذاتی صورت و کلام خجی حال مجبور سؤال و نور که
 جوابی بود که کلام خجی حال مجبور سؤال و نور که
 و کلام خجی حال مجبور سؤال و نور که
 لا بد مقوله و کلام خجی حال مجبور سؤال و نور که
 رد که کلام خجی حال مجبور سؤال و نور که
 استعداد ذاتی و کلام خجی حال مجبور سؤال و نور که
 هر حال و کلام خجی حال مجبور سؤال و نور که
 اعمال و کلام خجی حال مجبور سؤال و نور که
 ذاهب و کلام خجی حال مجبور سؤال و نور که
 طریق و کلام خجی حال مجبور سؤال و نور که
 او زنده و کلام خجی حال مجبور سؤال و نور که
 بله احوال و کلام خجی حال مجبور سؤال و نور که
 و اختیار و کلام خجی حال مجبور سؤال و نور که

اولمخله رزمزله انكفا اديلاي عاي ودي عجي غاي زله سجاد رقم اريد بلب نظر ايله كه
سري تحيجه حفظ اولديل و ظاهر او زنده و حيران اولديل و بوقمقامه ناظر دوشل
حديث كه كل و بول و بول على العطره شم احواله هو انه و منبر اده و عجمانه
بوعى فطره صلايه كه بوموشا فاده اولان فطره يمان واقرا دلي دري غي ايجي
علم زلي كه اولان صورتده صحيح ايد كه باسعاد ذات و تايه و باسقا و اس
اصليه درو واقع اولان خراف كه تهرديد و تشهير و تحجيد و امثالاه د نذر
اسيا بجره در دلي بر ايمان و باكمه جبهه فاني اييتيق اسيا بدخي كا كوره
و جود و بولور بيل اسيا بغير و با شري قبولي د و و بطر فني خصوص سالك
اولما سيجر ميليدند و راختا ي ايله خيري و با شري قبولي ادي ديد كلاري
جبر د نكاح كلادر و بوقمقامه ناظر دك ديد مشاور قبلر بيل لال اعلا و رد
موند لال اعلا بوعى ظاهره اولان علانده خير و شر و صلاح و فساد و تايه
اصله راجد رانكچي ظاهر نظر اولان زبكه اصله التفات اولونور و بصورت شريه
اولان حاد و دني اختيار ائي يده تا بعد انكچي كلور فخر و جبر و غير افلاحيه
و بوعى صراخا فدا يلا و نتي لانتسه بوعى فخر و فخر و بوقمقامه ناظر ايله كمشقه
حملا بيل سوكه اختيار ائي و استعداد و غير مجموع و ندر دند و اولدي و شريه
و ضلالت و ظر اولان كنك غي مستند و بوموشا فاده اولان فطره يمان واقرا دلي دري غي ايجي
حق و تقاضا حقه و قيسه عي و بوقمقامه ناظر ايله كمشقه بوعى فخر و فخر و بوقمقامه ناظر ايله
جبر د نكاح و بوقمقامه ناظر ايله كمشقه بوعى فخر و فخر و بوقمقامه ناظر ايله
فراقه الحجه الاله يعنى الله تعالى اجماع ائمه كه اهل فرائد ناره افضل

جدا

تو بنک یعی ثابته کوئی کند بل نه کشف اید و یه مقصدا عی حاله واقف اول قارند
صکره جهتم مجبور اولورلی وشولایت که کاور دینا لانغ قلو یه ابعادان
هدیتنا بالاده اولان حدیث فطرت د نرود یعنی مؤمنانک ایمانی سعادت
اصلیه یه د نرا و سله اید یه وصالا و اخرای قبولی و کوکوعای یه
خلاف اولور و عاقبت حجر و سابعه دخی نامع اوم اولور و عندنیه مؤمنان
المخوف و التراب د یعنی اسباب اخری قد خوف اید و سعادت اصلیه د اید
و یومعی و طایخی اید نه مقصدا سعادت اید که کاموفق اولور سعادت ذنیه
نشاند و نیکب خرافی شقاوت اصلیه علامتید زیر مکر نفی اومین و غیره
اولوق اوصال د کارد اشته الله تعالی صفایند و سعادت اولانان جبار و قهار
یودر یعنی خذلان جبار د فی ظلم طریقیه د کارد زیر اظلمانه برادر
بلکه استعداد غیر مجموع اری مقصدا اید و سواد شول سعادت و کنه خلافت
پس اید استعداد سوال اولور کی بنسبه اید و اصلا اشته ظلم لایم کارد که برسنی
موضوع غیره وضع اشد کارد سعادت اید شقاوت برته و انکس وضع
اولوق اظلم و شول استنه که مطلوب اولور به وجود اولور اول استنه فی الحقیقه
مقصدا عی ثابته اولور اید ندر که اصل مقصدا اید و نظر اید که
انیا علم التلام قومی دعوت اید و قافا هر که کوره بالفعل قبول واقع
اولدی و یونان معلوم اولور که انکس دعوت اید و مدعو اولور مدعو
اول قاری هر یه مقصدا عی ثابته سید و مطلوب اولور اولوق اید و یونان
انکس مقام سید د عی اشته و اصول اید که محتاج اولور اقله که

والمعرفة واعطاه كوز الفيض والحكم فكان به اغنى الاغنيا، كما قال تعالى
 ووجدك عالة فاغنى وقدر قال وبيتنا فتح خزائن السموات والارض
 وعرض له ان يكون الجبال ذهبا وتكون معدنا يتمايز بها في الارض واختار
 الله تعالى كل ما سواه واتوا اعداؤه فاختاروا ما سواه عليه تشكا وقد
 وجدهم الله اغنيا، اي من حيث الاموال فافقرهم من جهة الدين فلم يبق
 عنهم اموالهم ولا دهم شيئا والحاصل ان النبي صلى الله عليه
 وسلم كان عالة من حيث الدنيا لانه كان في حجر عمته ابوطالب وكان
 ام القريش فافقاه الله بما خذ به رضى الله عنها وعما فتح له من الغنائم
 وكان عالة من حيث الدين كما قال تعالى ما كنت تدري ما الكتاب ولا الابل
 وكان فضل الله عليه عظيما حيث علم ما لم يعلم وتجلي له بذاته القدسة
 فضلا عن تجليته له باسمائه وصفاته فكان اغنى دنيا ودنيا وظاهرا
 وباطنا واتا مرقا او يلقى اليه كثر فكانوا اغنى دنيا وظاهرا وافقر
 دنيا وباطنا فلم ينفعهم الاموال الا ظاهرا وان افقر وباطنا مدت حياتهم
 وحسبوا انهم اهل النجاة بسبب الاموال والاولاد وبيد لهم من الله
 ما لم يكونوا يجتنبون فذهبوا الى البرزخ وهم فقر، مفلسون ظاهرا
 وباطنا اما باطنا فظاهروا تفاظاهرا فلا فخر لهم كانوا مفارقين عما ينافون
 الارواح الابدان وهكذا العلوم التوسمية لاهل الغرور فانها بمنزلة
 الاموال تلكا فخر من ذل لا يستصحبونها في سفر الآخرة وانما المصاحب
 هو العلم الاخرى لانه العلم الباقي الفايد من ذل الباطن فهو وصفة الله

قول

تعالى وان كان لا يميز بين صل شي في الارض ولا في السماء فاعلم ذلك وان
 مع العلم الاخرى لتكون بالله في الذرات وفيه اشارة الى ان كنز الارض
 الوجود هو العلم ومحله المخصوص هو القلب ولذلك كان القلب اشرف
 كونه عند محلة التنشيف واصلا واحدة واجبة من اصلاح غيره من الاعضاء
 والقوى ومن ثم اكتمل اهل النفوس الفاضلة عليه الى ان كانوا قلوبا لاهل
 القلب وهو الظاهر بالاسم الجليل الجامع واثرة القدرة على تطبيق
 الانفس بالآفاق جزئيا والذات العلمية القدير **نظم** جوهر
 يكنا در لرسك قلبيا يجنده كافي بول • در علم ايسه مرادك فيضك
 عاني بول • نيسن ايله كديكي خاند فاده دزه وار • وار وار
 ويرسنى بوغ اليوب سن آنى بول • حكمت ذوقيتى ادر اركه اى
 دل اول • جست وجو ايله جهانه وار بر لغاتى بول • طونم
 عالم خزانته بر اولش اى قدير • كرمنا ايسه غرض سنى يلبوب
 سلطاني بول • شى الله در نيجه در وى سلطاندولى • اويله
 بر سلطانه معنى صور تجر قافى بول • مطلبك حق ايسه حتى
 وش جهاني كشت ايدوب • سيد الاقطاب شيخ عثمان كج انسانى بول
 • **يوم خمس ده** على الضبح بول كان غيبي ايله لسان جنان كويا
 اولد ككه • سسته مزده معلق اولان كان غد كوجه كوچك در ولى كج اوى
 بوكدر • كان غد مقلد مراد دقير عملد ككه هر كس كن كزنده معلق
 ولا زنده وروانده كلور وكل انسان الزمانه ملاززه في عتقه يعنى

نعم

هر کس که عمل کند نه از مرد زخم قلاه بکشد اندک در منافات بر قاف تا زنگنه بعض
 خصاله مال از دست یابن که سه حصه در دل تقلد هاتر و الحاق ماده یعنی طرف
 که برتر کردند و اولان سیاه و یا قراق حلقه در که بجز نوحه در داند از نراله
 اندک که بکس خصات دخی اول که سه داند قلا دهی اولشند که که اصلا منافات
 انمز و سینه ایاه عال مرناسبتی دخی بود که که عمل بک یقصد و زل مشتمل
 اولدغی قلا ده در و عمل قلا ایاجری کثیر اولی و نته و خلوصه رجعه در
 یعنی اعلا الصالحه مرتبه ا داند و عشره و اوسطه مانده و اعلا ده الف
 ایله بجز نراله و نو که مرتبه ا داند آقادی سینا ایاجیوند نکند و شلار
 و بل و غلبه آحاد علی عشره و عشرت و مات و الوقف حنا ایاجیوند
 زیر احسانه صدق و خلوص حبسبیله تقا و تالیق و جرمه دخی تفاوت
 بولشور اشتباهی بیک در دید که بود و مرتبه الفه طلاق نکشور
 ایچوندر زیر نقد رعدا د کثیره و اریسه الحکامه تقدیر و افزون مشلا
 بیک و یوز بیک و یوز که و یوز بیک و یوز بیک و یوز بیک و یوز
 و علی هذا و خلوصا و ا قله مرتبه سی مرتبه قلیله که عملنا ایاجی عشره در
 و ایچون مرتبه سی مرتبه و صد که عملنا ایاجی مانه در و ایچون مرتبه
 ستر که عملنا ایاجی الفه در و بیکه غیر حساب در و یوز که و اولو که
 برعلا ایاجی اهل از رضا ایچور ا قله در اولو که میاه از رض
 و ساید بر ایدر و یوز حقوله ایچو عمل نیایه علیه التمام و قلا و ایلا
 قد ستره التمام القلیله مضاعف و مستویبدر زیر اهل از نیکه ایاجی

تفاوت بین اهل یحیی با مجموعه یحیی فرق عظیمی دارد و بعضی اهل ولایت در که
ملاکات دنیا کا اطلاعی بود و بوجه تنگ علوی ده مقامی مدعی معلوم و کلام
و قوا کا یحیی عالم طی ده در مشایخ و ملائم می باشد شیخ الطیف بنوری که رجه
مستوفی عرشه قوا را بدین عالم ترکیبیک از یحیی در وجود کرده حضرت
اجمع وجودات و اعدا ترکیبات اولیائی یحیی، و لکن سر لطیفی عالم
امکان و وجود بدین نه نه دل سیران و کیمسبه معلوم و کلام بدین یک پند
صادر و اوان احسان الهی الحاحی کا کوه در در زیر صورت ستره تا بعد
و البرض علای علی بن ده استغری از اثنی بعضی صورتی کوره در یوحه
نفس لام و کوره دکلدر تنگیم روح انبیا مقامات هفتاده و محتجبه
کور و فافا احتیاز و تقید در مبتلا در شول هم تنگ که مقام اولی عرشه
فوقند ده که مقام بسیطی نهاده در تفکر ایله که زیاده بدان نه متعلق
و اگر یک ایله در قید در دیکت معافا وقت ابدان صکره اشته انبیا و اولیاد
کنید بدی و عملی معلوم و لقی صورتی جسم انبیا و ری و ظاهر الحاکم
ایله در و الا مقعد صدقه مجلس خاصه و اولی و خارج باید و اولی نه
بلوئی و بعضی که دعوی صدقند و اولی و تنیه و نیجه در طالع تشلور
متفاهم حضرت ایله مقتدای اولی و فقیه در عالم الهاده و اولی و فو قوی
اولی و غدت ندر فی الفو خارج باید اولی اهل صدقند بلوئی و یونک
فرم اولی که کمال اولیاد و دعوی اولی از نیا نلس نیا نه مقامات اولی و مشل
و اهل مراتب بلوئی و کوره مشل و کوه اهل نیا نلس نیا که نر اولی و کوه

اگر کاما ایلک معنی بسکا بسدر قور عولای • کوزت برلور برنده
 ربه نقو ای تقوای • مقام مقصد صدقه ویرلر هر کسه دستور
 • مکرم صدقه شاه طو تصورت له معنای • وجود خلقه
 فانی اولسه هر کار دایان حقدور • ایدرسن برعل یوز بیلان یوزلر
 اچومولای • عجبی اهل عوایه دیسک عالمده بزانی • ویرزندان
 اولان سید و پیان من و سلولای • رسومی عکر که آله که زهر مار در
 کویا • حقیقت علیدر ویرلر دماغه ذوق حلولای • نور الحق
 چقار سه نوزلوی قیچی یوبیله • اشور مشدر سوزلن نیجه
 کزه بحر یولای • **خلیل** خلش و در که محبت محبوب و بیخ
 وجود • تخیل یلیه و اندن صیغه قصیر اولنور یعنی یوبیا هر نه مقوله
 رکده ایسه اجزاء ثوبه تخیل وصلولای ایدجیلان یوبیا اولن کلله یوبیا نوب
 برده چقار مکرم رکله رنک آخره متغیر اوله و بومعنادات حضرت خلیله
 علیه السلام نادر نور اولدی زیراتار له نوزل فرقی نادره اولان ندر
 صفی در پس اول صفی ذوال اولسه اصل نور فالور چونکه نور الحق
 وجود ابرهیمه رنک نور مش و جمیع اعضا و قوسنی صفت نور و چون
 ایدی لاجرم نادره مقابل کلده که نادرانی احراق تمدنی برکتان
 ناریتی غلبه نور له زائل اولدی ایکون مؤمن خورده صراطی گذر
 ایدر کن نادران اخطایا ایدوب جزایا مؤمن فان نورلک اطفال نادر
 دیسه کر که در شول سیدر که مؤمنان نورنی فی الحقیقه نور فاندن که

اکو کامل

دخی برودن کو که و ملدزه نظر ایدر یکی نظر ایدرلر پیرن که کسه که سلطان
 اعظم در عینتک مائه و حائنه رشانک نورلکه رعیتانک ربه دست حد
 ایدر و در عینلر در که نه بلسون پیرحان شوکه منزلکاهی ساحلدر
 تا خلیل که هر کسکند ربه سی کند نه حجاب و اشدر زیر ربه مقیده در
 کوز ربه مطلقه اهل اولسه من کل الوجوه بی دره و لوروی فاما قنی
 اویله اکا ناس کسکند اینجه کل و خون اینجه مساع و حجر از سنه کهر
 و خاکدن عینلر کبیرد رانسته مرتبه غم ایلندر و ذوق حقیقی اولنلره
 حقیقت نهدا دیوکی معلومدر بویج بندکاه اغلر کاره کلر اغلر قاری
 مجبوب اولنلرک تزلزل نه داس و کلر کلر کند می مراتب سینه لرنه
 ناظر در و غیر لچون کریان اولد قله غیری تارند ندر تکیم بعضی بالله
 تعالی دخا لک شفا سنده اغلر کوروی و لاله تعالی عباد و اشتیاقی بعضی
 حالدر نه رحمت طریقله درنکه حق ندر واصل اولد و غنی کجی ندر و غنی
 حقدار غافل اولیلر لیر مجبوب اولان کسه بصیر یاراند و ضری کیدر که
 بصیرانی کور فاما صبر بصیر کور و یوزلر بصیر لیر مجمل کلامقار
 اولد و غنلر فایده می بندر و صفر لیر غالی اولان کسه اوکنده سفر لاندن
 خصوصاً که شریعت عمل و سکر بولند و غنلر عانده می بندر کل ایتمک
 بواحوائی فهم و ادراند ایدوب یونکجه کیت و کندیکه الزم و منفعلو
 ایشایت و برحوروه و تقی طلوت تاکه مطلوب اله کمره و یا غافل
 مقصد صدقه کوزوب کوزلک صاحب صدق ری کوزوب **نظم**

[illegible]

حتی بمشاوره در که بر کسبه که منصوب بر بری و بیاد خود آنان فوقه و اولیه
اکا اطاله تمامه که در باب و ما اذی و راعش خسارت و مکر که سوبله و
سوز که بر او لیاد و بطریق حکما و دله و اولی و الا سکوت در زیر
عقلان خارج شده در و قی عقلان مکنی لطیف الیچون ناز و اشکون
علاء رسومینه عقله و یوبه شمس عدل چقا در و شرع بوعا و یوبه و کمال
اثبات امتداد بر خنی کا تا بع الامیز و زو قیا و ساعقله لیا و تا و یالات
فاسد و اید و زو بومضان و تور و عشی و زهدی و بری زهده طوطی و
و عاشق و زاهد که ایضا عتی اجتماع صفت و نون اندین که میانه صلا
مناسبت بود و زو زاهد دعوتی حجت حقه مقابل و کلور الیچون زهده
مونی حجت مظهر کوم و فکدی شانه اعتقاد اید و بسنا سعی مفضوب
اولد و غید و زو اکر کدی می قریه در که اولادی سازی و زو حنی صریح
اید و زو حجت و هلا تیلد و ایلدی و زو زو حجت غصبیه و نقلی و حنی
مقدم و زو لاله و نقلی اید و زو حجت و ایلد و سوز اید و مفضوب و ایلد و کل
نظم یا نتم عشقان و زیده زهد و تقوی ایلور • ایچم شام فام
دنیا و عقبی ایلور • حسن یوسف در که اشفته قابوید عالی •
والدی عی و عاشق و نندانی و زلیخا بلور • زاهدی ایدم که بلور و
حقدان هیچ خبر • یا فلان عاشق و ایلدی و اهل دعوی بلور • اولم
یا زدم اگر چه ایچو زو تش علی بن • شمی در دم حدی بلور •
بلور • سخی سوبله ایلیم و منور و برن • غلغتم بوکل و زو سوبله ایلیم

لیله الجمعة بعد الانتهاء بورباعی وارد اولدی **رباعی** افتاد عالم آرارد
 وجودك سر نس **امتحان** محمد در هر سوزك بی قیل وقال **•**
 کل ما فی اللفظ من معنی لطیف فیه نور **•** کل ما فی القلب من حال
 شریف لا یتقال **•** مصرع اوله معنای بی بود که سنهک وجودک ملک الملک
 الی القدم افتاب عالم آرا یکی در یعنی آفتاب بتون دنیا بی نوری ایل
 تربیا ایلد یکی سنهک وجودک دخی زینت عالم اولدی مقصود علمک
 افکار اصد انتشار و قوا و عبادی تنویر اندکی بیاند **بسر**
 بونده ساکی محرکه تشبیه وارد زیر آفتاب نوری منتشر اولتو
 ظاهر ده فرصت بر قطر دن بر قطره حرکتله در انا نایظهار ی ساکی
 و باطنی تحریک که قرچی سریع السیر در جوکی عام صفت قبلد ریس اوخی
 موصوفه سیدی کی یو ایدر **بوجه** تنانسان آفتاب کی بتون دنیا
 دور انشای اولور و بوقی بر وقتده مدینه قونیه موره و رده
 شمع مشایخ الذیله حضرت صدر الدین قدس سره الطیف قرین برین
 زیارتانده و وجهه لریده اکی کوشده کجی صدمی و لایک
 یعنی شمع مکه و کجی اکی که سالطین و ملوک دنیا یوسفی انکلی
 کجی اندر دخی علم فتح انشور و کجی بلاد اسلامیه ده طوق حقه دن
 بر طرا اهل یوقد که انک فیضند مستقیم و علند مستقیم اولیه
بوجه تنانسان که اکی شمع اکی بر خضر ترین تقدس سر طریقی مخصوص انبیا
 یوقد اکی بر خضر جلوتی بیلم ایله خلوت و ذرینه تقدیم و ترجیح انکلی

مجله

صحابه و زرنده جلوتی و القلورنا اشمارا یلر و شیخ اکبر ختمین دخی کا
 ایما ایدر زرنده جلوتیه جیم ایله خاتمه الطرق در معناسی کجی زرنده جلوت
 جیم ایله انحر الارب در که عالم بقایه ناظر در بقایسه مرتبه تبلیغ
 مرتبه انبیا در یو یوز دن انک مسکلات جامع المسالک در یومعناد
 هم مستعد افاضه انک و ساطیه در لاسیما نقد را ربایه ستعد
 و اریسه الی یوم القيام انک ارواحی حض و شیخ اکبر احضار و نشر
 و انکلی فندن قلرینه نفس رحانی نفی قلمش در کر خلوتیه در انک
 جلوتیه دن و یونندن فرم اولند که جلوتی جیم ایله خلوتی مسکلی
 اوزنه مروتی که کمال اواز فافهم جل و مصرع ثانی له معناسی
 بود که سنهک سوزند امتحان ناسد که قیل قال اکر زرنده جلوتی اوقال
 ایدن جملندان ایدر نیکم دیشلر در که **وعند** الامتحان کیم الرجال اوقال
 و شول سوز که ضرر که خلوتی زرنده جلوتی روشن اوله جاهل کا
 نحاس واعی ظلت در دیسه کجی کادر و بویله دیمه نوله جملده ظاهر
 اولور مضاحت بولور و اشکان لفظندن مغرور اولور که هر سنه محل
امتحان و تحریبه کادر زرنده زرنده زرنده و شکان سنهک اولور
 اولورده قیل وقال و لانا فاما عند الامتحان روشن اولور لایسنه یلر کسده
 قبول یوقد زرنده جلوتیه ظاهر اولور لایسنه یلر کسده
 دلیر طوطی و مومن و سحر در دینلر کا اولدیلر اولور دن کرامات
 علیه دخی بویله در که نشان صدق در که دین مقرر و غل و سنک اولور

کافر شری اولدی زیرا اولیا انک انبیا کچی دعوت عاتده زری یوقدر بلکه
 خصوص اولدنده اهل استدلالی ایدر لر کچیکه انبیا کچی وجبه
 عامدن خلور دکلور و قافم و زلف اولده بعضی انبیا کلور دیکه انبیا کندی
 نفسیه مامور اولوردی انجیون بعضی احادیثه کلور کدی انبی و لیس مده
 احد زیرا کرم کلور اولسه ایت کا برتایع بولینور و انکا محسور اولوردی
 ولکن بالاختیار اندره تابع اولدله اندر کدی انبیا کلور کلام کلور دی
 شویله که جموع انسه کافر اولوردی زیرا انبیا انک انک انک انک
 محض کفر و زور ولی انک انک انک انک انک انک انک انک انک
 کچی بولوندرن ظاهر اولور که وی به امارت هدیه و صلاهی ظاهر اولد
 صکره اتباع ازفرد و بعد اتباع رجوع انک خطا عظیمه کدی بیه
 اطاعتدن ارتداده قریب معناد و لکن بومعنا بجموعی اولور انک
 انمزل بوقبل اتباع معذور اولان بعد اتباع معذور اولان انک
 هر چه جمیل عذر اولان از دیکه لری بومعنا معناد در وحدت کلمه
 منم یوسف امام زمانه مات میده جاهلیت یعنی ظاهره سلطان
 اعظم که امام زمانه انک انک انک انک انک انک انک انک انک
 اولور و کذا انک باطنی سلطان اعظم که قطب زمانه انک انک انک انک
 قلیق امور و لجه دندر و لا اودخی انک کچی بدعت وضعات اهل اولور
 شو قدر واد که انک انک بدعت وضعات انک ظاهره و شریعت و انک
 باطنیه و طریقتیه در و قطبیه سائر قطبیه انک اولور و انک انک

سفره

سلطان اعظم جمله امراء داخل اولدی کچی پس شوال کسه لکه تخیلی علی
 اهلید یعنی عین الیقینه بر مشلور و انک انک انک انک انک انک
 اولان مباحیه ناقصدر کچیکه بوزینه لری قریب انک انک انک انک
 اکثر ناسنا اهل اخذ دست ایدر لر و من الله التوفیق و اوجی صراع
 معناسی بودر که شوال انک انک معناسی طیفی مشتمل اولده رقدیه سیاه
 لون ایسه ده مینه نورانی در زیر علم نور و سنن بنو نبویه صایع و بنو
 کبیر در زیر طریقه دینیه ظلمات لیلده بنو موله اهدا ضروری اولدی کچی
 طریقه بند و ظلمت جهلده دخی علم و سنن ابله اهدا لاند در و معناد
 لطافتی امور اخر و بنو موله در زیر انک انک انک انک انک انک
 کچی امور اخر و بنو موله در زیر انک انک انک انک انک انک
 قلیعالم ملکوت ندر بنا علی هذا امور دنیویه ممتعلق اولان
 معانی نقد و لطیف و مختل ایسه دخی بنو کشفند زیر دنیا عا
 کذا فتدان اولدی کچی امور دنیویه دخی بویه در خصص که او مقوله
 اموره متعلق اولان مباحیه و سنن نفسا ندر نفسانیه عالم ملکوت ندر
 انک انک انک انک انک انک انک انک انک انک انک انک
 امور خیالیه به وجود و برید لر و معناسی لطیفه دیمه لر زیر عالم
 خیال و وهم درجه اعتبار دان سا قطبیه بلکه اعتبار عالم فاعل و معناد
 عالم وحی و الهام در و معنی کذا فاما مقصود بولیم معانی کشفانک
 لفظی دخی کاکوره در انک انک عارف بالله اولدیر انک الفاظ و معانی

رغبتا الله کلری هر چه ملاطفت اندر زیر لطیف اولان الله ملاطیف
 اولان قلب او زنده واردا و لشدر و قلب لطیفه زیاد و مؤثر و
 وحدیت قدسیده که چه لفظ حضرت نبوت کرد فاقا حضرت نبوت
 دخی الله لطیفان مظهر باطن معانی کی لطیف دخی لطیف و صورتی
 دخی عین روح در زیر لطیف ایل منزج ایدان لطیف کشف ایل
 از دخی ایدان کشف اولدنی کی و ایدان روح اولدنی کی فاقا معانی
 تالطیف لچوند و شکر که که اموز عارضه ایل کشید غنا صریح
 و اکش اولور انان عالم لطافت ایل اصلا مناسبتی قالماز و یحیی
 طبیعت قراریلور و العیای ذی الله عطا و در دخی مصرع معانی
 بود که قلبه اولان حال شریف دل کلن زیر لسان کل معانی
 ذوقیه نکل بعضی لوی رسید که فی الجمله تعریف لچوند و یوسف حقیقت
 ذوق حال قلبد که باطن در و حال باطن کل ظریع بعضی آثار ایل در
 یوسف حقیقی ایل کل انجی لوی حقیقت کی صورتی اولدنی کی
 حجابد که چه اینه دنیو زیر لای اینه صورتی محسوس اولدنی کی
 فی نقایب دخی مجوی کورن و عادت عیدد که در اکل استار و لوی اید
 انجی دید لوی قالور پس اولد ایل ایل فیتنه اینه کی و لور اید
 بود دند که رتبه مظهر رتبه راء کبریا و لور و لور دخی غیر عید
 الله ارسلنده برده یوقدر بولایه فی الحقیقه برده کلدار زیر اینه
 صورتی برده اولماز و سیاح کل غدا و زنده اولان سیاح نقطه ایل

عفی

محلی دخی اکیا قیاس ایل تنکیم بالاده و مرور اتمشدر و یونندن ظاهر
 اولور که حضرت خضر موسایه علمها السلام تعلیم اند و حکم حقاقت
 کندی کلدار بلکه تعلیم دند ایشا ایدند که اندن حقاقت انتقال
 اولور قتل غلام و امثال کی و یونندن شیخه مرید میسند اولان احوال
 دخی هم اولور زنده مرید واقع اولان رفا و خواطر و وار و اکتش
 احوال اینه سیدد و کن حقیقت حاله طالع اولدنی و شیخ اشی
 تعبیر و کشف و ایضاح ایلر پس کومرید لوی و اکو شیخان ناک
 حقیقت تقریر ایشا ایت قیلند دند و نفس حقیقت مریدله قاسم
 بر معناد و ارشاد دید کلرانی و ایجا زانند حقاقت ایلالد
 و موصول فی الحقیقه الله قتل در فاقا شیخان عبادات و اشی و وصوله
 و سیدد دنیا علی هذا بلا شیخ و وصوله سیر اولماز بال معبر حقیقت
 روبا حاصل اولدنی کی ایشته مرید کل شیخان علی ایل زانل اولور
 و قراند کلور که فزوا الله یعنی هر مدله علمه فرار ایدکونچو که
 عالم حقیقی شیخ کامل ایل قائم در مال ایت دینک و لور که دند فکس
 چراندن شیخان علمه فرار ایدکون حاصل کند کوننه بر شیخ بولور کافر
 ایدکون یعنی کونفس کون و ان و اکو اهل اولاد و اهل اولاد و سیر
 تعلیق قطع ایدو شیخه فاقا کونستره سرتا که محبت شیخان ایل ایل
 اولو دخی باله سیر اولور سن و حقاقت حقی اوله سرتا ایدند و دند بر شاکره
 استادی یسندد که بیلکه حقی کور مکدن برکته باز دخی کلور لال

عفی

زیراجمله حتی کور مکده فائده اولان تکمیل علم شوقی نوزندن
کور رولیزلر فائدا یازید تعلیم ییغده هر کور دو کون اووردرسن و شربه
وزندد دن خاد من و لور سن اشته استاز لریک فایده تعلیم و تعلیم یانی
اصل علم و صوفی اولان حقه و وصولد و استاز تعلیم و خلیفه حقه در
تکمیل قرانده کلور و علم آدم الاسماء زیرا اول و قد هه هه هه هه هه هه
یوشید یکه آنکه یوزندن آدم تعلیم اولنه یوشید دن فقط اندیکه یکه یکه یکه
واسطه تعلیم طی واقع اوله بعد آدم کندی اولان خلیفه اولانده شیش
یکی تعلیم ایلیه بعد خلیفه دن خلیفه ای یوم القیام انتقال ایده و سلسله
معنی بخیر صورتشاه متسلل اوله و صورت و معنای علم بقابل و یوزندن
خلافه استخلاف سوزی علوم اولدی پس شوش کسه که علم الهینک نه
استقام تمشدر نوجیه خلیفه قیور و خلیفه اولور زیر مقصود بالذات
انزاله جمل و شش مجا بدور ایسیه جاه و محبوبان مصور و کلدر یو جالید
کامل علم حال دن صکر علم الی سبایته تشبیه اندیلر و اوقاتی کاصرف
ایلدیلر تاکه کندی غافل سوزندن نفوس غیر در جملی رفیع ایده لر و عارف
بالله و هوق و یازنی رفیع کلدر دیدکی علم حال دن صکر علوم
رسمیه غیرا فده بیکوره درو الی اعمال علمو فاده دند که او قوسو
ویازنی سوزی ازنددر و شوش که علم حقا اقدر اوقو یو یازنی حاصل اولان
بلکه علم و رسمیه دن و سوا شوش غافل قیور نه یکه حاصل اولور و قیور یغ
دخی سبای یوزندن و جود یو لور و سبای یغی غیر یازنی شیخ کاملد یوزندن

دینلر که

دیدیلر که من لاشیخ لاشیخ شیطان یعنی هر یق حقه ظاهر و باطن
استاد و مرشد کمال الخاقا تملور تاکه عباده خاندان و الیها و شیطان
اولور زیر لای شیش و لایحه شیطان کاظم یوزور و کندی یغیر نه الیور
شوش چهندن که شیش اسم هادی و شیطان اسم مضل و اثره سنده در
و شوش که دایره اسم هادی دین یوزور اوله دایره اسم مضل داخل اولور
زیرا یو یکسندن یغیری دایره یوقدر کل یعدی فقط ارضی کشتایله
تاکه بر مرشد کمال یوزور سن و اند حلقه سنده اوله سوش شیطان دند
قور لکه خلیفه که شیطانی یغی دین یغیری شیطانی لاشیخ خلیفه ضل
و انزاله جال شوش لری فائادور تو فیصله سالانک اولان کسه ضال و لایحه
مصون و عنایت و هدایت مقرر و ندر و الحمد لله تعالی نظم
عارف بالله فیض لایزالیدر سوزم • در علم من لدنی نالش
مالی در سوزم • اهل توفیق ره حقه اولور و لری که زلد •
اهل عرفان اغزنک و لاله بالیدر سوزم • داد حقد و لفظ و معنی
تکلف اتمز • نکته سنجاند یوزور و کون شجره لایزالیدر سوزم • کوزور
نوش دیدن ایجا نیایلسون • زور خاص حکمت جام زلالیدر سوزم
• دکه بر اهل خرد هم ایلی اسرارمی • اهل دل دارانک دید کیملر
عالیدر سوزم • حقیا تحت شمع در یوسوزورین مراد • حمد لله
لا فذل تحقیق خالیدر سوزم نظم یوزی حال الهی و لایعالمده
قیل و قالی تیلر سن • سنی ارشاد ایچون بر میده یول و نیجالی

نيلرسن • سر لنجل خرقه بخر بده وارسلطان معني اول • اوتور
تخت غنای دلد ه ملك و ملك نيلرسن • دماغ جانه لذ استر ليل
ذوق معني بول • بوذوق بولك ايلسه سكرى و بال نيلرسن •
طولا شمد دام دنيايه يورى برده قندندن • تفلقين خيل
ايلرسن بالي نيلرسن • آلور آلورك آخره سر س ختم قير •
اياعن آفقه خلاق نو مكر وكي نيلرسن • كوندل خشي ارشد كوخه
بود و در نياده • يورى شمد نكرى ماه وحيد سالى نيلرسن •
ورده قوله تعالى • بهدون بام ترا هذا وان كان في اخارنى اسرل
ولجارهم كاقال وجعلنا منهم ائمة لكى لا ائمة موجودون كل
ائمة وقور قان الاولياء والعلماء وورثة الانبياء وخلفاؤهم في باب
الدعوة والارشاد كما قال تعالى حكيمه عن نبي صلى الله عليه وسلم
ادعو الى الله على بصيرة انا ومن تعني يعني كما انا ادعوا الى الله
والاذا تد وصفا تد على بصيرة تامة ودها كاهة كاملا على ايدى
الخطي العتيق في الحق وكذا يدعوا الى نور القبرية من شعبي في سبوت
وسنتي كما ورد فيهما ما ضلوا اليه ووضه الى ذلك التواتر
يحتاج الى توسيع جميع العسكر تحت لواءه كذا امر الجهاد الاكبر فانه
علم رشدا كما وشيخ محقق واصلي جميع الجهاد عند وعلون بله
كما اندهم بام الله تظا واذ تد وتسيره اذ لا الا اندهم في معق
البعث والارسلان يتستمر التسليل والارشاد تتم في الآية اشارة

الطيرة

الطيرة وهي ان تصيغ الجميع راجعة الى اجزاء الطبيعة الانسانية فانه الانسا
الكاملا هدية الى الله لجميع اجزائه من قواه واعضائه واليه الاشارة
يقوله تعالى قد جاءكم برهان من ربكم يعني ان حضرة النبوة صلى الله عليه وسلم
برهان بنفسه وجميع اجزائه اما الاقوال فقد عرج الى السماء ببذنه الى
الانتمى الى الخلق السعوى ولم يحصل في ذلك حللا قبله ولا بعده وان وقع
المعراج التوحش الخوض لائمة وهو المعراج بالروح الحية ماشاء الله
من العظامات العلوية جسمانية او روحانية مع استمرار البند في
الارض وذل الاما بالنام او بالانسان وكلاهما سير في تلك المقتيد
يخادع العروج بالبدن حشائنه سير في تلك المظلمة وهو القوي والنا
فانقاد له بعقله الحكيم لم يدركه سائر ارباب العقول فان جميع العقول
مستفاهة من عقله كما ان ضوء النجوم مستفاد من نور الشمس والقمر ونور
الاصل البتة وكذا اذ رد بعينه ما وصل اليه عليه وقلبه وكل ما لم يدرك
البصر كما ان الاثر اثارها تناعش نجا ستة منها مشهور للكل والسابع
لحاذ البصر وروية الباب في خصوصه بصفرة النبوة وكذا حال السمع
والطش والشم وعونها وفيه من التحويلية قوة اربعين نيتا قوة كل
نبي كاربين من افراد الائمة وهذا امر بين في الانبياء والورثة لم
يكن الورثة مساوين اياهم في اذ ذلك ظاهر وباطن لتزول مرتبة
الوراثة عن مرتبة النبوة والرسالة كما يظهر اثر ذلك ايضا في بلدهم
بعلا انتقال من هذا الموطن فبدن حضرة الرسالة عين بدنه فضاء

وخشنا في حيائنا لئلا يتوهم من غير تفصيل انه يحفظه الروح الكلي الذي من خلقه
 رويح كل بني وولي واقا ابدان الورد فدون بدنه شيئا الا ان الروح
 النظيف مع خفاوته في باطن التورية والحق في العلم ذلك فبتنا اننا جزا الانسا
 الكامل هداية اية هداية لم يكن له عقل يدرك الاشياء او يسمع يصغي
 الى الخطا بالغبني ويصير شهادته في الشواهد وقد شاهدنا هذه حضرة
 شيخنا الفضلي الامير قدس سره حاريا لا سر وحضرة النبيوة كلها وكان
 بهد ابدانها هداية عامة وخاصة ومهمة منه انه لم يسمع ولم يلمس
 الخرافة واختار هداية شيعة في الله تعالى في التمام حيث اعطاه الصحف
 وقال له فخذ كلامي وادع عبادي في مكان ما كان من بعد ذلك حتى
 فاقا لكل فرد ما منه تاليفه وتصنيفه وورد انه وتجلياته وهذا
 وارشاده وكانت الملوك يلتصقون من فطوره معتبرين رضاه الله عنه
 وعمن اخذ النفس منه وعمن كل امرئ تبعه في سبيله من خلفائه وعزته
نظم الشيخ بنى دركه ملامه يرشدر بويوله فهو فخر له فعليه
 يرشدر عشقون فآواز كوزي كاشك جوسلاب بويوله سور
 كلم بنى درياهه يرشدر بوقا فله ديقا لدم ليسه كوكي فخر
 منها فهو جمعت كبريه يرشدر فايوكده به جملة دن فاته
 وادنى برهنت ايدوب بايله علامه يرشدر فيض ان دن كجا
 صوت جام مرق جان ويجكر تشنه به برمايه يرشدر امداك
 قطع ايله هرقده ولور ساك حق فوكده فيض باغايه يرشدر

ورد

ورد قوله سبحانه انت مولينا فانصرنا على القوم الكافرون يعني
 انت مولينا ومشييعيك فانصرنا على الكافرون اي الاعداء الظاهرة
 والباطنة التي لا مولى لهم كما قال ذلك بان الله مولى الذين آمنوا
 وان الكافرين لا مولى لهم اعلانهم اتخذوا الشياطين اولياء من دون
 الله وسوا لهم الشيطان باان اصنامهم المدة فظروا عريضا بالاله الحق
 القادر على النصر الى ابواب الالهة التي لا تنفع ولا تنفع فانقطعوا عن
 الحق وانصلوا بالخنا فوكلهم الى الخناق العاجز عن النصرة بخلاف
 المؤمنين فانهم انقطعوا عن الخناق وانصلوا بالحق وقد انقطعوا عن الخناق
 الضعيف الى القادر القوي وفي الوارد المذكور اشارة الى ان بعض
 الاعداء واخذهم بالكر والنجاة والفتنة دهرهم الله وورثهم فيهم فمخروم
 واعاد في جميع الاعلاء عن شرورهم ودل على انه موعية الوارد الثاني
 وهو قوله تعالى قل يوم الفتح لا ينفع الذين كفروا ايمانهم ولا هم ينظرون
 يعني ان الايمان النافع والتوبة المقبولة هو ما كان قبل الاخذ والغرة
 وهو ما كان بالاختيار فانه اذا لم الامر الى الاضطرار فلا ايمان ولا توبة
 اصلا فوجب الرجوع الى الله من جهة دابة الخليفة فانه باي القبول
 كما قال تعالى ولوا انهم اظلموا انفسهم جا فرك فاستغفروا الله واستغفر
 لهم الرسول لوجدوا الله توابا رحيم يعني ان استغفار الرسول لا بد
 وان ينضم الى استغفارهم حتى يكون استغفارهم استغفارا مقبولا
 بشفاعته استغفار الرسول فانه الواسطة بينهم وبين الله تعالى فالايد

مینتابسته و قبول شرعه و رد اختیاره الیه و عرض حاله به غیر منازعه
 فی حکم و اعتراض اندیده و هکذا امر را بریدم مع الشیخ المرشد فان قبول قول
 الحق و گذاردن حق المریدان بقیه علی بد الشیخ من اعتراض و تسلیم
 امر الیه و استغفاه معصیت و خطایه و الا هالک فانه هذا الامر منقول
 بالتابعه کما قلنا فتابعه الشیخ متابعت الرضوال و طاعة الرسول اطاعة
 الله فلیحذر الخلفاء ان لا یجوزوا عن امره **نظم** شست و شوق انش
 ذبحی یا استغفار له باطنی بالایت کدر دین صیقل از کار له
 شربت فیض الحق فی کمال کسبون مرض صحت دل بوله کور قالد بواه
 و ذار له شیخ و قند خاکش عرض الیه کریم دار ایسک کلم برید
 کدی که تباری قوا کار له هر تنزل نفسه و یقند کلاوری بی خبر
 منزل الیه بر کشتی بوضع و بوطا و له اکم ذنب وجود کد عارف
 بلدی بلسه کوقالما دزدی بوله بویله سکنین بار له حقیقا
 طاهر کرد دل من اسرار نمکه کسه صومر معصنه البید برید
بعده لانتبا بوعبارت ترکیه طرف غیب دن بمعده رسیده
 اوله که قیاس محقق اولد در یعنی بر نشسته بی طرفی و وزرنه
 بتا و قیاس نمکد نام قطع اولد و بنا و قیاس نکا علی و اولاد
 زیر طایفه شهره وارد بر پس مرتب قیاس بیه شهره لوسته زده ذهب
 اولی قیاس محقق اهله مناسبه کلا و بومستاله قیاسه محتاج
 اولان مواد ده در و الا تصاعدا و انور یعنی نشسته ناله خفته فیض

اولسه

اولسه تا و بنا و قیاس کو تر من بلکه صحیح یا با عمل از قدر و لکن بوقوله
 مواضعه امام ابو حنیفه نفع ضعیفه یا غیر مثلا نفع کو خبر واحد
 اولسه قیاس محققه عدد و لا یدر امام شافعی ایسه خبر واحد و ضعیفا
 اولوره و خبر خبره عمل اولر زیرا قیاسه تدبیر عقل و ارد شرح ایسه
 عقلی بطان اید و ردیه رخصت و بر من و ارباب خفایق بومله حیه
 میل یدر لکر و کقول امام ایله و خبری عام مانع و لا یدر زیرا کو بوقوله
 انجم ذات با کلیت خطا و اولسه اول مجتهد لعمد جمعی و زرنه سالک
 اولان لدن وصول الی الله حاصل و لا یدر زیرا معرفت الهیه علم شریعی
 صحیح و زرنه و وصول الی خبر معرف صحیح و زرنه مبنی بر مع هذا هو
 مذهبت حشک نوقدر رجال الله و کمال و لا کما کلمه و بولن حقیقی
 القضاء بغير الجلاء مضمونند مضمون و اولور یعنی رضیع الجلی و کفی
 و امیدی سدا سدا اولسه و جور قیاسه عدلانه نشو و نما اولغله و کفه
 و جرمه مله کاله باع اولدی بکی بظالم رفیق و خبری عام سدا بویله و زرنه
 شید غدا جمعی و عمل شریک حاصل و لان مضمون عدل و روحانی در
 نظر ایله که ولد زنی مرتبه و لا یتیه بجنس زیرا تخفی فاسد در یعنی حم
 مادده وجهه شری و زرنه نکون تمشد که کلام صحیح و زرنه یعنی کلا
 بنا علی هذا صورت حاله اعتبار اند ایسه حقیقت حاله و خبری اعتبار
 اولیه در و کبار و لقریه طایفه حشکده هانما و معنی مذکور و لجمعه
 و دینلدر که قیاس یکید بری قیاس عملی و که هر کس از هفتنه بنا الیه

مستند

ویری دخی فیلس خشی در که افیا مه سبق بمن و کا استخسان دخی بر و شلا
 صلوٰه جمعه دن مسکوه قلنا ان وک ت اکت از ان صلوٰه نظر ولاحظه
 ظهر ده ایسه سست فوض و زنه تقدیم اولور و بخسه اوله زن فوض
 ظهر بمن فانا جمعه دن مسکوه ظهر اخیر دیکه کوری و ورت کون استخانا
 تقدیم ایدر لر و سستلوی مسکوه قیلور لر زرا فانا و فکان و خوجان دن
 مسکوه دخی قلنور فانا فوضی ایا زن و قد ایچینه اولور پیر نظر اخیر سستلر
 تاخیر و ایسه کو و قد یسین ایسه و قلنا ان قضا سیده فوض دخی قضایه
 قال فی احتیاتی اولور بنا علی هذا الخیاط افاض تقدیم اولور و اداء
 اولنا ان صلوٰه جمعه شروط منة مقدارن اولور و صلوٰه ظهر و قیامه قائم
 ایچین ظهر اخیر زو قلنا ان درت رکعت دخی اکت آخر قضا به قالوب
 فورت اولان ظهر نذ قضا سی اولور انکون قعدۀ اولاد و شهید و وزنه
 اقتضای ایدر و قال انه به قیامه سیمانک و فوض و کو قضا سی بخسه
 قالدی غمازان فله و لایغی جم سندان سندان مسکوه صلوٰه دخی بد زو کون
 قیامه سیمانک و فوض و کو کون که کون و زنه اقتضای ایدر دسه دخی
 مرخصد زو راجعه دن مسکوه قلنا ان سندان اختلاف وایت و زدن
 وکن دیشلور که طریق محوط بودر که رجمه و ورت و رجمه ایکی
 قله و هر جمعه یکس جم ایدو بالی که رکعت قلسه دخی سنده لام نظر ایکی
 صورت تا بعته اقرب و ایچین ثبوت و لایغی اوده داخله فاعرفه
 و بعضیلر دیشلور که صلوٰه جمعه دن مسکوه همان لایغی ترتیبی

افزوده

اوز نه قیلور که رک دیم قضا سی اولر یغی صورت دخی سست فوضات
 فاعنه سی اولر یغی جم سندان سستی تاخیر نمیه بلکه دفع احتمال ایدوب
 ترتیب دچقمیه و صورت دسخستان من زو اولور فانا اصحاب تحقیق
 مذهبه موافقد زو انلر ترتیب موجودی به نظر ایدر که سستی
 اسباب ایسته دن قیلور کومه فتنس الامر فوض صد در یعنی رسول
 اللہ صلی الله علیه وسلم وضع سستی ایلدی غمازان فوض سندان مسکوه در
 وکن اولر آخری نوبت به ترتیب ایدیه وضع نبوی دن بدرون لایغی کون
 زو کون صلیت من ابعده در و فتنقد و فتنس و لایسه وجود واجب و فیلر
 وجود ممکنه شک و مقابله سنده در پس ان که فوض و فاعنه سی قیلور
 شکری دخی کا کوره در انکون قراند مکور و قیلر معنای انکون
 و بودند اختلافی بعضی نوا قلند منع ایدن لک سوره آل لری ظاهر اولدی
نظم تموج ایلویدر در بحر رحمت • پیجه حمدایدلم الطاف خقه •
 ط شوبدر شش جهاته فوض نفوت • پیجه شکرایدلم الطاف خقه •
 اکروا کو آخر عظامی • اکو ظاهرا کو باطن و فاسی • دلہ مکفی حق
 اوزره داسی • پیجه حمدایدلم الطاف خقه • وجود موجودی ایل
 اندی ایجاد • عبان فضلی ایلہ قلادی ارشاد • اوتتر قیلرین هر دم ایدر اید
 • پیجه شکرایدلم الطاف خقه • بوش فوض و کوره نندند • قلم تحریر
 اللہ و ننددر • بوال و حال قیلور و مندند • پیجه حمدایدلم الطاف
 حقه • یتیم اولدک غریب اولدیه جهاند • سستی حق کونلدی حقی

هرآنده • مجزین غیری بوق دلد زبانه • نیچه شکر اید لم الطاف
حقه • **نظم** بنی حق ایش دعوت فرشته کلدی نیایه • کوچوب
کتل کورندی عاقبت دنیاد عقبايه • خزان ایر یوریا کور
یوهار تر کس یو کشتند • یورنک و یوقا لور می بی هله یو وورد
رعنايه • دوشل آخر ایامه سنیل ایستان چون کوسو • اوزر دغ
سیاهی لاله و شخت سودیا یه • خیال خواب و نوا آخر کو کلد
دور اولور دنیا • نه یوزله واره سین یلم عجب درگاه مولایه •
بنی مضمون کتنا رمد بولسون اهل دل آخر • چنانکه قطره صورت
ایویشمه حره منایه • شریفده لم واردر حقیقه دلم واردر •
لکن چون اولم واردر نه حاجت ختی دعوا یه • و نه شلدر کده
موت فنا محض کلد بلکه تعلیل صورت در دنیا آسیا بلای مضطع
اولیج مطلق اولدی بی کبی روح مدبر دخی مفارقت ایدین بدین
معطل اولور زیر روح حیوانی نل وجودی روح انسانی یه تا بعد
چونکه روح انسانی متعلقدن جدا اوله اوله اصل حق و حرکت الان فوق
حیوانیه دخی بدین چکاور و بدین روح ذاتی فرزند قالور و روح
ذاتی اخفی الاشیاء اولغله هر کسه ظاهر اولماز و یوقا مدند کده
اصحابه تم الاولیا دن بدیع حق قد لاله سرهم اللطیفه وفا نده
غسل انجون سر را و زنده وضع اولیج هید عظیمه سند غسال کا
وضع یدایه میجک بار و زنده دخی یدیه حقیقه بنیندن کچو کلد

جلال الله

جلال الله غسل دیدی و سینه حال اوله رجوع ایدای اشته بوحالت
نده مقوله حالندرت فکر ایدله و حیات تازه کانه ده کلدی ناامل ایدله
زیر روح بدین مفارقت اندکدن بر منی نشاء الخوانه معودت ایدد
و شوکه قهرده واقع اولور کا تعلیق عارضی مضایجی بر برگه حیات
دنیا ده ولان تعلیق ذاتی و را خلی کبی دکلدر اشته واره سین کو کدن
و یوقا حمد ده موده متعلق بعضی مضمون درج اولدی بی رسم
طریقله در کده بجکه الوقدر کرک و قتر کلن اوسون و کرک اوسون
بیومنا سبت صورتیه یوغیسه بعضی مناسبات خفیه دن غطا دکلدر
مناسبات آخر العقبات اولدی بی موت دخی آخر الاحوالدر و انسان
کامل موت اوزر نه جدا یدر زیر امور متخفه مومند و خجوری مزه
مقوله سند عدا اولور و الحمد لله قضا علی اصناف لانه و انواع
نغانه • **نظم** چونکه تقدیر الهیدر بالادان غله • قبضه
قد رنده سن دست قضا دان غله • تحفه مؤمن تکمیلر یومرک
ناکمان • عاقل اولحق و بدی بویله عطا دلد غله • درد
و محنت سکا که یونینده دربار دن کل • بوند بوه خوش کورب
شاد اول خدا دلد غله • فهم و لطیفه سنیل کاه غله کل •
قوله لایسه شتد بوی قضا دان غله • حقیا الحمد لله و رتی کور
قیل • اشته کل لک اشته کتلا بتلا دن غله • **تیسله الاصد**
وقتا ذان عشا ده بوبیت ترکی واردر اولدی که بیت برملا کد

اولن ملائکة اولدیلر • صفه صف اولویا قال اول طولدیلر یعنی
داخل خانه اولان مالک بر ایکن اولدی یعنی کریم اولدی وصف
اول وصف لخر اولوی خایه طولدیلر اشته صفا خردن مراد ایکن
صف دینک دکلد بلکه صفو فکیده نال خرد که آخر و غایه غایه
متحقق اولور و مالیک لجهام لطیفه اولد قاریجی بتد ان انسان اولن
شخصه واسع اولان خانه لردن اولن بیکه و یوز بیکه واسع اولور
تیکیم کار انصار دن سعید بن معاذ رضی الله عنه انتقال آنکه رسول
الله صلی الله علیه وسلم انان خانه سنده و خول آنکه کزنده زده حام
مالیکه مشاهده نایدلر و وقته مذکورده سبیتو و لاهل لیکه اولدیک
اینا عزیز ان فضیل مویاد نوی قراءت ایدلدی پس نالک نزولدی
استماع مولده و انزال سکینه و رحمته مجمل اولور و یونده قراءت مولد
و لغت نوی نال شرفه دلا ایدلر در و لکن ابا بنه مقدار کن کد
مجلس تجیز و مساموی و امثال اندن تطهیر لاف قدر و لاسیلم اولور
زیرا مطلقا کجا رکرا اولدند قدیم و جبار یعنی اعظم الاعظم
و کرم الاکارم دن کوری مجلس سنده تقییم و جبار یعنی اعظم الاعظم
اولن کفر اولدی یعنی قرائن حقیقی یعنی یوبله در و قرانده کلور
و دما هو باطن فافهم و یوندن هم اولن و که مفتاح بابالجهاد
و ایداع و مصباح خانه تکیون و اختراع اولان رسول اللہ
صلی الله علیه وسلم و لادندند و معجزه سنده مستقبا و دراج

علم

عالم فانی قیلوب روضه عدنه خرامان اولد قلزنده تشیع ایدن ملکه
کریم و ارواح عظام و قدسیان ذوی الاحترام لک نلری هم اولنده زیر
تشیع ایدن کچه بیلک صف ملکه در دایدلر فائز ایدن عدد کثیر
کتابه و اعدا و صفوف دخی مجمل اولی یعنی اول برده بی دست عقل فاعل
و هیچ بر فرزند ادا کلا اول بوله متن عدد ملکه ایسه فافس الامر غیر
محصور در زیر غار السموات در که کثرت لری محال و سفته کوره در
پس یومو مطی تنک ده بحساب اسحق و ملائکة و لیلیق اول ملکوت
هنا و رده نقد ملکه اولن کر کد قیاس اولنه خصلت که مویطن زیاده
فرجه و قد عالم بالاد ایسه بر شیر یوقد که لوراسی سکین ملکه اولیه
و ابتدا مخلوق اولان مالک باده فالد و یوده و کین یو ملک مراد
ملکه مینه در که انلر دیشی عقل اوله و روح مخاری در زیر بوللر و روح
محضه اولد قاریجی سندن فلک یعنی جیز محتاج دکلا در افلاک صورته
اوقایسه فلان طلس دیدلاری در که مدور سنده در و سبیت و ریجیه کره
تحقیق اولن سندر و قرانده کلور یور یوقور الروح و الملکة یعنی ملکه
روح اوز رده عطف اولن یعنی اهل طاهره سندن عامه خالص و زرنه
عطفندند در که روح ابله مراد جبریل و لکن ابا بنه حقیقت مالک ابله
فرق ایدوب در که هر ملل روح اولور غامط هر روح مالک اولما زیر
مالک او در که بر کاره ارسال و استخدا اولنه تنیم لک سالت مسئله
اول یعنی اخی اشعار ایدر روح ایسه یوبله دکلا در انجکون و انقلنا الملکة

مشاورانیده مقوله سید را بچگونگی ملائکه فیضان صفی خوانده و در آنات
 یکی نیمی وارد و بری روح القدس در که مظهر علم و لد و نیمی چندان اطلاق
 اوتور و بری نیمی روح الامین در که مظهر حق و لای نیمی نور و لذت طهارت
 انجمن حامل اوصی اولشدر و اسرافیل نیمی ملائکه فیضان عبادند و نذر
 بوجہ بندن رسول الله صلی الله علیه و سلم قبل اوصی روح سنده قدر عبادت
 ایلیون پیغمبر معانی انتم و صوفی کاسماع یا بشدر بوجہ بندن کاهاق
 دیورن زیرها قاف او در که صوتی در آن و اند و لکن صورتی شخصیت حق
 اولنیده اسرافیل نیمی کوری کور و لکن صوتی اشید یاوردی و بعضی اهل
 معرفت یا نند و نزول فاخته ناله مرثی اولاسی اسرافیل بقاء او و بعد النبوه
 فاخته ابتدا مکند و قبل اوصی اسان اسرافیل بقاء او و بعد النبوه
 مدینه ده بر کوره دخی زبان جبریلان تنیلا و انشد آریست و نیمی که
 و حیصه مدنا بتا مدینه ده نازل اولشدر و لکن مکند و صلوات
 فرض اولنیده و قد جئنا بنو ته وجهه خاصه قطره واقع اولشدر و نیمی
 زیر بلا وضوء نماز شروع و کلا در خصوص که حال اولان کیفیت او زرنه
 وضوء حضرت با هر یک علی السلام متوارند و نیمی حدیثه کلود و عدا
 وضوء و وضوء الانبیاء علی زیر بورده و انبیاء مراد حضرت امیر
 فقط شول چندان که لامجلس و حقولی ایله جمعیته مختلفه اولشدر و نانی
 نظا نیمی چوقدر بوضوء معلوم و مد که چنانچه بنو طهارت اوصی بقیه دین
 ابرهیم ایله تعبد ایدر لری پس چنانکه مر و وضوء دخی ناله چغنی اولیده

و نیکو

و ذکر اولنان روح اعظم علی امام درجه سنده و سائر ملائکه جماعت
 حکمند و نیکو قیام و صفی ثبات اولند و ولای امام کرم چهل حد و در و کان
 جماعت احوالی اولیده چندان بنفشه صفی واحدند و اوتور الحاصل
 حقان کی تربیه سی وارد که بری تربیه جمع و بری تربیه فرد و امام
 مرتبه جمعه و جماعت مرتبه فقه ناظر و انجمن امام مترجم حقد در که
 جماعت انان لسانند و قرآن سماع ایدر که قرآن علم جمعدن انان اولشدر
 پس لسان امام حقد را انجمن حدیثه کلود که الله تعالی امام السانی
 اوزرنده سمع التکلمن حمده و بر جماعت دخی بومعا بلده اللهم ربنا مالک
 الحمد و بر بوجہ بندن بر مرتبه دن بر مرتبه خطا یاوش او نور و نذر اند
 امام تعظیم ایدر لری زیر الله عظیمان ترجمانی در و سائر انتمه دین دخی
 بویله و ذکر امام صفی فکری اهل و کور غیر یعنی امام محرابی و قدر
 و لطیفه مظهر و معقن و موقر و یحیی سلطان اعظم طریق الاولی که دخی نانی
 و کلی اولد و نذر قطره ظاهر عالم در حضرت خورشید طیار طیار عالم اولد نیمی که
 و سائر اهل علم و اهل کمال دخی بویله قیاس اولنه تنگ ایله که قرآن مرشد
 صامت و انسان کامل مرشد ناظر و بری قرآنی سوبلدن انسان کامل
 پس صفی لطیفه اولان قرآن صفت انسانی و در که انسا غرزدن و قشور
 و آدم کامل روزند معانی و حقایق معلوم و اولو بومعانی انسان کامل
 و دانسته تشبیه انان هان لامین حقه تشبیه و شمشور در که بر و بر و شمشور
 حق تعالی کورید و دانسته یا نیده و قال یوم اتاک سننک و نیک و اولو اله العالمه

ایله بیدار اولور و کوردی که کندی عیال کندی حکم طوطی شد و عیال کفر کلام علون
بجشد و اولان بستان مشعل اولدی یعنی اولان ملک تخصیص ملک و روح نه دخی
عقل اول ایله افلاک تسعة من مجموعی اولون اولور انچه انچه عاقل و عقول
اشیاء دند و زیر اعراف ملک کوره و عقل اولور و کوردی عاقل آتاه دندی
بدن انسانی به روح مدبر ترکی اولور عقل انسانی اولور و عقل کل بقا سسته
سبب دند و روح مدبر انسانی بقا بدنده سبب اولدی کی و وجود انسان
روح ایله قوی و اعضا و انچه نظام اولوش ایسه روح مدبر غایب ایله دخی
ملائکه و امور سماویة نظام اولوش دند و هر بدند روحی روح کل بدی جمع
اولدی یعنی هر بدن عقلی دخی عقل کل بدی و جمع دد و روح کل بدی عقل کل بدی
ملائکی و زیر عقل اولدند و روح مدبر کوردی که آله خلق اولان روح انسانی
شرفی اولور و هر صفا قدر و آنک طبعات سرانده و غیر بدی و مجسمات و نظام
صور مختلفه سی و لادد که کافیه جمیع متفید بدی و ترکیب عین خارجی
اولان جسد متحد بدی تعقیب جمیع طایفه زیر و زور و صورت لطفیه حقیقت
یونزدن انکسار تمام اولور و روح مدبر ایله در انچه بیور
اناملح یعنی هر بدی یوسف و زلیخا کوردی که اولان ملاحت لکسا
غالب و اولور و اجستان دند کل بدی که اسباب جسد مجموعی و انرا
تدوی حاصل دند که جنان بیوری به کوردی اسباب جسد جسد جسد
اشته مشهور و حسی و انرا حسی و طبع بود که حسی و طبعی انرا لایه علم
اولش دند و اسرار و صوفی اولور و طبعی طبعی دند و از زیر اسرار و لایه

بخارا ظهور اولور و ترکیب بدی و انرا لایه انقیاد باطن و احوال و حقیقت و سواد
علیه لایه دخی بدی و بعضا لایه فی الجمله اسرار لایه دند و از زیر بدی بدی و حقیقت
سری و انرا لایه باطنی زیاد و بعضا لایه ابدی و نوری عباد و حقیقت و سواد
اولدی که نظر ایله که بخارا بدی و واقع اولش لایه بود و وقلیده اولور و عاقل
فرقیقت در نرینه صده کلام که روح عالم علوی و سفلی و می و نرینه
قائم که انرا و عاقل و اسرار و قوه بلدی و اسرار و نرینه لایه بدی و عاقل
دید که کل جمیع متاثرات اندر و بعضا لایه و انرا لایه کمال الوجود و انرا لایه
انرا بدی و سائر بدی و از نرینه عاقل و لایه و عاقل و انرا لایه و عاقل و انرا لایه
سکریه عالم انرا لایه انرا لایه انرا لایه انرا لایه انرا لایه انرا لایه
و متصل انرا لایه انرا لایه انرا لایه انرا لایه انرا لایه انرا لایه
ارشد و خلقیه و انرا لایه انرا لایه انرا لایه انرا لایه انرا لایه
اعتراض و ترتیب و بعضا مقابله و مساویه اید و کوردی و لایه انرا لایه
عالم قوام بود و قیاس اید و لایه و عاقل و انرا لایه انرا لایه انرا لایه
انرا لایه انرا لایه انرا لایه انرا لایه انرا لایه انرا لایه
سرا لایه انرا لایه انرا لایه انرا لایه انرا لایه انرا لایه
روح اولان ترکیب اسرار و انرا لایه مع هذا استانی زیاد و عاقل و انرا لایه
جراتی و خورشید قدر ایله بود و و انرا لایه و عاقل و انرا لایه
صور عاقل و باطنی دخی باطن عاقل و انرا لایه و عاقل و انرا لایه
برینه کمال اولدی و استغفار اید و کوردی و عاقل و انرا لایه

کرمی بینا نه حملودن مبداء زما نماندن بر خا ایلدی بکی بسیا اکلله سی
 تحقیق قصد ایچوندن که موسایده راجعدر و یوقوله قصد و اقبال
 شواغلدان اکلته قلبی تقریب حاصل اولور و لادگه اعرضله باب
 لاهوتیخ اویلا زینا علی هذا جانی تحقیقی کما ینبی افنا و انزاله لاندن
 اندن اقتضایله تعبیر اولور تنکیم و پیشلر و که انا تم الفقر فیه الله
 یعنی قلب الشان ما سوادین خالی قالمسه وینا تقاین با اکلیمه منهم
 اولسه اشته حقه و وصوله معانی یورور کما قال تحقیق انا جاء
 لم یجد شینا و وجد الله عنده یعنی وجود عام و آدم کسبه مجرب
 کوزنه کیکی کورر فاما فی الحقیقه سر بدر و وحقندن غیر ایچون وجود
 حقیقی یوقدر ایچونر ما سویه باطل دیدیلر زبر حقیقه حقیقت
 مستعمل یوقدر بلکه طفیل ما یده مدعوی اولله تابع اولدی بکی وجود
 عام و آدم دخی وجود حقه تا بعد که سما و صفات و نسب و خواص در
 و شو که مکاشفد که حد تصدیق ایلله سربری و بی ایچور
 و سر یحقیقه توهم و تخیل تر یعنی فی ایا و لقی احتمال و در در دیر زبر
 ممکنه فیجیله لقی احتمال یوقدر زینا لعل معدون و موجود وینا سید و مد
 ایسه وجودله متصف اولما انا ایچون دورور که اعیان اثباته علیه الهذا
 الان تم رایحه وجود تمشدر و لالی اید دخی استیلا تمیز زبر احتیاق
 ممکنه ناله وجودی وجود حقیقی ایلله قائمه و که بود و جبرله ناره و جبر
 و یوریلور و لاله احتمال تنکیم تصورات ذهنیة ناله الحقیقه وجودی

زبان

زبان و قلله و ورید یله در و لا وجود ذهنی مستور در و یوقوله
 نظائری وجود در و انکلا ندیمه بر کبله قائم در و وجود ممکن اولدی
 جهتلان عارض و معروض جمعی عارضدر که فی الحقیقه کل الیون و لا
 روح ذاتی حقدن منفرد و ریشه طیبه اول روح ذاتی بعض آثار
 و خواص در و لکی تجلیات قیقاته تا ابعده و لعل هر تعیندر اثر طبعی
 کوره اولور و لکرات وحدت حقیقه بی منافیله و لاله زبر ایچون
 و اموی بسیا در و و کلاک شمس در و کلاک شمس و غیره و بیشتر در و
 نفس واحد یکی اندن نفوس کثوره قولد تمشدر و نطفه ناله ندی
 ظله یوقدر ذاتی اقتضا اتم بلکه جمیع عمل واحد و مضایف و لوله
 واحد دن تشعب ایدن صور اصل واحد و جمیع اندوکی و محال
 جوهر واحد دن خلق اولدی دیدی کلاک عقل اوله ناظر در و یوقوله
 غیر اثبات اندکلی موانینه انک صور ندان در عرض عظیم صور ندان
 اولدی بکی نظر ایلله که غل غل یوقدر اشیادان اجزاء عسلیه اخذ
 ایدوب اولما جری صور عسله و وضع ایدر و اکا عسله نالور که
 امر حقی در و فاما عسله یقندن اول مولده و معنی کنان مر و حقیقی
 ایدی بسیا مر و حقیقی بکی اولان سنه صورته دخول اندوکی بکی مر
 روحانی دخی بعض تعلیقات تقریبات حسبیه بصورت پذیریلور تنکیم
 در بادن بجارات سطوح اندکله جوهراده اجزاء رشتیه بدتقول
 ایدوب و طرصورنده قولل ایدر و لقی بنه وجهه ارضه و در بادیه

رجوع ایلرکه اصلری در کا قال تشار والیه رجوعون پس اولیغا ایلان قور
 اطوار غفلانده ریه دیر دا نرا اولدیغی نفس حیاتی نالانده حی واهیات
 ممکنه اولورنده انشاری و معنائی کو نوبیه بد نزولی ترتیب وجود اولور
 تربیه یه ناظر در ویا الاخره بنده رجوعی غیب ذاته در تنکیم قورده اولان
 نوریدر انتفاصله شمسه رجوع ایدر اعتواء شمس ویده فرصنده
 ردا اولدیغی کجی و صبیلا الله بن الزبیر رضی الله عنهما زماننده کربناه
 کعبه تجدید اولان شریک نقتضدن قلان بقیه حجر و مدد خصنه
 توقف واقع و ایچین و ولد هئی اسماء رضی الله عنهما اشارت بلطبعیه
 ردا اولدیغی یعنی درون کعبه در محقره ایدر و بقیه نقتضی اولور اولور
 و خاصیده مستند لیل بریزر اصلنده اجزا کعبه دن ایک ای سالک
 بوسه که خطی و مستطیل بریزر بلکه دوری بریزر که انحراف اولنده
 ملتقی در پس سوی ایله که کیفیت ایلنده ایلله و وطنده رجوع ایلده پس
 و سید مقاماندر مکره نینه اولکی مقام که کیده هی صحرای کجی
 اولیلکون زیراد کیم مکریده سیر و دور اعتبار ایدر زیر ایتدا
 و انتهای سی حالت اولورنده در رشته کوریه در اولتوقه و جرم ایلله
 بلدان تنکیم ولد بدرله سیریدر که نطفه صورت ایلانده خارج و
 انسانیت ایلانده نخلدر و رجوع مار در و طهر بریزر حالت اولی
 اولورنده رجوعی یوقدر و ممکن دخی کلدر بلکه رجوع اعتبار ایلله
 حقه رجوع فنا ایلله اولدیغی کجی بر عالم اولانده صورت اولان

حک

بلکه صورت تجلیدن صکره ظهور ایدر تنکیم غلر ایدر ده صورت تنبیش یوقدر
 بلکه صورت نطفه نالانده مادره انصیاب و مدته معلوم ایدر اسکان انک
 صکره ظهور ایدر پس طرر لیل کجی سوادله تنقیدر که انده صورت مستور در
 سوادله مستور اولدیغی کجی زیرالانده تنحی اول سوادله ده در بو
 جرم مدت نالانده نظر اولنماز زیر امامراضد که قضیتی تنقضا نیند
 بلکه نظر باطننده اولان سوادله در که اصلالده و شفا نقد تنکیم قلب
 انشاء سوبیده دیدیلر زیر اقل بدخی مداد وجود و مظهر اولدیغی رجوع
 پس بطریق اعتبار ایلله سواد لیل کجی در کر که ظاهر ده دخی سوادله مشف
 اولسون و کران اولسون و رسول الله صلی الله علیه و سلم و حجر و سوادله کجی
 و اعتقالبوندن تم اولنده و مشهور در که زبان فارسیده کلور ع بالآخر
 از سیاهی رنگ دکنر نیا شد و بومقام ایلان باسی خرقه و عمامه سوادله در
 تنکیم چنان نبوت فتح که کوفی دلبند سیاه نقم اندیلر زیر افشا ذاته
 اشارت در کعبه ایسه ذات احدیته صورت ایدر و سائر نکالر دخی هریری
 بر تربیه دلالت ایدر و لفظ مراتب ایدر سالک صورت معنای سنه
 تطبیق تملودر کچمه بوعصا دره سیاهی و غیری الوانی هر کیم اولورسه
 تنبیش ایدر و طافنده بر عتاس رضی الله عنهما مقام منک تنبیش
 سوادله مادون اولد قاری بطریق التبرکدر والا اذان عام رسول
 الله علیه الصلو و السلام کا فیدر بوحی اصحاب اتفاقا موقوفدر
 پس نالانده صلح نفس و لیجی بریزر و تبیین نره دن کلور فاعرف جلد

نظم کل کاعرض الیہ عالم ربی مواد • واریسہ صلک اکر
 بلدر ندر ستر سواد • عالم ارض وسمایی بے ستون اتمان ندر •
 قدر ندی طور در واریسہ بخود عباد • آب وگلده لذت کوثر
 اولووی ای فقیه • مسئله معلوم در لغظی قول معنیده دار •
 لاله ننگ غریزہ • داغ و عاشقان قلبنده درد • سالاحقه بولناز
 اعمدان غریزاد • بیل شوریدہ کلزار فیض اول بر نفس •
 ذوق معنی بول د لکده • اوقومہ بر قورع آد • سیریدر کن بوسر
 دل هوای عشقله • نیلسون حق شوقی کیم اولامجول باد •
فی الحدیث اللهم انی اعوذ بک من الفقر لا الیک ومن الذل
 الا لک • یعنی خفته فقیر اولتی صبیح وحقدر فقیر اولتی دخی بر
 منایه در سندر واول منی بودر که سنده رونخ ربوبیتکد رالحه
 اولیہ نیکم کلور واعوذ بک منک یعنی بازب ستا صفتکد متصف
 اولوب دعویہ دوستکد سکا استعاده ایدرم بپرجا جفته رانجه
 عبودیتا طیب و محض ربی اولیہ کجی انسانده دخی رانجه ربوبیتا اولیوب
 محض عبد اولتی کر کرد و رانجه ربوبیت نود کلور در سران صورت
 الهیہ و زنده مخلوق اولقدن کلور و کلا و در که دعواتا تصرفی تر
 اید و بوجا لاله تصرفی قبول اید من یعنی سناک حال کتبه تصرفی اشعار
 اندوکی کا فیدر زیر اعتماد الله و زون و مقدارک و ار در و بیکه ظاهر
 تام سن انما اصل فقیر الی الله اولتی و غنی بالله اولتی قبول الله و زرا

غنی بالله

غنی بالله اولسک دخی سیادتدن خالی دکلدر سلطان اعظم جنینداری
 اولتی کجی عجب مقامدار که دگمه رسالک دکل بلکه دگمه بروکی کا واصل
 و سرتیله تحقیق و ذوقیدن ذاتی اولمشدر سوال اولنور سکه
 واسطی نیک قد ستره کلامی نه معنایه مجبولد که کلور الفقیر لایحتاج
 الی الله زیر احقه احتیاج امر غریب و اظرا ذله معنای مجبولد نیکم
 بوجدیده دخی کلور اللهم غنی بالله لا افتقار الیک یعنی غنیام تا خفته
 افتقارده در جواب بودر که واسطی نیک مرادی فنا فی اشعار در
 زیر فنا تامده تشبیه احتیاج قالان والاحضقه محتاج اولتی
 لازم کلور بوالیسه محالده والامر تبه معاده افتقار ضروری در زیر
 عالم جمعه نشیب سلویه اولقدن عالم فرقه مشبته اولما مقلازم
 کلز و بوندن قلم اولندی که کلام واسطی بے غنا بالله محال نمک
 انقصا ندر شوق معنادن که غنی بیه انصا لامستغنی اولقدن معنای
 سیادت وار در عبید مقتضای سیه سید اولان و اولسه دخی دلالت
 حاله در دعواته دکلدر نیکم و راندی کل ایکن حقه و حقل محتاج
 قادر غنی ستره محتاج اولی و غنا مالا حقه سنده وله وایکنه قوی
 و عجب که طبعی و قد بیکه زنی و بوندنک امثالی اموری جزئیات عجب علیه
 طلب الیه زرا اسم رحیم کل ایامه مملو بربوبیه اول و مسئول قبول
 ولله تعالی نیک عظمی عبد فقیر قلم اسعاف مرا منی منافق دکلدر اعظم
 ناسر عتدنده اولدی بویکی مثله کر سکه سلطان اعظمدن یا غنیه اصل

استعاد تا عیب کاور فاما حقه کوره عیب دکلار زیرا اراده و بویست
 و بویست تا رباطی وارد در شوق دارد که او بجز خزینه سما جز نبیند
 و او هرگز کینه اسماء کینه به حواله فلنور بوجرتند که ساهلان نور
 خزینه به ماسر تا نیز بیکه اندر اینجا و کلاه تعیین امتش و در و اول
 و کلاه نازیبی وکیل مطلق و بعد کتفاله و اما اندر لفظا مثل افتاد و اول
 تام ایضی با طلب هر یوزدن منتسح و اول و طار مطلق و بوی نور
 و کین مطلق احتیاجا جدا طلب و سؤالا از کم کلن بیکه حقدان علی اندک
 مغنی و لور کوچه هر کسه کوره جاری کل ایسه ده و زرا عوام و غویق
 برابر دکلار مکر که خواصا دخی سؤاله داعیسی و له نیک بعضی اندک
 علیم لثام صا در او لک و حضرت خلیل علیه السلام ناز و ده الفا اولد قده
 حسبی من سؤالی علمه جالی بوردی اول و قده اولان رتبه سنی اشعار
 اید که امسا که در زیر امور اولد یعنی جمله سؤالا تمک با عش تنزلد
 و اهل لفظان دخی و مقبوله حوال مختلفه سی و لار که مقتضای کندی
 بلورلر بوسبکه اولد و احوال و کند خا و جرح اتمال و لاجرح اید
 جرح اولور و عینا حمل اولد و لک سؤالا تمک کابره بویست و لک
 اربا بینه کوره در نظر اید که بعضی عا و رتبه با الدعوی یکی کند بلوری
 حقه ده در که کیر بینه رفیع ید تمایل و حضرت ابوبکر علیه السلام دخی
 مد تا تا ملا نما منده دل سکوت اید و بعد رتبه تا سنی انصاری و عا
 املدی زیرا مقتدا داعی بوی و حضرت حقدان جیا اید و دی و عیا

معنی

معنی منافعی و منافعی در دید کوری بومقام ضرر و بر نیز هر مقام ملک بر
 حکمی و لار در نظم که حکیم عالمید عالمید رختا که کار لیک
 اولشد رختا بینه و سبیله افتقار افتقار بیلد بولور عاشق غنای
 تام دل ناز و استغنا سریری او زره اولور شاهوار بونه ناز
 و بونه استغنا در رختا جد کیم احتیاجی بچرم ایلد صدد و ولتیه
 قدار ابن ادم و ارستنده خرقه تجریده کر اولد سست
 درویش لکه شاه آسا نامدار حق و بر دسه خیر اولوری حق
 ذکر لک تا اید عمر ثانیان اولور سس عالم بچرم حصه دار
نظم یار اول کجای دل کل درویش اولم درویش
 بوخیر ایشه کل ویرال درویش اولم درویش آینه کفی
 سلک گسه شکند آن جلد گسه سلطا نغی بلک گسه
 درویش اولم درویش بغیر بر باصو و بطاش کوز لردن
 آقید و پیاش فقر بیلد اولوب بولاش درویش اولم درویش
 الحقه معا نیدن طوی سر و شانیکن کچ و دوان فانیکن
 درویش اولم درویش قیلا و انکی افشا تا کیم حق اید
 اغنا خوشد رقی استغنا درویش اولم درویش بند
 استوبیک بندن قوسنگی کچ سندن کل اوله دنا برکنک
 درویش اولم درویش حق بولغه طالب اول حق بولنه
 راغب اول حقی بیه مصاحب اول درویش اولم درویش

نظم

ليلة الثلاثاء وقت السحر الاحمر ورد الخطاب الالهي هذه العبارة بالاعمال
 سألني مسأله فقلت اعوذ بك منك قال كيف تعوذ فيمضي وانا
 ملجأك وملاذك والمعوذ منه مخوف البنية فلا يكون ملجأ هلك
 العباد بك من غير تمكس في الحقيقة اذا الشئ الواحد من حيث هو
 لا يكون معاذا ومعوذا منه والذات مجردة عن كل نسبة واذا فوجبه
 الرجوع الى الصفات وهو الرجوع والاستعاذه من الاسماء الجارية الى
 الاسماء الجامية وان كان كل منها مضافا الى الذات الاحدية كاخلاقه والدين
 الى العلق يعني ان القسطين مرجعهما الى محل ورجوع واحد فقال الحق تعالى
وصلنا الى العلم الحقيقي الذي لا فلاح الا عنده **ولا نجا الا به** وهذا
 يعرف ان الذات الاحدية لا تطلب الا بشئ من الاسماء والصفات لا تجزئة
 لانها غير عين له مقول ولا كسوف ولذا قال تعالى فاعلم انه لا اله الا الله
 فعين متعلق العلم وهو مرتبة الالهية التي بها يقع الارتباط بين
 والمأنوه كاستلطنة التي بها يقع الاتصال بين السلطان الاعظم
 والوعية لا نه لم يتفق السلطنة بجلوس السلطان على السريكان
 امرهم بولا والخير والالمطلق لا يتعلق به العلم اصلا فان قلت من اين
 عرفنا اننا نعلم الله فلعلمه من قبيل الكس من جانب الاسلام قلت
 عرفنا الفقيه حقيقته من جريتين جهة التقاهر جهة الباطن متالجه
 الاولى فالان قوله واعوذ بك منك واردة في الحديث الصحيح على ان
 الخطاب لله تعالى ولو كان مع غيره لكانت اعوذ بالله منك كما ورد

الشرح بقوله اعوذ بالله من الشيطان الرجيم على ان ظاهر الكلام وما
 يخبر من التفرقات في البين فالجني عن حقيقة الحال ويكشف الغطاء عن
 وجهه المتأد والال واما الجهة الثانية فلا تله هذا العيب محفوظ من قبل
 حاله لهذا الان فلا يرد عليه بالواسطة وبدونها الا كما كان حقيقيا
 بالكتابة على الاحدائق لا على القاطنين والاوراق وقد قال تعالى
الذي بناه اذا استهم طائف من الشيطان تذكر واذا قام بصرف
 على ما من تقريره فانظر في هذا الكتاب وفي غيره من آثار هذا الفقيه وهي
 مجاوزة عن المانة عددا هائلا في عوفا واخرافا على الحق سنال
 الله حفظه الذام ونظمه القاصم **نظم** كتم حقدك كوردسه ظاهر
 وباطن قمو حقد **آقا** مرزبان رحمتك كحقدك في حق مطلق
درون اهل دل بلن خيا لتيه اوهاى **كتم** الهام اولابا رايد
 اولام محقق **بو** حكمتنا فيه هريرا بقصم بوز نياده **كتم**
 كتم علم الهيدك نه اكلر شوكه احقد **زبان اهل حاله**
 قيا حواله فيض عرفاني **آقا** تسيم وكوثر وش بجه صاف
 وموقد **بري** قوس وجوب ويري امكان لالنشايد **تجلى**
 قروش بوضو بردا نه منشقد **كوكا** شناق وحق شناق
 اما عجب در كيم **بره** بزدان و سلطان جهان معينه شوقد
بود سى شيخ حقي دان تعلم ايد كور زيرا **اكسا**
 مفتوح اولان اسرار بلكه غير مفلفد **رايت** مرسوما

على الخواء قوله تعالى والله يعلم وانتم لا تعلمون والله يعلم بالعلم
الذي لا شيء له من بينه وبين معلوم واصلا وانتم من حيث تغتافون
الجسمانية لا تعلمون شيئا من الاشياء لوجود الجسد الذي به قلوبكم
وبين المعلومات فاذا زلت طرقات الله هو الذي يوصل في السموات الارواح
وارض الاشباح بحيث لا يعزب عن علمه انتقال ذرة مما في ما الا العبد
يعلم فانه فارغ خال في الاصل في موضع عالج وذلك ان كان من شأنه
العبودية التي هي غاية الذة فاذا كان العالم هو الله فله العبد رتبة
المظهرية وبذلك فيلحقه فانه فضل الله العظيم والا فكلما كان الله
تعالى وانما قد رنا التعينات بالجسمانية لا ان بعد الاشياء مع العلم
العلم هو الجسم الانساني كما ان فرجها منه هو الروح الانساني اذ لا
حال بينه وبين عالم العلم كونه اذ فافاض من عالم العلم بالفيض
المقدس واقدّم مخلوقه متعقبا بالتعقبات النورية ولذا عزت عنه بالعقل
لتعقله بعد مبدعها فلا الجسم فانه اخر لنا ازا انما الية والعشرين على ان
معناه فابنى عن التركيب ان الجسم والجسد ما هو طول وعرض وعنفق فانه
اليسيط ليس فيه شيء من ذلك كالنقطة فانها في موضع غير متقسم ولا
شأن ان لا الجسم ان في عبارة عن كثافة بخلاف البسيط الوجودي كما
فانه عبارة عن اللطافة وكلما اذ ان تركيبها اذ الجواب والكثافة كما
انه كلما انقص قبل الحاصل ومن ثم تركبته معلوم الكل لوصوله الى مقام
الارواح بتلطيف الاجساد وذلك بالترانسات الشاقة واصلاح

الترج والطبيعة الى ان يرجع الطبيعة الانسانية الى العنصر الاول الى
ليس فيها شوبية لخاصية الكثيفة ولامر قاطع الى ان الساتر جرف
التناء للبعيد فان الخطا كان بعيدا من الحضرة الاحدية بوقوعه
في الكثرة الواحدية فكان حقيقة ابتداء البعيد وما زالت الكثرة
منقروة والوحدة مرغبة ظاهرا وباطنا اما في القاطع فاذ ان الاختلاف
بالكثرة من سبب التفرقة كما ان زكوة من سبب التجمع واتفاق الباطن
فلان كثرة الافكار والوساوس تمنع القلب عن الخضوع وتحويل بينه
وبين المناجاة الالهية فاذا الوحدة فيها كل النافع والكثرة فيها
كل المضار ثم هذا الجسد البدني والما المنة في الوحدة في الكثرة
على ان الاشياء اسماء وكلما كثرت زادت الوحدة في الكثرة الزخات
وفي الزخات المرتبات فتنزه في سائر الزخات وتفرج في رياض المنة
واليوم يوم الزيد الزيد بعد هذا اليوم لا اهل الزيد الذين
لهم في كل وقت جديد جديد واد علم فعل الله اوسع كل شيء
كوحته وهي التحمل لظهور مزيد تجلياته واقر واروق فانت اترك
وكتايب الجامع وانت القادر على السامع وذلك لما في في الصورة
ولان المعاني في الحقيقة والاصلاح في الشريعة وذلك الاجتهاد
في الطريقة والافراح حيل فلا فلاح وذلك الخلق في الغدق والروح
فتعلم لسانك واعرف علم سلطانك وقوة برهانك لعل الله
يزيد في احسانك نظم طوره مد يدك وبارد خبيرك

اوقی قرانی سر معترال • کاند ریاخزنده اشبو جهان • کان
 دل صولک خزینه کبریا • هیکتیه در دای اهل زید • الی
 کتا و نورده اند برال • نقد و فک نه ایسه صرقا یله
 ویرخاسی بر نه پاک زرال • نه کاورسه حضور که عاشق
 • قابلیت قدری حاضرال • سری و برمه سوی چون حق
 قتل نفس ایله هجوم غازی سرال • **بعد الانبیا** • وارد
 اولان بیت رکید **بیت** • روحزدن روح اوهور دل عالمه
 فیضزدن فیض و بر دیک آدمه • خطاب حق تعالیه در و لکن
 یوکلام فی تحقیقه عقل اولسانند که ابتدا آدم حقیقی او در
 ابتلا حق تحقیقه نفس کلیه اولدینی کی و هر هر تربته ناله کور
 آدم و سخا و یلاد در هر وقتان محمود و یازای اولدینی کی زیر انجور
 تعین قدیم و بر کینه تقسیم در بر نه دل ظاهر و باطنده
 نه صورت کور ستر ویالی بوو القیام دخی نه سیکر کور ستر پس
 عجمان کینه یسه ده فجدد تعیناته کور یسه تازده در انجور
 ششم اجماعه • شابه صورتده ظاهر اولدی و صورت دنیا
 بویله اولدینی کی صورت دین دخی بویله در که اهل جماعت
 بعضی زنده کوره کینه لورسه استعالی یوزندن بعضی زنده نسیله
 تان نوراشته دین و دنیا الی الاید بویله معنا دان خالی دکلده
 چونکه روح اول انسانی رئیس لا و واحد لا جرم و جاده اولم انیک

مستغفر

مستغفر که نفس حیاتی انک و ساطع بله ساز شایه ساری اولشد
 و ارواح اشیا به ارواح ذاتیه در بر که قوام وجودی اکامه و طرد
 اگر یک ظاهر و بجه سست • حق و حق تو قدر زیر روح ذاتی امر باطن
 در که فی اهل ظاهر احساس اید فریکه مکاشفای راز اید در فائنا
 روح انسانی و روح حیوانی دیکلری اثر ندان راز اولور الحاصل
 اوان سکر بیان المده اولان موجودات و حقایق روح مخدیه ناله ازانکه
 در که بخی حامد و خصم و اوزنه دخی و مؤمن و ساریدر نیکم حلیته
 کاور انام الله و المؤمنون من فیض نوری و فیض آدم دخی فیض جماعت
 مأخوذ در زیر کنت نبیا و آدم بین الماء و الطین • روح نبوی دخی
 مقام ارواحده اکین بالفعل نبی و لو یکند ندن مستغفر اولان روح
 انبیا و اولیای دعوت ایلدی و ابوالبش آدم وجه ارضده مقام
 خلاد فده و لاجفی دخی او رده متعین ایدی و مقتضای مقامی اولان
 علو و لهیه دخی اول وقتدن مستغفر اولو و صکره فایق جسمانیتده
 و علم آدم الاسماء و حیثه کند نه فاضله اولندی پس جمله کالات
 روح نبوی به مضایف اولو و هر نبی و ولی ناله استعدادی مقدار بقایت
 خادج ایلد • ظهور ایلدی بوج تذلک حقیقت لهیه نفس و حقیقت مخدیه
 قمر حقایق انبیا و اولیا سائنجو و غیر یکی و لو بر تو کمالی دخی
 اعضاء کور کجی صورت بولدی و اتفاقا و انفس انوار ظاهر و باطنیه
 مرتبه کالده طویدی و عالم بوزی هر وجه کالده **نظم** ای روح

نخست سکا هر چه چسب چسب در • بوفیقر فروان دلان جای چسب در • ای
 نوری جماله انوری پیران • هر دیده حق بین ابله هب سا که رسد در
 • ای سترای احدی فیض روان • دانش نه ظاهر و باطنه
 مدد در • ای احمد احد حمد ای چون وزدی تو کنیم • تخت نه
 عسکری خجسته عدد در • شرک یولنه کتبین اربا بصلالک
 • قهر و غضب خضر حق او کنه سد در • حق تو که ابله نظر
 ایش عالم • کیم صبح و مسا ایشکل اول خاکه سسند در •
بعد الخاق اولان بیت در بیت دهر نه دیور نه دیوار نه
 اول و لغو ندر بق بود مه • دهر زمان دیدن کسره آسمان
 و دیوار کسره زمین در • و بواجی اسماء الهیه دن دخی عداوت نشد
 تنگ بعضی احاد نشد کلور یاد هر یاد یار • و یاد هر و کین یا که یعو
 بونل کی کلد ر یعنی یحیی و یوفی مقطعه اوز نه حرف نداد خوی کر چه
 اسم اولد و فی شعار ایلر تنگ بعضی ازا هیا و ایلر و کین هر حرف
 بر اسم مخصوص صلا و لایق ظاهر در مثلاً کاف فی وها هادی ویا
 منی علم و عین عدل و صا د صدد و علی هدا ساسا اسماء موافقه
 اکاف اس اولنه بوسیدن مجری اسم اولان بلکه هر چه علم مستل
 اولور و دهر زمان و اسم الهی اولق رمضان کی در که هم وقت مخصوص
 اسمی و هم حق تعالی اوز نه دخی طلاق اولت شد در معنای بیت بود که
 دهر دین اصل نه زمان غیر تقسیم یعنی آن دین که بی نشسته در که

جمع

جمع ازمنه ساعت و دیور و اسبوح و شهر و سال و دهر طول کی بعض
 عوارض حبسبیله انک قیمتا نندند بر سنجلی عام ایلد شیا نیجه ایسه تجلی
 آن ایلد دخی ازمنه اویلدر و ازمنه نک تقاوت و کثرت نندند انله صفت
 مانع بوقدر نظر ایلد که شمس پرسته ده • مکر می سکر منزل و در انکه
 فصول اربعه مستغنی اولور مع هتا فی الحقیقه دور بر دور در نور
 نور اولو یعنی کی نور شمس ایلد صلنه نور واحد اولو بطاعتی فی تقیم
 اندو کی کی دورنی و فصول اربعه دخی تقسیم دیدن منازل مذکور در
 و اول و آخر بر مدد که لفظ آدم فی مشتمل در بر الله تعالی نظر
 زمان اولان بویستدن انبیا و اولیا نان دخی یو اطنی اوز نه زمان
 جربان تمر بلکه انلا لایل و لانهار عالمنده سیر ایدر اگر چه
 ظاهر لری زمانه مقید در انچون دور زمان حبسبیله چون نور
 اولور لری و لیل و نهار لری حکمی و بر لری زیر ظاهر جسد عالم قید در
 و باطنی عالم اطاق قد ندر اشته بسته • عالم اطاقه ترشیب و غیر ترشیب
 وارد و ناکه عارف بالله زمان و کماله مقید ایلد بلکه فاینا قول
 فتم وجهه الله ستر نه نظر اید • و کذا فی کعبه احد یته به بله و در و ر و ک
 اکو ره اید • و نماز و اولان صورت تقید دخی اطاق باطنه زبون
 مغلوب یلیه الخاصل هر یوز دن سر صورتی تحصیل و حکم نشا فی کین
 قاله نظم نور حق کور مران دل رسک کوز له اهل الله دن •
 انلرک سیمالزیده وار نشان اول شاهان • اولسید غلام کامل

حقیقه به کوره بویله در بوندن ظاهر اولد که شریعت حقیقه باده که
 طایفه حقیقه اولانده شریعت فرضیت جهتمند انشد در عجبیه احرام کی
 نمازده دخوله بابد انچون فراموشان معدود اولدی و برکنه که
 ظاهرند فرض و سنت اولیه آنک حقیقه اعتبار یوقدر زینت اولد
 کل حقیقه رتبه الشریعه فرورد نکیم نیجه کوره افاده اولمشدر
 و قرانده کلور و انوار البیوت من ابوابها یعنی مقاصد سباسب و شریط
 ایله وصول حاصل اولور صدق بینه بابدن دخول بولند یعنی
 وحیدند کلور انا مدینه العلم و علی بابها و یوجد ذلک سترید که
 جمیع طرق حقه سلسله سی حضرت مرقضایه کور الله و جهده منتهیه
 اولور زیر هر محرابیه بسبب الاستعداد بر خاتمه کمال ویرلد که
 حضرت علی به دخی خاتمه علم اعطا اولندی و جمله کالات اکمل
 الموجود ان صلی الله علیه وسلم خلقتی اولدی یعنی علم دخی ناله صفات
 کمالیه سندند را بچون بیورر اونیت عمل اولدین و الاخرین یعنی
 بر علم شریف یوقدر که اول علم بنده اولیه اگر ظاهر و مکرر اولنده
 بلکه دخی علم غریبه و مکرر فاضله وارده که انبیا و اولیادان
 بر فرده منیر اولمشدر زیرا قرانده کلور که وکان فضل الله علیک
 عظیما زیرا عظیم فی الحقیقه الله تعالی در پیش شوق ناله که خطی
 حق و شریعت علی ثانی مطلق اوله ناله فضلیه نه تریده اولیق
 کرد در فهم اولنده انچون انی الله تعالی یلد غیر کسده بلر و کزین فرورد

در کوره

ادران قنر وینه قرانده کلور و رفع بعضهم درجات زیرا بعضی
 جنان یوقدرند که لفظ بعضی انک فنجنی فااده بیدر بعضی نکیر انکی
 و درجه انده معتبر اولان درجات علمیه در نیکم حضرت یوسف علیهم السلام
 بر دعی بن یامین حقیقه هر بندی اولدی یعنی تلمیذ یسایندند صکره کلور
 نرفع درجات من نشاء و فوق کل ذی علم علم فاعلم ذان فانه منزه
 المسالک ان کنت خیر سالک **نظم** الله الله منظر الله اولان
 سلطانه بق کبر یاد برده بوش اولان عظیم الشانده بق
 شاهد ریکم عمرش علی تختنه اونا دورر قاب قوسین اولان
 اولان سیرانه بق انده در سترانل نور خدایم زل **آج**
 کورن انسان ایسان اول صورت رحمانده بق جلوه سندانده بق
 طاق قدسید رنجل بق خرامینه و سرو دکلشان اما نده بق
 عقول کل در کیم بلور علم لدنی در سخی فیض حقلک سینه سینه
 موج اوران غمانده بق بر بنید ریکم اکافات اولوبیدر انبیا
 سنجفی الله یارن کزین انسانده بق **بردمکله یارسلو**
 الله احیا قیل بق دردمند کدر بو حقی قول او خسته
 جانده بق **مجل** بواسم شریف بوصورتله مرسوم
 اولوب علی وجه الهوا ظاهر اولدی و یونان حقا فی صور
 مختلفه سبله غیر انار فرزد تفصیل اولمشدر و یونان شان
 مقصود بو فندی بر اسم مذکور له شتمیه در نیکم مقدمه انبیا

در کوره

اوزرته جو بان واقع اولمشد و اسماء الهیه نانه فتر لری و اورد که
 عند الله محفوظ و سائر اسماء نانه ایسه و فتر ی یوقدر مکر که و فتر
 اعمال اوله نظر ایله که خواص ناس که اولیا و مقام لونه کوره و فتر
 وار در خواص سلطان کنی فائاد عوام ناسله فتر اولماز زیرا انان
 مرتب اهل و کلا در بلکه دعایای سلطان کنی در اشته بومعنی اوزرته
 سعی ایله که نازه عوامان خارج اولوب اهل فتر اوله س و فتر
 اسم نانه و فتر عند السلطان اهل دیوان اسمی اوقیانغی کنی
 بچینا زان محار و لکن اهل حال اولوب در ا حقیقی ایله در اسک
 محتاج در و بوحال کنی خبر اولنه انسان جواز یز و تحقیقی و کل
 پس شوق کسه که اصطبل و اوبده مربوط اولغه مثل اوله کند
 انسان دیسون و دعوی قوسون زیرا کسی کندنی ترکیه ایله
 ایش بتر بلکه حقل ترکیه سنده محتاج در و ترکیه ید شاهده حال
 و قال کر کرد و شاهده حال و تحقیق مستور و منفرد اولد فتر
 شاهده قال و شریعت ظاهر و موجود کر کرد و بیج اهل دعوی
 مفید اولماز و السلام علی تابع لهدی و السلام علی سالد انوری
نظم شوکم لفظ ایچ معنی بلز اسم بی ستمادر • الله
 چونکه اهل قوی یوق کاری دعوا در • نیجه فتح ایلسون
 زاهد لایشبو مشک عشقی • طلسم اوزرته قونش کنز و سیر
 مفاد معاد در کو قید اوله ی ایسه و فتر حقه بو کون سمان •

ملکات

و عبد القادر و عبد الله و محمود و امثال ایله تسمیه الهیه واقع ولوب
 بعفسی وار در تکراده و پیچیده سیخی ری صفتا تزدده و بیج اولمشد
 و بوندن فتر اولمشد که اسم یکید که بری اسم عند الناس و بلکه بولاسمه
 اعتبار اولمشد و شفا کنی بری بوندن تیز و شفا کنی بوندن زیرا اسم
 و سمدان اذن اولمشد که اسم کنی اولمشد که شفا کنی و بری کنی
 اسم عند الله و بلکه بولاسمه نظر اولمشد فی الحقیقه و حقایق بری نیک
 افوازی بوندن و اسم اولایه مستی از اسنده و مطابقت و زیادت
 و کلا در نیک و فضیل نه اسد و بولاسمه یدر و مع هذا بجا اندر
 و کافور و بری مع هذا سیاهدر و لکن اسم نایند و یافته لا اندر
 زیرا اسم لعی در انجیون رسول الله صلی الله علیه و سلم و عجل الله
 دیو تسمیه اولندی زیرا مرتبه بعد اخری فتر اولمشد و لعل اولنده
 محمود در و دعوی تیز حقیقه ایله قائم که اندک در و دعوی ساد
 اولمش و بر کسه اندک اولمشد و شفا کنی بولمشد که حقیقه الله
 انک تسمیه سنی قی زنده بلدر مش و هر مقام ایله اقلشد و اولاد کنی
 ذکر اولمشد ایلی که دلالت مرتبه و اشاد و حال دعوا در و مفید
 الحاصل اسم لعی باقی و معتبر و اسم کوفی فانی و غیر معتبر در مکریم
 اسم لعی ید موافق اوله یعنی ترکیه ناسی محتاج اولمشد که
 کندنی سیخی هر وجه به محمود کر کرد پس کج محمود اولمشد اسم کوفی ایله
 اسم لعی بر اولمشد و سیخی کوفی ایلی که اسم لعی در انور که و مقصدا

اوزرته

مستحق اشعار دارند مقبول مولود • یور محمد و اول تا
 عاقبت محمود و اول برکون • نصیبی اول از عشقا دن شون کیم
 کاری دنا در • عبودیت شرف در غیر سبب عین سیادتند •
 که قول دنی و مولی جمله اعمال را در ان عاود • ره فقر و فساد
 کسه حقیقیه رفیق اولان • قن بر مرد مولی کیم طریقه حقه
 همیا در • **نظم** فیضله در یایه دوشدی بوکوکل •
 حیرت کبریایه دوشدی بوکوکل • صورت عالمانه کی گمانی
 • عالم معنایه دوشدی بوکوکل • ایلز هرگز سولیه التفات
 • جانیه لایه دوشدی بوکوکل • قاب قوسین کجور کندی
 لوتنه • شدی وادایه دوشدی بوکوکل • سرخه وورد
 بر خوش ورتی • فیض حقه مایه دوشدی بوکوکل • چون
 تجلی ابدی خورشید ذات • آفتاب به سایه دوشدی بوکوکل •
 دولت عظمایه ایرشدی الی • کنز لایفنا یه دوشدی بوکوکل
 • هیچ کلمه نند در حقیقا • بر عجب سودایه دوشدی بوکوکل
 • بعد ذابونقا لکال اولان شجیل • و تصنیف جلیلده کربوقد
 نقد معرفت درج اولندی و کیسه دلده اخراج و لنوی صرف
 و خرج قلندی هر بری برز بر نیکینه غیب و بر نقدینه خزانه
 کتاب لاریب در عارف بالله اولان بر قدر و قیمتین بلور و ستر
 عرفانه و فوفوق تام بولند در غسسته قلوب و غنائی بولور لر •

و انکه

و انکه نقد حال فیلسف و مخاصمه سهره نهاد و مکدر دد بوبازاره
 داخل اولوب نه کار طور و نه آلوب نه صا تر بوبر حالده که کا
 قال کومز و بوبر کشفده که کا عقل برز و الحمد لله علی التوفیق
 و التابید و علی تمیز شجره البقین و التوحید و الشکر لکمال الصلا
 فیضه الغزیر و الحسانه الوفیر و کتابه سطور بیک یوز او توز
 درت سنه سی شهر نده مندرج اولان شهر ربیع الاخر کدک
 کونی یور دخیس مخاسنه مدینه اسکدرده انعامه رسیده
 اولدی و عمر رخامه بدافع نکار غایت بولدی و اخو دعوام
 ان الحمد لله رب العالمین و سلام علی عباده الذین اصطفی
 خصوصا علی الجبیل مصطفی و اله الرضی و صحبه الجنبی
 و من هم من القریین و الابرا و و ظاهر احوال ابرار و لا انصار
 سلاما متوالیا الی مدی الزمان و نشاء متعاقبا
 ما طلع المرزمان و الله مدیم فیضه لیلین
 و یقیم خیره لعباده اجمعین
 عنید القفر خراج خافذ
 ابریم الفهمی
 ۱۴۰۵ هـ